

POLIS

REVISTĂ DE ȘTIINȚE POLITICE

Volum V, Nr. 1 (15), Serie nouă, decembrie 2016-februarie 2017

Revista POLIS
©Facultatea de Științe Politice și Administrative
Universitatea „Petre Andrei” din Iași
ISSN 12219762

SUMAR

EDITORIAL	7
Alegeri 2016 Aurela-Peru BALAN Florin GRECU	
ALEGERI 2016	17
<i>Valorile occidentale și crizele</i>	17
Alegeri prezidențiale în SUA Efectul alegerilor americane asupra lumii Dan PAVEL	
Fenomenul Brexit. Vechi și noi oportunități și provocări pentru Regatul Unit și Uniunea Europeană Marcela Monica STOICA	29
Ideea de Europa între Donald Trump și Vladimir Putin Giuseppe CASCIONE	37
Relația transformări democratice – continuitate valorică în țările spațiului ex-sovietic Victor SACA	45
<i>Alegeri parlamentare în România</i>	61
Alegerile generale pentru Parlamentul României din 2016 reflectate în presa internațională. Teme, analize, interpretări Alexandru MURARU	
Cultura participativă în România. Evoluții după 4 ani Dan SULTĂNESCU	101
Alegerile parlamentare din 11 decembrie 2016: clivaje politice vechi, noi și viitoare Radu CARP	121
Alegeri parlamentare 2016: Proportionalitate, finanțare, scrutin de listă, voturi și mandate parlamentare Florin GRECU	129
Unificarea dreptei: testul parlamentarelor Sabin DRĂGULIN Silvia ROTARU	145

David și Goliat. Analiza genezei și a succesului electoral al Uniunii Salvați România în alegerile locale și parlamentare din 2016	171
Cosmin DIMA	
<i>Alegeri prezidențiale în Republica Moldova</i>	199
Campania electorală prezidențială din Republica Moldova, 2016 – victoria stângii politice	
Aurelia PERU-BALAN Eugenia TOFAN	
<i>Referendumul din Italia</i>	221
Reforma constituțională în Italia: o șansă pierdută sau evitarea unui pericol?	
Giulia CHIELLI	
VARIA	233
Taming a regressive utopia, shaping its dystopian history? Corporatist theory and practice across the 1945 divide	
Victor RIZESCU	
Urbanizare și omogenizare socială: funcțiile sistematizării teritoriale în Epoca de Aur (II)	243
Emanuel COPILAȘ	
Il ruolo degli agenti di emigrazione e delle compagnie di navigazione nei flussi in uscita dall’Italia sino alla Prima Guerra Mondiale	261
Antonio CORTESE Maria Carmela MICCOLI	
Atitudini ale unor instituții și autorități publice față de minorități în România - așa cum rezultă din activitatea instituției Avocatul Poporului	275
Vasile BURTEA	
RECENZII	293
By Any Media Necessary: The New Youth Activism	
Maria CERNAT	
Sfânta Rusie – consecință ultimă a teologiei politice bizantine? Două dimensiuni ale secularizării	297
Lucian-Zeev HERȘCOVICI	
Națiunea socialistă. Politica identității în Epoca de Aur	303
Gelu SABĂU	

Notes of the contributors	309
Instrucțiuni pentru autori	317
Instructions to authors	320

EDITORIAL

Alegeri 2016

Aurela-Peru BALAN
Florin GRECU

Abstract: *2016 Elections were held in Moldova, the USA and Romania, The which have highlighted the fact that was won the vote democratic. Even the losers have been the Actors Considered to be more political and democratic reformers, benefiting from strong support of the press. Elections from Republic of Moldova have had a predictable outcome, while the US were contrary to the Expectations of the Population and the media. Parliamentary elections of Romania were predictable, the only surprise being parties entered that new parliament, while others have obtained out below expectations due to fragmentation of the political spectrum of the center-right. Referendum in Italy was Another important moment in European politics after Brexit. Renzi was backed by leading EU government people, but the failure of the referendum was due Renzi President of the Council, Because it has personalized the referendum on his presence as head of government. Specialized analyzes of different authors underline the need for political orientation towards the needs and expectations of citizens.*

Keywords: *Elections, Brexit, Trump, parliamentary, presidential, Moldova, USA, Romania, referendum, Italy.*

Anul 2016 a prilejuit desfășurarea mai multor evenimente care la nivel național și internațional au avut un rol important. Primul dintre acestea a fost, fără putință de tăgadă, cunoscutul eveniment care a luat numele de Brexit prin care Marea Britanie a ieșit din blocul comunitar european, în urma referendumului

organizat pe 23 iunie 2016. După Brexit au urmat alegerile prezidențiale din Republica Moldova, cu două tururi de scrutin, organizate pe 30 octombrie și 13 noiembrie 2016, care au permis alegerea unui candidat ce a folosit în campania politică o vădită retorică anti-europeană, anti – NATO și prorusă. Al treilea

moment a fost acela din Statele Unite ale Americii, când, în 8 noiembrie 2016, au fost organizate alegerile care au schimbat, la nivelul retoricii, discursul public de tip clasic, folosit în perioada desfășurării campaniei electorale americane. După alegerile din SUA, în data de 4 decembrie 2016, a avut loc referendumul din Italia care a pus în discuție esența valorilor constituționale italiene, iar pe 11 decembrie 2016 au avut loc alegerile parlamentare din România, care au adus pentru prima dată, de după alegerile din 20 mai 1990, supremația incontestabilă a singurului moștenitor politic al Frontului Salvării Naționale, Partidului Social Democrat, pe eșicherul politic autohton.

Corpul prezentului număr al Revistei *Polis* cuprinde 19 contribuții, dintre care 16 articole și trei recenzii, trimise de cercetători din domeniul istoriei, științelor politice, sociologie, dintre care opt se înscriu în numărul tematic al revistei cu titlul Alegeri 2016. Cu privire la articolele tematice dedicate alegerilor prezidențiale din Republica Moldova și SUA și România se poate observa că fiecare autor a contribuit la demersul științific recurgând la surse din mediul on-line.

Rezultatul referendumului de la 23 iunie 2016 a înregistrat 51,9% voturi pentru și 48,1% împotriva, fapt care a condus la ieșirea Regatului Unit din Uniunea Europeană. Rezultatul acestui referendum a impus ca, a doua zi, premierul conservator David Cameron, care a propus și

organizat consultarea populară, să fie înlocuit cu Theresa May care a susținut că „Brexit înseamnă Brexit”. Factorii care au determinat organizarea referendumului au avut un caracter eterogen și au pornit de la acuza limitării suveranității Regatului Unit față de burocrația bruxelles-eză, au continuat cu reacția exportatorilor britanici nu erau mulțumiți de efectul politicilor europene asupra comerțului lor, continuând cu argumentele legate de fenomenul imigrației și a viziunii diferite în această problemă dintre Bruxelles și Londra. Prin ieșirea Marii Britanii din Uniunea Europeană, populația UE a scăzut cu 64.1 milioane de locuitori, fapt care aduce cu sine o schimbare a raporturilor de putere dintre diferitele țări componente, conducând la apariția unor riscuri cu caracter politic.

În SUA avem fenomenul Donald Trump. Aceasta a câștigat alegerile, în urma votului Marilor Electori, deși a pierdut votul popular și a devenit astfel al 45-lea Președinte al Americii, alegere care reprezintă un moment al schimbării în paradigma clasică în domeniul relațiilor diplomatice și internaționale. Trump a ajuns președinte al SUA în urma folosirii unei retorici puternice împotriva globalizării și a delocalizării producției firmelor americane în întreaga lume, împotriva imigranților etc., propunând construirea unui Zid la granița dintre Mexic și SUA. Impactul discursului său de campanie a produs efecte la urne, iar reacțiile nu au întârziat să apară atât

din partea democraților, cât și din partea liderilor europeni care l-au perceput ca pe o amenințare. Prin urmare, în urma votului popular, Trump a pierdut alegerile la o diferență de 2.865.055 de voturi față de candidata democrată Hillary Clinton, care a obținut 48,2% din voturi, în timp ce Trump a obținut 46,1%. Colegiul Electoral, conform regulilor constituționale americane a votat, în realitate, împotriva votului popular. Astfel, din 538 de Mari Electori, Trump a fost votat de 306 electori, iar Hillary Clinton 232.

Alegerile prezidențiale din Republica Moldova au avut o componentă de noutate, în sensul în care introducerea votului direct a condus la exprimarea voinței cetățenilor de alege a șefului statului. Modificarea art. 78 din Constituția țării, care prevedea alegerea Președintelui Republicii Moldova prin votul a 2/3 din numărul total al deputaților (adică cu 61 de voturi din cele 101) a devenit, începând cu anul 2000, după reforma constituțională, o sursă de crize politice și instituționale în cadrul sistemului politic moldovenesc.

Practica parlamentară de alegere a șefului statului, introdusă în urma reformei constituționale din 5 iulie 2000, a evidențiat doar vulnerabilitatea acestui mecanism, care poartă la maximum egocentrismul actorilor politici.

Pe motiv că deputații nu au reușit alegerea Președintelui Republicii Moldova, au fost dizolvate, prin decret prezidențial, trei foruri legislative. Prin urmare, în această

scurtă istorie a parlamentarismului au avut loc trei scrutine parlamentare anticipate – la 25 februarie 2001, 29 iulie 2009 și 28 noiembrie 2010.

Alegerile prezidențiale din 2016 au coincis cu o profundă criză de credibilitate a electoratului moldovean față de elita politică conducătoare. Frauda din sistemul bancar, care a devenit știre de top despre „furtul miliardului” nu doar în presa națională, dar și în cea internațională, discuțiile din spațiul public și mediatic despre „oligarhizarea” sistemului politic și despre „statul captivat” au determinat conștiința politică și civică a cetățenilor cu drept de vot de a influența revigorarea, în primul rând, morală, a sistemului politic din țară. Totuși, contrar așteptărilor, alimentate și de sondajele de opinie, la urnele de vot s-au prezentat: în primul tur de scrutin – 50,95% din alegători, în turul II – 53,45%. Rezultatul a fost determinat, credem, și din cauza boicotării alegerilor de către simpatizanții PCRM, la îndemnul liderului comuniștilor Vladimir Voronin. Totodată, a avut loc o mobilizare masivă a diasporei moldovenești, care a influențat ratingurile competitorilor din campanie.

Favoriții campaniei prezidențiale au fost liderul PSRM, Igor Dodon, și liderul Partidului „PAS”, Maia Sandu. Aceștia au ajuns în turul doi de scrutin și au determinat o fragmentare clasică a electoratului după clivajul tradițional politicului moldovenesc – dreapta-stânga, respectiv, pro-Vest, pro-Est.

Ofertele electorale principale ale candidatului stângii politice, Igor Dodon, au evocat identitatea moldovenească, lupta împotriva oligarhiei, relațiile strategice cu Federația Rusă. Pe de altă parte, candidatul dreptei politice, Maia Sandu, a optat pentru resetarea clasei politice, pentru promovarea în funcții publice a persoanelor cu integritate, identificarea și pedepsirea celor implicați în „furtul secolului”, promovarea valorilor europene.

În această competiție electorală, mass media autohtone au fost nu doar un canal de transmitere a informației, dar și un jucător activ în campanie. Au fost difuzate materiale cu un conținut manipulator și de intoxicare a opiniei publice, inclusiv știri false (fake news). S-a făcut exces de partizanat politic.

În urma turului doi de scrutin, victoria i-a revenit stângii politice. Socialistul Igor Dodon, ales cu 52,11% din opțiunile electoratului, a devenit al cincilea Președinte al Republicii Moldova și al treilea, ales prin votul poporului, după primul Președinte al Republicii Moldova, Mircea Snegur, și Petru Lucinschi, al doilea Președinte după declararea independenței.

Cazul italian este mai special. Nu putem vorbi de organizarea unor alegeri ci de un referendum care, așa cum am mai spus, implica, odată cu aprobarea sa, schimbarea paradigmei pe care „părinții fondatori” au adoptat-o la încheierea războiului mondial. Pe 4 decembrie 2016 respingerea proiectului de reformă s-a

soldat cu un eșec răsunător pentru Premierul Renzi, ceea ce a condus și la demisia acestuia. Procesul de reformă propus de Guvern a fost respins cu un procent de 60% de populație, deoarece atât forțele politice de stânga, cât și de dreapta s-au coalizat împotriva guvernului. Înfrângerea personală a lui Renzi s-a datorat faptului că a personalizat rezultatul referendumului de prezență sa ca Premier, fapt care a avut ca efect răsturnarea guvernului.

Alegerile parlamentare din România au pus în lumină trecerea de la guvernarea tehnocrată la guvernarea politică. Consensul partidelor parlamentare din vara anului 2015, cu privire la schimbarea legislației electorale, a constat în trecerea de la scrutinul uninominal la cel de listă ordonată de partid, care a reprezentat noutatea acestor alegeri. O altă nouătate a fost reprezentată de finanțarea publică a campaniilor electorale de la bugetul de stat. La alegerile din 11 decembrie, cetățenii au votat liste închise de partid, adică liste cu candidați propuși de birourile politice ale partidelor.

Rezultatele electorale ale urnelor au arătat faptul că partidele mari au adunat cele mai multe voturi, iar partidele noi au reușit să intre în Parlament, trecând de limita pragului electoral de 5% la nivel național. Redistribuirea mandatelor parlamentare s-a realizat în funcție de coeficientul electoral al circumscripției. La redistribuire au intrat în Parlament candidații aflați pe listele partidelor care au trecut pragul

electoral de 5% la nivel național. Procentele electorale ale partidelor politice care au trecut pragul electoral de 5%, la Camera Deputaților au fost următoarele: PSD a obținut 45,47% din voturi, PNL – 20,04%, USR – 8,87%, UDMR – 6,18%, ALDE – 5,62%, iar PMP - 5,34%. La Senat, PSD a obținut 45,67%, PNL – 20,41%, USR – 8,92%, UDMR – 6,24%, ALDE – 6%, iar PMP – 5,65%.

Conform rezultatelor urnelor, majoritatea parlamentară nu putea fi formată de un singur partid. Astfel, negocierile politice cu privire la formarea majorității parlamentare au condus la votarea noului guvern, precum și a programului de guvernare. Odată ce majoritatea politică parlamentară s-a constituit, fiind formată din PSD-ALDE, aceasta a propus numele Premierului șefului statului, care a fost respins inițial. A doua propunere de Premier a majorității parlamentare a fost acceptată de Președinte și astfel Parlamentul a fost convocat în vederea audierii miniștrilor desemnați de către comisiile de specialitate ale Parlamentului. În urma audierilor, toți miniștrii cabinetului Sorin Grindeanu au primit aviz pozitiv din partea comisiilor de specialitate. Ulterior, parlamentarii au trecut la vot și au acordat Guvernului și programului de guvernare votul de încredere, iar Președintele României a numit Guvernul pe baza votului de încredere acordat de Parlament. Astfel, noul Executiv a depus jurământul de investitură în fața Președintelui.

Contributorii numărului dedicat alegerilor desfășurate în anul 2016 și-au construit analizele preluând informația mai mult din mediul online, datorită faptului că analizele ce privesc evenimentele sunt în plină evoluție.

Prima analiză cu caracter tematic este despre alegerile prezidențiale din Statele Unite ale Americii aparține profesorului de științe politice Dan Pavel, intitulată „Efectul alegerilor americane asupra lumii”. Contribuția autorului este importantă deoarece încearcă să argumenteze, menționând că este doar o concluzie temporară, că „rezultatul alegerilor prezidențiale americane din 2016 a bulversat cea mai puternică democrație din lume și ridică grave provocări și amenințări de securitate pentru sistemul relațiilor internaționale”.

A doua contribuție din secțiune se referă la Fenomenul Brexit, unde autoarea Marcela Monica Stoica analizează ieșirea Marii Britanii din Uniunea Europeană printr-un studiu intitulat „Fenomenul Brexit – Vechi și noi oportunități și provocări pentru Regatul Unit și Uniunea Europeană”, precizând că „una din cauzele principale care au determinat Marea Britanie să părăsească Uniunea Europeană a fost, fără îndoială imigrația, dar și „politicianismul” tot mai accentuat.

A treia contribuție din secțiunea „Valorile occidentale și crizele” aparține lui Giuseppe Cascione, intitulată „Idea de Europa între Donald Trump și Vladimir Putin”. În contextul Brexit-ului și a rezul-

tatelor electorale din SUA, profesorul Cascione analizează locul UE în noile condiții. Autorul italian precizează că „... rezistența comună împotriva forțelor care au acum un interes legitim în destabilizarea politică și economică a societății europene, aceste forțe – Trump în SUA sau Rusia lui Putin – vizează subminarea UE pentru a urmări scopuri regresive la nivel internațional”.

A patra contribuție din aceeași secțiune este a autorului din Republica Moldova, Victor Saca, care analizează „Relația transformări democratice – continuitate valorică în țările spațiului ex-sovietic”, concluzionând că „... problema raportului dintre transformările democratice și continuitatea valorică este una de primă importanță pentru societățile în schimbare, inclusiv din spațiul ex-sovietic. Această problemă depinde mult de modul de gândire și comportament al elitei politice, de voința politică a acesteia”.

Alegerile parlamentare din România sunt prezentate de următorii contributori: Alexandru Muraru, Dan Sultănescu, Radu Carp, Florin Grecu, Sabin Drăgulin, Silvia Rotaru și Cosmin Dima.

Astfel, prima contribuție tematică aparține profesorului ieșean Alexandru Muraru, care a analizat „Alegerile generale pentru Parlamentul României din 2016 reflectate în presa internațională. Teme, analize, interpretări”, afirmând că „... timpul campaniei electorale, presa străină a remarcat și alte aspecte care au produs numeroase distorsiuni în

sistemul politic românesc, cu consecințe apreciabile atât în plan economic, dar și politic. Autorul a constatat că „... lipsa celui de-al doilea tur pentru alegerea primarilor a redus șansele opoziției de a se mobiliza și solidariza, în acest fel partidele, altele decât PSD, au pierdut șansa de a câștiga mai multe primării de orașe mari sau mijlocii”.

A doua contribuție tematică aparține domnului Dan Sultănescu. Analiza domniei sale, intitulată „Evoluția culturii participative în România. Evoluții după 4 ani”, pune în lumină faptul că „... datele confirmă ipoteza că în România nu s-au schimbat fundamental datele privind caracteristicile culturii sale politice. În afară de o creștere vizibilă a participării politice (care încă nu a ajuns la nivelul participării electorale, fapt care s-a văzut și în datele de vot de la ultimele alegeri, din 2016), nu constatăm schimbări semnificative”.

A treia contribuție tematică este cea a profesorului Radu Carp, intitulată „Alegerile parlamentare din 11 decembrie 2016: clivaje politice vechi, noi și viitoare”. Potrivit profesorului Radu Carp, „... aceste alegeri parlamentare arată că nu se poate face o campanie electorală punând în centrul atenției o persoană care nu candidează”. Profesorul Radu Carp concluzionează că „... un partid care va dori să ducă o luptă decisivă cu partidele de stânga și cu tendința populismului care transcede partide și oameni politici situați pe întreaga dimensiune a spectrului politic va trebui să construiască un nou clivaj,

ulterior alegerilor din Europa anului 2017, în paralel cu promovarea persoanelor cu valori clare, afirmate ca atare în spațiul public. Legătura acestor persoane cu disputele care vor domina agenda publică se va face natural și nu prin impunerea agendei partidului politic ce va promova aceste persoane”.

A patra contribuție tematică aparține lui Florin Grecu intitulată „Alegerile parlamentare 2016 proporționalitate, finanțare, scrutin de listă, voturi și mandate parlamentare”. Articolul pune în lumină mecanismul prin care voturile cetățenilor au fost transformate în mandate parlamentare și analizează legea electorală cu privire la finanțarea partidelor politice și a campaniei electorale precum și efectele scrutinului de listă ordonată, pe baza căruia s-au desfășurat alegerile parlamentare din 11 decembrie 2016, separat atât pentru Camera Deputaților, cât și pentru Senat.

A cincia contribuție tematică aparține autorilor Sabin Drăgulin, Silvia Rotaru, care analizează tema unificării dreptei și are ca punct de convergență Partidul Național Liberal. Titlul se intitulează sugestiv: „Unificarea dreptei: testul parlamentarelor” și pune în lumină eforturile de unificare ale partidelor politice de dreapta din România. Concluzia autorilor constă în faptul că „... un partid cu peste o mie de primari nu are voie și nu poate obține un scor de doar 20% în România, deoarece „... în mod normal, nimeni nu se aștepta ca PNL să câștige

alegerile, chiar Alina Gorghiu a menționat faptul că important este ca partidul să reușească coagularea unei majorități care să poată governa. Liberalii își propuseseră să obțină la nivel național un scor cel puțin egal cu cel de la locale”.

A șasea contribuție tematică despre alegerile parlamentare din 11 decembrie 2016 aparține lui Cosmin Dima intitulat „David și Goliat. Analiza genezei și a succesului electoral al Uniunii Salvați România în alegerile locale și parlamentare din 2016”. Autorul analizează geneza și succesul electoral al Uniunii Salvați România în alegerile locale și parlamentare din 2016. Concluzia autorului constă în faptul că „... în ciuda speculațiilor că acest partid ar fi creația serviciilor secrete, și că ascensiunea acestuia se datorează unor planuri elaborate în laboratoare, un lucru nu poate fi contestat. Există în societatea românească o insatisfacție cu privire la partidele politice care au guvernat România și față de clasa politică. Neîncrederea s-a adâncit un cursul celor 25 de ani de tranziție, însă accelerarea campaniei anticorupție a creat un teren fertil pentru o formațiune care să reprezinte un segment din societate nemulțumit și dezamăgit de oferta politică actuală”.

Subiectul alegerilor prezidențiale în Republica Moldova a fost abordat în contribuția autoarelor Aurelia Peru-Balan și Eugenia Tofan, intitulată „Campania electorală prezidențială din Republica Moldova, 2016 – victoria stângii politice”.

Concluzia autoarelor că „clivajul Vest-Est este omniprezent, simptomatic, principial pentru electoratul din Republica Moldova. Important, însă, că mesajul cu substanță geopolitică, practic, nu a fost exploatat de candidatul dreptei politice în turul al doilea. Mesajul acesteia a fost construit, în principal, pe ideea de demolare a unui sistem corupt, compromis și resetarea clasei politice. Mesajul pro-Vest a fost unul implicit, subliminal, dacă vreți”. „Acest fenomen lingvistic-politic a fost omniprezent și în alegerile prezidențiale din Republica Moldova. Din perspectiva prerogativelor constituționale reduse ale șefului statului, multe dintre promisiunile electorale au devenit un model de post-adevăr”.

Despre referendumul din Italia, autoarea Giulia Chielli a analizat evenimentele din Peninsula pornind de la următoarea interogație, care reprezintă chiar titlul articolului: „Reforma constituțională în Italia: o șansă pierdută sau evitarea unui pericol?”. Concluzia autoarei Giulia Chielli constă că „... procesul de reformă a fost respins cu un procent de 60%. Înfrângerea s-a datorat în parte unei erori politice pe care Președintele Consiliului Renzi a făcut-o atunci când a personalizat, încă de la început, legând rezultatul referendumului de prezența sa ca șef al guvernului. Aceasta a permis coalizarea unui front politic al poziției NU foarte amplu care a adus în rândurile sale atât exponenți ai stângii, cât și ai dreptei, ceea ce a făcut ca greutatea discuțiilor să se mute de la temele specific reformei

constituționale. Astfel, ceea ce trebuia să fie un plebiscit în favoarea primului ministru s-a transformat într-o ocazie de răsturnare a guvernului”.

În a doua parte a numărului sunt publicate o serie de patru articole pe diverse teme, încadrate la rubrica Varia, precum și de trei recenzii.

Primul articol de la rubrica Varia este al domnului profesor Victor Rizescu intitulat „Taming a regressive utopia, shaping its dystopian history? Corporatist theory and practice across the 1945 divide”, urmat de cel al profesorului Emanuel Copilaș, intitulat „Urbanizare și omogenizare socială: funcțiile sistematizării teritoriale în Epoca de Aur”, care reprezintă partea a doua din articol. De menționat este faptul că acest text reprezintă un capitol dintr-o lucrare mai amplă, intitulată Cetățenii și revoluția. Contradicții între partid și stat în Epoca de Aur, care urmează a fi publicată la Editura Cetatea de Scaun, după cum precizează în nota de subsol chiar autorul articolului. Un alt articol, de data aceasta în limba italiană, este reprezentat de contribuția autorilor Antonio Cortese și Maria Carmela Miccoli, intitulat „Il ruolo degli agenti di emigrazione e delle compagnie di navigazione nei flussi in uscita dall'italia sino alla Prima Guerra Mondiale”. Ultimul articol de la rubrica Varia aparține domnului profesor Vasile Burtea și este intitulat „Atitudini ale unor instituții și autorități publice față de minorități în România – așa cum rezultă din activitatea instituției Avocatul Poporului”.

Și în acest număr a revistei *Polis* regăsim secțiunea dedicată recenziilor realizate de diferiți autori. Astfel, prima recenzie este a doamnei Maria Cernat intitulată „By Any Media Necessary: The New Youth Activism”, urmată de cea a domnului Lucian-Zeev Herșcovici cu titlul „Fundamentalismul religios și noul conflict al ideologiilor”, iar ultima recenzie este a domnului Gelu Sabău despre „Națiunea socialistă. Politica identității în Epoca de Aur”.

În loc de concluzie

Acest prim număr, din anul 2017, care a fost dedicat alegerilor se înscrie în demersul membrilor redacției revistei de științe politice *Polis* de a oferi studenților, cercetătorilor, profesorilor și a altor specialiști, instrumente utile în efortul înțelegerii evenimentelor politice la care suntem martori.

Note

¹ Referința biblică a primei părți a titlului articolului simplifică modul în care USR a reușit să pătrundă în sistemul de partide. Acesta a lovit, nu cu piatra, ci cu instrumente poli-

tice și electorale, chiar în punctul cel mai sensibil al sistemului, încrederea sunt mai complexe și variate, și o parte au fost descrise în cadrul articolului.

ALEGERI 2016

Valorile occidentale și crizele

Alegeri prezidențiale în SUA

Efectul alegerilor americane asupra lumii

(How american elections impacted the world)

Dan PAVEL

Abstract: *The victory of Donald Trump in the presidential elections of 2016 is a symptom of the crisis of democracy in USA. There was never in the American history such a big difference between the winner of the popular vote (Hillary Clinton), who lost the elections, and the winner of the electoral vote (Trump). The debate about the need of new constitutional amendments and a constitutional reform was never so dramatic. Moreover, the outcome of the elections is a security threat for the system of international relations. With such a Commander in Chief, the new geopolitical challenge is "how to make democracy safe for the world". The author is focused on some dramatic consequences of the last American elections: several popular protests against Donald Trump, and the perspective of breaking protest records in contemporary history; after the unipolarity era, USA is changing its geopolitical status in the world, with a President who already lost some of the strategic leverages built in the last five decades, and annoyed some of the key allies.*

Keywords: *democracy crisis; security threats; populism; Electoral College; constitutional reform; protest movements; after unipolarism.*

Rezultatul alegerilor prezidențiale americane din 2016 a bulversat cea mai puternică democrație din lume și ridică grave provocări și

amenințări de securitate pentru sistemul relațiilor internaționale. Dincolo de campania electorală, în parte similară celor anterioare, dar și atât

de diferită, alegerea lui Donald Trump drept cel de-al 45-lea President of the United States of America este un moment de cumpănă în istoria secolului XXI. Fenomenul Trump trebuie analizat cu atenție, iar pentru liderii și guvernele marilor puteri, puterilor regionale, statelor mici, care sunt influențate sau depind de America, pentru *think tanks*, profesori de *political science*, analiști economici, servicii de *intelligence*, nu există în această lume un subiect mai important.

În *conventional wisdom*, predomină convingerea că indiferent cine este ales la White House, sistemul democratic și superputerea militară sunt atât de solide încât nu se schimbă mare lucru. Continuitățile instituționale își spun cuvântul, ține de raționalitatea politicului. Așa se explică de ce Obama nu a putut să schimbe anumite politici inițiate de Bush, oricât și-a dorit, ba chiar le-a continuat, uneori la cote inegalabile (exemple? – dronele, Guantanamo, întărirea trupelor speciale, noi baze militare în diferite țări, *intelligence covert actions*, operațiuni de *commando* în alte țări, inclusiv uciderea în Pakistan a liderului Al Qaeda). Or, Donald Trump iese deopotrivă din canoanele bunului simț popular, ale înțelepciunii elitiste și raționalității birocrăției democratice. Cineva spunea (mulți au repetat) că America trăiește o eră carnavalescă, iar la putere a venit un bufon. În perioadele de carnaval, regulile obișnuite sunt suspendate. Pentru intervale scurte, dinainte stabilite, cu limite

precise. Scopul este unul purificator. Dacă suspendarea regulilor se prelungește însă indefinit, iar bufonul rămâne la putere, democrația este obligată să se reinventeze. Alminteri, se degradează în populism, chiar piere.

Legătura dintre democrația internă și securitatea lumii a fost mereu clară pentru liderii americani. Prin intrarea Americii în primul război mondial, Woodrow Wilson își propunea *to make the world safe for democracy*. După cel de-al Doilea Război Mondial, ba chiar după prăbușirea regimurilor comuniste de tip sovietic, regula geopolitică era în continuare că siguranța Americii depindea de siguranța lumii. Prin urmare, democratizarea planetei era *in the American interest*. Acum însă, după alegerile prezidențiale americane, *It's A Brave New World*, totul este de-a-ndoa-selea: siguranța lumii depinde de siguranța Americii, de soarta democrației americane. Marea provocare geopolitică a devenit „*how to make democracy safe for the world*”¹.

Niciodată în istoria Americii nu a existat o diferență atât de mare de voturi între învingătorul electoral și câștigătorul votului popular. A fost o singură dată o pondere mai mare a voturilor învinsului învingător, în 1876, dar nu o diferență de voturi mai mare decât populația unor state². Totalul electorilor cadrul Colegiului Electoral este de 538 (corespunzător celor 435 de membri în House of Representatives, 100 de senatori, plus 3 electori din Washington,

D.C.). Donald Trump a obținut votul a 306 electori, iar Hillary Clinton 232; diferența a fost dată de 74 de voturi electorale. În schimb, la votul popular, Clinton a obținut 65.844.934 voturi (48,2%), iar Trump 62.979.879 (46,1%). Hillary a câștigat votul popular cu un surplus de 2.865.055³.

The Founding Fathers of the USA au avut în minte un set de instituții de natură a preveni, limita sau contrabalansa „tirania majorității”; în alegerea președintelui, votul direct al alegătorilor a fost dublat prin votul indirect al electorilor, care este decisiv. Cine vrea să se lămurească poate citi/reciti Alexis de Tocqueville, *Despre democrație în America*. Ca să nu lungesc discuția, reamintesc doar două exemple notorii ale consecințelor votului direct, vot popular care nu a fost limitat de vot indirect: așa au ajuns la putere Adolf Hitler în Germania (1933) și Ion Iliescu în România (1990). Discuția este importantă pentru teoria democrației, înțelegerea sistemului politic american, sistemul *checks-and-balances*, ea părea de multă vreme lămurită, intrase în tratate și manuale. Dar iată că acum avem un contraexemplu al consecințelor negative ale votului indirect, „tirania minorității”. Călea către comunism nu este ireversibilă, s-a spus când s-au prăbușit regimurile de tip sovietic. Se poate spune că teoria tranziției ineluctabile către democrațiile consolidate nu a fost încă demonstrată, este încă în stadiul de ipoteză. Înseamnă aceasta

că drumul către democrație nu este ireversibil („teza sfârșitului istoriei”)? Încă nu știm.

Este simptomatic că alegerile prezidențiale din 2016 și surprinzătorul triumf electoral al lui Donald Trump au relansat discuția despre sistemul electoral, natura democrației, oportunitatea reformei constituționale. De mai bine de două secole, cele mai multe propuneri de amendare a United States Constitution (peste 700!) au fost legate de schimbarea Colegiului Electoral⁴. Cu toate acestea, abia când nu a ieșit președinte cine trebuia au devenit obiecțiile atât de vehemente, iar anumiți lideri de opinie ori tribune ale expresiei libere și-au schimbat părerea în funcție de persoana aleasă⁵. E o simplă ipoteză contractuală, dar dacă situația era inversă cei care pun acum în discuție întregul sistem nu s-ar mai fi zbatut. Ar fi fost însă nemulțumiți susținătorii candidatului republican, care părea mai degrabă convins că va câștiga votul popular. DT a continuat să își exprime îndoielile privind câștigarea votului popular de către HC chiar și după ce a ajuns la Casa Albă.

Alegerile prezidențiale din 2016 au readus în discuție statutul Colegiului Electoral și oportunitatea unor amendamente sau chiar reforme constituționale. Dar este greu de presupus că acestea se vor petrece *under Donald's watch* și cu majoritate republicană în ambele camere parlamentare. Mai mult însă ca niciodată se pune în discuție legitimitatea președintelui ales prin

normele și procedurile acceptate vreme îndelungată; ceea ce înseamnă punerea sub semnul întrebării a legitimității democrației americane rezultată din ingineria constituțională a „părinților fondatori”. În ciuda articolului constituțional (Articolul Cinci) care prevede că se pot face schimbări prin „amendamente”, U S Constitution nu face parte din categoria „constituții flexibile”, amendabile prin majorități simple, ci din categoria *constituții rigide*, care pot fi modificate prin majorități extraordinare⁶. Dacă s-ar introduce un amendament constituțional privind Colegiul Electoral, iar el ar trece de U S Congress, apoi ar trebui să fie aprobat de trei pătrimi din cele 50 de state; or, este greu de presupus că statele care devin mai influente în alegerile prezidențiale tocmai datorită Colegiului Electoral ar putea să voteze în favoarea unui amendament care le reduce influența. Colegiul Electoral a fost conceput pe aceeași logică a democrației americane din care a rezultat parlamentul bicameral asimetric; alegerile pentru cele două camere se organizează în modalități diferite (House of Representatives prin ponderea populației din fiecare stat; Senatul prin doi reprezentanți ai fiecărui stat, indiferent de mărime), mandatele au o durată diferită (doi ani la camera inferioară, șase ani la camera superioară, senatul). În plus, actualul sistem electoral menține echilibrul relativ dintre cele două mari partide. Specialiștii spun că în general au fost defavorizați de

Colegiul Electoral candidații Partidului Democrat, care au pierdut deși au ieșit învingători la votul popular; prin urmare, Partidul Republican nu are interesul reformării sistemului. Dacă un partid ar avea forța și resursele de a schimba constituția americană, ar avea forța și resursele de a câștiga alegerile, prin vot popular și prin Colegiul Electoral.

Victoria lui Donald Trump și desemnarea membrilor cabinetului său au întărit verdictul specialiștilor și temerile unor categorii largi ale electoratului privind atrofierea anumitor dimensiuni democratice ale sistemului politic de peste Ocean. Principala valoare a democrației este egalitatea. Or, în America alegerilor prezidențiale din 2016, inegalitatea între cetățenii americani este mai mare decât oricând în istorie; deja a devenit mai mare decât acum cinci ani, în 2011, când s-a declanșat mișcarea protestatară *Occupy Wall Street*. Chiar dacă noul președinte a stat cu întreaga familie la Lincoln Memorial, pentru concertul dinaintea inaugurării, USA este mai departe ca niciodată de formula prin care Abraham Lincoln caracteriza democrația, în discursul de la Gettysburg: *government of the people, by the people, for the people*. Bazele sociale ale democrației americane au fost zdruncinate în ultimul sfert de secol, în particular după criza economică și financiară mondială din 2008, care a început tocmai în USA și s-a extins în cea mai mare parte a lumii. În democrația socotită cea mai puternică din

lume, statisticile arată creșterea inegalității, nu întărirea egalității. Există măsurători riguroase care demonstrează agravarea anuală a inegalităților; este o agravare absolută și relativă, prin comparație atât cu situația internă, cât și cu situația celorlalte state și democrații ale lumii, după cum arată o serie de Indexes alcătuite de instituții de cercetare cu prestigiu mondial⁷.

Un laureat al Premiului Nobel pentru economie a scris un articol scurt, care parafrazează formula lincolniană, intitulat „Of the 1%, by the 1%, for the 1%”, relevant pentru esența oligarhică a sistemului politic și economic american actual⁸. Astfel, în 2011, cei mai bogați 1% dintre americani câștigau un sfert din veniturile anuale ale națiunii și dețineau 40% din averi; acum douăzeci și cinci de ani, același grup câștiga 12% din venituri și 33% din averi. Între timp, în 2016, *top 1%* deține 50% din averi. După alegeri, Trump și-a desemnat membrii cabinetului – o colecție de multimilionari și miliardari. Un cabinet oligarhic, selectat în mare parte dintre cei mai bogați 1%, nu dintre cei 99% în numele cărora ar trebui exercitată guvernarea. Un cabinet lipsit de reprezentativitate, unde predomină „white males”, iar femeile și celelalte minorități (etno-rasiale și religioase) sunt subreprezentate.

Oscilațiile regimului politic american între trăsăturile democratice și cele oligarhice, între „tirania majorității” și „tirania minorității” fac parte

integrantă din dinamica acestuia. Cercetările lui Robert Putnam privind situația angajamentului civic au scos la iveală realitățile contradictorii ale organizațiilor voluntare ale societății civile; activitatea unora a scăzut ori nu mai presupune participarea directă, în vreme ce activitatea altora a crescut ca intensitate și implicare directă⁹. În mod simptomatic, a doua zi după *Inauguration*, pe 21 ianuarie 2017, pe străzile marilor metropole americane s-au desfășurat masive proteste anti-Trump, în forma *Women's Marches*. Au fost peste 650 de marșuri în orașe din cele șapte continente (y compris Antarctica); au participat cinci milioane de persoane. Una dintre consecințele alegerilor prezidențiale din noiembrie 2016 este că în USA a crescut puternic forța contestației, iar opoziția este mult mai largă decât împărțirea între simpatizanții și votanții republicanilor și democraților. După restricțiile impuse de Trump refugiaților și vizitatorilor din șapte țări predominant islamice, manifestațiile împotriva lui s-au înmulțit. Observatorii se așteaptă la un record de manifestații antiprezidențiale în perioada următoare.

După ordinul executiv de interdicție a refugiaților și vizitelor din șapte țări islamice (Irak, Iran, Siria, Yemen, Somalia, Sudan, Libia), manifestațiile musulmanilor americani, ale organizațiilor pentru apărarea drepturilor omului și ale unor simpli cetățeni americani, au avut loc simultan cu numeroase proteste internaționale. Deja se simt pe plan

mondial efectele alegerilor prezidențiale din 2016. În prima săptămână după alegeri, Trump a pus în practică unele dintre măsurile anunțate în campanie, plus altele, care i-au atras comentarii defavorabile chiar și dinspre neoconservatorismul american. După 9/11, Bush jr. a fost acuzat că a suferit o influență profundă din partea neoconservatorilor, mai ales prin ocuparea Irakului. Instalarea lui Trump a fost speculată drept o nouă oportunitate pentru exercitarea unei noi influențe la nivel înalt a acestora. După o săptămână de mandat, Charles Krauthammer, renumitul comentator politic neoconservator, s-a delimitat categoric de „revoluția relațiilor externe” înfăptuită de Trump¹⁰. El a arătat doar câteva aspecte (numărul de caractere dintr-un editorial este limitat), de principiu, dar deja pot fi analizate și deduse multiple consecințe strategice, geopolitice, de securitate și *intelligence*, ale deciziilor luate. DT iese din taxonomii, procedează mai degrabă după cum îl taie capul decât în acord cu vreo doctrină politică sau o viziune strategică.

Lipsa marii viziuni strategice alternative privind locul și rolul Americii în lume arată că Trump & Company nu au în minte reconstrucția, ci mai degrabă deconstrucția instituțională, dacă nu chiar demolarea sistemului politic existent. Primul obiectiv distrus de noul președinte a fost Trans-Pacific Partnership (TPP). Noua construcție instituțională era bazată pe principi-

ile liberului schimb, urmărirea crearea unei zone enorme de coproșperitate pentru cele douăsprezece state fondatoare, promovarea creșterii economice, investiții uriașe, crearea de noi locuri de muncă, întărirea inovației, prosperității și competitivității, ridicarea standardelor de viață, reducerea sărăciei, *good governance*, reglementarea instituțională a disputelor¹¹. Președintele Barack Obama i-a consacrat opt ani, mai ales că noua megaorganizație avea și funcții strategice esențiale în limitarea transformării Chinei în hegemonul regional al zonei Asia-Pacific. În campania electorală, candidatul republican a avertizat că va pune capăt magnificei realizări a președintelui democrat. Imediat ce a ajuns la Casa Albă, printr-o simplă semnătură, Trump a anulat elaborata construcție economico-strategică (negociată ani de zile între parteneri) sau cel puțin participarea SUA, pentru că restul statelor intenționează să pună în practică acordul semnat și să continue TPP. Ciudățenia deciziei este cu atât mai mare cu cât unul dintre primele gesturi făcute de *president elect* a fost punerea sub semnul întrebării a echilibrului strategic SUA-China.

Una dintre primele conversații telefonice marca Trump înainte de investire a fost cea purtată cu președintele Taiwanului, doamna Tsai Ing-wen. Reacția autorităților de la Beijing a fost complet nefavorabilă. În felul acesta, „president Pinocchio” a încălcat un tabu diplomatic american și a dovedit că nu

este „un actor rațional”¹². Principiul *One China* a fost unul dintre pilonii politicii externe americane pentru aproape o jumătate de secol; indiferent de diferențele enorme dintre diferitele administrații și echipele de experți, strategii, lideri militari și de *intelligence*, ceea ce au realizat președintele Richard Nixon și consilierul său pentru *national security*, Henry Kissinger, în relația cu China, în plin Război Rece, a fost apreciat, continuat și consolidat. Evitarea unei confruntări directe sau indirecte cu America a fost și orientarea strategică a liderilor chinezi, deși înarmarea a continuat în ritmuri tot mai intense; deși au existat și acolo voci care au sugerat sau cerut confruntarea cu supraputerea americană. În cazul unui război, arată calculele strategice, militare și de *intelligence* ale ambelor părți, efectele negative și pierderile vor fi mai mari decât eventualele efecte pozitive și pierderi. De altfel, Kissinger tocmai avertizase care sunt provocările relației cu China pentru orice viitor președinte american și mai ales cum poate fi evitat războiul, inclusiv unul de natură comercială.

Evitarea confruntării cu China nu a însemnat niciodată pentru SUA o abordare pasivă. Contracurarea inteligentă a transformării Chinei în hegemon regional a culminat în timpul președinției lui Obama în construcția instituțională a TPP. Prin retragerea din TPP, USA a renunțat la o pârgie geopolitică și de comerț esențială în relația cu China din zona Asia-Pacific, care evita o confrun-

tare directă sau un război comercial. În felul acesta, Trump renunță la atuul conceput de Bush jr. și Obama – un mecanism geopolitic, economic, de comerț, puternic și pașnic pentru relația cu China. În schimb, prin apropierea provocatoare de Taiwan, s-a preferat o abordare care deschide calea unei enorme incertitudini și instabilități. În februarie 2017, Trump a revenit asupra poziției sale și a anunțat că susține politica „One China” din ultimele decenii. Dar asemenea „răsuciri”, răzgândiri sau inițiative imprevizibile îi pun în dificultate mai ales pe aliații americanilor. De altfel, abia instalată, administrația Trump a transformat SUA într-o amenințare geopolitică nu doar pentru inamicii săi, ci și pentru parteneri, așa cum au declarat o serie de oficialități ale Uniunii Europene¹³. O simplă conversație telefonică cu Malcolm Turnbull, premierul Australiei (un aliat important în zona Asia-Pacific al USA), s-a transformat într-o criză diplomatică.

O parte dintre hotărârile magnatului ajuns la Casa Albă și dintre cele anunțate în campanie sau imediat după indică preferințe contradictorii, încălcarea unor principii de bază ale politicii externe americane, indiferent de administrație, ceea ce sporește incertitudinea și încurajează instabilitatea. O serie de măsuri au fost luate doar pentru a contrazice sau anula decizii de politică națională și internațională luate de către Barack Obama. Altele contrazice sau anulează, măcar parțial, logica poli-

ticii externe americane de după cel de-al Doilea Război Mondial sau de după prăbușirea regimurilor comuniste de tip sovietic. Negarea realizărilor predecesorilor are și ea o anumită logică. Dar când se petrece „negarea negației”, Trump nu se înscrie în dialectică hegeliană, ci în iraționalitate strategică. DT a promis demolarea unora dintre „pilonii” politicii obamaniene de securitate, dar ulterior i-a recuperat. Astfel, după încurajările date lui Netanyahu privind continuarea colonizării teritoriilor palestinienilor au venit declarațiile care le condamnă. După laudarea publică a lui Putin, noua administrație a cerut Rusiei retragerea din Crimeea. Au urmat avertismentele privind sancțiunile aplicate Iranului pentru continuarea testelor cu rachetele balistice¹⁴. Nici măcar personalitățile nominalizate în „cabinetul” său nu mai știu ce să spună, mai ales că în audierile din U. S. Congress au afirmat principiile deja consacrate în politica externă americană.

Declarațiile favorabile reciproce făcute de Vladimir Putin și Donald Trump contrazic principiile politicii internaționale americane ale administrației prezidențiale precedente și care au dus la excluderea Rusiei din G 8. La fel, părerile favorabile privind anumiți lideri politici controversați (președintele Filipine, Rodrigo Duterte, liderul IKEP, Nigel Farage) încalcă valorile și principiile promovate de SUA vreme de decenii.

O concluzie temporară: afirmam la începutul acestui text că rezultatul

alegerilor prezidențiale americane din 2016 a bulversat cea mai puternică democrație din lume și ridică grave provocări și amenințări de securitate pentru sistemul relațiilor internaționale. Am prezentat o parte dintre fapte și argumente, dar concluziile vor putea fi formulate abia la sfârșitul ciclului. Mai ales că în spațiul public circulă ipoteze opuse, care anticipează efectul benefic al alegerii lui Trump ca președinte. Oricum, efectele alegerilor americane din 2016 asupra lumii deja au putut fi observate și analizate, chiar dacă a trecut o perioadă relativ scurtă. Președinția lui Trump este în primul rând un test pentru democrația americană. Și un test pentru statutul strategic al SUA în lume: ea se află în cumpăna dintre perioada unipolarității și cea a multipolarității. Aceasta din urmă poate fi de mai multe tipuri: interesul SUA este să își mențină statutul de supraputere și predominanța militar-strategică chiar și într-o eră a multipolarității. Trump are însă alte interese. Totul depinde de modul în care se vor influența reciproc noul președinte și complexul de foreign policy-security-intelligence.

Niciodată în istoria SUA nu a existat o influență mai mare decât în 2016 a unor actori politici străini asupra alegerilor prezidențiale. Pe 6 ianuarie 2017, cu două săptămâni înainte de „inaugurare”, the Office of the Director of National Intelligence a publicat un raport privind amestecul serviciilor secrete rusești în campania electorală pentru

alegerile prezidențiale, în particular prin penetrarea cibernetică a sistemului informatic al Partidului Democrat. Raportul spunea explicit că „Putin și guvernul rus au avut tendința de a spori șansele electorale ale președintelui ales Trump prin discreditarea Secretarului de Stat Clinton și prin opunerea publică nefavorabilă a acesteia față de el.” Trump a dat un răspuns în forță privind responsabilitățile serviciilor de *intelligence*: „aceștia sunt aceiași oameni care au afirmat că Saddam Hussein posedă arme de distrugere în masă”. Prin modul în care au fost

concepute, serviciile secrete din democrația americană lucrează în spiritul tezelor din introducerea la „Declarația de Independență a SUA”. Cu alte cuvinte, investigația va continua, iar dacă serviciile vor descoperi lucruri în neregulă privind legătura lui Trump cu o putere străină, atunci el va fi înlăturat din funcție, pus sub acuzare și condamnat. Dacă nu se va descoperi nimic, el va fi exonerat, iar posteritatea îl va pune sub acuzare pentru stupiditate.

Note

- ¹ Pentru formula „how to make democracy safe for the world”, vezi John Lukacs, *Democracy and Populism. Fear and Hatred*, Yale University Press, New Haven and London, 2005, p. 5. Abordarea cuplului democrație-populism de către istoricul american de origine maghiară se făcea în contextul subversiunii populiste din democrațiile epocii post-Cold War. Constatările factuale arată că fenomenul este în creștere.
- ² Conform statisticilor oficiale, există în lume mai mult de 60 de state cu o populație mai mică de 3.000.000 de locuitori, la care se adaugă unele „entități statale” nerecunoscute (Kosovo, Abkhazia ori Transnistria), plus teritorii autonome ori dependente (Macao, Polinezia Franceză, Guam ș.a.m.d.). Am dat aceste exemple pentru a înțelege magnitudinea diferenței, aparent nesem-

nificativă dacă ne referim la state precum China sau India.

- ³ Pentru rezultatul final al numărătorii voturilor, vezi <http://edition.cnn.com/election/results/president>. Doar în California, HC a câștigat 7.362.490 voturi, față de DT (3.916.209); un surplus de 3.446.281. În New York diferența dintre Clinton și Trump a fost de 1.503.304 voturi. Au fost alți patru președinți care au pierdut votul popular, dar au fost aleși (doar la unul procentajul a fost mai mare decât la Trump): în 1824, John Quincy Adams, cu 38.149 voturi mai puține decât Andrew Jackson; în 1876, Rutherford Hayes, cu 252.666 mai puține decât Samuel Tildon; în 1888, Benjamin Harrison, cu 94.530 mai puține decât Grover Cleveland; iar în 2000, George Bush, cu 543.816 mai puține decât Al Gore; vezi <http://www.vox.com/policy-and-politics/2016/11/9/13572112/trump->

- popular-vote-loss. The *key states* pentru victoria lui Trump în Colegiul Electoral au fost Arizona (11), Florida (29), Michigan (16), North Carolina (15), Ohio (18), Pennsylvania (20), Wisconsin (10).
- ⁴ Julia Azari, „Most People Hate the Electoral College, But’s Not Going Away Soon”, Nov 10, 2016, <https://fivethirtyeight.com/features/most-people-hate-the-electoral-college-but-its-not-going-away-soon/>, (accesat în 01.02.2017).
- ⁵ Un exemplu relevant: editorialul publicat de ”The Editorial Board” al prestigiosului *New York Times*, una dintre cele mai partizane publicații (explicit în favoarea lui Hillary, cu sondaje zilnice de opinie, în care o dădeau câștigătoare sigură, la mare distanță), ”Time to End the Electoral College”, Dec 19, 2016, https://www.nytimes.com/2016/12/19/opinion/time-to-end-the-electoral-college.html?em_pos=small&ref=healthline&nl_art=0&te=1&nl=opinion-today&emc=edit_ty_20161222, (01.02.2017). După ce au declarat că revista lor a fost împotriva Colegiului Electoral de 80 de ani încoace, editorii au revenit o zi mai târziu, cu o precizare în care recunoșteau că în 2000 ”the board defended the college after the election of George W. Bush.”.
- ⁶ Pentru distincția între *constituții flexibile* și *constituții rigide*, ca dimensiuni instituționale ale deosebirilor dintre *democrațiile majoritare* și *democrațiile consensuale*, vezi Arend Lijphart, *Modele ale democrației. Forme de guvernare și funcționare în treizeci și șase de țări*, traducere de Cătălin Constantinescu, prefață Lucian-Dumitru Dîrdală, Polirom, Iași 2000, pp. 26-27 și în special capitolul „Constituții. Proceduri de amendare și de control constituțional”, 201-214. Pentru cei pasionați de teoria democrației, ar trebui adăugat că prin mai multe părți ale *dimensiunii executiv-partide* democrația americană este una majoritară, dar apartenența la categoria constituții rigide este o dimensiune consensuală.
- ⁷ Mă refer la *coeficientul Gini*, măsura distribuției veniturilor dintr-o țară, menită să arate discrepanța dintre bogați și săraci. Coeficientul Gini se situează între 0 (egalitatea perfectă, care nu a existat nici măcar în societățile comuniste egalitariste) și 1 (inegalitatea perfectă, în care o persoană câștigă toate veniturile dintr-o țară, iar altul sau toți ceilalți nimic, ceea ce este posibil doar în utopiile politice). Cu cât este mai mare coeficientul Gini cu atât este mai mare inegalitatea (vezi <http://www.investopedia.com/terms/g/gini-index.asp>), (accesat în 02.02.2017). Coeficientul Gini este folosit de Banca Mondială pentru calcularea Indexului Gini pentru <http://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI>, (accesat în 02.02.2017). Pentru legătura dintre inegalitate și gradul de democrație, vezi *Democracy Index*, întocmit de *The Economist Intelligence Unit*; recomand raportul pe 2015, <http://www.yabiladi.com/img/content/EIU-Democracy-Index-2015.pdf>, (accesat în 02.02.2017), iar ulterior pe cel din 2016.
- ⁸ Joseph Stiglitz, „Of the 1%, by the 1%, for the 1%”, *Vanity Fair*, May 2011, <http://www.vanityfair.com/society/features/2011/05/top-one-percent-201105>, (accesat în 02.02.2017). Ca răspuns la articolul lui Stiglitz despre

- cei 1% privilegiați, protestarii din *Occupy Wall Street* și-au ales sloganul “*We Are the 99%*!”.
- ⁹ Vezi Robert Putnam, *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community*, Simon & Schuster, New York, London, 2001. După publicarea textului cu același nume în *Journal of Democracy*, a urmat una dintre cele mai importante *political science debates* din ultima jumătate de secol. Putnam a fost suficient de inteligent încât să ia în considerare chiar și cercetările care îl contraziceau parțial ori total, tocmai pentru că și-a dat seama de caracterul complex și contradictoriu al vieții comunitare americane.
- ¹⁰ Charles Krauthammer, „Trump’s foreign policy revolution”, *Washington Post*, January 26, 2017, https://www.washingtonpost.com/opinions/global-opinions/trumps-foreign-policy-revolution/2017/01/26/c69268a6-e402-11e6-ba11-63c4b4fb5a63_story.html?utm_term=.428300022544, (accesat în 02.02.2017) . Editorialele lui CK sunt reluate în mai multe publicații, după o zi. Este relevant că în celelalte, apare cu titlul “Trump’s Foreign Policy Revolution is Troubling”.
- ¹¹ Inițial, TPP fusese negociată între nouă state (Australia, Brunei, Chile, Malaesia, Noua Zeelandă, Peru, Singapore, USA, Vietnam). Ulterior, când erau clare avantajele, au fost atrase și state cu un imens potențial economic: Japonia (a treia putere economică a lumii), Canada și Mexic (ultimele două făceau deja parte din NAFTA). O serie de alte state erau interesate să se alăture, inclusiv Indonezia, India, Columbia.
- ¹² Pentru porecla de „president Pinocchio”, vezi Stephen M. Walt, „America’s New President is Not a Rational Actor”, *Foreign Policy*, January 25, 2017, <http://foreignpolicy.com/2017/01/25/americas-new-president-is-not-a-rational-actor/>, (accesat în 03.02.2017).
- ¹³ Steven Erlanger, „For Europe, There’s a New Threat in Town: The U. S.”, *New York Times*, Feb. 2, 2017, https://www.nytimes.com/2017/02/02/world/europe/trump-european-union.html?em_pos=small&emc=edit_cn_20170203&nl=firstdraft&nl_art=5&nlid=33686715&ref=headline&te=1, (accesat în 03.02.2017).
- ¹⁴ Vezi Mark Landler, Peter Baker, David E. Sanger, „Trump Embraces Pillars of Obama’s Foreign Policy”, *New York Times*, Feb 2, 2017, https://www.nytimes.com/2017/02/02/world/middleeast/iran-missile-test-trump.html?emc=edit_na_20170202&nl=breaking-news&nlid=33686715&ref=cta&r=0, (accesat în 03.02.2017).

Bibliografie

LUKACS, John, *Democracy and Populism. Fear and Hatred*, Yale

University Press, New Haven and London, 2005.

Resurse online:

Democracy Index, întocmit de The Economist Intelligence Unit, <http://www.yabiladi.com/img/content/EIU-Democracy-Index-2015.pdf>.

ERLANGER, Steven, "For Europe, There's a New Threat in Town: The U. S.", New York Times, Feb. 2, 2017, https://www.nytimes.com/2017/02/02/world/europe/trump-europeanunion.html?em_pos=small&emc=edit_cn_20170203&nl=firstdraft&nl_art=5&nlid=33686715&ref=headline&te=1.

KRAUTHAMMER, Charles, „Trump's foreign policy revolution”, Washington Post, January 26, 2017, https://www.washingtonpost.com/opinions/global-opinions/trumps-foreign-policy-revolution/2017/01/26/c69268a6-e402-11e6-ba11-63c4b4fb5a63_story.html?utm_term=.428300022544.

LANDLER, Mark, BAKER, Peter, SANGER, E. David, „Trump Embraces Pillars of Obama's Foreign Policy”, New York Times, Feb 2, 2017, https://www.nytimes.com/2017/02/02/world/middleeast/iran-missile-test-trump.html?emc=edit_na_20170202&nl=breaking-news&nlid=33686715&ref=cta&r=0.

STIGLITZ, Joseph, „Of the 1%, by the 1%, for the 1%”, Vanity Fair, May 2011, <http://www.vanityfair.com/society/features/2011/05/top-one-percent-201105>.

WALT M. Stephen, „America's New President is Not a Rational Actor”, Foreign Policy, January 25, 2017, <http://foreignpolicy.com/2017/01/25/americas-new-president-is-not-a-rational-actor/>.

<http://edition.cnn.com/election/results/president>.

<http://www.vox.com/policy-and-politics/2016/11/9/13572112/trump-popular-vote-loss>

AZARI, Julia, „Most People Hate the Electoral College, But's Not Going Away Soon”, Nov 10, 2016, <https://fivethirtyeight.com/features/most-people-hate-the-electoral-college-but-its-not-going-away-soon/>.

„Time to End the Electoral College”, Dec 19, 2016,

https://www.nytimes.com/2016/12/19/opinion/time-to-end-the-electoral-college.html?em_pos=small&ref=headline&nl_art=0&te=1&nl=opinion-today&emc=edit_ty_20161222,

<http://www.investopedia.com/terms/g/gini-index.asp>

<http://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI>.

Fenomenul Brexit. Vechi și noi oportunități și provocări pentru Regatul Unit și Uniunea Europeană

(The Closed Ring of the British Membership in European Union)

Marcela Monica STOICA

Abstract. *This paper is focused on the United Kingdom decision of exiting from the European Union. The result of the British referendum was unexpected and intrigued both the political class and the ordinary people. The conservatives had to step away and the labours took the power. Therefore, this research study is analysing the short history of the British in the EU, a predominant euro sceptic one, from 1973 till 2016, highlighting the mere will of them to get out from a “federal” and “supranational” construction that did not characterized the traditional Britons. Another aspect we are trying to analyse in this paper is to find answers to a simple question: how did it come to this?*

Keywords: *euro sceptic, citizenship, euro, referendum, populism.*

Introducere

Perioada celui de al Doilea Război Mondial a fost marcată de dese dezbateri între liderii europeni în vederea construirii unei organizații regionale având ca scop refacerea Europei și aducerea prosperității economice în rândul unor populații pauperizate de război.

Altiero Spinelli, federalist italian, și Jean Monnet, inspirator al Planului Schuman, sunt inițiatorii celor două curente de gândire care au făurit procesul de integrare comunitară: proiectul federalist, întemeiat pe dialog și o relație de

complementaritate, și proiectul unionist, axat pe delegare progresivă a unei părți din suveranitatea la nivel național către nivelul comunitar¹.

Astfel, se întărea convingerea că trebuie să existe, pe lângă puterile naționale și regionale, și una europeană, capabilă să gestioneze acele domenii în care acțiunea comună se dovedește mai eficientă decât cea a statelor acționând separat, și anume: piața internă, moneda, coeziunea economică și socială, politica externă și securitatea.

În Anglia, încă din 1 octombrie 1942, Winston Churchill (1874-1965), îi adresează lui Anthony

Eden un Memorandum asupra „Statelor Unite ale Europei” și revine asupra acestei teme cu prilejul discursului, care a devenit celebru, din 19 septembrie 1946, la Universitatea din Zürich, reiterând ideea unității europene. Este considerat de mulți ca fiind primul pas către integrarea europeană din perioada postbelică:

„...să recreăm Familia Europei, sau cât de mult putem din ea, și să îi oferim o structură în care să putem locui în pace, siguranță și libertate. Trebuie să construim un fel de „State Unite ale Europei”. [...] Primul pas în recrearea Familiei Europene trebuie să fie un parteneriat între Franța și Germania”².

În 1947, tot Winston Churchill, în discursul său, propune o Uniune a Statelor Europene și organizarea unui congres pentru o Europă unită: „Aștept și doresc crearea Statelor Unite ale Europei unde va fi posibilă orice călătorie fără obstacole”³.

Astfel, după anul 1945, reconstrucția europeană s-a abordat sub forma a două concepții principale, prima, numită cooperarea interguvernamentală era o metodă tradițională folosită în relațiile internaționale, prin care statele suverane se asociau în virtutea normelor de drept internațional, iar cealaltă, se referea la o integrare de tip federal, presupunea renunțarea de către state la anumite prerogative ținând de suveranitatea lor.

Pe axa creată de relația franco-germană, inițiată de generalul De Gaulle și de cancelarul Adenauer,

s-au grupat treptat statele democratice occidentale, inclusiv Marea Britanie, care, după pierderea imperiului său, era interesată în apropierea de Europa⁴.

În celebrul discurs al lui Robert Schuman, ministru de Externe al Franței, ținut în ziua de 9 mai 1950, a fost prezentat planul pentru Comunitatea Europeană a Cărbunelui și Oțelului (CECO), acest pas fiind considerat a fi piatra de temelie a unui edificiu mult mai vast⁵.

Britanicii au declinat această ofertă neagreând ideea unei structuri supranaționale, adoptând o poziție de superioritate față de noua organizație și față de celelalte state europene. În schimb, Germania, învinsă, nu se impunea ca partener, și, totuși cu Germania și nu cu Marea Britanie, a debutat istoria construcției europene.

Lucrarea este structurată în două părți. Prima face un scurt excurs în istoricul aderării Marii Britanii la Uniunea Europeană și este analizată atitudinea mereu eurosceptică a ei, și în special a liderilor ei, care s-a reflectat în toate negocierile care au avut loc cu prilejul summit-urilor europene. În fapt, este vorba de confruntarea dintre două viziuni asupra construcției europene: cea federalistă și cea interguvernamentalistă.

Dar ipoteza noastră este că acordul exprimat la referendum pentru ieșirea Marii Britanii din UE, a fost cauzat de crizele care au afectat Uniunea și de amploarea pe care a luat-o populismul și naționalismul

promovate de liderii unor partide politice atipice și anti sistem. În partea a doua, se face o analiză a cauzelor care au creat contextul ce a condus Regatul Unit spre opțiunea de a părăsi UE. Astfel, se pune întrebarea: cine pierde și cine câștigă, mai ales când tradiția UE mergea pe negocieri și compromis, deci pe un joc cu sumă pozitivă.

Marea Britanie și tradiția euroscepticismului

Pe parcursul dezvoltării construcției europene au existat perioade marcate de dominarea unor idei federale sau prin afirmarea conceptelor de interguvernamentalism. În prima parte a existenței sale, Comunitatea a dezvoltat o dinamică supranațională, și mai ales integrarea juridică europeană, cadrul legal, a avut un boom remarcabil.

Dar, în ceea ce privește procedurile de luare a deciziilor politice a existat o evoluție inversă, o cale spre interguvernamentalism și o distanțare de la integrarea europeană. Ca urmare, trebuie să subliniem că integrarea europeană a fost un proces constant de negocieri și impasuri care au fost rezolvate prin compromisuri.

În anii '60, problema aderării Marii Britanii la Comunitate a găsit un adversar aspru, în persoana generalului Charles de Gaulle, care a fost la cârma Franței, astfel încât naționalismul francez și angajamentul său de susținere a interguvernamentalismului a blocat extinderea.

Ca urmare, când Regatul Unit a aplicat pentru prima dată pentru

calitatea de membru în anul 1963, președintele Franței, Charles de Gaulle, a respins cererea introductivă. De Gaulle a căutat să utilizeze Comunitatea pentru a consolida puterea Franței și a aspirațiilor sale în calitate de lider al Europei. Prin utilizarea puterii de veto a blocat negocierile pentru extinderea Comunității cu Marea Britanie, Norvegia, Danemarca și Irlanda care depuseseră cererile de aderare împreună⁶. Astfel, după două respingeri, Marea Britanie a reușit să devină membru al Comunităților de abia în anul 1973.

În schimb, o perioadă de impas pentru UE a început atunci când, în 1979, Margaret Thatcher a devenit prim-ministru și a pus bazele unei relații furtunoase cu Comunitatea, ea luptându-se pentru principiile interguvernamentale.

Celebra solicitare „Dați-mi banii înapoi!” a fost lansată la summit-ul Consiliului European de la Dublin, în septembrie 1979 a fost primul mesaj care anunța o agendă combativă în Comunitate. În stilul ei original și unic, Margaret Thatcher a condus atacul împotriva bugetului, punând întrebări despre cine trebuie să câștige și cine trebuie piardă. Desigur, câștigurile și pierderile bugetare sunt doar o mică parte din bilanțul de membru al UE.

Conform unor autori, Thatcher nu a crezut în dimensiunea politică a integrării și nu s-a gândit niciodată la cei care au pierdut prin integrarea piețelor.⁷

Un alt element important a fost dat de faptul că în perioada 1981-

1990, atât UE, cât și Marea Britanie au cunoscut o tendință concomitentă a creșterii neîncrederii opiniei publice în construcția comunitară. Un eveniment cheie în această perioadă, a fost discursul lui Thatcher, de la Bruges, în 1988, în care a prezentat o viziune eurosceptică asupra viitorului Europei, și mai ales o îngrijorare că Europa ca zona de comerț se va extinde spre o mai mare uniune politică și economică⁸.

Thatcher care a crezut și a apreciat idealurile conservatoare tradiționale și le-a pus mai presus decât o uniune europeană mai strânsă din punct de vedere economic, a încercat, în ultimii ei ani de mandat ca premier să promoveze un euroscepticism mai „soft”.

UKIP, pe de altă parte, a avut mereu obiective clare și și-au folosit succesul de la alegerile europene să continue munca lor în promovarea Euroscepticismului din care au făcut o cauză și pentru ieșirea din Uniunea Europeană.

Drumul Marii Britanii spre Brexit

Care au fost cauzele care au condus la Brexit? Desigur, răspunsul este complex, implicând mai multe aspecte cum ar fi: problemele legate de imigrație, economie, naționalism și democrație care au avut un rol hotărâtor pe tot parcursul campaniei. Pe lângă acestea, se mai adaugă o altă problemă fundamental, demnă de atenție, care s-a acumulat de-a lungul timpului: nemulțumirea și

deziluzia față de establishment-ul politic, față de modul în care este practică politică, alături de antipatia față de actorii politici tradiționali. Aici este o altă diferență între 1973, anul aderării, și 2016, anul referendumului.

Sentimentul anti-politică a fost în 2016, fără îndoială, mai puternic decât înainte, dar a existat, de asemenea, și o mișcare populistă, cu o agendă eurosceptică puternică cu rol în captarea atenției alegătorilor.

Și aici ne referim la Partidul Independenței din Regatul Unit, UKIP, un partid populist care s-a angajat în retragerea din Uniunea Europeană și care a valorificat cu mult succes această stare de spirit jucând un rol esențial atât în provocarea referendumului și la balanșarea rezultatului de la vot.

Când David Cameron a promis, în timpul campaniei electorale generale din 2015, că va organiza un referendum asupra UE, foarte puțini ar fi anticipat că angajamentul său ar avea ca rezultat luni de campanie intensivă în timpul cărora politicienii s-ar întoarce unul împotriva celuilalt în cele mai dificile modurile imaginabile. Nici nu s-a bănuț că raportul ieșire/rămânere ar putea deveni un nou clivaj politic semnificativ.

După ce a câștigat un nou mandat mai 2015, Cameron a propus un plan de renegociere a relației Regatului Unit-UE, care includea: modificări ale plăților în favoarea bunăstării migranților; garanții financiare și modalități mai ușoare pentru Marea

Britanie pentru a bloca reglementările UE.

În luna februarie 2016, el a anunțat rezultatele acestor negocieri, și a stabilit 23 iunie ca data referendumului promis.

La 23 iunie 2016, cu 51,9%, pentru ieșire și 48.1% pentru rămânere, rezultatul referendumului Brexit, fără îndoială, a șocat Europa⁹. David Cameron a demisionat a doua zi după ce a pierdut referendumul și Marea Britanie a primit un nou prim-ministru – Theresa May care a declarat că va respecta voința poporului și că „Brexit înseamnă Brexit”.

Brexit-ul a fost văzut ca fiind una dintre cele mai mari crize contemporane în ochii oficialilor UE, în timp ce politicienii naționali din partidele majore au văzut acest lucru ca o catastrofă.

Ce este interesant de remarcat este faptul că toate acestea, și implicit referendumul, a adus în prim plan o nouă figură care a fost ținta urii: cea a migrantului „european”. În timpul referendumului și în zilele care au urmat, această formă de rasism părea să fi intensificat.

Cei care au votat părăsirea, susțin că Uniunea Europeană s-a schimbat enorm în ultimele patru decenii, în ceea ce privește mărimea și acoperirea birocratică, diminuarea influenței și suveranității britanice.

Tabăra celor care au susținut „ieșirea” a fost condusă de Michael Gove, ministrul justiției, Boris Johnson, fostul primar al Londrei, aproape jumătate din membrii conservatori ai Parlamentului, la fel și membrii

Partidului UKIP, și liderul acestuia, Nigel Farage. Și ei aveau ca teme principiale suveranitatea și imigrația. De subliniat, că și în străinătate, existau susținători ai Brexitului, cum erau liderul francez al Frontului Național, Marine Le Pen, precum și alte partide anti-Europa din Germania sau Țările de Jos.

Critica standard a Marii Britanii privind statutul de membru al UE privea următoarele aspecte:

- UE face prea puțin pentru a deschide piețele de pe continent și astfel creează puține oportunități pentru exportatorii britanici. Rezultă de aici că ieșirea din UE, ar avea un impact redus asupra comerțului european al Marii Britanii;
- Normele UE constrâneau Regatul Unit în a atinge, mai rapid, piețe aflate în creștere din afara Europei. O ieșire din UE va stimula producția prin reducerea poverii reglementării afacerilor și prin eliberarea Marea Britanie pentru a semna mai multe acorduri de liber schimb cu țările din afara Europei;
- Dacă Marea Britanie ar părăsi UE, s-ar câștiga înapoi contribuția netă la bugetul UE, pe care Trezoreria le-ar estima a fi de 0,5 la suta din PIB pe an, între 2014 și 2020;
- Imigrația din UE diminuează perspectivele de angajare britanicilor, cere mai mulți bani contribuabilului britanic pentru subvenționarea serviciilor publice și vor fi oferite beneficii sociale pentru noii veniți.

Prin renunțarea la UE, Marea Britanie ar putea părăsi și politica agricolă comună, care, prin tarife și subvențiile duce la creșterea costurilor de produse alimentare pentru consumatorii britanici. Dar ar fi greu să reducă subvențiile agricole la zero.

Forma oricărui acord de retragere ar depinde de negocieri și, prin urmare, nu există nici o garanție din Marea Britanie că ar găsi termenii acceptabili.

Aici trebuie să menționăm o inovație adusă de Tratatul de la Lisabona, în care se introduce o procedură de retragere voluntară din Uniunea Europeană ceea ce subliniază că Uniunea Europeană este fondată pe libertatea de voință a statelor membre. Retragerea nu este supusă anumitor condiții, în afara existenței unei perioade tranzitorii de doi ani, perioadă în care statul membru care dorește retragerea să poată negocia un acord cu Uniunea Europeană.

Tratatele UE ar înceta să se aplice Regatului Unit cu privire la intrarea în vigoare a unui acord de retragere sau în cazul în care nu se încheie niciun acord nou, după doi ani, cu excepția cazului în care există un acord unanim de a extinde perioada de negociere.

Pe parcursul perioadei de negociere de doi ani, legislația UE s-ar aplica în continuare în Marea Britanie.

Marea Britanie va continua să participe la alte întruniri ale UE, în mod normal, dar nu va participa la discuțiile interne a UE sau decizii cu privire la propria sa retragere.

Din partea UE, acordul ar fi negociat de către Comisia Europeană ca urmare a unui mandat din partea

miniștrilor UE și încheiat de guvernele UE, prin hotărâre cu majoritate calificată, după obținerea aprobării Parlamentului European.

Acest lucru înseamnă că Parlamentul European ar fi un factor imprevizibil suplimentar în atingerea unui acord.

Gradul înalt de integrare economică între Marea Britanie și UE va necesita întotdeauna un anumit sistem de guvernare în comun deoarece, este clar că UE nu va permite Regatului Unit, la plecarea, să aibă același nivel de acces pe care îl are acum fără să plătească vreun un preț.

Concluzii

Deși, Marea Britanie a fost întotdeauna un membru mai sceptic al Uniunii, ieșirea ei din Uniunea Europeană, a avut ca primă cauză criza economică și criza datoriei suverane, deficitul democratic și euroscepticismul care erau în creștere, iar, pe de altă parte, UE a cunoscut o oboseală a extinderii. Această situație a dus la probleme interne în instituțiile UE și la o lipsă de atitudine clară privind viitorul Europei.

Sumarizând, se poate afirma că una din cauzele principale care au determinat Marea Britanie să părăsească Uniunea Europeană a fost, fără îndoială imigrația, dar și „politicianismul” tot mai crescut al clasei politice britanice. Este tot mai clar că politicienii și de stânga și de dreapta nu au reușit să evalueze care va fi impactul pe termen lung al euroscepticismului din rândul publicului britanic asupra statutului de

membru al Marii Britanii în Uniunea Europeană.

Primul-ministru post Brexit, Theresa May, a anunțat la începutul lunii octombrie 2016 termenul limită pentru a începe procesul formal Brexit. Ea a spus că articolul 50 din Tratatul de la Lisabona, care declanșează doi ani de negocieri oficiale, va fi invocat înainte de sfârșitul lunii martie 2017, în practică, acest lucru înseamnă că Marea Britanie va fi în afara UE, până în vara anului 2019.

În schimb, liderii UE au declarat că articolul 50 din Tratatul de la Lisabona trebuie să fie declanșat înainte ca negocierile să înceapă.

Între timp, fostul ministru francez de externe, Michel Barnier, a fost numit de către Comisia Europeană să conducă negocierile. Michel Barnier precum și alte figuri cheie au declarat că datoriile financiare totale din Marea Britanie ar fi de ordinul a 40 până la 60 de miliarde de euro.

Negocierile oficiale pot începe de îndată ce Regatul Unit a notificat Brexit-ul în temeiul articolului 50 din Tratatul de la Lisabona, pe care premierul May a promis să îl facă până la sfârșitul lunii martie 2017.

Note

¹ Pentru detalii a se vedea Nicolae Păun, Adrian Ciprian Păun, *Istoria construcției europene*, Editura Fundației pentru Studii Europene, Cluj-Napoca, 2000, p. 21.

² Charles Zorgbibe, *Construcția europeană. Trecut, prezent, viitor*, Editura Trei, București, 1998, p. 11.

³ Păun Nicolae, Păun Adrian Ciprian, *op.cit.*, p. 27.

⁴ Guillaume Courty, Guillaume Devin, *Construcția europeană*, Editura C.N.I.Coresi, București, 2001, p. 31.

⁵ Acest eveniment este descris în multe lucrări. Pentru mai multe detalii a se vedea Charles Zorgbibe, *op. cit.*, p. 30.

⁶ John Pinder, *Uniunea Europeană – Foarte scurtă introducere*, Editura Bic All, București, 2015, p. 15.

⁷ Loukas Tsoukalis, *Ce fel de Europă?*, Editura Bic All, București, 2005, p. 57.

⁸ Helm Toby. „British Euroscepticism: A Brief History” , *The Guardian*, 7th February 2016, <https://www.theguardian.com/politics/2016/feb/07/british-euroscepticism-a-brief-history->(accesat 31.01.2017).

Bibliografie

- COURTY, Guillaume, DEVIN, Guillaume, Construcția europeană, Editura C.N.I. Coresi, București, 2001.
- PĂUN, Nicolae, PĂUN, Adrian Ciprian, Istoria construcției europene, Editura Fundației pentru Studii Europene, Cluj-Napoca, 2000.
- PINDER, John, Uniunea Europeană - Foarte scurtă introducere, Editura Bic All, București, 2005.
- TSOUKALIS, Loukas, Ce fel de Europă?, Editura Bic All, București, 2005.
- ZORGBIBE, Charles, Construcția europeană. Trecut, prezent, viitor, Editura Trei, București, 1998.
- Resurse online:**
EU Referendum Results.” BBC News. Accesat pe 31 ianuarie 2017. http://www.bbc.com/news/politics/eu_referendum/results.
- <http://www.bbc.com/news/uk-politics-32810887>
- <http://www.nytimes.com/interactive/2016/world/europe/britain-european-union-brexit.html>
- <http://openeurope.org.uk/today/blog/the-mechanics-of-leaving-the-eu-explaining-article-50/>
- https://www.academia.edu/26507054/Brexit_Choices_Consequences_Lessons_A_Summary_of_History_and_Definitions
- Helm, Toby. “British Euroscepticism: A Brief History.” The Guardian. 7th February 2016. Disponibil pe <https://www.theguardian.com/politics/2016/feb/07/british-euroscepticism-a-brief-history->

Ideea de Europa între Donald Trump și Vladimir Putin

(The idea of Europe between Donald Trump and Vladimir Putin)

Giuseppe CASCIONE

Traducere realizată de Sabin DRĂGULIN

Abstract: *The author analyzes the impact that the recent political event of Brexit and the Donald Trump election in the United States have had on the idea of Europe and on the image that citizens have about Europe.*

Keywords: *Europe, Brexit, Grexit, V. Putin, D. Trump.*

Proiectul european, iar asta se vede de către fiecare dintre noi, trece printr-un proces de uzură accentuată. Elementele acestei uzuri sunt destul de clare. În primul rând, fundalul critic pe care jucătorii europeni sunt obligați să se lupte este acela al crizei economice globale, care acum depășește cu mult starea pe care a cunoscut-o la momentul declanșării sale – celebra *prime rate* din SUA – să se îndrepte către un compromis ce privește nu doar stabilitatea financiară, ci, în acest moment, întregul sistem economic și productiv european. Aceste elemente ale compromisului s-au observat cu claritate în eforturile ce au însoțit chestiunea Grexit-ului. Criza datoriilor din Grecia și încercările făcute până în prezent, în atenuarea efectului acesteia asupra stabilității financiare și economice din țările UE, au devenit un test de turnesol a

tensiunilor care stau la baza diferitelor sisteme economice care coexistă în Europa, chiar dacă acest aspect nu a fost niciodată adus în discuție.

Jocul dintre protagoniștii poveștii, adică, așa-numita Troică (BCE, FMI și Comisia Europeană), guvernul elen și guvernele țărilor creditoare ale Atenei (înainte de toate Germania) a dezvăluit în cele din urmă o realitate pe care puțini analiști au evidențiat-o până în prezent, în toată cruzimea sa, și anume că marile state ale UE se află în concurență între ele să impună la nivel european interesele grupurilor de presiune naționale. Chestiunea nu este banală, deoarece ea a dezvăluit inconsistența proiectului european de până acum și i-a pus pe membrii fondatori în fața unei alternative categorice: reducerea drastică a

perspectivelor de dezvoltare a proiectului sau trecerea către faza de unificare politică.

Acesta este momentul în care este pus sub semnul întrebării rolul de lider al Germaniei, care deși până în prezent nu a fost recunoscut de toți a fost acceptat de către partenerii europeni. Politica de austeritate dorită, în ultimii ani, de către Merkel și *Grosse koalition* de la Berlin începe, în contextul crizei economice mondiale actuale, să se demonstreze a fi ineficientă pentru îmbunătățirea condițiilor de viață ale popoarelor Europei și, prin urmare, ar putea avea ca rezultat o nemulțumire populară ce poate avea consecințe în raport cu proiectul de unificare.

Lovitura finală adusă proiectului european și ideii de Europa, care stă la baza întregii construcții, a fost realizată de așa-numitul Brexit. După cum știm, Marea Britanie a mers recent la urne, chemată să se pronunțe prin referendum despre o întrebare cu privire la rămânerea în UE: *leave or remain*. Pe 23 iunie 2016, cetățenii britanici au fost în favoarea ieșirii din UE, chiar dacă cu o majoritate destul de mică (51,9%), dar suficientă pentru a face să se prăbușească guvernul Cameron, pe care de altfel îl presase să înceapă negocierile de ieșire din UE. Dincolo de considerații, deși sunt importante, pe care analiștii le-au făcut, cu privire la impactul real al acestui abandon al proiectului de către britanici și al efectelor pe care le-ar putea avea, rămâne ce a determinat, în mod incontestabil, o

schimbare a perspectivei în care europenii de azi se uită Europa.

Deci: care a fost impactul acestor elemente asupra ideii de Europa?

Dacă suntem de acord cu Gramsci, dar și cu cei care în zilele noastre i-au preluat categoriile, de exemplu Ernesto Laclau și Chantal Mouffe,¹ trebuie să admitem că, și pe acest teren al formării imaginii cetățenilor europeni, ceea ce contează este tocmai alcătuirea unei imagini hegemonice care condiționează și în același timp primește un feedback de fortificare ce provine din procesul de unificare europeană. Până acum, ideea de Europă care s-a stratificat în mod hegemonic, după încheierea celui de-al Doilea Război Mondial și până astăzi, a avut anumite caracteristici.

În primul rând, caracterul de *progresivitate*. Orice reflecție asupra subiectului, de fapt, prevedea, ca să spunem așa, o evaluare diacronică a beneficiilor pe care procesul de unificare l-a prezentat. Într-adevăr, modul de a judeca acest proces a fost întotdeauna aceea de a încerca să sporească atractivitatea proiectului, argumentând existența unor mici îmbunătățiri, dar constante a standardului de trai al europenilor. Dublul avantaj al acestui proces părea să fie că, pe de o parte, fragmentarea proiectului făcea să fie mai ușor de gestionat, iar pe de altă parte a dat europenilor ideea unei mișcări constante a proiectului, care îi făcea

protagoniștii unei serii nesfârșite de mici victorii, ceea ce conducea, chiar și în ochii celor mai pragmatici, la un fenomen sustenabil.

În al doilea rând, caracterul *pro-cesualității*. Acesta este unul dintre elementele cele mai caracteristice ale construcției europene, care este propriul sine eliberat de un proiect clar, și care tinde spre un rezultat preconizat (sau cel puțin previzibil). La întrebările de tipul: Unde mergem?, care este scopul final al acestui proces?, care este forma instituțională a ceea ce noi construim?, care este forma politică?, la toate acestea se răspundea întotdeauna că noutatea întregului proiect este caracterizat tocmai prin faptul că este un *work in progress*, față de care, este adevărat că nu se cunoaște sfârșitul, dar tocmai această incertitudine îl făcea să fie adaptabil la mutabilitatea cadrului politico - economic, care este adevărata figură a post-modernității.

În al treilea rând, caracterul de *inevitabil*. Europa pare a fi o „comunitate de destin”, iar proiectul european, prin urmare, nu este altceva decât împlinirea acestui destin deja scris. Pe scurt, UE este produsul final a cel puțin o jumătate de mileniu din chinurile facerii statului naționalist european, fiind în același timp depășirea hobbes-ianului *bellum omnium contra omnes* și noua temelie a spiritului civilizației europene. Ca urmare, împlinirea acestui destin nu este la dispoziția noastră, cetățenii Europei putând doar să îl pună în aplicare.

În cele din urmă, dar într-o corelație foarte strânsă cu primele trei, caracterul de *irreversibilitate*. Până în prezent, proiectul european a fost interpretat, în imaginarul colectiv european, ca o călătorie în care am trecut de punctul fără întoarcere. De fapt, de fiecare dată când a fost pusă sub semnul întrebării, capacitatea de a opri această călătorie (Grexit, Brexit, Nexit) s-a răspuns că dezavantajele ar fi infinit superioare celor câtorva avantaje care ar putea apărea, în scopul de a sublinia faptul că, în cazul de regres, acesta va expune orice ex-partener la o abateră fatală, în timp ce menținerea drumului ar fi fost răsplătită cu siguranță, din moment ce finalul acestuia apărea mult mai apropiat decât punctul de plecare. Această obiecție a avut, cel puțin în parte, efectul înăbușirii încercării de a inversa cursul politicilor europene, chiar și atunci când începeau să fie puse în practică. Acceptarea Europei, așa cum este, a apărut să fie întotdeauna cea mai bună soluție, pentru că orice schimbare care ar fi putut avea un risc fatal de ieșire (a se vedea Memorandumul troicii în povestea greacă). Brexit a demonstrat, dimpotrivă, că o ieșire este posibilă, fezabilă și chiar pusă în practică. Din acest punct de vedere, impactul asupra imaginii populare europene pare să fi fost foarte mare, cu toate riscurile pe care le implică, în principal, acela cu privire la consolidarea în continuare a populismului eurosceptic, care este deja puternic în diferite țări.

Ne mai rămâne să introducem încă un alt element legat de ideea contemporană asupra Europei. Așa cum susține Federico Chabod,² ideea Europei are o fundație în esență polemică. Acest lucru înseamnă că, în loc să se identifice în mod pozitiv, Europa se imaginează plecând de la ceea ce nu este, adică, de la diferențierea a ceea ce nu îi aparține din punct de vedere cultural: „Barbaria”. Nu întâmplător, ideea de Europă dobândește o proprie importanță în perioada clasică grecească începând cu războaiele persane, războaiele care suprapun conceptele de inamic, barbar, extra-europeanul, până la suprapunerea perfectă.

Teza lui Chabod, prin urmare, consta în faptul că marea moașă a Europei este tocmai războiul. În război, popoarele din Europa abandonează tensiunile interne legate de diversitățile istorice, culturale și politice, și acced la un orizont comun în care asemănările predomină. Nu întâmplător, în iconografia politică, Europa apare începând din secolul al XVI-lea, reprezentată întotdeauna ca o femeie, în prezența căreia statele naționale renunță la armele lor și sunt de acord să facă pace. Dar pacea internă este întotdeauna legată de apărarea frontierelor comune.

Pe această bază, trebuie să facem un pas înainte și să considerăm că cei trei factori prezentați anterior ar putea conduce la un nou impuls dat ideii europene în viitorul apropiat, tocmai în baza unei readaptări a naturii sale polemice originare.

Creșterea de fluxuri migratorii, care provin cu precădere din sud-

estul bazinului mediteranean a condus la apariția unei noi frontiere europene. De facto, Mediterana, care în istorie, așa cum susțin Franco Cassano³ și Predrag Matvejevic⁴ a avut rolul de graniță naturală sau de mediator între culturii, a trebuit să se transforme (pentru moment) într-un „zid” în raport cu undele migratorii determinate de sărăcie și războaie.

În pofida poziționărilor diferite și contradictorii avute de statele-națiune europene, tendința de a limita și îngrădi fenomenele migratorii este din ce în ce mai difuză și acționează ca un fel de element constant al scenariilor politice europene de la Stockholm la Atena. Acesta este unul dintre aspectele la care am făcut aluzie atunci când am vorbit despre identitatea polemică: noua frontieră de sud-est a dezvoltat o serie de reguli și practici împărtășite de majoritatea țărilor UE, cu scopul de a adopta „contramăsuri” în fața fluxurilor migratorii, în același mod care s-ar fi articulat orice organism politic al oricărei federații de state în fața unei invazii militare.

În afară de frontul care s-a deschis în sud-est s-a deschis între timp și un alt front, la est, care rezultă din opoziția, care de multe ori a fost de război între UE și Rusia. Dincolo de criza din Ucraina care a culminat între 2013-2014, tensiunea dintre Rusia și UE era deja prezentă în scenariul continental. Pe de altă parte, în decursul timpului a fost pusă în discuție în mod repetat, posibilitatea de a se extinde, cel puțin cultural, ideea Europei, chiar

și în Rusia, mergându-se până la Urali. Desigur, la nivel politic, există preocupări puternice în fața definirii Rusiei lui Putin ca fiind o adevărată democrație: deși formal a împrumutat principalele instituții, în substanță apare ca fiind mai mult o oligarhie foarte îngustă, în care „autocrația sovietică a găsit o nouă viață, într-o clasă de super-bogați, magnați pentru a perpetua și continua să dețină întreaga putere, politică, socială și economică.

În cadrul acestui scenariu, care este și așa destul de complicat, a apărut un fapt nou, adică alegerea lui Donald Trump în funcția de Președinte al Stateor Unite ale Americii. Încă din primele momente, noul președinte a readus în discuție raportul transatlantic dintre SUA și Uniunea Europeană. Departe de a fi pe aceeași lungime de undă cu cea europeană, politica americană pare, dimpotrivă, în căutarea unei confruntări. Într-un anumit sens se observă o majoră desconsiderare a temelor migrației, a structurilor economice, a resurselor de petrol, a intervențiilor militare la nivel internațional, a relaxării modului în care principiile de bază ale democrației sunt tratate, pe de altă parte există sentimentul unei apropieri, al unui feeling între diplomația americană și rusă pentru remodelarea sferelor globale de influență, care pare să facă aluzie la un fel de încercuire premeditată realizată de cele două superputeri în ceea ce privește Europa. Dar este, probabil, încă prea devreme pentru a specula chiar și

asupra unor posibile evoluții în această direcție.

Ce înseamnă acest sentiment raportată la ideea Europeană?

Aparent, Europa este slabă, atât în interiorul cât și în afara granițelor sale. Ele sunt poroase și permeabile la exterior – ceea ce produce probleme de securitate internă – și ciudat de rigide în ceea ce privește diferențele politice și culturale în interior. Probabil, așa cum am observat deja, proiectul european nu a fost niciodată atât de slab de la al doilea război mondial încoace și ideea Europei unite nu a fost niciodată atât de fragmentată și instabilă. Deci, există un element, în raport cu scenariul internațional descris mai sus care ne poate face să întrezărim o cale de ieșire?

Ne întoarcem la fundamentul polemic a ideii de Europa

Se poate vedea situația actuală în două moduri. Primul este de obicei unul clasic, adică, continuarea unui tip de auto-denigrare din partea europenilor și să lăse ca tot ceea ce a fost construit, în bine sau în rău, să fie demolat piatră cu piatră. Desigur, trebuie să știți că această atitudine va produce în mod inevitabil, anumite consecințe, cum ar fi: fie consolidarea populismului de dreapta de tip naționalist și de extremă sau perseverența în promovarea strategiilor Ordo liberale, care s-ar face și

mai evanescentă relația dintre elite și populația Europei, sau o regresie a stângii europene liberale, ceea ce pune în pericol, de exemplu, așa cum arată Stefano Petrucciani,⁵ democrația însăși.

Alternativa este de a profita de situația actuală, adică de a se re-consolida la nivel intern, care va urmări în mod inevitabil oprirea interferențelor puterile străine în procesul de unificare a UE, pentru a găsi rădăcinile reale care au produs proiectul european. Acest proces se poate realiza, în primul rând, prin edificarea statului social, a cărui dezmembrare progresivă a erodat

conceptul de democrație europeană, așa cum a afirmat Geminello Preterossi;⁶ în al doilea rând, prin revendicarea unei civilizații a dreptului, care să stea în continuare la baza viziunii europene, a relației dintre individ și stat; în cele din urmă, rezistența comună împotriva forțelor care au acum un interes legitim în destabilizarea politică și economia a societății europene, aceste forțe – Trump în SUA sau Rusia lui Putin – care vizează subminarea UE pentru a urmări scopuri regresive la nivel internațional. Răspunsul la această dilemă sper că ar trebui să vină aproape spontan.

Note

- ¹ C. Mouffe, *Sul politico. Democrazia e rappresentazione dei conflitti*, Bruno Mondadori, Milano, 2007; E. Laclau, C. Mouffe, *Egenomia e strategia socialista. Verso una politica democratica radicale*, Il nuovo Melangolo, Genova, 2011.
- ² Federico Chabod, *Storia dell'idea di Europa*, Laterza, Bari, 1995.
- ³ Franco Cassano, *Mal di Levante*, Laterza, Bari, 1997.
- ⁴ P. Matvejevic, *Mondo «ex» e tempo del dopo. Identità, ideologie, nazioni dell'una e dell'altra Europa*, Garzanti, Milano, 2006; *Idem.*, *Sulle identità dell'Europa*, Magma, Milano, 1995.
- ⁵ S. Petrucciani, *Democrazia*, Einaudi, Torino, 2014.
- ⁶ G. Preterossi, *Ciò che resta della democrazia*, Laterza, Roma-Bari, 2015.

Bibliografie

- CASSANO, Franco, *Il Pensiero meridiano*, Laterza, Roma-Bari, 1996.
 Idem, *Mal di Levante*, Bari, Laterza, 1997.
 CHABOD, Federico, *Storia dell'idea di Europa*, Laterza, Bari, 1995.
 LACLAU, Ernesto, MOUFFE, Chantal, *Egenomia e strategia socialista. Verso una politica democratica radicale*, Il nuovo Melangolo, Genova, 2011.
 MATVEJEVIC, Predrag, *Mondo «ex» e tempo del dopo. Identità, ideologie,*

- nazioni dell'una e dell'altra Europa*, Garzanti, Milano, 2006.
- MOUFFE, Chantal, *Sul politico. Democrazia e rappresentazione dei conflitti*, Bruni Mondadori, Milano, 2007.
- PETRUCCIANI, Stefano, *Democrazia*, Torino, Einaudi, 2014.
- PRETEROSSSI, Gemello, *Ciò che resta della democrazia*, Laterza, Roma-Bari, 2015.

Relația transformări democratice – continuitate valorică în țările spațiului ex-sovietic

(The relationship between democratic change and the continuity of values in the countries within the former soviet territory)

Victor SACA

Abstract: *This article is focused on a subject of major importance for society in transition to democracy - "democratic transformation relationship – value continuity in the post-Soviet space countries". Research objectives are related to democratic transformation systemic analysis of the relationship – value continuity at present of the former Soviet states, and identifying individual and the unique identification of this relationship in the Republic of Moldova.*

The main issues accosted by the author in the present study are theoretical content meanings of transformation; time's feature of democratic change in past, present and future dimensions, correlation dimensions with continuity of value; current space capabilities from postcommunist democratic transformations in ensuring continuity of sociopolitical processes; the criteria by which democratic transformation-continuity relationship value; specific processes of continuity and discontinuity in the context of post-Soviet transformation.

As peculiarities of relationship continuity – as a discontinuity of post soviet the author highlights: the conflicting character of continuity of accumulation and development of values in all spheres of social life; revival of national values as indispensable element of continuity without a rational and timely innovation processes; negative values specifics continuity and discontinuity positive values of the Soviet totalitarian regime in the new democratic; the post-totalitarian mentality on the continuity and discontinuity value of post-soviet type.

A special place in the article belongs to Moldova's experience in democratic transformations and their impact on the continuity of democratic values, the sociopolitical processes. The author demonstrates the deficit of concordance between political mentality, political behavior and democratic transformations in Republic of Moldova. This deficit is reflected in the contradictory processes of continuity over the years of the Republic of Moldova's independence. At the same time, there are emphasized the common and specific features of Moldovan governments and their impact towards democratic transformations and the continuity of sociopolitical processes. There is performed a detailed analysis of coalition governments make policy - ADR, EIA-1, EIA-2, etc. About the impact of democratic transformations over continuity of value.

Keywords: *democratic transformation, transition to democracy, value continuity, discontinuity, post-Soviet space, political mentality and political behavior.*

Analiza de ansamblu a transformărilor democratice din ultimul deceniu al secolului XX – primul deceniu al secolului XXI, desfășurate în spațiul central și est-european până în prezent, demonstrează complexitatea, dar și caracterul neobișnuit, locul și rolul deosebit ce le revin acestor transformări în evoluția social-istorică a țărilor de aici. Deși cuprind mai bine de un sfert de veac (timp relativ suficient pentru a deduce anumite tendințe, dar și legități a evoluțiilor sociopolitice) transformările respective au evoluat într-o atmosferă anevoioasă, prin situații extreme: ascensiune și decădere, ritm accelerat și ritm lent sau frânt, integrare și dezintegrare de eforturi sociale sau politice, potrivire și nepotrivire de poziții, acțiuni, continuitate și discontinuitate valorică etc., ceea ce face a fi problematică însăși evaluarea cu adevărat a procesului transformator în general și a componentelor acestuia în particular.

E bine cunoscut faptul că semnificația de conținut a transformării în deplinul înțeles al termenului este una diversă. Ea se impune în ipostaze de fenomen sau de proces, de stare sau formă valorică, de etapă sau fază relativ de sine stătătoare etc. În cursul istoriei. Pornind de la locul și rolul transformărilor actuale în cadrul istoric, ca componente calitative a tranziției democratice, ele împreună cu tranziția vin a fi prezentul

structurat între trecut și viitor, în care trecutul este cauza, iar viitorul este scopul transformărilor¹. Acest fapt permite a interpreta transformarea, inclusiv de natură democratică, drept un punct funcțional și relațional complex de legătură a timpurilor politice (de obicei contradictorii, chiar opuse), a timpului rămas în istorie și a celui prezent, dar și a celui care urmează să apară, a timpului în general care în viziunea lui Alvin Toffler este etalonul schimbării (transformării – V. S.), fără de care schimbarea n-are nici un sens. Dar, desigur, și fără schimbare timpul s-ar opri pe loc².

Astfel, transformările democratice dispun de trăsături ale trecutului, prezentului și viitorului, care întruchipează în sine experiența, evenimentele, rezultatele timpului politic consumat și timpului politic actual, pe de o parte, și substanța politică – idei, scopuri, sarcini etc. – a viitorului. În acest sens, transformările au în majoritatea lor caracter intens, activ (opus celor cu caracter extensiv, reactiv), fie de acumulare valorică, reactualizare a valorilor trecutului sau de trecere a valorilor prezentului în trecut, fie de elaborare a scopurilor și sarcinilor centrate asupra viitorului sau de realizare a acestor scopuri și de transformare a viitorului în dimensiuni ale prezentului.

Această permanentă și complexă corelare a prezentului, trecutului și

viitorului politic luată la capitolul transformare democratică se sprijină pe factorul *continuității valorice* și, totodată, alimentează și consolidează acest factor, îl orientează și îl localizează în dimensiuni de timp și spațiu. Anume *continuitatea* este condiția *sine qua non* de legătură a timpurilor respective și bineînțeles de completare, funcționare și succedare a lor.

Apelând la practica transformărilor istorice și a celor actuale, observăm că capacitățile lor de asigurare a continuității proceselor sociopolitice sunt diferite. Adevăr determinat de condițiile concret-istorice, maturitatea factorului obiectiv, dar și subiectiv, de completarea în permanență a acestor factori întru asigurarea unei relații benefice între transformările respective și continuitate.

În unele cazuri, transformarea se impune ca factor real de legătură între diferite etape, faze de dezvoltare, esența căruia constă în păstrarea elementelor fenomenului politic ca integritate, odată cu trecerea lui la o nouă stare calitativă a societății. O astfel de continuitate este caracteristică de obicei transformărilor parțiale, care de obicei nu vizează în mod radical schimbarea de fond a societății. De exemplu, postmodernizarea în Vest a fost și este axată doar pe trecerea la postindustrialism și societatea informațională, fără careva schimbări substanțiale în cadrul sistemului politic. Aici elementele cheie ale continuității (tradiția și inovația) au mers și merg mână-n mână în toate sferile non-politice și

parțial în sfera politică, completându-se în mod adecvat pentru asigurarea stabilității și progresului social.

În alte cazuri, transformarea se caracterizează prin acumulări succesive de elemente sau subelemente ale fenomenului care necesită integralitate valorică, fapt dovedit de tranzițiile actuale spre democrație. Astfel de acumulări ale necesarului de sens democratic, care se desfășoară prin tendință spre legitate, se deosebesc de la țară la țară în spațiul postcomunist. În cele din Europa Centrală și de Est (Cehia, Polonia, Ungaria, Slovacia, Slovenia, România ș.a.) transformările democratice au asigurat o continuitate relativă în toate sferile vieții sociale. În spațiul postsovietic (excepție țările baltice), însă, cu un deficit evident de tradiții democratice, astfel de transformări a fost și sunt târăgănite pe mult timp fără a eficientiza îndeajuns mecanismul și direcțiile de realizare a fenomenului continuității.

O problemă științifică importantă și, totodată, slab analizată în literatura de specialitate din Republica Moldova ține de modalitățile și caracterul desfășurării continuității valorice, fie prin evoluție, dezvoltare, schimbare parțială sau revoluție. În funcție de anumite interese, scopuri, de capacitățile funcționale ale guvernării și de relația guvernare-opoziție, continuitatea poate fi limitată doar la un evoluționism neted, la o reproducere a unor forme relativ neschimbate. Sau poate fi negată prin hipertrofierea schimbărilor, prin supra-aprecierea deosebi-

rilor între obiecte odată cu transformarea lor calitativă.

Însă, indiferent de condițiile concret-istorice, de capacitățile organizatorice, materiale și spirituale ale societății, transformările cunoscute până acum au dimensionat continuitatea într-o măsură mai mare sau mai mică atât prin schimbare și dezvoltare cantitativă (când conținutul ei devine organizarea obiectului politic, întrucâtva structura lui), cât și prin schimbare calitativă, când structura obiectului se transformă esențial, căpătând noi trăsături, noi nuanțe. În acest sens o semnificație deosebită o are specificul interacțiunilor între elementul cantitativ și calitativ al continuității diferitor procese ale vieții sociale.

Dacă apelăm la *criteriul corelației dintre schimbările cantitative și calitative*, atunci observăm o deosebire radicală a lor în diferite spații. Ele au un potențial managerial, material, uman, socioprofesional, de generații, spiritual diferit de realizare. De exemplu, capacitățile diferitelor generații de a asigura continuitatea valorică în sferile de bază ale vieții sociale (problemă științifică deficitară în țările spațiului postcomunist) se deosebesc de la o etapă istorică la alta, dar și de la o țară la alta. La etapa actuală atare capacități depind în mare măsură de colaborarea firească între generații în diferite domenii (transmiterea și acumularea experienței de la o generație la alta, suportul oferit unor generații pentru a se resocializa într-un nou mediu social), dar și de cioc-

nirea lor care poate duce la conflict social, acesta devenind la fel de firesc. După cum ne demonstrează practica istorică a relațiilor între generații acestea în evoluția lor au produs atât condiții ale continuității, cât și discontinuității, când valorile sociale și politice pozitive ale trecutului erau folosite drept element bazic al prezentului sau, dimpotrivă, ele erau știrbite, chiar negate până la dispariție.

Un alt criteriu de analiză a transformărilor democratice este cel al *corelației între continuitatea valorică materială și continuitatea valorică spirituală*. Istoria transformărilor respective, dar și starea lor actuală, nu cunoaște o corespundere deplină, altfel spus o armonie relativă între aceste tipuri de continuitate. Ele corespund cu precădere ideii gânditorului german I. Kant despre natura umană, care preferă de obicei lipsă de armonie.

În majoritatea cazurilor accentul s-a pus pe continuitatea materială, cea spirituală fiind nu odată subapreciată. De aceea, în funcție de complexitatea transformărilor sociale, de gradul de corespundere a continuității materiale și spirituale, dar și de natura contradicțiilor dezvoltării sociale în ansamblu, continuitatea din cadrul oricărei transformări sociopolitice, poate avea caracter progresiv ori regresiv. Principalul factor de evaluare a rolului transformării sociopolitice în raport cu continuitatea valorică este în ce măsură conținutul lor se raportează în ultima instanță cu tendințele progre-

sului social, cu legitățile acestuia. Adică, transformarea e necesară nu de dragul transformării, ci pentru continuitate în limitele progresului, pentru necesitățile progresului.

Drept criteriu de evaluare a raportului dintre transformare și continuitate servește, de asemenea, *corelația lor nemijlocită cu factorul social*, cu comunitățile sociale deja existente și cu acelea tranzitorii, în devenire: clasele, păturile sociale și desigur actorii și agenții politici. Unele din comunități sunt pătrunse de mentalitatea veche, autoritară, conservatoare, împărtășesc valorile trecutului, altele (păturile mijlocii), dimpotrivă, se orientează în special spre elementul inovator al continuității, trăiesc cu prezentul și viitorul social și politic al țării.

Astfel, tranzițiile sociopolitice și respectivele lor transformări democratice, fie istorice sau actuale, sunt un factor contradictoriu de legătură a timpurilor politice, pătrunse atât de element continuu, cât și discontinuu. Aceste două variabile alcătuiesc o dihotomie imanentă a continuității în aria procesului democratic contemporan, fiindcă orice tip de continuitate (politică, economică, socială, mixtă ș.a.) întrunește în sine element continuu, dar și discontinuu. Numai că ponderea acestor elemente nu este la fel, ea având manifestări diferite, ceea ce și determină caracterul neordinar al continuității în ansamblu.

Relația continuitate – discontinuitate valorică are specificul său la o etapă sau alta a transformărilor democratice. În spațiul postsovietic,

atare relație este una cu multiple controverse, condiționate de trecutul istoric comunist, în varianta lui totalitară, și de prezentul postcomunist, în varianta sa post totalitară de coexistență bizară a totalitarului, autoritarului și democraticului. În baza condiționărilor respective evidențiem unele particularități ale relației continuitate – discontinuitate de tip postsovietic.

Unu, caracterul pronunțat conflictual al continuității, adică a acumulării și evoluției valorice în toate sferile vieții sociale din majoritatea statelor postsovietice (excepție țările baltice). Aici, deseori se reproduc tendințe manifeste de rupătură și distrugere, cele de creare valorică rămânând mult timp pe planul doi. Aceasta este una din cauzele principale ce confirmă evoluția anevoioasă a tranziției democratice în țările de tipul Moldovei, baterea pasului pe loc în reformarea societății. Pe parcursul celor 25 ani de tranziție, în raportul dintre distrugerea vechiului și făurirea noului, s-a produs o evidentă discordanță valorică, s-a dat preferință destrucției de valori în toate sferile. Limitele acesteia de la bun început n-au fost determinate precis. La o parte a forțelor politice și a populației s-a format *sindromul distrugerii*, tendința de a distruge totul până la temelie, inclusiv elementul pozitiv al trecutului care ar putea servi drept componentă bazică a noilor relații de modernizare a țării.

Astfel, istoria în noile state independente (CSI) din spațiul post-

sovietic iarăși se repetă – construcția noului edificiu a început pe un loc gol, și a cunoscut aceeași cale ca și la bolșevici începând cu 1917, ignorându-se legătura logică între timpuri, fie și a unor timpuri opuse. De aici, putem deduce o amprentă puternică a neocomunismului în ceea ce numim specificul raportului continuitate – discontinuitate din țările postsovietice.

Doi, în majoritatea țărilor post-sovietice obiectivele tranziției democratice au fost axate inițial pe transformări ce țineau de renașterea tradițiilor, culturii, iar în Moldova și a limbii naționale, revenirii la grafia latină, a mult discutatele probleme ale identității naționale. Acest fapt era pe cât de necesar pe atât de important, întrucât a condus la trezirea spiritual-națională a popoarelor de aici, la identificarea autenticității lor naționale în sensul larg al termenului.

Însă pe parcurs renașterea valorilor naționale, ca element indispensabil al continuității, n-a fost îmbinată rațional cu aceleași procese ale inovației, cu noile valori politice, economice și sociale, la fel de importante și necesare pentru reformarea democratică a societății. În consecință s-a ajuns la deficitul mecanismelor inovației, la *coliziuni atât de tradiție cât și de inovație*.

Dacă luăm cazul Republicii Moldova, aici pe parcursul anilor 90 a secolului trecut s-a produs o combinare artificială a tradiției cu inovația (îndeosebi în timpul guvernării Partidului Democrat Agrar (PDAM), care pe parcurs devaloriza ca sens

atât tradiția, cât și inovația, punându-le în serviciul unor interese înguste ale structurilor oficiale ale guvernării, dar și ale celor neoficiale ce le susținea pe primele, dominând astfel din umbră transformările democratice, trăgându-le și erodându-le ca obiectiv și ca proces. Atare combinare a dat naștere unor paradouri unice în spațiul ex-sovietic: deformări de tradiție, axate pe un moldovenism extrem, cum ar fi „renașterea limbii moldovenești” în loc de „limbă română” sau publicarea „dicționarului moldo-român” sau „noțiunea de român este străină pentru poporul moldovenesc”. Cât privește fenomenul inovației, acesta era devalorizat în perioada respectivă prin folosirea mecanică, automată a bunelor experiențe străine în diferite domenii, fără a se ține cont de specificul țării, istoric și actual. De exemplu, concepțiile și proiectele din exterior privind privatizarea contra bonuri patrimoniale, sau reforma agrară, sau elaborarea legii fundamentale – Constituției noului stat n-au fost adaptate în mod adecvat la solul tranziției moldovenești. Drept rezultat s-a înregistrat o serie de deficiențe – abaterea serioasă de la obiectivele țintă ale reformării, utilizarea în permanență a unor metode autoritare ce devalorizau scopurile nobile, trăgându-se reformelor sociale, desfășurarea democratizării ca proces fără o liberalizare coerentă, benefică pentru întreaga societate, a procesului socioeconomic, ieșirea în vileag a unor situații frecvente care veneau în contradicție

cu Constituția, necesitau modificarea ei etc.

O combinare ciudată a tradiției și inovației a continuat și în timpul primei guvernări de coaliție din Republica Moldova (1998-2000) – Alianței pentru Democrație și Reforme (ADR), alcătuită din majoritatea partidelor de dreapta ce constituiau Convenția Democratică, Partidul Forțelor Democratice și Mișcarea pentru o Moldovă Democratică și Prosperă, ca forță de centru stânga. Proiectele acestei Alianțe de a asigura continuitatea unor valori istorice, dar și actuale de atunci erau pe de o parte bine venite, dar pe de altă parte c deficiențe la capitolul implementare. Ele nu făceau față cerințelor timpului. De exemplu, reforma administrativ-teritorială, axată pe revenirea de la raioane la județe era motivată mai mult de cunoașterea istoricului acestei reforme din anii când Basarabia era parte componentă a statului român și dorința de a le renaște, dar fără a ține cont îndeajuns de noile condiții sociopolitice și economice ale unei noi țări, ieșită din imperiul sovietic și aflată în tranziție spre democrație. Pe parcursul reformei respective multe din fostele centre raionale care nu dețineau statut de centru al județului și-au pierdut dezarolul lor economic, social și cultural de altădată.

Acea guvernare de coaliție nu a fost una în stare să finalizeze reforma respectivă (dar și altele) și să militeze pentru o continuitate valorică care să asigure *de facto* reformarea democratică a țării, cauza

fiind ciocnirea acută de interese din cadrul Alianței, lupta pentru liderism între actorii săi. Purtătorii de interese din Alianță, adică fracțiunile acesteia, puneau interesele lor de partid mai presus decât interesul comun al Alianței, fapt care avea mult comun cu realitățile politice de partid din spațiul românesc din perioada anilor '30-'40 ai secolului XX, evaluate de istoricul Nicolae Iorga drept o politică de interese înguste, egoiste, care în lupta pentru glorie, pentru câștig pune stegulețele de partid în locul marelui steag al țării³. Adică, peste mai bine de 80 de ani, deja în alte condiții istorice, partidele de la guvernare din Republica Moldova veneau cu interesele lor înguste în locul interesului național al țării, fapt ce se regăsea în activitățile lor directe, deschise, dar mai ales în celelate, pentru a camufla intențiile și scopurile lor adevărate.

Politicile înguste ale Alianței pentru Democrație și Reforme, bătăliile pentru dominare în cadrul ei, a făcut guvernarea de coaliție de la sfârșitul anilor '90 una ineficientă la capitolul continuitate. Mai mult, această guvernare nu a fost capabilă de a-și realiza până la sfârșit mandatul, fapt ce a dus în cele din urmă la o dezamăgire a majorității electoratului în forțele democratice și la venirea în anul 2001 a Partidului Comunistilor la putere.

O etapă aparte a relației transformări democratice – continuitate de tip moldovenesc este legată de aflarea la guvernare timp de două mandate consecutive (2001-2005 și

2005-2009) a Partidului Comuniștilor. Această etapă, privită prin prisma a trei variabile de evaluare a oricăror transformări – generalului, particularului și unicului – are în cazul Republicii Moldova, de rând cutrăsăturile comune caracteristice statelor din spațiul ex-sovietic, și unele trăsături specifice.

Comun pentru aceste state este descinderea lor din același imperiu totalitar sovietic, dispunerea de o moștenire similară, de o mentalitate similară și de un comportament similar, transformate pe parcurs în post totalitare, care într-un mod sau altul își află expresie și în aria continuității. Cât privește particularul și unicul etapei respective în Republica Moldova sunt necesare de remarcat următoarele momente:

- Venirea la putere de două ori consecutiv a Partidului Comuniștilor, care se bucura de o susținere masivă din partea majorității electoratului. Manipulările efectuate de către acest partid a unor segmente sociale largi ale populației ce împărțeau orientări paternaliste (păturile sărace, oamenii de vârstă a treia, veteranii ș.a.) se bazau pe promisiuni goale de restabilire a echității sociale în societate, de depășire a sărăciei, de asigurare a continuității unui trai decent în postsovieticul moldovenesc.
- Elaborarea și promovarea unor politici de negare a valorilor create de guvernările democratice de până la venirea comu-

niștilor la putere. De exemplu, anularea reformei administrativ-teritoriale și respectiv întoarcerea de la județe înapoi la raioane a fost unul din proiectele cheie ale guvernării comuniste.

- Atașamentul prin declarații a guvernării comuniste față de valorile democratice și, totodată, folosirea *de facto* a unor metode autoritare de activitate, de întreținere a relațiilor cu opoziția. În condițiile când o guvernare are la activ un decor democratic și o substanță autoritară de manifestare atunci e problematic să asiguri continuitatea valorică în orice domeniu, inclusiv legat de promovarea valorilor democratice.
- Realizarea de transformări democratice imitate, cu conținut autoritar, fapt care poate să genereze doar o continuitate imitată, fără substanță, la capitolul democratizare sau consolidare a democrației.

Nu mai puțin complicată și contradictorie este relația transformări democratice-continuitate valorică în condițiile guvernărilor de coaliție din perioada 2009 – până în prezent. Toate alianțele din perioada dată au avut drept obiectiv principal menținerea și promovarea cursului pro-european. Cu eforturi susținute ale guvernărilor respective, dar și a structurilor UE, s-a reușit parafarea (2013), semnarea (2014) și ratificarea (2014) Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană și Acordului de Liber

Schimb. Aceste documente importante pentru ambele părți, dar de o semnificație majoră pentru modernizarea și postmodernizarea Republicii Moldova au fost susținute de toate statele comunitare și se află în proces de implementare. De valorificarea obiectivelor Acordului de Asociere depinde și calea de mai departe a continuității procesului democratic, a consolidării acestuia.

Desigur, realizările relative de până acum privind procesele de asociere, iar de aici și cele integraționiste de perspectivă ale Republicii Moldova nu cunosc o evoluție stabilă, care să fie susținută de toți actorii și agenții sociopolitici din țară. Procesele în cauză sunt supuse unor presiuni puternice din interior, dar și din exterior, fapt ce se răsfrânge negativ și asupra fenomenului continuității valorice. În acest sens menționăm unele dificultăți și provocări ce apar în calea realizării proceselor respective:

- Instabilitatea relațiilor dintre componentele Alianțelor de guvernare, îndeosebi din cadrul AIE-1, AIE-2, AIE-3, lupta politică pentru dominare (inițiată îndeosebi de fracțiunea Partidului Liberal-Democrat), apariția și practicarea paradoxală a fenomenului „guvernare minoritară” și alte evenimente și procese problematice pentru binele societății, compromiteau în mare măsură ideea modernizării țării, proiectele de euro-asociere și euro-integrare a ei. Uneori, ciocnirile de poziții și interese

între liderii acestor alianțe depășeau limitele jocului politic, devenind o piedică serioasă în promovarea ideii și proiectelor respective. Atare situație confirmă faptul că alianțele respective n-au înșușit cum se cuvine lecția guvernării de coaliție, n-au ținut cont de greșelile comise în cadrul primei guvernări de coaliție –ADR.

- Tensionarea în permanență a relațiilor între guvernările de coaliție și opoziția parlamentară și extraparlamentară. Obiectul tensiunilor a fost și rămâne vectorul european, Acordul de Asociere Republica Moldova-Uniunea Europeană, negat de opoziție, îndeosebi de cea a Partidului Socialiștilor. Opoziția socialistă, inclusiv fostul lider al partidului, în prezent Președintele Republicii Moldova Igor Dodon, militează pentru vectorul estic și respectiv pentru anularea Acordului și aderarea Republicii Moldova la Uniunea Vamală. Astăzi în cadrul acestor tensiuni se reproduc unele relații deja cunoscute anilor '90 când lupta politică pentru influență se ducea între Parlament și Președinție, Președinție și Guvern. În prezent urmărim aceleași încercări din partea Președinției de lărgire a împuternicirilor Președintelui țării, situație care nu este proprie statelor cu forma republicană de guvernare.
- Guvernările actuale de coaliție din Republica Moldova, în po-

fida eforturilor depuse pentru asigurarea continuității vectorului european, dar și a europeanizării societății și a țării în ansamblu, n-au reușit până acum să mențină susținerea masivă din partea maselor, a majorității acestora. Deși la alegerile parlamentare din 2014 forțele liberal-democratice au obținut victorie, la cele prezidențiale din 2016 au pierdut în fața forțelor de stânga. Acest fapt pune sub semnul întrebării șansa venirii din nou la putere a partidelor pro-europene la alegerile parlamentare din 2018. Electoratul este puternic dezbinat sub influența partidelor politice atât a celor de stânga, cât și de dreapta. Factorul dezbinării a cuprins toate comunitățile sociale, avem o elită dezbinată, o masă dezbinată, o intelectualitate dezbinată, un tineret dezbinat etc. Acest factor nu este producător real de continuitate valorică în domeniul democrației.

Trei, apreciind transformările postsovietice de până acum, ca proces ce vizează instituțiile politice, dar și structurile sociale, economice etc., constatăm că acestora le este tipică doar o relativă ruptură cu trecutul, întrucât conștiința și conduita politică din spațiul postsovietic denotă tendințe evidente de păstrarea unor elemente negative ale trecutului. Acest fapt vorbește și despre o continuitate în sens negativ, căreia îi este străină caleafolosirii constructive a moștenirii trecutului. În

cazul tranziției de aici, în fond s-a decis de elementul pozitiv al acestei moșteniri, încurajându-se concomitent multe vestigii ale totalitarismului și autoritarismului, vestigii prezente astăzi în mentalitatea posttotalitară și comportamentul posttotalitar al elitei politice, dar și al maselor.

E bine cunoscut faptul că mentalitatea politică este instrumentul cheie de menținere a continuității diferitor comunități sociale, a stabilității comportamentale a membrilor acestora. În cazul tematicii noastre de cercetare mentalitatea politică este o variabilă strict necesară de a percepe comportamentul specific al elitei și al maselor în condițiile tranziției spre democrație. Astfel, relația transformări democratice-continuitate valorică din țările spațiului postsovietic poate fi percepută la justa valoare doar prin intermediul trinomului mentalitate – comportament – transformări democratice. Acest trinom se regăsește într-un anumit mod în toată mașinăria continuității, alimentând-o cu substanță activă sau reactivă de impunere.

Experiența de până acum acumulată în CSI, inclusiv în Republica Moldova, confirmă, totuși, un deficit de concordanță între cele trei variabile, de eforturi consecutive a celor ce conduc și a celor conduși și, respectiv, de transformări democratice adecvate rigorilor actuale de asigurare a continuității, fapt ce rezultă îndeosebi din coliziunile mentalității și comportamentului, din insuficiența reanimare și modificare a acestora. Problemele apărute

în calea tranziției moldovenești țin îndeosebi de deficitul de atitudine democratică în sensul adevărat al termenului a noii elite politice față de transformările propriu zise, inclusiv transformări ale mentalității sale, ale comportamentului său, pe de o parte, și de specularea frecventă cu noțiunile democrație, democratizare, mentalitate democratică, comportament democratic, pe de altă parte. Atare deficit este compensat de comportamentul autoritar al elitei guvernante, dar și a opoziției. Însușirea și valorificarea de către acești actoria fenomenului democratic poartă preponderent un caracter spontan, iar de aici la fel de spontană este și acumularea unui suport adecvat pentru continuitate.

Desigur, lipsa de armonie între mentalitate, comportament și transformări rezultă nu doar din deficitul de voință și abilitate a elitei și a maselor în domeniul dat. Problema este mult mai complicată decât pare a fi în aparență, ea se regăsește, de asemenea, în instabilitatea, chiar criza structurii paradigmatică, mecanismului de impunere a fiecărui fenomen în parte, și bineînțeles, în dificultatea de a cunoaște în profunzime specificul lor în condițiile societății în schimbare, de a percepe la justa valoare punctele lor de tangență și de a le supune într-un mod acceptabil îmbinării și respectiv necesităților unei continuități benefice pentru societate. Asemenea situație poate fi calificată drept problematică în identificarea unei căi optime de sintetizare a trino-

mului democrație, mentalitate, comportament sau de adaptare a unei paradigme a acestuia la normele celorlalte, și late în ansamblu la normele continuității.

Dificultatea de a percepe și sintetiza factorii mentalității, comportamentului și transformării democratice pentru o mai bună percepere a fenomenului continuității se explică și prin frecventa abordare tradițional-deterministă, de cauză-efect, a lor în literatura de specialitate, abordare care, în virtutea capacităților sale limitate de a identifica fenomenele indeterminate, nu poate acoperi întreaga gamă analitică a acestor factori, în special ceea ce ține de procesele lor spontane în albia continuității. Doar practica atestă că atât transformarea democratică, cât și mentalitatea sau comportamentul și continuitatea dispun de capacități sinergetice, adică au tipul lor de existență, un anumit grad de auto-suficiență în manifestare, cea ce necesită a pune în uz abordarea sinergetică. În această situație, realizarea democrației nu presupune a ține cont neapărat de parametrii-cheie ai mentalității și comportamentului, la fel cum și însușirea de conținut a acestora nu înseamnă orientarea ei obligatorie spre valorile democrației.

Din cele menționate rezultă că transformarea democratică, ca factor al inovației și dezvoltării dinamice, nu se conformă normelor fundamentale ale tradiționalității care și alcătuiesc temelia substanței funcționale a mentalității, dar și a compor-

tamentului. Acele transformări din câmpul democratizării, care au loc în statele postcomuniste, creează o situație a societății când mentalitatea, comportamentul și continuitatea se includ în mod automat în circuitul transformațional democratic. Totuși, energetica tradiției de care dispune mentalitatea tranzitorie îi oferă acesteia unele posibilități de a apăra coloritul național al societății în curs de democratizare în fața pericolelor inovaționale, în special ale dominărilor din exterior, fapt ce determină caracterul continuității.

Desigur, auto-suficiența de sens a fiecărui element în parte a trinomului democrație – mentalitate – comportament, dar și a continuității, are caracter relativ și nu absolut, fapt ce permite varianta sintezei lor, fie și prin abateri, mișcări instabile, discordante. Aceasta necesită a identifica posibilități reale de conexare a elementelor în cauză pentru a eficientiza continuitatea ca proces, situație care până la moment, în Republica Moldova, e suficient de controversată.

Specificul paradigmatic al trinomului respectiv are în condițiile Republicii Moldova un caracter paradoxal, când însăși gradul de auto-suficiență a democratizării, mentalității și comportamentului este redus, nu are destulă substanță pentru o continuitate stabilă. Astfel, atunci când componentele trinomului dat nu au îndeajuns consistență valorică ele nu pot asigura o sinteză firească a lor și o continuitate valorică la fel de firească. Deficitul de

auto-suficiență a acestor componente provoacă în cazul Republicii Moldova mai multe probleme, dintre care două sunt mai relevante:

- a) fragmentarismul evident al mentalității și comportamentului, cu manifestări divergente la diferite etape și faze ale tranziției spre democrație și desigur cu impact diferit (pozitiv ori negativ) asupra continuității⁴;
- b) confruntarea societății cu problema combinărilor spontane (de obicei slab conștientizată de către actori), în cadrul mentalității și comportamentului a unor elemente opuse: liberal-democratice, pe de o parte, și autoritare, pe de altă parte. Mai mult, asistăm și la combinații artificiale de elemente incompatibile – democratice și totalitare, care fac a fi paradoxală continuitatea ca proces și ca efect.

Din cauza acestor combinații nefirești, de elemente mentale și comportamentale opuse, în cei douăzeci și cinci de ani de existență a țării, urmărim un proces anevoios, desfășurat prin ritmuri frânte, al transformărilor democratice. Acestea, fie că erau supuse urgentării, cu efecte nedorite pentru mase, de către cei de dreapta (îndeosebi de guvernările din prima jumătate a anilor '90), fie că erau târăgănite de către cei de stânga, care se declarau de centru (guvernarea Partidului Democrat Agrar, anii 1994-1998), fie că au fost monopolizate și supuse unor interese înguste de clan de către Partidul Comuniștilor, aflat la putere

în anii 2001-2009, fie că sunt supuse unor interese oligarhice în perioada guvernărilor de coaliție (AIE-1, AIE-2, AIE-3 ș.a.) din 2009 până în prezent. Deși aceste forțe se deosebesc ca orientare politică, ele au mult comun în mentalitate, comportament și respectiv în efectul transformărilor și al continuității. Atât primii, cât și cei de al doilea, de al treilea și de al patrulea venind la putere, se declarau reformatori înflăcărați, însă erau în fond subiecți ai mentalității vechi (în sens că subiecții care împărțeau vestigiile trecutului se apucau să realizeze reforme noi), care acumulas din plin doar element al decorului democratic. Fiind purtători ai mentalității autoritare, cu unele nuanțe democratice, forțele sus-menționate au fost în mare măsură cu declarații democratice și comportament anti-democratic și respectiv cu efecte negative ale continuității. Aceste forțe se înscriu în calificativul „democrație fără democrați”, acesta fiind analizat în mai multe publicații științifice⁵. Atare calificativ poate fi atribuit într-o anumită măsură și guvernărilor liberal-democrate din Republica Moldova, fiindcă relațiile interne din cadrul Alianțelor pro-europene, precum și unele rezultate ale activității lor actuale nu corespund îndeajuns valorilor și principiilor democratice. Astfel apar sinteze artificiale, deformate, în care democrația, mentalitatea și comportamentul sunt lipsite de coerență corelativă, de capacități de comple-

tare reciprocă și de asigurare a continuității valorice.

Caracterul transformărilor democratice din societatea tranzitorie este determinat nu doar de mentalitatea și comportamentul elitei, ci și de resursele societății în ansamblu, inclusiv de specificul mentalității masei. Aceasta din urmă, cu toate orientările sale paradoxale spre democrație (preponderent spontane), favorizează în mod evident menținerea tradițiilor autoritare în cadrul continuității, lasă deschisă calea ierarhiei paternaliste din fostul regim totalitar sovietic. În asemenea condiții dacă politicienii care realizează strategiile și tacticile transformărilor reprezintă poporul și devin subiecți ai mentalității, atunci avem tot temeiul să credem că societatea în ansamblu este predispusă la percepția autoritarismului. De aceea, nu e de mirare când în cazul unei tranziții târăgănite (paralizante – V.S) de tipul celei moldovenești transformarea democratică și continuitatea valorică, privity în contextul mentalității și comportamentului, s-au desfășurat pe de o parte pe o cale spontană, de haos al tranziției, iar pe de altă parte a fost supusă unui amalgam neobișnuit de natură autoritar-democratică, ceea ce a favorizat *de facto* percepția autoritarismului. Drept rezultat, a apărut fenomenul mutației, numit în publicațiile politologice politicieni mutați⁶, care împărțesc valorile *democrației autoritare*, fapt ce a generat un caracter mutant al transformărilor, dar și al continuității

valorice. Pentru politicienii mutați democrația autoritară, continuitatea valorică mutantă este întru totul convenabilă.

În concluzie menționăm, că problema raportului dintre transformările democratice și continuitatea valorică este una de primă importanță pentru societățile în schimbare, inclusiv din spațiul ex-sovietic. Această problemă depinde mult de modul de gândire și comportament al elitei politice, de voința politică a acesteia. Dar viața politicienilor și a populației în general este strâns legată. Societatea formează politicienii pe care îi merită, mulți dintre

care sunt departe de a înțelege rolul trinomului „mentalitate-comportament-transformare” pentru continuitate, ei preferând mai degrabă să se adapteze la coliziunile spontane ale realității. Pentru a nu admite o astfel de adaptare, o continuitate cu dezacorduri artificiale între inovație și tradiție este necesar de a ține cont de abaterile din cadrul mentalității, comportamentului și democrației și de activizat acele elemente, valori care pot contribui la stabilitatea transformărilor și continuității, la o împletire firească a acestora pentru binele comun din societate.

Note

¹ Victor Saca, *Interese politice și relații politice: dimensiuni tranzitorii*. Editura CE USM, Chișinău, 2001, p. 23.

² Alvin Toffler, *Șocol viitorului*, Editura ANTET și LUCMAN, p. 18.

³ Nicolae Iorga, *Pagini alese*, București, 1965, p. 363.

⁴ Victor Saca, *Fenomenul transformări democratice între mentalitate și comportament, în Știința politică în Republica Moldova: realizări și perspective. Secția*

Științe Politice. Vol. II. Editura CEP USM, Chișinău, 2011, p. 148.

⁵ D.A. Rustow, „Transitions to Democracy-Toward a Dynamic Model”, *Comparative Politics*, Vol. 2, N.3, April 1970, pp. 337-363; Г.И.Вайнштейн Закономерности и проблемы посткоммунистических трансформаций. В Политические институты на рубеже тысячелетий. ООО «Феникс +», Дубна, 2001, с. 156.

⁶ Victor Saca, *op. cit.*, p. 56.

Bibliografie

IORGA, Nicolae, *Pagini alese*, București, 1965.

RUSTOW.D.A., „Transitions to Democracy-Toward a Dynamic Model”, *Comparative Politics*, Vol. 2, N. 3, April 1970.

SACA, Victor, *Interese politice și relații politice: dimensiuni tranzitorii*, CE USM, Chișinău, 2001.

IDEM, *Fenomenul transformări democratice între mentalitate și comportament, în Știința politică în*

- Republica Moldova: realizări și perspective. Secția Științe Politice, Vol. II. CEP USM, Chișinău, 2011.*
- TOFFLER, Alvin, *□ocul viitorului*, Editura ANTET și LUCMAN.
- Вайнштейн, Г.И. Закономерности и проблемы посткоммунистических трансформаций. В: Политические институты на рубеже тысячелетий. ООО «Феникс +», Дубна, 2001.

Alegeri parlamentare în România

Alegerile generale pentru Parlamentul României din 2016 reflected în presa internațională. Teme, analize, interpretări (I)

(2016 general elections for the Romanian Parliament reflected by the international mass media. Themes, analyses, interpretations (I)

Alexandru MURARU

Abstract: *The article investigates the international mass-media coverage for the parliamentary elections in Romania, in December 2016. Foreign press has followed the link between the results of elections or electoral campaign, and Romanian foreign policy orientation or its geopolitical perspective. This article tries to identify some themes, trends and exponential attitudes and perceptions, positioning and symbols on the election of the new representatives within the Romanian Parliament. The material will try to highlight how they have been addressed key topics and events of the electoral campaign, how media forces were placed and what were the consequences, by publishing of these perspectives. The election results has been analyzed by major publications or broadcasting stations through international political analysis intended to explain the various paradigms that included Central and Eastern European space, resorts to various themes and symbols that persist or are inhibited by the international context. Perception of the fight against corruption as electoral theme, scanning the Romanian political system, the political role President or Prime Minister within the electoral campaign, programs of political parties, all of these were present as key subjects. The theme of populism, nationalism, integrity and civil rights will also be analyzed. Finally, coverage of general elections for the Romanian Parliament has been associated with a mutation and a radical change of strategy for Romania's Euro-Atlantic partners and, especially, in consonance with international events that marked 2016 year. The study will highlight how the international press has analyzed elections in Romania in relation to a number of major international events: BREXIT, presidential election in Moldavia, elections in Bulgaria, the US presidential elections, the EU crisis, and - in particular - the increasing influence of Russian*

Federation in the whole region. Hundreds of articles and analysis from around the globe will document the study.

Keywords: *Romania, parliamentary elections 2016, anti-corruption, populism, integrity, political programs.*

Introducere

La 27 de ani de la prăbușirea co+munismului, alegerile parlamentare din România anului 2016 s-au desfășurat sub mai multor tendințe și teme – deopotrivă tradiționale sau în premieră –, cele mai multe reflectate în presa internațională, atât în Uniunea Europeană, în America de Nord sau chiar în Asia. Cel de-al optulea scrutin parlamentar după 1989 a avut particularități regăsite deopotrivă în alegerile desfășurate în același an pentru primăriile, consiliile locale și județene din România, dar mai cu seamă a existat, în special în preajma scrutinului și imediat după, percepția legată de valul de rezultate neașteptate pe care diferite evenimente electorale le-au produs la nivel global, ceea ce a inclus scrutinul într-un lanț de rezultate fără predictibilitate politică, imprevizibile pentru analiști, opinia publică și mass-media, în același timp. Alegerile pentru Parlamentul României din 2016 au marcat schimbări importante în sensul modificării legislației electorale¹, ceea ce a condus, în fapt, la revenirea la un sistem electoral de tip scrutin de listă și reprezentare proporțională. Astfel, după 12 ani de la alegerile din 2004, se revenea la un vot „de listă” (de partid), această decizie a

Parlamentului marcând oficial eșecul sistemului electoral uninominal mixt, cu candidaturi în colegii electorale, dar care păstra totuși proporționalitatea reprezentării partidelor în legislativ. Sistemul de scrutin introdus în 2008² adusesese cu sine o „anomalie” a legii, astfel încât nu doar că diferența dintre principalii doi competitori politici clasai era atât de mare încât se revenea la o situație întâlnită în 1990, dar câștigarea colegiilor electorale cu majoritate absolută de către Uniunea Social Liberală (USL) a condus atunci la o situație nemaîntâlnită. Noul Legislativ rezultat în urma scrutinului din 2012 a ajuns la 588 de deputați și senatori pentru că 283 de mandate au fost câștigate cu majoritate absolută, iar Parlamentului (în urma formulei de redistribuire) i s-au adăugat un plus de 79 de mandate de deputat și 39 de mandate de senator, ajungând astfel la cel mai mare număr de aleși care a existat vreodată după 1989 în forul suprem al democrației.³

Alegerile generale din 2016, pe lângă un sistem electoral nou, s-au desfășurat într-un context aparte, inedit după prăbușirea comunismului. Parlamentul a susținut, începând cu noiembrie 2015, un Executiv format din tehnocrați, o soluție adoptată de forțele politice de la acea

vreme în urma unui consens general, determinat de tragedia din clubul „Colectiv”⁴. După acest eveniment și în urma consecințelor care au condus la demisia în bloc a guvernului Partidului Social Democrat condus de Victor Ponta, presa internațională aprecia cu scepticism transformarea radicală de ansamblu a sistemului politic românesc. Astfel, prestigiosul săptămânal britanic *The Economist* scria în acele zile că „schimbarea prim-miniștrilor din România nu este nimic special. Schimbarea lor pe motive de corupție sau incompetență este fără precedent. Schimbarea întregului sistemului politic disfuncțional este încă o perspectivă descurajantă și îndepărtată”⁵. Pe lângă acest eveniment, alegerile din 2016 și perioada pre-electorală au fost marcate de tema luptei anti-corupție, un fenomen care a debutat după 2005 și care a luat amploare în ultimii ani. Chiar în ziua alegerilor *Le Figaro* publica⁶ o analiză care sintetiza că miza alegerilor din România era tocmai corupția, scrutinul oferind răspunsul la opțiunea societății românești pentru următorii ani. În aceeași notă, cotidianul spaniol *El Pais* scria⁷ referitor la scrutinul românesc: „corupția a fost tema centrală a dezbaterii – cum este și de ani de zile în media românească”.

Presa internațională a relatat pe larg majoritatea implicațiilor pe care alegerile parlamentare din 2016 le-au produs la nivel politic, social, economic, precum și în planul relațiilor internaționale. Având coordonatele

sintetizate mai sus, analiștii, editoriaștii, corespondenții, reporterii sau jurnaliștii străini au făcut analize comparative în care au inclus deseori documentare cu privire la principalii competitori politici, temele abordate și rădăcinile acestora, dar și o raportare aproape permanentă cu privire la legătura dintre rezultatul scrutinului sau desfășurarea campaniei electorale și orientarea de politică externă sau de perspectivă geopolitică a României. Un alt amănunt care trebuie menționat este că perioada electorală s-a suprapus într-o mare măsură cu cea ce se întâmpla peste Atlantic (alegerile prezidențiale în Statele Unite ale Americii – n.n.) dar și în Republica Moldova (scrutin electoral pentru poziția de Președinte al Republicii Moldova, o premieră în istoria tânărului stat dintre Prut și Nistru – n.n) sau Bulgaria, astfel încât mare parte dintre analize au avut o importantă tentă geopolitică. Articolul de față încearcă să identifice câteva teme, tendințe și atitudini exponențiale, dar și percepții, poziționări și simboluri privind alegerea noilor reprezentanți ai națiunii române în forul legislativ de la București. Materialul va încerca să evidențieze modul în care au fost abordate principalele teme și evenimente din campania electorală, cum s-au plasat forțele mediatice și care au fost consecințele, în plan publicistic, ale acestor perspective. Trebuie adăugat faptul că rezultatele alegerilor, așa cum am spus mai sus, imprevizibile într-o anumită măsură, au fost

decantate și analizate de principalele publicații sau posturi din audio-vizualul internațional cu vii analize politice, menite să explice, în diverse paradigme care includeau spațiul central și est european, resursele pentru care diverse teme și simboluri persistă ori sunt inhibate de contextul internațional. Articolul va pleca de la ipoteza că a existat o translată de teme și influențe de la nivel european/global în discursul competitorilor politici, dar, spre deosebire de alte alegeri generale parlamentare sau prezidențiale, influența acestora a fost mult mai redusă. Totodată, analiza noastră va aprecia în ce măsură aceste proiecții de geopolitică, relații internaționale, geostrategie au fost teme fundamentale în funcție de care atitudinea sau mesajele partidelor politice sau ale actorilor instituționali au suferit modificări. O altă ipoteză este aceea că tema „Est-Vest” a avut o slabă încărcătură politică și o decuplare de o miză majoră în întregul spectrul de desfășurare a alegerilor. Mai mult, față de alte State Membre a UE, teme majore precum lupta împotriva corupției sau reforma sistemului politic ori a clasei politice au trecut pe locuri secundare în dezbaterile și ofertele partidelor privind măsurile economice și/sau sociale, cele mai multe cu tentă reparatorie/ „restaurativă”. În aceeași măsură, materialul va sonda și influențele presei naționale românești față de/în raport cu presa internațională și în ce măsură aliații tradiționali strategici ai României au transmis mesaje prin

intermediul mass-media de sorginte externă în eventuala tentativă de a crea un avantaj pentru o formațiune politică de „stânga” sau de „dreapta”.

În fine, reflectarea alegerilor generale pentru Parlamentul României a fost pusă în legătură cu o mutație și o schimbare radicală de strategie a partenerilor euro-atlantici ai României și, mai cu seamă, în consonanță cu evenimentele internaționale care au marcat anul 2016. Referendumul din Marea Britanie care a validat opțiunea societății de a părăsi blocul comunitar, alegerile prezidențiale directe din Republica Moldova care au adus la conducerea țării un președinte de orientare pro-rusă, alegerile legislative din Bulgaria care au condus la înlăturarea prin demisie a Executivului Borisov, alte modificări legislative în regiune și mai cu seamă câștigarea de către republicanul Donald Trump a alegerilor prezidențiale din SUA au condus către o schimbare de paradigmă și de *status quo*.

Tema justiției și a integrității tradusă prin filtrul percepției populare

Cu câteva săptămâni înaintea debutului alegerilor generale pentru Parlamentul României, tema privind lupta împotriva corupției și susținerea sa populară, prin raportare la validarea reprezentanților politici din fruntea națiunii sau ai comunităților locale, devenea o preocupare pentru presa străină. Această tendință încerca, de fapt, să evalueze nu

doar legitimitatea demersurilor care luaseră amploare în ultimii ani privind anchete judiciare care au implicat numeroase personalități din mediul politic și din alte domenii cheie ale societății, cât mai cu seamă legătura directă dintre autenticitatea acestor demersuri și motivațiile politice. Două publicații francofone prestigioase, *Courrier International*⁸ și *New Europe*⁹, din Franța, respectiv Belgia, au publicat la începutul lunii septembrie două materiale elaborate în care, apelând la cercetări sociologice sau investigații media, au încercat să demonstreze consecințele amplei campanii de combatere a corupției la nivel înalt în rândul percepției electoratului, dar și cauzele pentru care încrederea în sistemul de justiție se prăbușise în România anului 2016. Astfel, *New Europe* atrăgea atenția asupra faptului că prăbușirea încrederii în sistemul judiciar reprezenta „cea mai drastică scădere înregistrată în aproape un an de oricare instituție europeană”. Făcând apel la datele sondajului „Eurobarometer”, cotidianul belgian constata că 60% dintre români nu aveau încredere în „regimul statului de drept din România”. Totodată, jurnaliștii apreciau situația ca fiind „stranie, având în vedere remarcabilele progrese ale țării în lupta anticorupție”. În același registru, cotidianul belgian dezvăluia faptul că Direcția Națională Anticorupție, departamentul specializat în investigarea cauzelor de corupție la nivel înalt, „are în lucru 10.000 de cazuri și se consideră că

are în colimator o treime din elita de afaceri și politică a țării”. Cu toate acestea, spune *The New Europe*, România se afla într-o nefericită situație, clasându-se pe locul 69 în Indicele Corupției realizat de Transparency International, la egalitate cu Grecia și Italia.¹⁰

În același registru, *Courrier International* arăta irelevanța unor astfel de anchete la nivel înalt, la adresa primarilor de mari municipii, atunci când electoratul era pus în situația de a valida prin vot candidați cu probleme penale, fie cu suspiciuni de corupție, dosare aflate în instrumentare sau chiar condamnați. Articolul sublinia o situație surprinzătoare, unde „trei mari orașe din România sunt, la momentul de față, conduse de primari acuzați de corupție sau de spălare de bani, cu domiciliu obligatoriu sau chiar arestați”. Primarii municipiilor Craiova, Baia Mare și Pitești erau studiile de caz care demonstau favorabilitatea populară, în ciuda unor asemenea anchete. Jurnaliștii francezi au apelat la diverse explicații psihanalitice pentru a evidenția relația dintre aleși și alegători în ciuda unor investigații de corupție în desfășurare: „Sunt oare alegătorii atinși de sindromul Stockholm, «acest sentiment care îi împinge pe cei din Baia Mare să își adore călăul»?”, se întrebă un blogger din Baia Mare”, citând surse locale¹¹.

În aceeași măsură, celelalte cazuri de înalți demnitari sau primari, care fuseseră revalidați cu procente foarte mai de alegerile locale din

luna iunie a aceluiași an cu alegerile generale pentru parlamentul României – vin să întărească – pentru cotidianul francez – perspectiva unui raționament confuz și, într-un anumit fel inexplicabil, legat de relația integritate-eficiență-reprezentare comunitate. Concluzia reporterilor, care citau, la rândul lor, surse locale făcea parte din registrul grav-ironic: „Oamenii iartă cu ușurință faptele de corupție dacă au impresia că și ei au avut beneficii”. Jurnaliștii francezi sunt și mai direcți atunci când vine vorba de relația justiție-politică, în sensul unor lumi care teoretic, ar fi trebuit să se separe prin deciziile magistraților și ulterior prin invalidarea de către electorat a celor acuzați și/sau dovediți de folosirea funcțiilor sau demnităților publice pentru avantaje personale sau spolierea bugetelor comunităților. Citând surse de la vârful asociațiilor judecătoreștilor din România, aceștia ofereau explicația potrivit căreia publicul identifica întreg sistemul judiciar doar cu departamentul specializat pentru cazurile de mare corupție, ceea ce transfera vulnerabilitățile instituției către capacitatea sistemului de oferi societății răspunsuri solide privind implicațiile corupției în rândul înalților demnitari: „instituția – care acționează precum un parchet – interferează cu procesele judiciare, subminând mecanismele de control și echilibru ale sistemului judiciar”. Concluzia jurnaliștilor francezi întărea teza potrivit căreia problemele prezentate public din marile anchete în ultimii ani și, în

special în anii electorali, invadarea mass-media și a spațiului public cu cazuri celebre, imaginile repetate cu rețineri, arestări, audieri, au favorizat folosirea opiniei publice „în calitate de mijloc de a pune presiune pe Parlament și Guvern”¹².

Maghiarii de la *Magyar Nemzet* apreciau, de asemenea, înaintea alegerilor generale pentru Parlamentul României, că, deși lupta împotriva corupției reprezenta un factor de progres în dezvoltarea și maturizarea democrației românești, „uneori justiția este folosită pentru desființarea unor adversari politici, mai ales în perioadă de campanie electorală” ceea ce, concluzionau jurnaliștii citând surse locale, va determina și desfășurarea efectivă a campaniei electorale¹³.

În același registru, al impactului anchetelor penale asupra percepției populației cu privire la demnitari, prin exemplificare cu cazuri celebre din politica românească ajunse în justiție în diferite stadii procesuale, postul internațional de radio german Deutsche Welle, scria – plecând de la ancheta care îl viza pe ministrul de Interne din guvernul tehnocrat de la București – că folosirea unor sume destinate cheltuielilor oficial-operative în interes personal era o practică veche în România, care dovedea că „nu mai e doar o lipsă de măsură, ci o fraudă organizată la scară mare”. Jurnaliștii germani făceau astfel o paralelă cu asemenea tare întâlnite la elitele României interbelice, sugerând astfel perpetuarea unor practici de spoliere a

bugetelor publice de către cei ajunși în demnități înalte: „Prin comparație, o veche elită burgheză își cheltuia banii întreținând dansatoare la operă sau actrițe și cântărețe de cabaret, evadând din universul sever al familiei guvernat de o strictă conveniență. Dacă demnitarii de odinioară își risipeau averile alimentând un spațiu echivoc de galanterie, artă și prostituție, demnitarii de azi sunt „virtuoși” și dedicați trup și suflet propriilor familii, din bani publici. (...) Astăzi elita noastră e făcută din *self-made men* care respectă virtutea familiei și care fură de la buget ca să-și împodobească „gineceul” în care domină soții energice și lacome, cu simțul acut al competiției sociale. (...) Corupția (poate ca întotdeauna) avansează sub chipul virtuții”¹⁴. Tot jurnaliștii postului de radio german subliniau că scopul existenței departamentului românesc anticorupție era acela de a curăța vârful statului român, adică oamenii politici acuzați și ulterior dovediți. Cu toate acestea, misiunea era, în opinia ziariștilor, dificilă, pentru că „marea corupție românească se ascunde în încrengătura dintre politică, viața de afaceri, presă și justiția care în România n-a existat veacuri la rând decât nominal, ca o entitate pe deplin sau parțial politizată”¹⁵. Presa anglo-saxonă era sceptică înaintea alegerilor generale. Deși multe materiale laudau activitatea DNA și pe procurorul șef, Laura Codruța Kovesi, *Financial Times* scria¹⁶, cu două zile înainte de vot, că „România (era)

gata să-i readucă la putere pe suspectii corupți”. Iminența producerii unei rupturi în ceea ce privea continuarea luptei împotriva corupției se desfășura practic cu complicitatea populației, care era saturată și plictisită de cazurile de înaltă corupție intens mediatizate, dar fără finalitate imediată sau beneficii în viața de zi cu zi a oamenilor.

Sprrijinirea luptei anticorupție de către partidele politice a însemnat în unele cazuri autoasumarea recunoașterii existenței corupției la vârful acestora. Așa se face că punerea sub acuzare a liderului PNL, Vasile Blaga, co-președinte al formațiunii, a atras atenția asupra unui dublu limbaj în legătură cu anchetele penale, consecințele fiind importante în plan electoral. Presa străină a remarcat, în legătură cu acest incident, că liberalii primeau o lovitură de proporții în pre-campania electorală¹⁷, în condițiile în care discursul acestora era în favoarea investigațiilor la nivel înalt, iar anchetarea și, totodată, retragerea numărului unu al partidului confirma teza potrivit căreia depersonalizarea politicii era sinonimă cu acuzații în rândul tuturor formațiunile politice. Corespondenții agenției americane de știri *Bloomberg*¹⁸ observau că punerea sub acuzare și demisia instantanee a președintelui „celui de-al doilea mare partid al țării” – om politic cu faima de bun organizator ce condusese cu succes două campanii prezidențiale (2009, 2014) pentru (re)alegerea ultimilor doi președinți ai republicii –, punea în pericol

șansele formațiunii în alegerile parlamentare. Ziariștii comparau ofensiva procurorilor anticorupție români, unde zeci de miniștri, parlamentari și foști prim-miniștri fuseseră trimiși în judecată sau în închisoare, cu ceea ce se petrecuse în Italia, în anii 90, prin operațiunea de eradicare a mafiei, „Mani Pulite”¹⁹.

Un alt eveniment relatat de presa internațională a fost solicitarea DNA de a cere Parlamentului încuviințarea urmării penale pentru fostul ministru de interne, Gabriel Oprea.²⁰ Acesta, vicepremier în Guvernul Ponta care demisionase în urma tragediei din clubul „Colectiv”, fusese acuzat de uciderea din culpă a unui polițist pe motocicletă din colana sa oficială, în timpul unei deplasări considerată ilegală și abuzivă de către anchetatori. În precampania electorală, această acțiune a procurorilor a fost un nou prilej pentru opoziția de „dreapta” de a asocia blocarea anchetelor anticorupție cu atitudinea principalului partid față de tema generală a justiției și statului de drept. Mai multe demonstrații din țară s-au transformat în demonstrații anti-PSD, ceea ce a anticipat și de această dată nu doar clivajul, cât asumarea unor teme și mesaje opuse pe cele două paliere „dreapta-stânga”. Blocarea unor asemenea anchete de către Parlament a condus la o altă concluzie a presei străine, și anume aceea a pierderii legitimității de către principala instituție purtătoare a suveranității populare²¹, determinând o lovitură dată atât legii

fundamentale, cât și democrației. Astfel, în opinia jurnaliștilor, protejarea unui „prezumtiv ucigaș” decredibiliza instituția Parlamentului, o depersonaliza de rolul de for legislativ, antrenând în același timp „în numele statului de drept, dizolvarea”. După o radiografie sumbră și pesimistă a scenei politice românești, a rolului nefast jucat de Parlament de la ultimele alegeri legislative, *Deutsche Welle* scria, în septembrie 2016, că România apărea ca o „națiune ciuntită și de postcomunism și de migrație”, cu suveranitatea încălcată flagrant, unde premisele de „salvare” occidentală erau din ce în ce mai îndepărtate în urma schimbărilor geopolitice de pe Mapamond, și unde singurele șanse veneau din „reorganizarea forțelor cu adevărat democratice” din România sau din „zona elitei”. Același post internațional german, în preajma alegerilor parlamentare, atrăgea atenția asupra faptului că elitele românești erau profund dezangajate de misiunea lor istorică și democratică, nu promovau „limpezirea” raporturilor dintre stat și biserică și nici a relației dintre majorități și minorități. Mai mult, pentru același subiect, agenția franceză de presă *AFP*²², remarcă incidentul parlamentar ca făcând parte dintr-o neagră serie de refuzuri ale Legislativului român în a ridica imunitatea membrilor săi sau a unor foști miniștri pentru a se pune la dispoziția procurorilor, acțiuni care făcuseră din România un caz distinct în UE, supusă unei stricte moni-

torizări. În același timp, jurnaliștii francezi remarcau faptul că alegerile parlamentare de la 11 decembrie urmau să aibă loc într-o atmosferă generală tensionată „pe fondul contestării aleșilor partidelor politice tradiționale implicați în numeroase cazuri în instanță, în ultimii ani”. Totodată, întocmirea listelor cu candidați a partidelor însemnaseră încălcarea „cu nonșalanță” a criteriilor de integritate: PSD era „o adevărată emulație a penalilor”, ALDE devenea un „refugiu” pentru personajele cu probleme în justiție refuzați de socialiști, PRU (Partidul România Unită – PRU) apare ca un vehicul de extremă dreapta, condus, de asemenea, de penali, iar PNL dezamăgește prin insistența de a păstra unele personaje compromise pe listele sale²³.

Cu o lună înainte de începerea campaniei electorale pentru noul Legislativ, președintele României a făcut o declarație publică, în care a trasat criteriile generale pentru ca potențialii candidați la funcția de prim-ministru să poată fi acceptați de șeful statului și investiți constituțional prin decretul de nominalizare. Șeful statului a precizat că orice condamnare penală sau o fază intermediară în procesul penal, inclusiv suspiciuni de corupție, va conduce automat la respingerea persoanei respective. Declarația făcea trimitere evidentă la președintele celui mare partid românesc – Partidul Social Democrat – și, totodată, cel mai bine plasat în sondaje, cu cele mai mari șanse de a propune viitorul prim-ministru. Dar acest profil de

prim-ministru integru, condiționat de președinte, era doar imaginar, ipotetic, pentru că partidele nu propuseseră la acel moment, oficial, candidați pentru poziția de șef al Executivului, iar această lipsă de lideri nu imprima campaniei o miză importantă. Ori tocmai din această pricină – au dedus jurnaliștii din mass-media străină – dorința alegătorilor de a se prezenta la urne era foarte scăzută, pentru că „nu existau nici așteptări mari, nici temeri mari”²⁴. În același context, al discuțiilor despre integritatea clasei politice și a înalților demnitari, sărbătorirea zilei naționale a României a generat o dispută aparte. Presa internațională a remarcat²⁵ că șeful statului român a refuzat să invite la parada și recepția asociate sărbătoririi zilei naționale, politicieni condamnați sau aflați în diverse proceduri judiciare pentru fapte de natură penală. Jurnaliștii au remarcat mesajul lui Iohannis în jurul „curățeniei politice” – „«în țările democratice» ale Europei, politicienii care sunt anchetați «fac un pas înapoi până când își rezolvă problemele», dar și „umilirea” președintelui Senatului și reacția președintelui PSD, Liviu Dragnea: „Iohannis confundă «națiunea cu politica»”.

Prestigiosul cotidian *The New York Times* publica, cu o săptămână înaintea începerii campaniei electorale, un material amplu despre comemorarea prin proteste, la un an de la tragedia din clubul „Colectiv”, prilej pentru a face o fotografie de ansamblu a României înaintea

alegerilor parlamentare. Imaginea generală era aceea a unei țări unde exista o cultură a mitei în rândul oficialilor, „năpădită de corupție, (...) nepregătită să prevină sau să împiedice o nouă strategie”. Jurnaliștii descriu paradoxurile unui stat aflat la marginea Europei, cu străzile pline de afișe electorale ale partidelor politice, „toate promițând reformă și schimbarea României în mai bine”. Materialul deoala practic pesimismul generalizat, mai ales în rândul tinerilor și demobilizarea care domnea în rândul populației. Ultimul an de guvernare apărea ca fiind puțin convingător, cu măsuri de transparentizare, dar fără a reuși să rezolve problemele instituționale și structurale extrem de grave.²⁶

Cunoscuta revistă americană Foreign Policy a făcut, în timpul campaniei electorale din România, o analiză detaliată a relației dintre mișcările populare împotriva corupției, cetățeni, instituții și reprezentanții acestora, plecând de la celebrul caz al proiectului minier de la Roșia Montana. Materialul pornea de la ipoteza potrivit căreia, deși Europa de Est nu excelează prin mobilizare civică în mișcări de protest, în ultimii ani „puterea populară în regiune a fost în creștere, producând unele rezultate impresionante”. România se distingea ca un caz aparte, „unde acțiunea la nivel local a pus la încercare interesele politico-economice corupte”, iar protestele duseseră la căderea guvernelor în 2012 și 2015. Constatările jurnaliștilor erau extrem de dure la adresa

administrației și a clasei politice românești: „Corupția în România este peste tot – este o parte integrantă a modului în care sunt conduse guvernul și economia. Instituțiile sunt slabe. Reformatorii din cadrul guvernului se confruntă cu intimidarea și cu obstacolele birocratice, politice și financiare. Iar când corupția este contestată, este adesea doar truc cinic pentru a discredita oponentii politici ai cuiva”. Analiza aprecia că, pentru majoritatea românilor, elita politică și socială este asimilată unui grup bazat pe interese strict personale, de grup, din care fac parte partidele politice, corporațiile și mass-media. Amplul material sublinia că apatia generalizată a României era generată tocmai de fenomenul corupției endemice, cu consecințe malefice pentru societate: „corupția este considerată, pur și simplu, costul de a face afaceri, și nu stimulează nicio mobilizare civică”. De asemenea, era evidențiată irelevanța luptei împotriva corupției pentru mare parte din populație, care – spuneau jurnaliștii – votează politicieni anchetați pentru fapte de corupție. În concluzie, după detalierea proiectului minier de la Roșia Montana – de la început și până la consecințele sale politice -, editorialiștii remarcau faptul că „un sistem politic compromis cum este cel din România nu se poate autoregla cu ușurință”. Indignarea publică generală, ca efect al corupției, crește potențialul de mobilizare pentru că afectează viața de zi cu zi, iar corupția elitelor se suprapune

peste instituțiile democratice „compromise”, totul însemnând de fapt că „democrația reprezentativă în sine nu reușește să funcționeze”.²⁷

Caracterizări și acțiuni a principalilor competitori politici

Evaluarea partidelor politice diferează mult în viziunea presei străine. Acestea sunt văzute nu atât din perspectiva doctrinelor lor, ci mai ales din unghiul leadership-ului, a istoriei recente și a poziționării față de temele majore precum justiția sau față de instituțiile politice românești. Astfel, Partidul Social Democrat, deși este înfățișat ca fiind „distrus de anchetele DNA”, cu o politică docilă și conciliatoristă, dezechilibrat și timorat de problemele de natură penală a multora dintre conducătorii săi, apare ca fiind unit în jurul unui lider, la rândul său având o condamnare definitivă la închisoare pentru infracțiuni electorale. Aceasta apare, însă, ca fiind o strategie menită să asigure un *low profile* pentru a trece de eventualele polemici în jurul chestiunilor referitoare la justiție, poziționări pe care PSD le-a avut în multe cazuri. De partea cealaltă, al doilea partid al țării, Partidul Național Liberal, este evaluat ca având o mare problemă de leadership, odată cu plecarea președintelui în 2014 pentru poziția de șef al statului, ceea ce a creat, în opinia jurnaliștilor, premisele unei lipse de autoritate, alimentate și pe fondul vechilor dispute din interiorul celor

două partide (PNL și PD), a căror fuziune era practic nefinalizată. Istoria recentă a celor două formațiuni a făcut membrii și susținătorii acestora să se situeze, la momente distincte, în coaliții separate, fie la putere sau în opoziție, total diferit de tema înfăptuirii justiției și a statului de drept. În același timp, PNL, spunea mass-media străină, era identificat cu Ciolos și Comisia de la Bruxelles²⁸.

Tactica PNL și a guvernului tehnocrat a fost deseori criticată pentru ambiguitatea pe care a indus-o în rândul electoratului și pentru lipsa de transparență în asigurarea unei oferte electorale oneste. Paralela cu alte state membre ale UE venea să întărească ideea potrivit căreia simplitatea și directetea în politică erau mult necesare României anului 2016, după un sfert de secol democrație. Mai mult, această problemă suprapunea o chestiune de funcționalitate internă a PNL, demersul intrând, în opinia analiștilor presei străine, într-o zonă necunoscută unui partid tradițional cu o chimie proprie: „Ciolos vine din afara PNL, unde mulți liberali au făcut muncă de partid, așteptându-și în secret recompensele. Întregul său sprijin viitor se bazează pe acest partid care în campanie va munci și pentru el, dar care are o dinamică proprie, nemaivorbind despre interesele de grup și coeziunea internă”²⁹.

Alte comentarii jurnalistice³⁰ au catalogat în mod diferit relația PNL-Ciolos-Iohannis, încercând să identifice resorturile unei atitudini ambi-

gue a primului-ministru, o detașare de partidul parlamentar care îl susținea și o imprecizie a șefului statului de a „împăca” „starea de fapt cu starea de drept sau cum să pună un proiect politic, construit în afara partidelor, într-o ecuație de partide”. O ipoteză era aceea că președintele – care constituțional urma să nominalizeze un prim-ministru după validarea noului Parlament iar acesta trebuia să-și construiască o echipă executivă pe baza unui program de guvernare venind ulterior în fața Legislativului pentru a cere votul de investitură – nu avea un plan concret pentru o viitoare guvernare de dreapta, cu un prim-ministru apropiat vederilor sale. Totodată, alte obstacole în formarea unui viitor cabinet, favorabil din punct de vedere politic președintelui, s-au referit, în accepțiunea presei, la repetatele inabilități de comunicare, de strategie politică și de decizie ale primului-ministru și președintelui deopotrivă, de a crea o imagine electorală puternică și de solidaritate cu principalul partid de dreapta al României. În timp ce șeful statului îi solicita adeviziunea sau afișarea directă a simpatiei față de o formațiune politică, primul-ministru (care fusese secretar de stat și ministru în guverne liberale) vorbea deseori despre neutralitatea sa politică și punea în vedere propriilor miniștri care doreau să candideze în alegeri, să demisioneze din guvern (sic!). „Politica este înainte de toate o părținire (...) manifestată fără ambiguități” subliniau jurnaliștii,

comentând deseori această situație deosebită.³¹ Ea contura în fond tabloul impersonal și greu descifrabil în care se regăsea sistemul politic românesc. Susținerea netransparentă a unui Executiv de către partidele parlamentare făcea totodată dificilă operarea clivajului „putere-opoziție”. Exista, de asemenea, și ipoteza potrivit căreia nici președintele nu avea un proiect concret. Situația era cu atât mai stranie cu cât primul-ministru, după ce își crease aura unui personaj independent, fără ambiții politice, promițând să conducă un cabinet până la alegeri, invoca acum continuarea, dar fără a specifica limpede pe ce susținere se baza sau sub ce formă va arăta o majoritate parlamentară care să-i voteze un viitor cabinet. Jurnaliștii postului de radio Europa Liberă subliniau, într-o analiză amplă asupra alegerilor ce urmau să se desfășoare în România, că relațiile dintre șeful statului și prim-ministru „se răciseră”³². Cu cât campania electorală se apropia, cu atât mesajele erau mai confuze și mai ambigue din partea primului-ministru, Dacian Cioloș. Acestea dădeau impresia unei dezangajări care i-ar fi permis, cel puțin la începutul lunii octombrie 2016, să-și conserve poziția și după validarea noului Legislativ. Dacian Cioloș reafirma poziția sa de a nu candida în alegerile parlamentare, de a nu-și crea sau face parte dintr-o formațiune politică deoarece, spunea acesta, „tocmai pentru a-mi putea focaliza credibilitatea atât cât o am, energia pe un proiect chiar dacă de

scurtă durată care să dea sensul acestei stabilități, dar care să poată și să împingă lucrurile mai departe folosind toate forțele pozitive, constructive, proactive, care doresc să susțină și să se implice în aceste proiecte”³³. Acest apel era însoțit de o altă declarație, la fel de ambiguă și de interpretabilă, potrivit căreia „asta (hotărârea de a nu candida/crea partid/adeziunea la o formațiune politică – n.n.) nu înseamnă că nu există viață și după alegerile parlamentare. Sper să existe și sper să existe o viață activă”. Sensul acestui mesaj era acela care asigura, într-un anume fel, că poziția sa putea fi reconsiderată după scrutinul electoral din decembrie sau chiar ca o continuare a demersurilor sale într-o altă formulă.

Toate acestea s-au dovedit însă a fi un lung șir de inadecvări. La sfârșitul lunii octombrie, însă, liberalii anunțau public faptul că aveau acceptul primului-ministru, Dacian Cioloș, ca acesta să fie desemnat drept propunerea PNL pentru postul de șef al Executivului. Demersul de a obține acceptul lui Cioloș – „respectat pentru abordarea sa serioasă și modernă” – era văzut de *Fox News*³⁴ ca fiind „un impuls pentru liberali”, iar de către alți analiști³⁵ drept un lucru neobișnuit, ce i-ar „putea pune sub semnul întrebării viitoarea lui autoritate de premier, de data aceasta într-un guvern politic”. Chestiunea legitimității demersului lui Cioloș, discutată în acest studiu, apărea totodată ca venind în contradicție cu valorile și

funcționalitatea democrației: „Întotdeauna în democrațiile consolidate, premierul își încearcă forțele și este legitimat în urma alegerilor”³⁶.

În aceeași notă, *Radio Europa Liberă*, o sursă inestimabilă de informație în anii comunismului și, în același timp, un far al orientării democratice a țării în deceniul post-comunist³⁷, aprecia că tactica liberalilor de a construi imaginea unui partid condus de politicieni integri, care sprijină lupta împotriva corupției, anchetele judiciare, promovează „lustrația” celor aflați în diverse faze procesuale ale acțiunilor penale, a fost un demers sortit eșecului. O opinie similară avea majoritatea analizelor occidentale; spre exemplu, cotidianul german *Frankfurter Rundschau* evalua³⁸ PNL ca fiind un „partid tradiționalist și corupt”. Astfel, anchetele de la vârful PNL afectaseră serios acest discurs. El era dublat, în planul performanțelor negative care au prejudiciat scorul electoral, și de „conflictele înghețate din teritoriu generate de fuziunea superficială dintre PDL și PNL, care au început să se încingă în jurul listelor electorale iar tensiunile ar putea avea efecte în urnele electorale”. Procesul desemnării celor care se vor afla pe poziții eligibile a antrenat o luptă internă aproape fără reguli în cel mai mare partid de dreapta din România, proces care a anulat în mare măsură normele interne, ierarhiile și principiile stabilite. Postul de radio³⁹ mai remarcă, de asemenea, că lupta din organizațiile județene s-a purtat și pe

fondul unui schimb de generații, unde tinerii și cei mai în vârstă, deopotrivă, au încercat prin diverse mijloace să preia puterea, cel puțin temporar, pentru a promova colegii sau candidații favorabili. Ori tot acest proces, multiplicat și de problema de leadership de la nivel central, a slăbit energiile partidului, a îndepărtat mulți membri, a demobilizat perdanții competițiilor interne și susținătorii lor și a afectat mult pregătirea efectivă a campaniei electorale.

Analizii unui alt post internațional de radio remarcă⁴⁰, de asemenea, că partidele – pentru a câștiga simpatia publică transferând notorietate și credibilitate –, au inclus, în procesul realizării listelor, vedete de televiziune, jurnaliști sau sportivi. Această formulă, „brevetată de populiștii din lumea largă pentru a se apropia de electorat și eventual pentru a dezvolta o relație afectivă între partid sau chiar guvern și oamenii simpli”, a creat noi nemulțumiri în partide și a dat senzația de improvizație. Problemele și dilemele electoratului nu au fost soluționate, dimpotrivă, ci și mai mult adâncite. Agenția de presă chineză a remarcat că liberalii, în încercarea de a da o nouă față listelor de candidați, îl plasaseră pe neurochirurgul Leon Dănăilă (83 de ani) în fruntea listei pentru Senat; jurnaliștii scriau că „majoritatea celor aflați pe primele poziții ale listei sunt personaje vechi din politică, însă încep să apară și figuri noi din domeniul sportului, economiei sau afacerilor”⁴¹. Britani-

cii de la *Daily Mail* au remarcat și propulsarea, în rândul candidaților liberali, a unui economist valoros din societatea civilă – Florin Cîțu, cu studii în SUA, fost angajat al Băncii Europene de Investiții și Băncii Centrale a Noii Zeelande, care propunea un plan economic ambițios pentru dezvoltarea României⁴².

În același timp, jurnaliștii americani de la *Foreign Policy*⁴³ apreciau că alegerile parlamentare din România beneficiau de suflul unei formațiuni noi – USR (Uniunea Salvați România) –, care la alegerile locale din iunie obținuse un scor remarcabil în capitală, și care, spuneau aceștia, „au adus o stare de spirit a puterii populare care își trage puterea din civismul activ, responsabilitatea colectivă și o cauză comună”. Este remarcat, de asemenea, un nou „stil” de a face politică – „bazat pe receptivitate, integritate și comunitate, mai degrabă decât pe urmărirea unui câștig personal”. *Radio Europa Liberă*⁴⁴ a întreprins o analiză pentru a explica ascensiunea acestui nou partid politic. Constituit pe temelia unui ONG preocupat de salvarea patrimoniului bucureștean, cu o acoperire mediatică „modestă”, USR era văzut ca având un succes bazat pe calitățile care țineau de „integritate” și o „orientare anti-sistem”. Noua formațiune politică, în opinia jurnaliștilor, făcea partea din dorința oamenilor de a căuta soluții noi, „partide nepătate”, nu îmbrățișa concepte și valori clasice, precum drepturile omului, combaterea sărăciei, ci se axa pe educație, sănătate,

transparentizarea deciziilor politice și administrative. Ambiguitatea ideologică era afișată și în privința marilor teme, dar electoratul USR era puțin preocupat de asemenea detalii. Analiza mai arăta că USR invadase spațiul virtual, răspundea oricăror invitații la televiziunile ostile partidelor de dreapta și „vitupează împotriva sistemului, a corupției și chiar a liberalilor, pe care îi acuză că vor să-i confişte imaginea premierului Dacian Cioloș”. Astfel, interpreta presa, noua formațiune atrăgea votanții și simpatizanții liberalilor, cele două partide aveau același electorat și funcționau după „formula vaselor comunicante”. Și prestigioasa agenție de știri Reuters a făcut o analiză⁴⁵ detaliată a noului partid înființat, dedicându-i un spațiu amplu cu câteva zile înaintea scrutinului electoral. Jurnaliștii observau că USR era un partid progresist, asociat cu anticorupția, avantajat de eșecul clasei politice și mai ales de noutatea apariției sale. USR avea simpatizanți în rândul celor de „centru-dreapta”, tineri educați „sătui de reforme nefinalizate, de corupția și nepotismul în floare din România încă de la căderea comunismului în 1989”.

Evoluția UDMR în alegerile parlamentare din România a fost urmărită cu precădere, în chip firesc, de către presa de la Budapesta. Numeroase interviuri cu lideri maghiari, evidențierea programului minorității și o promovare a proiectelor și a evoluției formațiunii au dat imaginea unui sprijin mediatic. Presa

maghiară remarca faptul că UDMR „se concentrează asupra transilvanismului, asupra acelor valori datorită cărora comunitatea maghiară «a rămas în picioare» din 1918”. Principala revendicare și nemulțumire a minorității maghiare rămânea „nerespectarea promisiunilor făcute la Alba Iulia (în 1918), anume asigurarea învățământului în limba maternă, precum și a folosirii limbii materne în administrație și justiție”. În același timp, obiectivul politic cel mai important al partidului său era descentralizarea „pentru ca maghiarii din România să poată lua decizii imediate în cât mai multe chestiuni”. Totodată, presa de la Budapesta relua tema unor acte judiciare subiective ale autorităților române, îndreptate împotriva unor reprezentanți ai comunității maghiare (parlamentari sau primari), UDMR fiind, din acest punct de vedere, un critic vehement al ofensivei anticorupție. Inclusiv premierul maghiar s-a pronunțat cu privire la acest aspect subliniind că „sub pretextul luptei cu corupția” justiția română i-ar persecuta pe politicienii din UDMR, concluzia sa fiind și mai radicală: „reprezentarea parlamentară a ungarilor transilvăneni în București încă nu a fost niciodată atât de serios amenințată ca acum”. Câteva exemple din revendicările patrimoniale ale comunității maghiare erau interpretate în această cheie: „prin mijloace ale procuraturii se încearcă să împiedice ceea ce s-a obținut prin mijloace politice”. Atunci când venea vorba de formarea

de alianțe politice, UDMR era în expectativă, cu mesaje ambigue, dar promovând exemplul alegerilor locale, unde, datorită voturilor acestora din consiliile județene, maghiarii obținuseră numeroase victorii. Mai mult, Kelemen Hunor, președintele UDMR, a apreciat în mass-media maghiară că, spre deosebire de alegerile anterioare, exista un „aspect pozitiv” și anume acela că „din partea Budapestei nu se simte prezența unor intenții de dezbinare”. O anume autovictimizare a acestora față de drepturile minorității maghiare, regăsită în numeroase interviuri sau mesaje electorale, era totuși contrazisă de realitățile din țară. România rămânea un model în ceea ce privește protecția și statutul minorităților, inclusiv în materia drepturilor și reprezentării politice, iar prezența UDMR în diferite guvernări și în Parlamentul românesc demonstra acest lucru. Presa maghiară remarca, de asemenea, buna colaborare dintre președintele UDMR și primul ministru ungar, Viktor Orbán, ambii apreciind „cu satisfacție că atât în privința desemnării candidaților, cât și a pregătirii alegerilor s-a realizat solidaritatea între maghiari”. Mass-media budapestană mai sublinia, totodată, susținerea și coordonarea statului ungar în privința UDMR. În același context, prezența în România a președintelui Parlamentului ungar, în timpul campaniei electorale, era un semnal puternic pentru comunitate care viza „susținerea acordată de FIDESZ și KDNP (Partidul

Popular Creștin Democrat din Ungaria) Uniunii Democrate Maghiare din România și Partidului Civic Maghiar (PCM) în vederea solidarizării acestor două formațiuni”.⁴⁶

Caracterizarea competitorilor electorali a avut în vedere și evaluarea Parlamentului, precum și cadrul și legislativ în care aceștia și-au putut expune proiectele și au fost efectiv angajați în competiția electorală. O analiză a *New York Times*⁴⁷ publicată cu câteva zile înaintea datei alegerilor arăta că Parlamentul care își încheia mandatul, afectat de investigațiile de corupție și activitatea foarte slabă, fusese „unul dintre cele mai ineficiente de după căderea comunismului”. Jurnaliștii americani menționau că aproape 15% (89 de parlamentari) dintre membrii săi erau fie anchetați sau condamnați deja, în vreme ce doar 14% dintre propunerile legislative fuseseră adoptate, ceea ce arăta că, substituindu-se Executivului, rolul său era degradat decorativ. Presa străină a identificat, de asemenea, mare parte dintre neajunsurile sistemului electoral. Fiind în principal rezultatul unui proces parlamentar, sistemul de vot, atât pentru alegerile locale, cât și pentru cele generale, a inhibat competiția, menținând un anumit *status quo* al partidelor parlamentare. Chiar dacă noua legislație a relaxat condițiile pentru crearea unor noi formațiuni politice, regulile de finanțare etc., jurnaliștii *Europei Libere* întocmeau⁴⁸ o radiografie corectă a situației pre-electorale: „Legislația, inerțiile, lipsa de

interes a formatorilor de opinie și a publicului au făcut ca micile partide să nu aibă eficiență, în ciuda succesele punctuale înregistrate la locale. Nu au avut vreme să se organizeze în teritoriu și nici să câștige simpatizanți, publicitatea care li se face este de nișă, nu sunt vizibile pentru o opinie publică tot mai neîncrezătoare în politicieni și politică”. În același registru, critica era îndreptată tot spre Legislativ, dar ziariștii reușeau să diagnosticheze foarte bine adevărata consecință a acestei stări de fapt: „Cu asemenea legi ești obligat să faci figurație democratică în cadrul unor alegeri cu final așteptat. Iar dacă partidelor mici nu li se acordă șanse, beneficiarul alegerilor va fi tot partidul unic al oligarhilor”.

Programele partidelor politice au fost o altă temă abordată de mass-media internațională. În România, câștigarea alegerilor parlamentare nu a fost aproape niciodată atât de direct și vocal legată de impactul temelor economice ca în scrutinul din decembrie 2016. Deși această teză a fost recurentă, mărirea salariilor bugetarilor și a pensiilor, nu a fost niciodată atât de clar verbalizată. În 2008, liberalii au avut un program care vorbea despre indexările salariale pentru bugetari și pensii care se realizaseră în ultimii patru ani de guvernare sub executive conduse de aceștia, iar, în 2012, Uniunea Social Liberală (o largă coaliție formată din cele mai mari partide de pe scena politică românească – Partidul Social Democrat și Partidul Național Liberal) venise, în

discursul economic, cu un mesaj reparatoriu, de a reîntregi veniturile bugetarilor și pensionarilor, reduse în urma măsurilor economice din anii 2010-2011. Jurnaliștii străini citau surse locale oficiale din mediul fiscal ce criticau proiectele partidelor politice; acestea propuneau atât majorarea salariului minim (PSD și PNL, deopotrivă), creșterea pensiilor fie prin renunțarea la plata asigurărilor sociale, fie prin indexarea punctului de pensie sau neimpozitarea acestora până la o anumită valoare (PNL). Creșterea salariilor medicilor (PNL) sau ale profesorilor (PSD), ori a alocațiilor pentru copii (PNL) întregeau și ele un peisaj care demonstra, pe de o parte, lipsa de sustenabilitate a acestor măsuri, proiecția pe termen scurt a economiștilor din partide fără a ține cont de deficitul bugetar, productivitate și raportul dintre populația activă și fondurile de pensii, pe de altă parte o evoluție îngrijorătoare a societății românești, un răspuns disperat la pauperizarea economică. Practic, promisiunile partidelor erau un răspuns la ceea ce majoritatea cetățenilor solicita – creșterea veniturilor înaintea dezvoltării sau a infrastructurii.⁴⁹

La acestea s-a adăugat o dimensiune empirică, a unor măsuri economice introduse ca acte legislative în timpul campaniei electorale și care au produs o modificare substanțială a percepției publicului: promisiunile transformate în legi dădeau în ochii electorilor o anumită certitudine cu privire la îndeplinirea promisiunilor, lucru confirmat în

urma votului. Agenția de presă franceză⁵⁰ a evidențiat că măririle de salarii pentru profesori și medici, „cu cinci săptămâni înaintea campaniei electorale”, costa România – „a doua cea mai săracă țară din UE” peste un miliard de euro pe an, iar *Daily Mail*⁵¹ aprecia că majorarea veniturilor din educație și sănătate continua să sporească dezechilibrele între diferitele categorii și sublinia – citând declarația liderului PSD, Liviu Dragnea, – transformarea radicală a relației Legislativ-Executiv: „Nicăieri în lume un parlament nu poate fi oprit să legifereze”. Disputa cu Executivul, care nu a fost de acord cu majorările salariale considerându-le nesustenabile, a avut repercusiuni electorale semnificative. Guvernul Cioloș a atacat, de altfel, la Curtea Constituțională acest demers legislativ⁵², liberalii s-au abținut de la vot, ceea ce a condus, în rândul electoratului, la percepția că aceste atitudini politice erau de fapt împotriva măririlor salariale. Totodată, cu câteva zile înainte de alegeri, Reuters observa că Dacian Cioloș se pronunța împotriva măririlor salariale pentru diferite categorii de bugetari, invocând nevoia unei legi unitare și criticând inițiativele partidelor: „sunt niște propuneri nerealiste, menite doar să atragă atenția alegătorilor și voturile. Pe viitor, partidele trebuie să facă mai mult ca să întărească încrederea alegătorilor care vor ca societatea și instituțiile românești să se reformeze”.⁵³ Mai mult, mesajul PSD pentru electorat a inclus o com-

ponentă prezentă la nivel european, aceea de a păstra profitul companiilor multinaționale în țară. Această problematică a fost tema unei debateri îndelungate în UE (inclusiv o directivă europeană (1164/2016) adoptată în vara lui 2016, dar neimplementată încă în legislația națională), iar în România a prins contur pe tema mesajului naționalist al PSD, un „război rece între exponenții forței de muncă românești și principalii deținători ai capitalului”⁵⁴. O altă particularitate a promisiunilor transformate în legi a fost scăderea poverii fiscale, România fiind în UE un model de birocrație excesivă, cu o administrație greoaie, inefficientă și care împovăra atât cetățeanul, cât și mediul de afaceri. *Reuters*⁵⁵ remarcă faptul că acest proiect de lege, „de stânga”, care reducea peste 100 de „taxe mici”, fusese promovat de PSD și votat fără o analiză de impact sau o identificare a surselor de finanțare. Rețeaua de televiziunea asiatică *Channel News Asia* sublinia că, pe lângă faptul că fusese adoptat în ciuda avertismentelor FMI și a Comisiei Europene privind impactul negativ asupra deficitului comercial, proiectul de lege elimina și taxa radio-tv, televiziunea și radioul publice – „două instituții care ar fi trebuit să fie independente politic” – pierzându-și astfel independența editorială⁵⁶. Inclusiv șeful statului se pronunțase împotriva eliminării acestor taxe pentru că mass-media publice ar ajunge „prea ușor să fie dirijate politic” și propunea o largă consultare civică⁵⁷.

Toată această polemică publică purtată în jurul mass-media se desfășura într-un context marcat de numeroase acuzații la adresa Consiliului Național al Audiovizualului, autoritatea de reglementare în domeniul programelor audiovizuale, acuzat că ar permite unor televiziuni controlate de susținători ai social-democraților să desfășoare o propagandă deșănțată în favoarea acestora, împotriva statului de drept și a președintelui Klaus Iohannis. Presa străină a evidențiat⁵⁸, la mijlocul campaniei electorale, un incident grav care afecta competiția liberă dintre actorii politici prin mijloace audiovizuale, dar sublinia și modul în care era viciat mesajul electoral. Obstrucționarea unui interviu la televiziunea publică cu primul ministru al României și declanșarea unei investigații parlamentare a fost semnalul că PSD deținea nu doar controlul mediei, dar și a unor instituții cheie în societate, ceea ce intuia deja o diferență de scor semnificativă între competitorii politici și PSD. În același context, un amplu articol, publicat în SUA de *Eurasia Review*, lansa un disperat semnal de alarmă asupra șicanelor la care era supus cotidianul românesc *România Liberă* pentru a dispărea de pe piață. Această acțiune abuzivă se petrecea practic în urma numeroaselor investigații care au dezvăluit corupția din rândul membrilor PSD, a fostului guvern condus de Victor Ponta, și a anchetelor care arătaseră „cum milioane de dolari din contracte publice fuseseră canalizate către firme controlate de rude și prieteni”⁵⁹.

În chestiuni economice, liberalii au supralicitat și ei din perspectiva promisiunilor care urmau să scadă povara fiscală și să întărească economia sau mediul de afaceri. Angajamentele erau foarte generoase și cădeau, de asemenea, în patima populismului și a lipsei de predictibilitate. *Daily Mail* scria, în timpul campaniei electorale, că PNL propunea reducerea TVA și a contribuțiilor sociale la o valoare care nu mai fusese în România, dar și măsuri de transparentizare a sectorului public. Programul economic prevedea reducerea taxei pe valoare adăugată de la 20% la 16%, reducerea contribuțiilor fiscale la angajat și angajator, precum și trecerea la o impozitare unică generalizată atât pentru angajați, cât și pentru profitul companiilor. Aceste măsuri urmau – în opinia liberalilor – să contribuie la creșterea economică, la reducerea deficitului, la sporirea investițiilor, deși, ca și în cazul social-democraților, nimeni nu reușea să ofere o imagine comprehensivă, pe termen mediu și lung a bugetului de venituri și cheltuieli al României.⁶⁰

Tema familiei tradiționale și a impunerii acesteia în cadrul legii fundamentale a fost una din dezbaterele la care s-au raportat competitorii politici și presa internațională. Prestigiosul cotidian american *Washington Post*⁶¹ a abordat pe larg subiectul remarcând declarația președintelui Iohannis: „fanatismul religios nu folosește societății”. Jurnaliștii de peste ocean observau că șeful statului român „a pledat pentru

«toleranță și acceptare», în timp ce instanța supremă a țării se gândește dacă să recunoască legal căsătoria unui cetățean din SUA cu un bărbat român”. Aceștia aminteau, totodată, de etnia și religia minoritare ale președintelui și făceau o prezentare a cazului-pilot, unde un cuplu româno-american de homosexuali se căsătoriseră în 2010 în Belgia și solicitau instanțelor românești oficializarea legăturii. Curtea Constituțională a României urma să se pronunțe pe o speță ce decidea practic legalitatea căsătoriilor civile între persoanele de același sex, cu toată opoziția „influenței Bisericii Ortodoxe Române,” remarcau jurnaliștii. Totodată, presa americană amintea că în România „organizații religioase în legătură cu Biserica Ortodoxă” se pronunțaseră pentru modificarea Constituției în sensul de a defini strict căsătoria, drept uniunea dintre un bărbat și o femeie. Și alți jurnaliști⁶² au laudat poziția șefului statului, de a apăra drepturile unei minorități sexuale în fața majorității creștine, mișcare mai degrabă surprinzătoare și onestă, decât politică, în condițiile pre-campaniei electorale și a celor aproape trei milioane de români care semnaseră pentru modificarea legii fundamentale: „Iohannis a dovedit că, într-o țară grav înapoiată, are curajul remarcabil de a opta pentru modernitate”. Totodată, cotidianul *Le Monde* remarca faptul că, în România, în acest subiect, „rezistența religiilor” era puternică, nu doar ortodocșii, ci și catolicii și protestanții susțineau

modificarea Constituției, iar cele 26 de organizații non-guvernamentale care formau coaliția pentru familia tradițională sperau să poată organiza un referendum simultan cu alegerile de pe 11 decembrie⁶³. Această problemă dusă în arena politică avantaja partidul social-democrat, care avea un discurs tradiționalist și naționalist, dar inițiativa de a organiza referendumul a fost retrasă la solicitarea președintelui PSD, Liviu Dragnea, care se declara împotriva amestecării acestei chestiuni cu politica⁶⁴. În același registru, USR, noua formațiune înființată, vorbea pe mai multe voci în privința acestei teme: dacă unii lideri militau pentru familia tradițională, alții se declarau împotriva „agresării și stigmatizării minorităților”, considerând referendumul o „naționalizare a ideii de familie”⁶⁵.

Atât chestiunea programelor politice, a măsurilor economice nesustenabile, dar așteptate și apreciate de majoritatea populației, cât și tema familiei tradiționale s-au amplificat într-un context regional și european aparte. Așa cum precizam la începutul studiului, a existat, în anul 2016, o anumită tendință spre populism, autoritarism și forme exacerbate ale atitudinii față sărini, în general. *Newsweek* analizează⁶⁶ aceste tendințe subliniind că criza economică din 2008, globalizarea, eșecul politicilor economice și a acelor guvernamentale în sectorul social, migrarea industriilor și criza imigranților din Europa au condus la un val de simpatie pentru partidele

populiste. Oamenii cu venituri mici, vulnerabili, au perceput aceste fenomene ca pe un val de insecuritate, iar efectul imediat a fost „o mutație spre extremele politice”. Referendumul din Marea Britanie privind ieșirea națiunii din UE, alegerile prezidențiale din SUA, cele care urmau în 2017 în Olanda, Franța, Italia, Germania, au fost sau vor putea fi fost consecințe imediate ale valului de populism. Totuși, remarcă jurnaliștii, chiar dacă există foarte multe asemănări cu perioada interbelică, acest populism nu conduce (deocamdată) și la forme militarizate. În această discuție, a ascensiunii populismului pe fondul problemelor economice și a discrepanțelor sociale, se înscrie și România. Ziariștii germani de la *Der Tagesspiegel* observau că, potrivit ultimilor cercetări, România se afla pe primul loc în opțiunile populației pentru partidele populiste, într-un studiu realizat în 12 state europene. Spre deosebire de ceilalți adepți europeni ai formațiunilor populiste, românii erau singurii care nu aveau o atitudine de reticență față de UE, ceea ce demonstra că valul de apreciere a comunității europene era încă puternic. În schimb, tendințele populiste de stânga sau de dreapta, deopotrivă, includeau: „reticența generală față de imigranți, o atitudine critică față de formulările uzuale privind drepturile omului, precum și o preferință față de o politică externă robustă, axată pe interesele naționale”⁶⁷. Totodată, în același context, presa străină remarca faptul că

o altă cercetare, ce includea și România, scotea la iveală înaintea alegerilor, că naționalismul și xenofobia făceau ravagii în rândul populației europene, iar țara noastră ocupa primul loc în acest clasament. Jurnaliștii apreciau, pe baza unor evaluări academice, că „rezultatul (cercetării – n.n.) arăta că dihotomia obișnuită între stânga și dreapta a fost înlocuită de un amestec mult mai complex și mai extremist de grupuri politice. Acest lucru are consecințe profunde asupra politicii în Europa”⁶⁸. *Der Spiegel*⁶⁹ a atras atenția că, după calitatea competitorilor politici și modul în care se purtase campania electorală, România avea toate șansele ca dintr-o „insulă a normalității” „și aici să câștige naționaliștii”. Jurnaliștii germani arătau modul în care imaginea miliardarului George Soros fusese întrebuințată în campania din România, utilizându-se stereotipurile naționaliste și populiste „împotriva valorilor liberale, a democrației occidentale, a UE și a valorilor sale, a refugiaților, homosexualilor, trădătorilor de țară și ateștilor”. Inclusiv primul-ministru, Dacian Cioloș, fusese nevoit să nege o informație care circulase intens în campania electorală, potrivit căreia ar fi nimeni altul decât „fiul nelegitim al miliardarului”. Discursul xenofob, populist și naționalist era practicat, în opinia jurnaliștilor, în speță de către PSD și aliații săi, un partid asimilat cu corupția și mesajele cu tentă naționalistă cronică.

Au existat, însă, și evaluări foarte optimiste în privința stângii din România și a proiectului său guvernamental, populismul fiind înlocuit cu reformele. *The Independent*, prin semnătura fostului ministru britanic pentru relațiile cu UE, Denis MacShane, a publicat⁷⁰ în săptămâna alegerilor din România un amplu material de opinie, în care președintele PSD, Liviu Dragnea, și partidul său, erau priviți drept o speranță, cu „un program ambițios bazat pe reforme economice orientate spre economia de piață în corelare cu investițiile de ordin social” și cu un „interesant program social”. Fostul membru al cabinetului britanic scrie chiar că, odată cu câștigarea alegerilor de către social-democrați, România va ajuta la securizarea granițelor externe ale UE.

Sistemul politic de la București și premisele post-electorale: instabilitate, coabitare dificilă, majorități fragile

Presa străină a făcut, în general predicții care au multiplicat sursele locale, nereușind decât foarte greu să anticipeze rezultatele finale ale alegerilor. Abia în cu câteva zile înaintea scrutinului, grație sondajelor de opinie, presa a pronosticat victoria stângii. Jurnaliștii străini au urmărit poziționarea principalelor forțe politice în raport cu polul de putere reprezentat de poziția președintelui Klaus Iohannis, raportarea partidelor – formală și informală – la

tema justiției și în general, la modificările de ansamblu sau parțiale cu referire la sistemul politic. În acest sens, cotidianul maghiar *Magyar Nemzet* estima că „cele cinci posturi de televiziune exclusiv de știri, din care patru sprijină în mod evident unul din partidele politice (referire la Partidul Social Democrat – n.n.), îl vor plasa în situația unui foc încrucișat pe președintele Klaus Iohannis, deoarece îl consideră drept principalul susținător al partidului de centru dreapta PNL”. Aliatul Partidului Național Liberal era văzut șeful statului, iar posibilitatea formării unei coaliții de partide de „dreapta”, care să fie condusă de un premier tehnocrat (primul-ministru tehnocrat de la acea vreme – Dacian Cioloș – n.n.) era văzută ca fiind „exclusă”, sondajele de opinie indicând o coaliție de stânga, în jurul Partidului Social Democrat.

În ceea ce privește soarta Uniunii Democrate a Maghiarilor din România, formațiune care a fost în multiple guverne post-decembriste, jurnaliștii concluzionau analiză „rolul guvernamental al formațiunii conduse de Hunor Kelemen depinde de nevoia de a obține și voturile sale pentru a obține o majoritate. Problema care se pune este dacă partidele române mici vor intra sau nu în legislativ, mai ales că acestea ar putea constitui o alternativă pentru a putea înlocui UDMR”. Astfel, aceștia intuiau rolul de actor parlamentar de tip „balama” al maghiarilor, care se diminuea în perspectiva

accederii unor partide noi precum ALDE, PMP sau PRU, formațiune de sorginte naționalistă care îngrijora ascensiunea pe fondul susținerii sale mediatice importante. Înaintea debutului campaniei electorale, poziția UDMR față de guvernul condus de Dacian Cioloș a devenit mult mai favorabilă, formațiunea maghiară declarându-se dispusă să susțină un Executiv care să-l aibă în frunte pe premierul român, deși pe parcursul ultimului an UDMR adresase critici cabinetului tehnocrat din pricina „lipsei de legitimitate”⁷¹. Totodată, schimbul de declarații dinaintea începerii campaniei, dintre liderii UDMR și PSD, arătau că, din rațiuni electorale, social-democrații dezavuau public realizarea unui viitor guvern cu componentă maghiară, în vreme ce aceștia din urmă reaminteau că de-a lungul anilor fuseseră făcute asemenea „legăminte” care fuseseră cu ușurință încălcate⁷². Presa de la Budapesta mai remarcă⁷³ faptul că, în România, campania electorală aducea frecvent, mai ales în audiovizual, un discurs șovinist care avea efectul invers, de a mobiliza comunitatea maghiară. Totodată, posibila accedere în Parlament a două formațiuni noi, respectiv PMP și PRU, considerate „naționaliste”, reduceau, în opinia presei maghiare, probabilitatea ca UDMR să facă parte dintr-un viitor Executiv.

Interpretările presei străine cu privire la guvernul tehnocrat au nuanțat discuția despre adevăratele mize ale unui astfel de proiect. Unele opinii au dezavuat puternic

ideea unui Executiv independent susținut de partide politice în Parlament, demersul fiind apreciat ca o abdicare a formațiunilor politice de la misiunea fundamentală a acestora, dar și ca un eșec răsunător generat de lipsa de idei, energie, programe, oameni proeminenți și acțiune a partidelor politice; „incertitudinile descurajante”, o practică neobosită a formațiunilor politice românești este descrisă ca fiind determinată de ”incapacitatea de a crește personalități politice convingătoare”, născând, în același timp, atât absenteism record, cât și lipsă de încredere. Întreaga scena politică apare ca fiind nesigură, fluctuantă, instabilă, fără asumarea unor decizii curajoase (spre exemplu asumarea și prezentarea oficială a unor candidați pentru postul de prim-ministru), iar concluziile sunt pe măsura caracterizării: atât timp cât nu se cunosc candidații nu se pot organiza nici dezbateri între aceștia ceea ce duce cu gândul la lipsa unor alegeri libere. Mai mult, astfel, întregul proces electoral apare ca fiind viciat și cvasi-compromis „politica românească nu s-a revitalizat, ci, dimpotrivă, a intrat într-o comă și mai adâncă. Alegerile de la toamnă vor exprima, cu puțin excepții, doar o formă de inerție”. Totodată, asemenea analize au evaluat situația dinaintea alegerilor generale ca fiind neobișnuită pentru un stat european, cu toate acestea varianta unei continuități a unui guvern tehnocrat după scrutinul din 11 decembrie părea iminentă, variantă „stimulată,

după toate aparențele, și din exterior”. De asemenea, Dacian Cioloș, era caracterizat ca fiind într-o campanie electorală „mascată”, ținându-se „ostentativ departe de partide”, odată cu întregul guvern, aflat, la fel, într-o acțiune electorală „discretă și neoficială”, menită să preîntâmpine un vot masiv pentru PSD, să evite o acțiune de dezavuare de către opinia publică a Executivului tehnocrat și un absentism masiv, dar să ofere și PNL șansa unui scor onorabil.⁷⁴

Platforma premierului Cioloș „România 100”, lansată înaintea debutului efectiv a campaniei electorale, și care cuprindea principii generale de guvernare (eliminarea corupției și a sărăciei, transparență, dezvoltarea durabilă a economiei, a Educației și Sănătății, creșterea rolului României pe plan externe etc.), precum și un portofoliu de proiecte de interes național pe termen lung⁷⁵ a fost asimilată unei intenții clare de a continua la șefia Executivului român⁷⁶ și sinonimă cu un apel la a solidariza o parte din partidele politice dispuse să sprijine persoana acestuia. Platforma avea slabe rezonanțe politice, fiind menită mai degrabă să nu creeze polemici în jurul lui Dacian Cioloș și să nu-l angajeze în vreo direcție politică. Documentul a fost perceput ca un proiect inutil, fie cu anumite lipsuri notorii. Agenția de presă ungară MTI a observat, pe baza sublinierilor făcute de liderii UDMR, că documentul nu conținea nicio referire la minoritățile naționale, deci nici la cea maghiară, deși acestea

reprezentau aproximativ zece procente din populația României⁷⁷.

Radio Europa Liberă a realizat cu o lună înaintea începerii campaniei electorale și cu două luni înaintea alegerilor generale o dură radiografie la adresa societății românești, a sistemului politic și a atitudinii generale a populației față de marile teme legate de funcționarea țării. Astfel, jurnaliștii caracterizează România drept un stat disfuncțional, cuprins de o letargie și o blazare generalizată, cu principalele sisteme, de educație și sănătate, aflate în colaps, măcinate de corupție, de deprofesionalizare și migrație. Analiza mai reține concluzia unui stat părăsit de cetățeni, unde „încrederea în instituții tinde către zero”, dând naștere la un fenomen general: „românii participă tot mai puțin la viața publică”. Jurnaliștii străini observă că dovezile acestei fracturi dintre cetățeni și instituții stau tocmai în „absenteismul politic și retragerea oamenilor simpli de pe scena publică și din contabilitatea fiscului”. Toate aceste consecințe duc spre o abandonare în corpore a sentimentului de solidaritate socială și a angajamentelor civice, iar participarea la vot își pierde, pentru cei mai mulți, elementul esențial, acela al schimbării sau al reconfirmării reprezentanților națiunii. Dar analiza reușește să identifice și adevăratele resorturi pentru care societatea românească a ajuns în această situație de anomalie socială. Pe de o parte românii nu au fost pregătiți „să înfrunte schim-

barea” și un nou tip de societate după prăbușirea comunismului, iar pe de altă parte informațiile transmise – în mod deliberat false –, promisiunile fanteziste neonorate de-a lungul anilor și discursurile electorale rupte de realitate au produs o perpetuare a unui „analfabetism funcțional și politic al multor alegători”, în acest fel, clasa politică asigurându-și majoritatea și puterea de a decide asupra treburilor publice ale țării pentru mulți ani. Distanța enormă dintre realitate și teme problematizate la fiecare set de alegeri a făcut ca agenda publică să nu cuprindă chestiuni fundamentale pentru dezvoltarea și progresul democrației și al societății.⁷⁸

O tendință a mass-media străină a fost aceea de a evalua în lupta politică integritatea candidaților nu doar prin criteriul raportării la justiție, ci prin bilanțul ultimilor doi ani. Victoria președintelui Klaus Iohannis, din noiembrie 2014, reprezentase o surpriză de proporții, activând atunci un electorat pasiv, care nu vota în mod obișnuit. Dar constatările de acum erau pesimiste și ele remarcau o întoarcere la o propagandă deșănțată purtată în mass-media, având ca dușmani justiția și „aliații” miliardarului George Soros în România. În același timp, presa remarca loviturile sistematice aplicate de televiziunile care susțineau partide sau coaliții de partide ce contestau autenticitatea luptei împotriva corupției, atmosfera generală generând un clivaj în rândul electoratului: „pe de o parte –

un electorat orbit și fanatizat de propagandă, pe de altă – un electorat dezgustat de politică”.⁷⁹

În același timp, de-a lungul lunilor dinaintea sau din timpul campaniei electorale, presa străină a remarcat și alte aspecte care au produs numeroase distorsiuni în sistemul politic românesc, cu consecințe apreciabile atât în plan economic, dar și politic. Spre exemplu, modificarea legislației în general și a celei electorale în particular a fost o temă puternic susținută în timpul campaniei electorale pentru alegerile locale. Lipsa celui de-al doilea tur pentru alegerea primarilor a redus șansele opoziției de a se mobiliza și solidariza, în acest fel partidele, altele decât PSD, au pierdut șansa de a câștiga mai multe primării de orașe mari sau mijlocii. Guvernul condus de Dacian Cioloș, care a emis ordonanțe de urgență în aproape toate domeniile, pe perioada scurtului mandat de la Palatul Victoria, a refuzat să modifice codul electoral pentru a permite votul în două tururi. Atunci, Executivul a invocat stabilitatea guvernamentală și prevederi ale Convenției de la Veneția, deși un eventual tur doi nu restrângea drepturile electorale, ci le extindea. Am explicat la începutul studiului modificările legislative în materie electorală. Totuși, presa internațională a remarcat⁸⁰, la mijlocul campaniei electorale, că România își menținea „supremația” într-un clasament al celor mai multe schimbări legislative din țările din

Europa Centrală și de Est. Astfel, citând un raport *Grayling AcTrend 2016*, jurnaliștii au arătat că țara noastră schimbase 299 de legi dintr-

un total de 1098, iar peste 50% dintre acestea fuseseră modificate prin ordonanțe de urgență.

Note

- ¹ O altă noutate legislativă a scrutinului desfășurat la 11 decembrie 2016 a fost modificarea normei de reprezentare, de la un deputat la 70.000 de locuitori cât era în vechea prevedere legală, la un deputat la 73.000 de locuitori. La Senat, norma de reprezentare este majorată de la un senator la 160.000 de locuitori, la 163.000 de locuitori. Deși pragul electoral rămânea nemodificat la alegerile din 2016, acesta se putea calcula în două moduri: fie prin raportarea procentului de 5% la totalul voturilor valabil exprimate la nivel național, fie prin calcularea procentului de 20% din voturile valabil exprimate în cel puțin patru circumscriptii electorale pentru toți competitorii electorali, acesta fiind de fapt un „prag alternativ”. (Ionela Gavril, Anca Pandeia, „Evoluția sistemului de vot în România, la alegerile parlamentare de după 1989”, <https://www.agerpres.ro/flux-documentare/2016/11/06/evolutia-sistemului-de-vot-in-romania-la-alegerile-parlamentare-dupa-1989-05-25-02> (accesat pe 11 ianuarie 2017).
- ² Pentru o sinteză edificatoare a acestui scrutin și a consecințelor sale, vezi William M. Downs, „The 2008 parliamentary election in Romania”, *Electoral Studies* (Special Symposium: Measurement Methods for Better Longitudinal

Modelling), Edited by Mark A. Pickup, Volume 28, Issue 3, September, 2009, pp. 349-520.

- ³ Cristian Preda, „Partide, voturi și mandate la alegerile din România (1990-2012)”, *Studia Politica: Romanian Political Science Review*, Nr. 13, 2013, p. 45 și pp. 27-110.

- ⁴ Petrecută în noaptea de 31 octombrie 2015, tragedia din clubul denumit „Colectiv”, din București, a curmat viața a 64 de persoane dintr-un total de 400 prezenți la un concert de muzică „rock” din locația amintită, în special tineri, în urma unui incendiu care a cuprins clubul, declanșat de un foc de artificii. Alte zeci de persoane au fost spitalizate cu răni grave, unele purtând pentru toată viața urmele acestei tragedii. Procurorii și pompierii au stabilit că multe norme de prevenire a incendiilor fuseseră încălcate, inclusiv accesul în spațiul respectiv, situat într-o fostă hală industrială. Ulterior, s-a stabilit că autoritățile locale și/sau centrale aveau cunoștință de toate aceste deficiențe. Nouă zile consecutive de proteste de stradă în București și în toată țara au provocat demisia cabinetului condus de Victor Ponta, acesta și instituțiile sale fiind văzuți ca principalii responsabili pentru extinderea unei corupții endemice, inclusiv primul-ministru fiind inculpat oficial într-un dosar de spălare de bani încă din luna iulie a

- aceluiși an. Tragedia de la clubul „Colectiv” a implicat, formal și informal, instituții importante ale statului român, a produs consecințe politice și penale, inclusiv legislative. Anchete ulterioare au scos la iveală legăturile dintre instituții, servicii publice, oameni de afaceri și organisme de control sau reglementare în domenii vitale, dar mai ales faptul că infecțiile din unitățile spitalicești românești, unde fuseseră aduși mulți dintre răniți, au produs alte decese sau complicații, astfel încât întreaga tragedie a rămas în mentalul colectiv ca una dintre cele mai mari drame din istoria recentă. Pentru o sinteză a evenimentelor, atribuită de presa română de limbă străină, vezi Irina Popescu, „Looking back at 2015: Colectiv, the Romanian tragedy that has changed laws and people”, *Romania-Insider.com*, 30.12.2015, <http://www.romania-insider.com/162377-2/> (accesat pe 11.01.2017).
- ⁵ „Politics in Romania: Collective responsibility”, *The Economist*, 12.11.2015, <http://www.economist.com/news/europe/21678282-protests-about-deadly-nightclub-fire-have-toppled-romanas-government-they-have-yet-change> (accesat pe 11.01.2017).
- ⁶ Charles Thieffaine, „La corruption, enjeu des législatives roumaines”, *Le Figaro*, 11.12.2016, <http://www.lefigaro.fr/international/2016/12/11/01003-20161211ARTFIG00021-la-corruption-enjeu-des-legislatives-roumaines.php>, (accesat pe 5.02.2017).
- ⁷ Maria Sahuquillo, „La corrupción marca el paso de las elecciones en Rumania”, *El País*, 11.12.2016, http://internacional.elpais.com/internacional/2016/12/11/actualidad/1481438737_714547.html, (accesat pe 4.02.2017).
- ⁸ Iulia Badea, „Roumanie: Ces maires corrompus élus par les électeurs”, *Courrier International*, 31.08.2016, <http://www.courrierinternational.com/article/roumanie-ces-maires-corrompus-plebiscites-par-les-electeurs> (accesat pe 17.01.2017).
- ⁹ „Why Romanians don't trust their justice system?”, *New Europe*, 31.08.2016, <https://www.neweurope.eu/article/romanians-not-trust-justice-system/> (17.01.2017).
- ¹⁰ *Ibidem*.
- ¹¹ Iulia Badea, *op. cit.*
- ¹² *Ibidem*.
- ¹³ István Pataky, „Iohannis va putea decide în decembrie privind noua putere din România”, în *Magyar Nemzet*, 6.09.2016, în Florin Matei, Adriana Caloianu (Editori), „România văzută din străinătate” (Buletin editat de Societatea Română de Radiodifuziune și Agenția de presă RADOR), 8.09.2016, Anul XVIII, nr. 4495, pp. 9-10.
- ¹⁴ Horațiu Pepine, „Profilul noii elite sociale”, *Deutsche Welle*, 5.09.2016, <http://www.dw.com/ro/profilul-noii-elite-sociale/a-19527388>, (accesat pe 18.01.2017).
- ¹⁵ *Idem*, „Războiul subteran anticorupție”, *Deutsche Welle*, 8.09.2016, <http://www.dw.com/ro/r%C4%83zboi-subteran-anti-anticorup%C5%A3ie/a-19536469>, (accesat pe 20.01.2017).
- ¹⁶ Andrew Byrne, „Corruption probes cast a shadow over Romania poll”, *Financial Times*, 9.12.2016, <https://www.ft.com/content/f33a10c>

- e-bc80-11e6-8b45-b8b81dd5d080, (accesat pe 4.02.2017).
- ¹⁷ Levente Szöcs, „A demisionat liderul opoziției din România”, *Népszabadság*, 28.09.2016, în Adriana Buzoianu, Monica Ion (Editori), „România văzută din străinătate” (Buletin editat de Societatea Română de Radiodifuziune și Agenția de presă RADOR), 28.09.2016, Anul XVIII, nr. 4510, p. 4.
- ¹⁸ Andra Timu, Irina Vilcu, „Un lider al liberalilor români demisionează, pe fondul unei anchete care tulbură partidul înainte de alegeri. Vasile Blaga, anchetat pentru trafic de influență. Demisia sa va avea un impact mare asupra partidului, spun analiștii”, *Bloomberg*, 28.09.2016, în Adriana Buzoianu, Monica Ion (Editori), „România văzută din străinătate”, (Buletin editat de Societatea Română de Radiodifuziune și Agenția de presă RADOR), 28.09.2016, Anul XVIII, nr. 4510, p. 3.
- ¹⁹ Vezi Alberto Vannucci, „The Controversial Legacy of «Mani Pulite»: A Critical Analysis of Italian Corruption and Anti-Corruption Policies”, *Bulletin of Italian Politics*, Vol. 1, No. 2, 2009, pp. 233-264.
- ²⁰ Cătălin Lețea, „Proteste după votul senatorilor în cazul Gabriel Oprea”, *Radio France Internationale*, 22.09.2016, <http://www.rfi.ro/politica-89797-proteste-dupa-votul-senatorilor-cazul-gabriel-oprea>, (accesat pe 5.02.2017).
- ²¹ Petre Iancu, „Democrația și revoluțiile periodice”, *Deutsche Welle*, 22.09.2016, <http://www.dw.com/ro/democra%C5%A3ia-%C5%9Fi-revolu%C5%A3iile-periodice/a-19568409>, (accesat pe 22.01.2017).
- ²² „România: un fost ministru acuzat de omor demisionează din Senat”, *AFP*, 26.09.2016, în Cristina Zaharia, Marius Tănase (Editori), „România văzută din străinătate” (Buletin editat de Societatea Română de Radiodifuziune și Agenția de presă RADOR), 27.09.2016, Anul XVIII, nr. 4508, p. 5.
- ²³ Alexandru Călinescu, „România – scurtă radiografie două luni înainte de alegerile parlamentare”, *Radio Europa Liberă*, 13.10.2016, <http://www.europalibera.org/a/28049422.html>, (accesat pe 26.01.2017).
- ²⁴ Horațiu Pepine, „Sondaje și calcule electorale”, *Deutsche Welle*, 4.10.2016, <http://www.dw.com/ro/sondaje-%C8%99i-calcule-electorale/a-35954266>, (accesat pe 24.01.2017).
- ²⁵ „Romania leader won't invite 'penal' politicians to reception”, *Fox News*, 29.11.2016, <http://www.foxnews.com/world/2016/11/29/romania-leader-wont-invite-penal-politicians-to-reception.html>, (accesat pe 2.02.2017).
- ²⁶ Luiza Ilie, „Thousands march in Bucharest one year after nightclub fire killed 64”, *The New York Times*, 30.10.2016, <http://www.nytimes.com/aponline/2016/10/30/world/europe/ap-eu-romania-nightclub-fire.html>, (accesat pe 19.12.2016).
- ²⁷ Shaazka Beyerle, Tina Olteanu, „How Romanian People Power Took On Mining and Corruption”, *Foreign Policy*, 17.11.2016, <http://foreignpolicy.com/2016/11/17/how-romanian-people-power-took-on-mining-and-corruption-rosiamontana/>, (accesat pe 30.01.2017).

- ²⁸ Horațiu Pepine, „Politica românească, în comă”, *Deutsche Welle*, 9.09.2016, <http://www.dw.com/ro/politica-rom%C3%A2neasc%C4%83-%C3%AEn-com%C4%83/a-19538318>, (accesat pe 20.01.2017).
- ²⁹ Sabina Fati, „Dacian Cioloș: Cât de legitim va fi un premier care nu trece prin alegeri?”, *Radio Europa Liberă*, 24.10.2016, <http://www.europalibera.org/a/28072248.html>, (accesat pe 27.01.2017).
- ³⁰ Horațiu Pepine, „Nici pe jos, nici în căruță”, în *Deutsche Welle*, 29.09.2016, <http://www.dw.com/ro/nici-pe-jos-nici-%C3%AEn-c%C4%83ru%C8%9B%C4%83/a-35924410>, (accesat pe 24.01.2017).
- ³¹ *Ibidem*.
- ³² Sorin Șerb, „Ambuscade și asedii pe frontul electoral”, *Radio Europa Liberă*, 4.10.2016, <http://www.europalibera.org/a/28030915.html>, (accesat pe 24.01.2017).
- ³³ Cosmin Ruscior, „Dacian Cioloș: Nu voi candida, dar asta nu înseamnă că nu există viață după alegeri”, *Radio France Internationale*, 6.10.2017, <http://www.rfi.ro/politica-90151-dacian-ciolos-candida-viata-alegeri>, (accesat pe 25.01.2017).
- ³⁴ „Romania: technocrat PM agrees to be candidate for Liberals”, *Fox News*, 24.10.2016, <http://www.foxnews.com/world/2016/10/24/romania-technocrat-pm-agrees-to-be-candidate-for-liberals.html>, (accesat pe 26.01.2017).
- ³⁵ Sabina Fati, *op. cit.*
- ³⁶ *Ibidem*.
- ³⁷ Pentru o imagine edificatoare, vezi Nicolae Stroescu-Stînișoară, *Povestea Europei Libere: Nicolae Stroescu-Stînișoară răspunde la întrebările jurnalistului Andrei Crăciun*, Editura Vremea, București, 2015; Richard Cummings, *Securitatea contra Europa Liberă*, Editura Adevărul Holding, București, 2011; Noel Bernanrd, *Aici e Europa Liberă*, Editura Orizont, București, 1990; René Al. de Flers, *Radio „Europa Liberă” și exilul românesc. O istorie încă nescrisă*, Editura Saeculum I.O., București, 2005; Gabriel Andreescu, Mihnea Berindei, *Ultimul deceniu comunist. Scrisori către Radio Europa Liberă, Vol. I: 1979-1985*, Editura Polirom, Iași, 2010; *Idem*, *Ultimul deceniu comunist. Scrisori către Radio Europa Liberă, Vol. I: 1986-1989*, Editura Polirom, Iași, 2014.
- ³⁸ Norbert Mappes-Niediek, „Românii se implică”, *Frankfurter Rundschau*, 10.12.2016, în Adriana Buzoianu, Mihaela Cenușă (Editori), „România văzută din străinătate” (Buletin editat de Societatea Română de Radiodifuziune și Agenția de presă RADOR), 12.12.2016, Anul XVIII, nr. 4562, pp. 14-15.
- ³⁹ Sorin Șerb, *op. cit.*
- ⁴⁰ Sabina Fati, „România. De ce are Parlamentul nevoie de vedete?”, *Radio Europa Liberă*, 10.10.2016, <http://www.europalibera.org/a/28044020.html>, (accesat pe 26.01.2017).
- ⁴¹ „Cursa electorală din România pe ultima sută de metri”, *Xinhua*, 29.10.2016, în Adriana Buzoianu, Raluca Ungureanu (Editori), „România văzută din străinătate” (Buletin editat de Societatea Română de Radiodifuziune și Agenția de presă RADOR), 31.10.2016, Anul XVIII, nr. 4532, pp. 13-14.

- ⁴² Radu-Sorin Marinaș, „Romania’s Liberals eye sharp cut in VAT next year” (Reuters), *Daily Mail*, 21.11.2016, <http://www.dailymail.co.uk/wires/reuters/article-3957594/Romanians-Liberals-eye-sharp-cut-VAT-year.html>, (accesat pe 2.02.2017).
- ⁴³ Shaazka Beyerle, Tina Olteanu, *op. cit.*
- ⁴⁴ Sabina Fati, „A doua forță: De ce crește USR”, *Radio Europa Liberă*, 24.11.2016, <http://www.europalibera.org/a/28137349.html>, (accesat pe 18.01.2017).
- ⁴⁵ Justyna Pawlak, Ralph Boulton (Editors), Luiza ilie, „New progressive party gives Romanian centrists a chance in election”, *Reuters*, 2.12.2016, <http://www.reuters.com/article/us-romania-election-kingmaker-idUSKBN13V1EN>, (accesat pe 9.02.2017).
- ⁴⁶ „Întâlnire între Viktor Orbán și Hunor Kelemen”, 22.11.2016, *Magyar Hírlap*, în Adriana Buzoianu, Monica Ion (Editori), „România văzută din străinătate” (Buletin editat de Societatea Română de Radiodifuziune și Agenția de presă RADOR), 23.11.2016, Anul XVIII, Nr. 4549, p.9; „În campania electorală UDMR se concentrează asupra valorilor transilvănene”, *MTI (Hungarian News Agency Corp.)*, 23.11.2016, în Cristina Zaharia, Cornel Spiru (Editori), *Ibidem*, 24.11.2016, Anul XVIII, nr. 4550, p. 8; „Năzuința cea mai importantă a UDMR este descentralizarea”, *Hír Tv*, 24.11.2016, în *Ibidem*, 25.11.2016, Anul XVIII, nr. 4551, p. 5; „László Kövér - După alegerile parlamentare din România ar putea să se producă o schimbare pozitivă în relațiile româno-ungare”, *MTI (Hungarian News Agency Corp.)*, 29.11.2016, în Cristina Zaharia, Raluca Ungureanu (Editori), *Ibidem*, 30.11.2016, Anul XVIII, nr. 4554, pp. 6-7; „Viktor Orban îi critică pe români pentru persecutarea ungarilor”, *Rzeczpospolita*, 1.12.2016, în Adriana Buzoianu, Raluca Ungureanu (Editori), *Ibidem*, 5.12.2016, Anul XVIII, nr. 4557, pp. 5-6.
- ⁴⁷ Luiza Ilie, „Romania’s outgoing parliament dogged by graft, inefficiency”, *The New York Times*, 5.12.2016, <https://www.nytimes.com/reuters/2016/12/05/world/europe/05reuters-romania-parliament.html>, (accesat pe 13.12.2016).
- ⁴⁸ Sorin Șerb, „Ambuscade și asedii pe frontul electoral”, *op.cit.*
- ⁴⁹ Cosmin Ruscior, „Șeful Consiliului Fiscal critică programele PSD și PNL: «Nerealiste, o iluzie»”, *Radio France Internationale*, 10.10.2016, <http://www.rfi.ro/economie-90250-seful-consiliului-fiscal-programele-psd-pnl-nerealist-iluzie>, (accesat pe 26.01.2017).
- ⁵⁰ „România: deputații votează pentru semnificative mărimi salariale înaintea legislativelor”, *Agence France-Presse*, 7.11.2016, în Adriana Buzoianu, Cătălin Belu (Editori), „România văzută din străinătate” (Buletin editat de Societatea Română de Radiodifuziune și Agenția de presă RADOR), 8.11.2016, Anul XVIII, nr. 4538, p. 4.
- ⁵¹ „Romanian parliament okays big wage rises for school, health workers”, *Daily Mail*, 7.11.2016, <http://www.dailymail.co.uk/wires/reuters/article-3913836/Romanian-parliament-okays-big-wage-rises->

- school-health-workers.html, (accesat pe 30.01.2017).
- ⁵² „Romania’s government will challenge double-digit wage hike”, *Reuters*, 8.11.2016, <http://www.reuters.com/article/us-romania-wages-idUSKBN1331D1>, (accesat pe 30.01.2017).
- ⁵³ Janet Lawrence (Editor), Luiza Ilie, Radu-Sorin Marinaș, „Romanian PM says election promises must not fuel populism”, *Reuters*, 6.12.2016, <http://www.reuters.com/article/us-romania-election-ciolos-idUSKBN13V22T>, (accesat pe 2.012.2017).
- ⁵⁴ Horațiu Pepine, „Despre salarii și impozitele marilor companii”, *Deutsche Welle*, 14.11.2016, <http://www.dw.com/ro/despre-salarii-%C8%99i-impozitele-marilor-companii/a-36385865>, (accesat pe 30.01.2017).
- ⁵⁵ Luiza Ilie, Tom Heneghan (Editor), „Romanian parliament scraps over 100 taxes, including radio/TV fees”, *Reuters*, 25.10.2016, <http://af.reuters.com/article/worldNews/idAFKCN12P1RK>, (accesat pe 29.01.2017).
- ⁵⁶ „Romanian parliament scraps over 100 taxes, including radio/TV fees”, *Channel NewsAsia*, 26.10.2016, <http://www.channelnewsasia.com/news/world/romanian-parliament-scraps-over-100-taxes-including-radio-tv-fe/3234554.html>, (accesat pe 29.01.2017).
- ⁵⁷ Cosmin Ruscior, „Președintele Klaus Iohannis anunță o dezbatere publică privind taxa radio-tv”, *Radio France Internationale*, 2.11.2016, <http://www.rfi.ro/politica-90859-presedintele-klaus-iohannis-dezbatere-publica-taxa-radio-tv>, (accesat pe 30.01.2017).
- ⁵⁸ „Romania: TV chief summoned over PM interview that didn’t air”, *Washington Post*, 28.11.2016, https://www.washingtonpost.com/world/europe/romania-tv-chief-summoned-over-pm-interview-that-didnt-air/2016/11/28/52ea28b2-b577-11e6-939c-91749443c5e5_story.html, (accesat pe 7.12.2016).
- ⁵⁹ „A Last Gasp For Freedom Of The Press In Romania – OpEd”, *Eurasia Review*, 2.11.2016, <http://www.eurasiareview.com/02112016-a-last-gasp-for-freedom-of-the-press-in-romania-oped/>, (accesat pe 20.01.2017).
- ⁶⁰ Radu-Sorin Marinaș, *op. cit.*
- ⁶¹ „Romanian leader urges tolerance for same-sex couples”, *Washington Post*, 19.10.2016, https://www.washingtonpost.com/world/europe/romanian-leader-urges-tolerance-for-same-sex-couples/2016/10/19/a2ce026c-960b-11e6-9cae-2a3574e296a6_story.html, (accesat pe 20.10.2016).
- ⁶² Petre Iancu, „Iohannis, în fine prezidențiabil”, *Deutsche Welle*, 20.10.2016, <http://www.dw.com/ro/iohannis-%C3%AEn-fine-preziden%C5%A3iabil/a-36101483>, (accesat pe 27.01.2017).
- ⁶³ Aline Fontaine, „En Roumanie, les gays priés de rester célibataires”, *Le Monde*, 4.11.2016, http://www.lemonde.fr/moyen-format/article/2016/11/04/en-roumanie-les-epoux-gays-pries-de-rester-celibataires_5025516_4497271.html (accesat pe 20.01.2017).
- ⁶⁴ „Romania: political dispute over anti-gay-marriage referendum”, *Fox News*, 4.11.2016,

- <http://www.foxnews.com/world/2016/11/04/romania-political-dispute-over-anti-gay-marriage-referendum.html>, (accesat pe 30.01.2017).
- ⁶⁵ Sabina Fati, „A doua forță: De ce crește USR”, *op.cit.*
- ⁶⁶ Janine Di Giovanni, „Europe’s Darkening Hour? Populist Movement Smacks of Fascist Past”, *Newsweek*, 20.11.2016, disponibil online la <http://europe.newsweek.com/europe-populist-movement-smacks-fascist-past-523093?rm=eu>, (accesat pe 26.01.2017).
- ⁶⁷ Claudia Cohnen-Beck, „Studiu despre populismul din Europa”, *Der Tagesspiegel*, 21.11.2016, în Adriana Buzoianu, Mihaela Cenușă (Editori), „România văzută din străinătate” (Buletin editat de Societatea Română de Radiodifuziune și Agenția de presă RADOR), 22.11.2016, Anul XVIII, nr. 4548, p. 16.
- ⁶⁸ „Extinderea naționalismului și xenofobiei în 12 țări europene”, *Naftemporiki*, 8.10.2016, în Carolina Ciulu, Cornel Spiru (Editori), *Ibidem*, 10. 10. 2016, Anul XVIII, nr. 4517, p. 14.
- ⁶⁹ Keno Verseck, „Osteuropas Populisten hoffen auf den nächsten Triumph”, *Der Spiegel*, 10.12.2016, <http://www.spiegel.de/politik/ausland/rumaenien-und-mazedonien-nationalisten-koennten-wahl-gewinnen-a-1125323.html>, (accesat pe 4.02.2017).
- ⁷⁰ Denis MacShane, „There is still hope for Europe – just look to Romania”, *The Independent*, 7.12.2016, la <http://www.independent.co.uk/voices/brexit-eu-europe-romania-elections-liviu-dragnea-centre-left-social-democracy-hope-a7459501.html>, (accesat pe 3.02.2017).
- ⁷¹ Ademeny, „Președintele executiv al UDMR – Dacian Cioloș ar fi un bun premier în fruntea unui guvern politic”, *MTI (Hungarian News Agency Corp.)*, 19.10.2017, în Adriana Buzoianu, Adrian Mondiru (Editori), „România văzută din străinătate” (Buletin editat de Societatea Română de Radiodifuziune și Agenția de presă RADOR), 20.10.2016, Anul XVIII, nr. 4527, p. 7.
- ⁷² „Social-democrații nu vor să guverneze împreună cu UDMR”, *Magyar Hírlap*, 2.11.2016, în *Ibidem*, 3.11.2016, Anul XVIII, Nr. 4535, pp.6-7.
- ⁷³ István Pataky, „Stadiu terminal. Relațiile ungaro-române în comă”, *Magyar Nemzet*, în *Ibidem*, 9.12.2016, Anul XVIII, Nr. 4561, pp. 9-10.
- ⁷⁴ Horațiu Pepine, „Politica românească, în comă”, *Deutsche Welle*, 9.09.2016, <http://www.dw.com/ro/politica-rom%C3%A2neasc%C4%83-%C3%AEen-com%C4%83/a-19538318>, (accesat pe 20.01.2017); *Idem*, „Cât de incerte sunt alegerile din România”, *Deutsche Welle*, 15.09.2016, în Adriana Buzoianu, Raluca Ungureanu (Editori), „România văzută din străinătate” (Buletin editat de Societatea Română de Radiodifuziune și Agenția de presă RADOR), 16.09.2016, Anul XVIII, nr. 4501, pp. 7-8.
- ⁷⁵ Mircea Oprea, „Platforma lui Cioloș: De ce trebuie să trecem de la ”made in” la ”made by Romania?””, *Radio France Internationale*, 19.10.2016, <http://www.rfi.ro/economie-90486->

- platforma-ciolos-made-by, (accesat pe 27.01.2017).
- ⁷⁶ „România: Premierul tehnocrat aspiră la un nou mandat, *Agence France-Presse*, 18.10.2016, în Cristina Zaharia, Cătălin Belu (Editori), „România văzută din străinătate” (Buletin editat de Societatea Română de Radiodifuziune și Agenția de presă RADOR), 19.10.2016, Anul XVIII, nr. 4524, p. 4.
- ⁷⁷ Ademeny, *op. cit.*
- ⁷⁸ Sorin Șerb, „Românii, absenți în propria țară”, *Radio Europa Liberă*, 6.10.2016, <http://www.europalibera.org/a/28036085.html>, (accesat pe 25.01.2017).
- ⁷⁹ Alexandru Călinescu, *op. cit.*
- ⁸⁰ „Țara cu cele mai multe schimbări legislative din Europa Centrală și de Est – România”, *Emea.gr*, 21.11.2016, în Adriana Buzoianu, Mihaela Cenușă (Editori), „România văzută din străinătate” (Buletin editat de Societatea Română de Radiodifuziune și Agenția de presă RADOR), 22.11.2016, Anul XVIII, nr. 4548, p. 3.

Bibliografie

- ANDREESCU, Gabriel, BERINDEI, Mihnea, *Ultimul deceniu comunist. Scrisori către Radio Europa Liberă, Vol. I: 1979-1985*, Editura Polirom, Iași, 2010.
- IDEM, *Ultimul deceniu comunist. Scrisori către Radio Europa Liberă, Vol. I: 1986-1989*, Editura Polirom, Iași, 2014.
- BERNANRD, Noel, *Aici e Europa Liberă*, Editura Orizont, București, 1990.
- CUMMINGS, Richard, *Securitatea contra Europa Liberă*, Editura Adevărul Holding, București, 2011.
- DOWNS, William M., „The 2008 parliamentary election in Romania”, *Electoral Studies* (Special Symposium: Measurement Methods for Better Longitudinal Modelling), Edited by Mark A. Pickup, Volume 28, Issue 3, (September 2009), pp. 349-520.
- FLERS, René Al. De, *Radio „Europa Liberă” și exilul românesc. O istorie încă nescrisă*, Editura Saeculum I.O., București, 2005.
- PREDA, Cristian „Partide, voturi și mandate la alegerile din România (1990-2012)”, *Studia Politica: Romanian Political Science Review*, 13 (2013) 1, p. 45 și pp. 27-110.
- STROESCU-STÎNIȘOARĂ, Nicolae, *Povestea Europei Libere: Nicolae Stroeșcu-Stînișoară răspunde la întrebările jurnalistului Andrei Crăciun*, Editura Vreamea, București, 2015.
- VANNUCCI, Alberto, „The Controversial Legacy of «Mani Pulite»: A Critical Analysis of Italian Corruption and Anti-Corruption Policies”, *Bulletin of Italian Politics*, Vol. 1, No. 2, 2009, pp. 233-264.
- Agenții de presă:**
COHNEN-BECK, Claudia, „Studiu despre populismul din Europa”, *Der Tagesspiegel*, 21.11.2016, în Adriana Buzoianu, Mihaela Cenușă

- (Editori), „România văzută din străinătate” (Buletin editat de Societatea Română de Radiodifuziune și Agenția de presă RADOR), 22.11.2016, Anul XVIII, nr. 4548, p. 16.
- MAPPES-NIEDIEK, Norbert, ”Românii se implică”, *Frankfurter Rundschau*, 10.12.2016, în Adriana Buzoianu, Mihaela Cenușă (Editori), „România văzută din străinătate” (Buletin editat de Societatea Română de Radiodifuziune și Agenția de presă RADOR), 12.12.2016, Anul XVIII, nr. 4562, pp. 14-15.
- PATAKY, István „Iohannis va putea decide în decembrie privind noua putere din România”, în *Magyar Nemzet*, 6.09.2016, în Florin Matei, Adriana Caloianu (Editori), „România văzută din străinătate” (Buletin editat de Societatea Română de Radiodifuziune și Agenția de presă RADOR), 8.09.2016, Anul XVIII, nr. 4495, pp. 9-10.
- IDEM, „Stadiu terminal. Relațiile ungaro-române în comă”, *Magyar Nemzet*, în „România văzută din străinătate” (Buletin editat de Societatea Română de Radiodifuziune și Agenția de presă RADOR), 9.12.2016, Anul XVIII, Nr. 4561, pp.9-10.
- PEPINE, Horațiu, „Cât de incerte sunt alegerile din România”, *Deutsche Welle*, 15.09.2016, în Adriana Buzoianu, Raluca Ungureanu (Editori), „România văzută din străinătate” (Buletin editat de Societatea Română de Radiodifuziune și Agenția de presă RADOR), 16.09.2016, Anul XVIII, nr. 4501, pp. 7-8.
- SZŐCS, Levente, „A demisionat liderul opoziției din România”, *Népszabadság*, 28.09.2016, în Adriana Buzoianu, Monica Ion (Editori), „România văzută din străinătate” (Buletin editat de Societatea Română de Radiodifuziune și Agenția de presă RADOR), 28.09.2016, Anul XVIII, nr. 4510, p. 4.
- TIMU, Andra, VILCU, Irina, „Un lider al liberalilor români demisionează, pe fondul unei anchete care tulbură partidul înainte de alegeri. Vasile Blaga, anchetat pentru trafic de influență. Demisia sa va avea un impact mare asupra partidului, spun analiștii”, *Bloomberg*, 28.09.2016, în Adriana Buzoianu, Monica Ion (Editori), „România văzută din străinătate” (Buletin editat de Societatea Română de Radiodifuziune și Agenția de presă RADOR), 28.09.2016, Anul XVIII, nr. 4510, p. 3.
- „Cursa electorală din România pe ultima sută de metri”, *Xinhua*, 29.10.2016, în Adriana Buzoianu, Raluca Ungureanu (Editori), „România văzută din străinătate” (Buletin editat de Societatea Română de Radiodifuziune și Agenția de presă RADOR), 31.10.2016, Anul XVIII, nr. 4532, pp. 13-14.
- „Extinderea naționalismului și xenofobiei în 12 țări europene”, *Naftemporiki*, 8.10.2016, în Carolina Ciulu, Cornel Spiru (Editori), „România văzută din străinătate” (Buletin editat de Societatea Română de Radiodifuziune și Agenția de presă RADOR), 10. 10. 2016, Anul XVIII, nr. 4517, p. 14.
- „În campania electorală UDMR se concentrează asupra valorilor transilvănene”, *MTI (Hungarian News Agency Corp.)*, 23.11.2016, în Cristina Zaharia, Cornel Spiru (Editori), „România văzută din străi-

- nătate” (Buletin editat de Societatea Română de Radiodifuziune și Agenția de presă RADOR), 24.11.2016, Anul XVIII, nr. 4550, p. 8.
- „Întâlnire între Viktor Orbán și Hunor Kelemen”, 22.11.2016, *Magyar Hírlap*, în Adriana Buzoianu, Monica Ion (Editori), „România văzută din străinătate” (Buletin editat de Societatea Română de Radiodifuziune și Agenția de presă RADOR), 23.11.2016, Anul XVIII, Nr. 4549, p.9.
- „László Kövér – După alegerile parlamentare din România ar putea să se producă o schimbare pozitivă în relațiile româno-ungare”, MTI (*Hungarian News Agency Corp.*), 29.11.2016, în Cristina Zaharia, Raluca Ungureanu (Editori), „România văzută din străinătate” (Buletin editat de Societatea Română de Radiodifuziune și Agenția de presă RADOR), 30.11.2016, Anul XVIII, nr. 4554, pp. 6-7.
- „Năzuința cea mai importantă a UDMR este descentralizarea”, *Hír Tv*, 24.11.2016, în „România văzută din străinătate” (Buletin editat de Societatea Română de Radiodifuziune și Agenția de presă RADOR), 25.11.2016, Anul XVIII, nr. 4551, p. 5.
- „România: deputații votează pentru semnificative mărimi salariale înaintea legislativelor”, *Agence France-Presse*, 7.11.2016, în Adriana Buzoianu, Cătălin Belu (Editori), „România văzută din străinătate” (Buletin editat de Societatea Română de Radiodifuziune și Agenția de presă RADOR), 8.11.2016, Anul XVIII, nr. 4538, p. 4.
- „România: Premierul tehnocrat aspiră la un nou mandat, *Agence France-Presse*, 18.10.2016, în Cristina Zaharia, Cătălin Belu (Editori), „România văzută din străinătate” (Buletin editat de Societatea Română de Radiodifuziune și Agenția de presă RADOR), 19.10.2016, Anul XVIII, nr. 4524, p. 4.
- „România: un fost ministru acuzat de omor demisionează din Senat”, *AFP*, 26.09.2016, în Cristina Zaharia, Marius Tănase (Editori), „România văzută din străinătate” (Buletin editat de Societatea Română de Radiodifuziune și Agenția de presă RADOR), 27.09.2016, Anul XVIII, nr. 4508, p. 5.
- „Social-democrații nu vor să guverneze împreună cu UDMR”, *Magyar Hírlap*, 2.11.2016, în „România văzută din străinătate” (Buletin editat de Societatea Română de Radiodifuziune și Agenția de presă RADOR), 3.11.2016, Anul XVIII, Nr. 4535, pp.6-7.
- „Țara cu cele mai multe schimbări legislative din Europa Centrală și de Est – România”, *Emea.gr*, 21.11.2016, în Adriana Buzoianu, Mihaela Cenușă (Editori), „România văzută din străinătate” (Buletin editat de Societatea Română de Radiodifuziune și Agenția de presă RADOR), 22.11.2016, Anul XVIII, nr. 4548, p. 3.
- „Viktor Orbán îi critică pe români pentru persecutarea ungarilor”, *Rzeczpospolita*, 1.12.2016, în Adriana Buzoianu, Raluca Ungureanu (Editori), „România văzută din străinătate” (Buletin editat de Societatea Română de Radiodifuziune și Agenția de presă RADOR), 5.12.2016, Anul XVIII, nr. 4557, pp. 5-6.
- ADEMENY, „Președintele executiv al UDMR – Dacian Cioloș ar fi un bune premier în fruntea unui guvern

politic”, MTI (*Hungarian News Agency Corp.*), 19.10.2017, în Adriana Buzoianu, Adrian Mondiru (Editori), „România văzută din străinătate” (Buletin editat de Societatea Română de Radiodifuziune și Agenția de presă RADOR), 20.10.2016, Anul XVIII, nr. 4527, p. 7.

Resurse electronice:

- BADEA, Iulia „Roumanie: Ces maires corrompus élus par les électeurs”, *Courrier International*, 31.08.2016, <http://www.courrierinternational.com/article/roumanie-ces-maires-corrompus-plebiscites-par-les-electeurs>.
- BEYERLE, Shaazka, OLTEANU, Tina, „How Romanian People Power Took On Mining and Corruption”, *Foreign Policy*, 17.11.2016, <http://foreignpolicy.com/2016/11/17/how-romanian-people-power-took-on-mining-and-corruption-rosia-montana/>.
- BYRNE, Andrew, „Corruption probes cast a shadow over Romania poll”, *Financial Times*, 9.12.2016, <https://www.ft.com/content/f33a10ce-bc80-11e6-8b45-b8b81dd5d080>.
- CĂLINESCU, Alexandru, „România – scurtă radiografie două luni înainte de alegerile parlamentare”, *Radio Europa Liberă*, 13.10.2016, <http://www.europalibera.org/a/28049422.html>.
- DI GIOVANNI, Janine, „Europe’s Darkening Hour? Populist Movement Smacks of Fascist Past”, *Newsweek*, 20.11.2016, disponibil online la <http://europe.newsweek.com/europe-populist-movement-smacks-fascist-past-523093?rm=eu>.
- FATI, Sabina, „România. De ce are Parlamentul nevoie de vedete?”, *Radio Europa Liberă*, 10.10.2016, la <http://www.europalibera.org/a/28044020.html>.
- IDEM, „Dacian Cioloș: Cât de legitim va fi un premier care nu trece prin alegeri?”, *Radio Europa Liberă*, 24.10.2016, <http://www.europalibera.org/a/28072248.html>.
- IDEM, „A doua forță: De ce crește USR”, *Radio Europa Liberă*, 24.11.2016, <http://www.europalibera.org/a/28137349.html>.
- FONTAINE, Aline, „En Roumanie, les gays priés de rester célibataires”, *Le Monde*, 4.11.2016, http://www.lemonde.fr/m-moyen-format/article/2016/11/04/en-roumanie-les-epoux-gays-pries-de-rester-celibataires_5025516_4497271.html.
- GAVRIL, Ionela, PANDEA, Anca, „Evoluția sistemului de vot în România, la alegerile parlamentare de după 1989”, <https://www.agerpres.ro/flux-documentare/2016/11/06/evolutia-sistemului-de-vot-in-romania-la-alegerile-parlamentare-dupa-1989-05-25-02>.
- HENEGHAN, Tom, (Editor), ILIE, Luiza „Romanian parliament scraps over 100 taxes, including radio/TV fees”, *Reuters*, 25.10.2016, <http://af.reuters.com/article/worldNews/idAFKCN12P1RK>.
- IANCU, Petre, „Democrația și revoluțiile periodice”, *Deutsche Welle*, 22.09.2016, <http://www.dw.com/ro/democra%C5%A3ia-%C5%9Fi-revolu%C5%A3iile-periodice/a-19568409>.

- IDEM, „Iohannis, în fine prezidențiabil”, *Deutsche Welle*, 20.10.2016, <http://www.dw.com/ro/iohannis-%C3%AEn-fine-preziden%C5%A3iabil/a-36101483>.
- ILIE, Luiza, „Thousands march in Bucharest one year after nightclub fire killed 64”, *The New York Times*, 30.10.2016, <http://www.nytimes.com/aponline/2016/10/30/world/europe/ap-eu-romania-nightclub-fire.html>.
- IDEM, „Romania’s outgoing parliament dogged by graft, inefficiency”, *The New York Times*, 5.12.2016, <https://www.nytimes.com/reuters/2016/12/05/world/europe/05reuters-romania-parliament.html>.
- LAWRENCE, Janet, (Editor), ILIE, Luiza, Martinaș, Radu-Sorin, „Romanian PM says election promises must not fuel populism”, *Reuters*, 6.12.2016, <http://www.reuters.com/article/us-romania-election-ciolos-idUSKBN13V22T>.
- LENȚA, Cătălin, „Proteste după votul senatorilor în cazul Gabriel Oprea”, *Radio France Internationale*, 22.09.2016, <http://www.rfi.ro/politica-89797-proteste-dupa-votul-senatorilor-cazul-gabriel-oprea>.
- MACSHANE, Denis, „There is still hope for Europe – just look to Romania”, *The Independent*, 7.12.2016, la <http://www.independent.co.uk/voices/brexit-eu-europe-romania-elections-liviu-dragnea-centre-left-social-democracy-hope-a7459501.html>.
- MARINAȘ, Radu-Sorin, „Romania’s Liberals eye sharp cut in VAT next year” (Reuters), *Daily Mail*, 21.11.2016, <http://www.dailymail.co.uk/wires/reuters/article-3957594/Romanias-Liberals-eye-sharp-cut-VAT-year.html>.
- OPREA, Mircea, „Platforma lui Cioloș: De ce trebuie să trecem de la ”made in” la ”made by Romania?””, *Radio France Internationale*, 19.10.2016, <http://www.rfi.ro/economie-90486-platforma-ciolos-made-by>.
- PAWLAK, Justyna, BOULTON, Ralph, (Editors), ILIE, Luiza, „New progressive party gives Romanian centrists a chance in election”, *Reuters*, 2.12.2016, <http://www.reuters.com/article/us-romania-election-kingmaker-idUSKBN13V1EN>.
- PEPINE, Horațiu, „Profilul noii elite sociale”, *Deutsche Welle*, 5.09.2016, <http://www.dw.com/ro/profilul-noii-elite-sociale/a-19527388>.
- IDEM, „Războiul subteran anticorupție”, *Deutsche Welle*, 8.09.2016, <http://www.dw.com/ro/r%C4%83zboi-subteran-anti-anticorup%C5%A3ie/a-19536469>.
- IDEM, „Politica românească, în comă”, *Deutsche Welle*, 9.09.2016, <http://www.dw.com/ro/politica-rom%C3%A2neasc%C4%83-%C3%AEn-com%C4%83/a-19538318>.
- IDEM, „Nici pe jos, nici în căruță”, în *Deutsche Welle*, 29.09.2016, <http://www.dw.com/ro/nici-pe-jos-nici-%C3%AEn-c%C4%83ru%C8%9B%C4%83/a-35924410>.
- IDEM, „Sondaje și calcule electorale”, *Deutsche Welle*, 4.10.2016, <http://www.dw.com/ro/sondaje-%C8%99i-calcule-electorale/a-3595426>.

- IDEM, „Despre salarii și impozitele marilor companii”, *Deutsche Welle*, 14.11.2016, <http://www.dw.com/ro/despre-salarii-%C8%99i-impozitele-marilor-companii/a-36385865>.
- POPESCU, Irina, „Looking back at 2015: Colectiv, the Romanian tragedy that has changed laws and people”, *Romania-Insider.com*, 30.12.2015, <http://www.romania-insider.com/162377-2/>.
- IDEM, „Șeful Consiliului Fiscal critică programele PSD și PNL: «Nerealiste, o iluzie»”, *Radio France Internationale*, 10.10.2016, <http://www.rfi.ro/economie-90250-șeful-consiliului-fiscal-programele-psd-pnl-nerealist-iluzie>.
- IDEM, „Dacian Cioloș: Nu voi candida, dar asta nu înseamnă că nu există viață după alegeri”, *Radio France Internationale*, 6.10.2016, <http://www.rfi.ro/politica-90151-dacian-ciolos-candida-viata-alegeri>.
- IDEM, „Președintele Klaus Iohannis anunță o dezbatere publică privind taxa radio-tv”, *Radio France Internationale*, 2.11.2016, <http://www.rfi.ro/politica-90859-presedintele-klaus-iohannis-dezbatere-publica-taxa-radio-tv>.
- SAHUQUILLO, Maria, „La corrupción marca el paso de las elecciones en Rumania”, *El Pais*, 11.12.2016, http://internacional.elpais.com/internacional/2016/12/11/actualidad/1481438737_714547.html.
- ȘERB, Sorin, „Ambuscade și asedii pe frontul electoral”, *Radio Europa Liberă*, 4.10.2016, <http://www.europalibera.org/a/28030915.html>.
- IDEM, „Românii, absenți în propria țară”, *Radio Europa Liberă*, 6.10.2016, <http://www.europalibera.org/a/28036085.html>.
- THIEFAINE, Charles, „La corruption, enjeu des législatives roumaines”, *Le Figaro*, 11.12.2016, <http://www.lefigaro.fr/international/2016/12/11/01003-20161211ARTFIG00021-la-corruption-enjeu-des-legislatives-roumaines.php>.
- VERSECK, Keno, „Osteuropas Populisten hoffen auf den nächsten Triumph”, *Der Spiegel*, 10.12.2016, <http://www.spiegel.de/politik/ausland/rumaenien-und-mazedonien-nationalisten-koennten-wahlgewinnen-a-1125323.html>.
- „Romanian leader urges tolerance for same-sex couples”, *Washington Post*, 19.10.2016, https://www.washingtonpost.com/world/europe/romanian-leader-urges-tolerance-for-same-sex-couples/2016/10/19/a2ce026c-960b-11e6-9cae-2a3574e296a6_story.html.
- „A Last Gasp For Freedom Of The Press In Romania – OpEd”, *Eurasia Review*, 2.11.2016, <http://www.eurasiareview.com/02112016-a-last-gasp-for-freedom-of-the-press-in-romania-oped/>.
- „Politics in Romania: Collective responsibility”, *The Economist*, 12.11.2015, <http://www.economist.com/news/europe/21678282-protests-about-deadly-nightclub-fire-have-toppled-romaniias-government-they-have-yet-change>.
- „Romania leader won't invite 'penal' politicians to reception”, *Fox News*, 29.11.2016, <http://www.foxnews.com/world/2016/11/29/romania-leader-wont-invite-penal-politicians-to-reception.html>.

- „Romania: political dispute over anti-gay-marriage referendum”, *Fox News*, 4.11.2016,
<http://www.foxnews.com/world/2016/11/04/romania-political-dispute-over-anti-gay-marriage-referendum.html>.
- „Romania: technocrat PM agrees to be candidate for Liberals”, *Fox News*, 24.10.2016,
<http://www.foxnews.com/world/2016/10/24/romania-technocrat-pm-agrees-to-be-candidate-for-liberals.html>.
- „Romania: TV chief summoned over PM interview that didn't air”, *Washington Post*, 28.11.2016,
https://www.washingtonpost.com/world/europe/romania-tv-chief-summoned-over-pm-interview-that-didnt-air/2016/11/28/52ea28b2-b577-11e6-939c-91749443c5e5_story.html.
- „Romanian parliament okays big wage rises for school, health workers”, *Daily Mail*, 7.11.2016,
<http://www.dailymail.co.uk/wires/reuters/article-3913836/Romanian-parliament-okays-big-wage-rises-school-health-workers.html>.
- „Romania's government will challenge double-digit wage hike”, *Reuters*, 8.11.2016,
<http://www.reuters.com/article/us-romania-wages-idUSKBN1331D1>.
- „Why Romanians don't trust their justice system?”, *New Europe*, 31.08.2016,
<https://www.neweurope.eu/article/romanians-not-trust-justice-system/>.

Cultura participativă în România. Evoluții după 4 ani

(Participatory culture in Romania. Developments after four years)

Dan SULTĂNESCU

Abstract: *In the period 2011-2012, Multimedia Foundation & SNSPA has conducted a research project about the civic participation of Romania. The data is available on the website of www.infopolitic.ro. Subsequently, the project was resumed for comparison - in 2016 we've resumed a part of the questionnaire applied four years ago, to see to what extent the main conclusions on the state of Romania participatory culture are still the same. Trends are interesting and this article is dedicated to analyse these developments on participatory culture in Romania. The conclusions are even more relevant in the current context, marked by street protests in Romania, confirming research data on growth in terms of political participation. But what happens with the other elements of participation – civic, community, electoral?*

Keywords: *civic participation, civic culture, politic participation, elections, protests.*

Introducere

În perioada 2011-2012, Fundația Multimedia, împreună cu partenerii săi din cadrul unui proiect de cercetare, a derulat o amplă cercetare sociologică privind nivelul participării civice din România. Cercetarea a fost coordonată, la vremea respectivă, de Dan Sultănescu și Vlad Achimescu, iar rezultatele au fost publicate în cadrul unei conferințe internaționale la București, spre finalul anului 2013¹. Ulterior, proiectul a fost reluat, pentru comparație – în 2016 am reluat o

parte din chestionarul aplicat în urmă cu 4 ani, pentru a vedea în ce măsură concluziile principale privind stadiul culturii participative din România se păstrează. Tendințele sunt interesante, iar acest articol este dedicat menționării punctuale a acestor evoluții privind cultura participativă în România. Concluziile sunt cu atât mai relevante în contextul actual, marcat de proteste de stradă pe teme politice, care confirmă datele de cercetare privind o creștere în ceea ce privește participarea politică. Ce se întâmplă însă cu celelalte elemente de participare

– civică, comunitară, electorală? Această analiză își propune o prezentare succintă a evoluțiilor recente.

Cadrul teoretic – cum definim conceptele folosite

Cadrul teoretic de la care am pornit în conturarea modelului de analiză are în centrul său mai multe concepte clasice din științele sociale, pornind de la conceptul de “capital social”, inspirat din lucrări respectabile ale unor nume consacrate². Capitalul social este definit de Halpern în funcție de potențialul de a facilita acțiuni individuale sau colective; Robert Putnam definește și măsoară capitalul social în mai multe lucrări, iar definițiile sale sunt concentrate pe ideea de comunitate civică, un concept care cuprinde „participare”, „egalitatea politică a cetățenilor”, „solidaritatea, încrederea și toleranța”. Putnam insistă pe ideea că încrederea, solidaritatea și toleranța sunt caracteristici ale unui public civic. Cadrul teoretic extinde discuția spre concepte precum „bridging”, „bonding” și „linking” în ceea ce privește capitalul social, în lucrări precum cele realizate de Putnam³.

Teoriile dezvoltării democratice pleacă de la precondiții materiale, precum dezvoltarea socio-economică. Modernizarea democratică este, evident, legată de dezvoltarea socio-economică. Robert A. Dahl, în *Democracy and its Critics* și în *Poliarhiile*⁴, notează cât de importante sunt aceste elemente de

bază. Există compendii clasice utile care notează această abordare, menționând cercetările din anii '60 asupra acestui subiect – *Empirical Democratic Theory*, Chicago, Markham, 1969). Putnam Robert, *Cum funcționează democrația. Tradițiile civice ale Italiei moderne*, Iași, Polirom, 2001 – traducere a lucrării apărute în 1993, Princeton University Press.

Modernitatea economică nu este însă suficientă pentru a genera și consolida democrația. În descrierea teoriei sale despre „comunitatea civică”, Putnam pornește chiar de la Machiavelli, care nota că succesul sau eșecul instituțiilor libere depinde de caracterul cetățenilor, de „virtutea lor civică”⁵.

Aici notam diferența dintre abordările teoreticienilor care pun accent pe rolul civismului în comunitate și abordările autorilor care au definit liberalismul ulterior, fie că vorbim de Locke sau Hobbes, că să numim doar câțiva dintre cei care au inspirat o școală de gândire care a dominat dezvoltarea democratică pentru secole. Așadar, gândirea politică anglo-americană – foarte asemănătoare cu viziunea notată de Machiavelli, și evidențiată și de Tocqueville, pune accent pe comunitate și pe obligațiile unui cetățean față de comunitate, mai presus decât importanța individualismului și a drepturilor individuale. Această dezbatere își are originea în însăși clivajul politic american, în care coexistă „liberalii” care susțin prevalența drepturilor individuale și „republicanii” care

pun accent pe virtuțile civice. Madison și părinții Constituției SUA au conceput o bună parte din prevederi și mecanisme tocmai pentru a limita efectele unui liberalism excesiv și pentru a proteja cetățenii virtuțioși de cei nevirtuoși – și, implicit, de a proteja democrația în sine de excese.

Dacă perioada postbelică (inclusiv perioada post Război Rece) a însemnat o prevalență a autorilor care pun accent pe liberalism și pe individualism, dezvoltările recente – inclusiv dezvoltările tehnologice care îi fac pe oameni să fie mai conștienți de dimensiunea lor civică, comunitară – fac posibilă o revenire a republicanismului civic, în care se vorbește de comunitatea civică. Putnam nota, în *Cum funcționează democrația*, că această dezbateră între republicani și liberali se desfășura fără nicio cercetare empirică sistematică, indiferent de spațiu - anglo-saxon sau nu. Existau, nota el, germeii „unei teorii a guvernării democratice efective”⁶.

Galston spune: „Din moment ce numărul cetățenilor nevirtuoși crește din ce în ce mai mult, capacitatea societăților liberale de a funcționa eficient scade, la rândul ei”⁷. Almond și Verba vorbesc și ei, la rândul lor, de idealul “comunității civice” – legat de relația dintre succesul guvernării și capitalul social.

Pornind de la modelele diverșilor teoreticieni, se poate construi fie un model foarte simplu de cercetare (constând în evaluarea nivelului de încredere existent într-o societate),

fie modele mai complicate, care iau în calcul mulți indicatori. Pornind de la modelul lui Putnam din Italia, de la modelul lui Almond și Verba din lucrările clasice și de la diversele variații ale măsurării indicatorilor relevanți pentru participarea civică în World Values Survey – împreună cu mai mulți colegi (în special sociologul Vlad Achimescu⁸) am ajuns la un model teoretic construit în cadrul proiectului derulat de SNSPA și Fundația Multimedia, Inițiativă pentru Societatea Civilă și pe care l-am detaliat în alte lucrări publicate. Acel model coagula mai mulți indicatori în 4 indici referitori la tipuri diferite de participare – participarea civică, participarea comunitară, participarea politică și participarea electorală.

Anul 2012 – momentul primei cercetări

La acea vreme (2011-2012), cercetarea a avut o anvergură mare – s-a realizat în fiecare regiune de dezvoltare și a vizat măsurarea nivelului de participare din regiuni, făcându-se inclusiv o comparație cu state dezvoltate din Occident. Concluziile din 2012 arătau o societate civilă neparticipativă și o cultură civică de tip tradițional, foarte puțin participativă, în ciuda imaginii publice a diverselor proteste desfășurate în cursul aceluși an. Cercetarea din 2012 a arătat că, prin răspunsurile la întrebările din chestionar, majoritatea românilor exprimau mai degrabă valori de supraviețuire decât

de autoexprimare, iar profilul civic în România era unul neparticipativ, parohial, departe de modelul occidental. Cetățenii erau aparent disponibili pentru participare și informare, dar nu participau efectiv și nu erau, în fapt, suficient informați.

Măsurând tipurile de participare din România, constatam atunci că singura formă semnificativă era cea electorală – românii participă la vot mai mult decât în orice altă formă la viața cetății. Participarea civică, comunitară și politică înregistrau scoruri semnificativ mai mici.

Diferențele regionale nu erau mari la acest capitol – și în București se observa aceeași lipsă de participare (măsurată procentual) ca în mediul rural sau ca în regiunile cele mai sarace. Elementele care stimulau participarea, la acea vreme, erau apartenența la clasa de mijloc, educația universitară și vârsta mijlocie, dar și toleranța, încrederea în societatea civilă, capitalul social și identitatea definită la nivel național sau supranațional. Tinerii, deși păreau că doresc să participe, nu se manifestau activ, dincolo de intenții.

După 4 ani, ne-am propus să verificăm în ce măsură concluziile inițiale se mențin, și dacă s-au produs mutații majore în ceea ce privește cultura participativă din România. A crescut participarea în ultimii ani? Știrile de presă sugerează că da – însă ele trebuie confruntate cu date de cercetare care să evalueze agenda populației, dincolo de agenda media. Exprimă predispoziția românilor de a ieși mai

mult în stradă (vezi momentele 2013, 2015 și 2017) o creștere globală a participării și un tip evoluat de cultură participativă?

Evoluții după 4 ani. România rămâne încă neparticipativă

Pentru că nu am constatat diferențe semnificative între regiunile de dezvoltare în trecut, de data aceasta nu ne-am mai propus realizarea de cercetări în fiecare regiune, ci doar măsurarea culturii participative la nivel național. Pentru aceasta, am construit un chestionar în care am păstrat mare parte din indicatorii inițiali (așa cum detaliem mai jos, în Metodologie). Am cules datele într-o perioadă mai puțin tensionată decât în 2011-2012, însă într-un an electoral, înainte de alegerile generale (prin urmare, putem considera că perioada selectată este similară).

Concluziile la care am ajuns sunt remarcabile, prin faptul că ideile principale surprinse acum 4 ani rămân în picioare. România nu s-a schimbat fundamental în ultimii 4 ani, iar diferențele sunt de nuanțe. Participarea civică nu a crescut în acești ani, în ciuda imaginii publice conturate în media. A crescut în schimb participarea politică (dincolo de vot – predispoziția de a protesta, de a se implica în acțiuni politice), dar și aceasta este încă sub nivelul celei electorale.

România, după cum constatăm în cele ce urmează, rămâne o societate în care contează dominant doar par-

ticiparea electorală, în care oamenii nu au aproape deloc încredere în semenii lor, în care intoleranța față de străini crește (major în ceea ce îi privește pe musulmani) și în care participarea și dorința de a participa la activități voluntare scade. Cu toate acestea, oamenii simt în mai mare măsură că pot influența deciziile politice și sunt mai dispuși să participe activ în campaniile electorale sau la mișcări de proteste, dar sunt mai polarizați decât în trecut și mai puțin dispuși să asculte opinii politice contrare propriilor convingeri.

În continuare, educația stimulează participarea, prin urmare investiția în educație la acest capitol poate fi una din puținele soluții solide de consolidare a culturii participative în România.

Metodologia – comparații cu 2012

Analiza din acest an se bazează pe comparații între indicatori construiți similar în două sondaje diferite, culese la 4 ani distanță unul de altul:

- **CP2012:** 8031 de chestionare complete, date culese între noiembrie 2011 și martie 2012, un sondaj reprezentativ la nivel național și regional, cu o marjă de eroare de $\pm 1\%$ la nivel național.
 - **CP2016:** 766 de chestionare, datele culese în luna iulie 2016, un sondaj reprezentativ la nivel național, cu o marjă de eroare de $\pm 3,5\%$ la nivel național, cu un număr redus de variabile față de studiul din 2012, pentru a crește rata de răspuns.
- Pentru că datele sunt comparabile, s-a încercat utilizarea de standarde identice, în ceea ce privește
- **Eșantionarea** – ambele eșantioane sunt reprezentative pentru populația României de vârstă majoră
 - **Metoda de colectare** – interviuri telefonice (CATI), eșantion probabilistic (apelarea la numere de telefon aleatoare), ambele utilizează o stratificare a numerelor de telefon fixe pentru a reduce marja de eroare.
 - **Structura populației** – ambele baze supraestimează sau subestimează anumite subpopulații datorită acoperirii incomplete și a non-răspunsurilor. Pentru a reduce discrepanțele dintre eșantion și populația studiată, a fost aplicată o ponderare iterativ proporțională având drept etalon date de recensământ sau din alte date publicate de INS; există mici diferențe în proporțiile ponderilor care reflectă schimbările demografice din ultimii 5 ani.
 - **Ordinea și măsurarea întrebărilor** – s-a încercat menținerea ordinii variabilelor, începând chestionarul cu întrebările despre participare civică, continuând cu participarea electorală și apoi participarea politică, la final fiind înregistrate variabilele sociodemografice; întrebările au fost

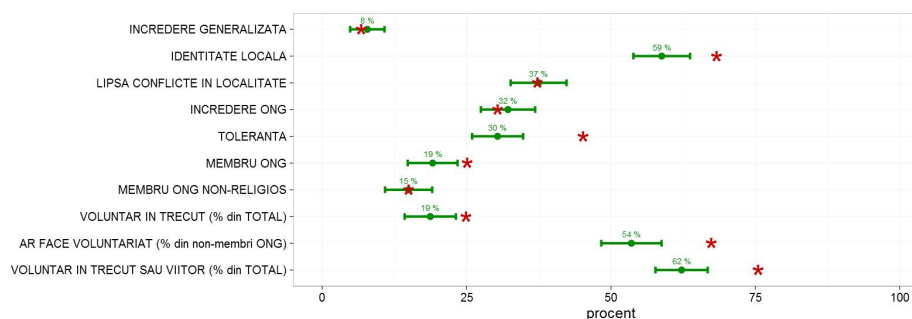
măsurate în același mod în ambele sondaje.

Am urmărit aceiași indicatori principali analizați în raportul de cercetare ISC2012. Indicii au fost calculați cu o formulă similară, dar diferită față de 2012 (întrucât au lipsit unii indicatori), pentru a permite comparațiile. S-a testat unidimensionalitatea și fidelitatea indicatorilor pentru construirea indicilor,

iar cei necorespunzători au fost eliminați.

Data fiind dimensiunea eșantionului pentru sondajul din 2016, intervale de încredere au fost construite în jurul procentelor obținute pe fiecare dintre indicatori. Pentru a stabili dacă a avut loc o schimbare, s-a suprapus intervalul de încredere din 2016 peste valoarea din 2011.

Evoluția Indicatorilor Principali

Notă1: steluța roșie reprezintă valoarea indicatorului în 2012, cercul verde valoarea din eșantion a indicatorului în 2016. În jurul valorilor din eșantionul din 2016 au fost create intervale de încredere, pentru a ține cont de marja de eroare.

Notă2: Dacă steluța este în interiorul segmentului, atunci diferența dintre valorile din cei 2 ani nu este semnificativă statistic. Dacă steluța este în afara segmentului, atunci se poate afirma cu 95% certitudine că valoarea indicatorului a crescut (dacă segmentul este în dreapta steluței) sau a scăzut (dacă segmentul este în stânga steluței)

Atașamentul mai redus față de mediul local, perceput ca fiind sediul unor conflicte sociale mai puternice și declinul apartenenței la organizații religioase sugerează o slăbire a legăturilor comunitare și implică o participării de tip comunitar.

Constatăm un declin al participării civice, mai ales în componenta sa aspirațională, pe fondul declinului

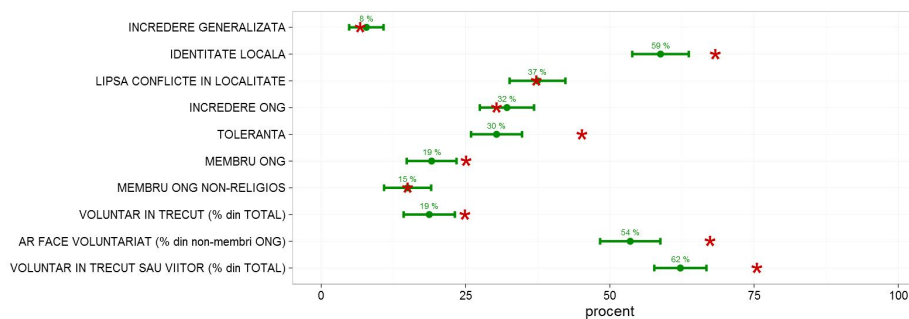
valorilor care susțin participarea (toleranță, solidaritate) și a unei polarizări în ceea ce privește credibilitatea ONG-urilor, față de care majoritatea românilor au o atitudine pasivă. Există în continuare o minoritate care nu refuză participarea, dar deși potențial există, perspectivele de creștere sunt mai reduse decât în trecut.

Mersul la urne rămâne principala formă de participare publică în România, cu un nivel similar față de 2012. A crescut ușor satisfacția față de alegeri și implicit legitimitatea acestora. Gradul de informare cu privire la candidați și programe este perceput ca fiind mai ridicat, și asta deși consumul de informații politice din mass media este la un nivel mai redus.

Participarea politică este în ascensiune în toate formele ei, de la

discuții politice mai frecvente cu amicii, la disponibilitatea de a lua parte ca susținător sau chiar candidat la partide politice, până la contestarea elitelor politice, sub forma protestelor, inclusiv celor neautorizate. Se poate observa însă și o mai puternică polarizare stânga-dreapta, o creștere a orientării de extremă dreaptă precum și o dispoziție mai redusă de a discuta cu persoanele cu opinii politice diferite – deci o creștere a intoleranței politice.

Participare Civică și Comunitară – comparații generale. Evoluție indicatori

Nota 1: steluța roșie reprezintă valoarea indicatorului în 2012, cercul verde valoarea din eșantion a indicatorului în 2016. În jurul valorilor din eșantionul din 2016 au fost create intervale de încredere, pentru a ține cont de marja de eroare.

Nota 2: Dacă steluța este în interiorul segmentului, atunci diferența dintre valorile din cei 2 ani nu este semnificativă statistic. Dacă steluța este în afara segmentului, atunci se poate afirma cu 95% certitudine că valoarea indicatorului a crescut (dacă segmentul este în dreapta steluței) sau a scăzut (dacă segmentul este în stânga steluței)

Evoluții de participare civică

Majoritatea indicatorilor arată o reducere a potențialului de participare civică. Încrederea în oameni este la același nivel redus (sub 10%) ca și în 2012. În lipsa încrederii, scad șansele de asociere voluntară

dintre oameni. A scăzut semnificativ nivelul de toleranță din societatea românească față de minorități. Față de 45% care ar fi acceptat ca vecini 5 din 6 grupuri minoritare în 2012, au rămas doar aprox. 30% în prezent. În schimb, crește numărul de persoane care tolerează doar unul

sau două grupuri. Intoleranța nu a crescut în toate grupurile: romii, evreii și homosexualii sunt priviți la fel ca în 2012.

Intoleranța față de musulmani aproape că și-a dublat valoarea, de la 32% până la aprox. 58%. Musulmanii au depășit romii ca grup indezirabil, o schimbare datorată probabil receptării analizelor din media privind conflictul din Orientul Mijlociu și criza refugiaților. Și intoleranța față de maghiari pare să fi crescut ușor, însă doar printre românii din regiunile fără o prezență maghiară semnificativă.

Aproximativ o treime din cei din eșantion afirmă că au încredere în organizațiile non-guvernamentale, valoare neschimbată față de 2012. Privind indicatorul în detaliu, observăm o creștere a polarizării: sunt mai mulți cei care nu au deloc încredere (34%), dar și cei care au încredere foarte mare (9%).

Apartenența la asociații non-religioase nu a suferit, pare chiar să existe o oarece creștere în cazul organizațiilor caritabile. A scăzut însă prevalența voluntariatului (20%) și, mai îngrijorător, disponibilitatea de a participa la acțiuni voluntare (54%, cu cel puțin 10 procente sub 2012)

Ne putem imagina cateva ipoteze legate de scaderea participării civice:

1. Creșterea intoleranței față de ‘outsideri’, percepția acutizării conflictelor sociale, fie prin

schimbare atitudinală, fie prin migrația celor cu un nivel mai ridicat de educație și cu valori cosmopolite, mai dispuși să participe alături de oameni care nu fac parte din grupul lor de referință (“bridging social capital”).

2. Polarizarea excesivă a spațiului public, în ultimii ani – participarea civică este greu disociată de disputele politice, iar separația între activitatea civică și cea politică este greu de susținut (ceea ce face dificilă transpunerea intenției de participare în practică pentru mulți oameni care nu vor să fie asociați cu activitatea politică)
3. Raportarea pasivă la ONG-uri în România – Societatea civilă se bucură de o încredere mai mare decât Parlamentul sau partidele politice, dar este percepută ca o entitate de sine stătătoare, un sistem închis, de multe ori fără legătură cu problemele reale. Cetățenii nu se simt parte a societății civile, nu doresc să contribuie la acțiunile ei, ci așteaptă de la aceasta să rezolve problemele sociale.

Participarea comunitară

Nu am mai construit, după 4 ani, un indice distinct al participării comunitare, deoarece indicatorii au fost insuficienți și relațiile dintre cei existenți nu erau suficient de puternice pentru a justifica crearea unui indice.

În pofida discuțiilor despre regionalizare din ultimii ani, în rândul populației se observă o tendință de „centralizare” a identității.

Deși încă majoritari, cei care se simt mai apropiați de localitatea în care au domiciliul decât de zone geografice mai extinse sunt mai puțini în 2016 (49%).

Doar 10% se identifică cu regiunea din care fac parte.

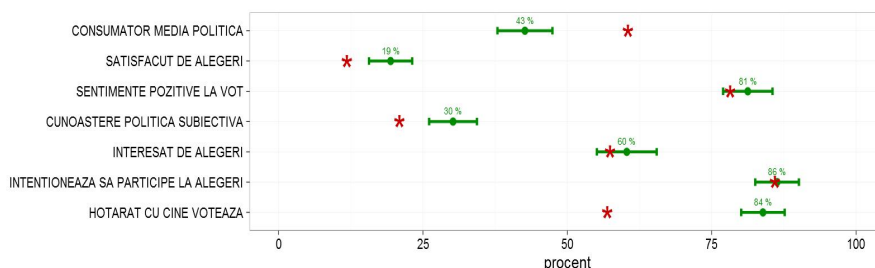
32% se simt mai apropiați de oamenii din România în general (în creștere) și 9% de cetățenii UE (creștere, dar nesemnificativă statistic). Fenomenul de migrație ar putea fi factorul care a contribuit la erodarea identității locale.

Față de 2012, sunt tot atâția oameni care percep că în localitatea în care locuiesc nu există conflicte între generații sau conflicte de clasă

(30%), însă majoritatea consideră că există conflicte pe cel puțin una din cele trei dimensiuni (generație, educație, acces la resurse). Dintre cei care percep asemenea conflicte, sunt mai mulți cei care la percep pe toate cele 3 dimensiuni. Percepția unui climat conflictual la nivel comunitar reduce nivelul de solidaritate, deci și potențialul de participare voluntară în cadrul comunității.

Una din formele de participare comunitară este prin intermediul asociațiilor religioase. Este forma de participare a celor cu valori tradiționale și în general are un caracter local. Apartenența la asociații religioase a scăzut (10% în eșantionul din 2015, față de 15% în 2012), cum a scăzut și intenția de a participa la acțiuni voluntare, indiferent de tipul de asociație.

Participare Electorală. Evoluția Indicatorilor Principali PE. Sumar evoluție indicatori

Nota 1: steluța roșie reprezintă valoarea indicatorului în 2012, cercul verde valoarea din eșantion a indicatorului în 2016. În jurul valorilor din eșantionul din 2016 au fost create intervale de încredere, pentru a ține cont de marja de eroare.

Nota 2: Dacă steluța este în interiorul segmentului, atunci diferența dintre valorile din cei 2 ani nu este semnificativă statistic. Dacă steluța este în afara segmentului, atunci se poate afirma cu 95% certitudine că valoarea indicatorului a crescut (dacă segmentul este în dreapta steluței) sau a scăzut (dacă segmentul este în stânga steluței)

Participarea electorală rămâne modul de participare cel mai favorizat de români, existând chiar o creștere în anumite aspecte al potențialului de participare.

Interesul față de alegeri și intenția de participare au aproximativ aceeași intensitate ca și în 2012. Și atunci, ca și acum, ne aflăm în an electoral, fiind vorba despre alegerile parlamentare. Se poate observa totuși o creștere a nivelului dezinteresului total (24% din eșantion), compensat de scăderea dezinteresului parțial.

Sondajul cel mai recent este însă mai apropiat de data alegerilor decât cel din 2012, motiv pentru care și partizanatul politic pare mai puternic: 84% dintre respondenți declară că știu cu cine ar vota, mult peste procentul din 2012, și asta în condițiile în care lista de partide și de alianțe care vor candida nu a era definitivată la momentul culegerii datelor. Nu am inclus indicatorul în indicii finali, pentru a nu distorsiona datele.

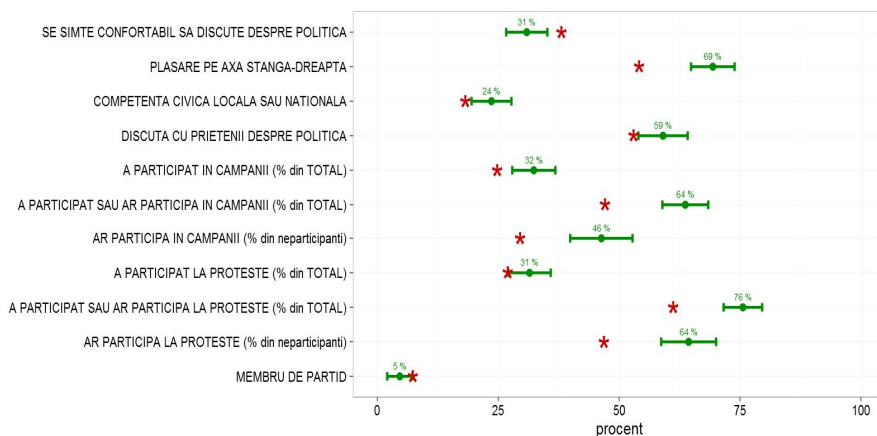
Legitimitatea democrației pare să se fi întărit în ultimii 5 ani. Un procent mai mare de oameni afirmă că sunt mulțumiți de alegerile politice din România (20%) și sunt semnificativ mai puțini cei foarte nemulțumiți. Procentul celor care afirmă că participarea la vot este

motivată de sentimente pozitive este în continuare unul mare (84%), cu o creștere a celor care declară că au un sentiment de satisfacție și nu doar unul de îndeplinire a unei datorii.

Față de 2012, cetățenii se consideră mai informați în legătură cu instituțiile care se reconstituie în urma votului lor (primărie, Parlament) – 30%. Cunoștințele despre instituțiile centrale sunt autoevaluate ca fiind mai slabe decât cele despre instituțiile locale (37% față de 65% declară un nivel bun de cunoștințe) ca și în trecut. A crescut mai ales nivelul celor foarte mulțumiți de cunoștințele lor despre primărie, posibil și datorită proximității temporale față de alegerile locale din 2016.

Deși se simt mai informați, cetățenii par să se informeze mai rar cu privire la chestiuni politice – sub 50% afirmă că urmăresc zilnic știri politice în mass-media (inclusiv internet). E posibil ca scăderea consumului de media politică să nu fie o tendință generală, ci nivelul din 2012 să fi reprezentat o stare temporară, datorată contextului politic. Când au fost culese datele, atmosfera în România era tensionată, cu proteste frecvente în condițiile unui nivel redus al legitimității percepute al celor aflați la putere, acum climatul este unul mai puțin tensionat.

*Participare Politică. Evoluția Indicatorilor Principali
PP. Sumar evoluție indicatori*

Nota 1: steluța roșie reprezintă valoarea indicatorului în 2012, cercul verde valoarea din eșantion a indicatorului în 2016. În jurul valorilor din eșantionul din 2016 au fost create intervale de încredere, pentru a ține cont de marja de eroare.

Nota 2: Dacă steluța este în interiorul segmentului, atunci diferența dintre valorile din cei 2 ani nu este semnificativă statistic. Dacă steluța este în afara segmentului, atunci se poate afirma cu 95% certitudine că valoarea indicatorului a crescut (dacă segmentul este în dreapta steluței) sau a scăzut (dacă segmentul este în stânga steluței)

Toți indicatorii arată o creștere importantă a potențialului de participare politică, atât convențională (64% au participat sau ar participa în campanii electorale, față de 50% în trecut), cât mai ales neconvențională – participarea la orice formă de protest (76% față de 62%)

Cu toate acestea, apartenența la un partid politic nu este mai mare decât în trecut, în eșantion ea fiind mai mică (la limita semnificației statistice): doar 5% din respondenți declară că sunt membrii unui partid. Este posibil ca în realitate să existe mai mulți membri de partid, iar unii să nu declare datorită stigmatului asociat oamenilor politici.

Cea mai simplă formă de participare politică informală, discuțiile

cu prietenii, pare să își fi crescut nivelul, ceea ce a dus și la creșterea tentativelor de persuadare a altora (mai mulți sunt dispuși să încerce să convingă alți oameni)

Paradoxal, deși discuțiile s-au intensificat, sunt mult mai puțini cei care se simt confortabil să discute despre politică cu oricine (14% față de 31%). Posibil să fie efectul rețelelor sociale online de a crea grupuri cu atitudini contrare care interacționează rar unele cu celelalte sau o fac într-un mod agresiv.

Oamenii simt că sunt mai informați despre politică decât în trecut și le este mai ușor să se definiască dpdv ideologic: aproape 70% se pot plasa pe axa stânga-dreapta, o

creștere de peste 15 procente. Per total, au crescut mai ales cei care se declară de stânga sau centru-stânga, dar și de centru-dreapta (8% față de 3%). Extrema stângă este o opțiune rarisimă (2%), însă preferința pentru extrema dreaptă a crescut îngrijorător (8% față de 3%)

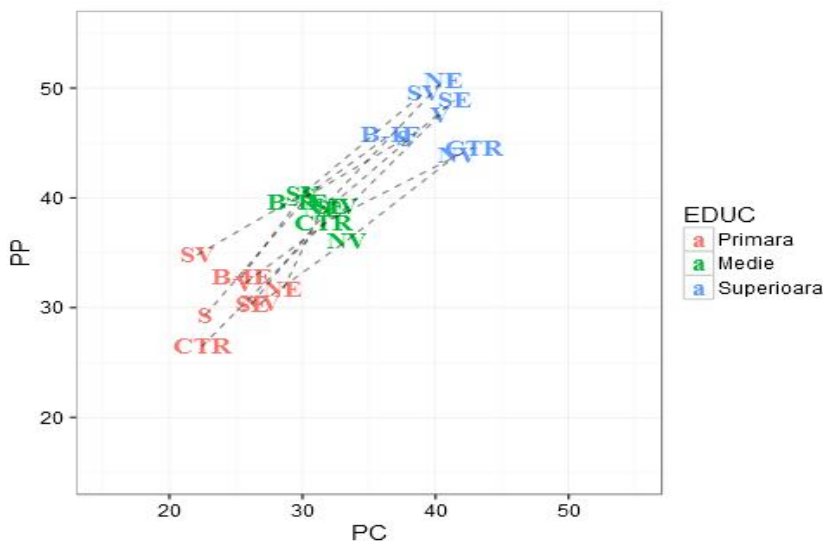
Există mai puțină pasivitate în procesul electoral. Participarea politică efectivă, în campanii, a rămas la aproximativ același nivel, cu excepția strângerilor de semnături pentru partide sau candidați, care au înregistrat o creștere importantă (+6% față de 2012), cifră mai mare și deoarece alegerile locale sunt încă în memoria recentă. În schimb, dispoziția de a participa în viitor în campanii este mult mai puternic pronunțată acum, mai ales în ceea ce privește strângerea de semnături,

participarea la marșuri sau însuși intenția de a candida în alegeri.

Apetitul pentru proteste nu a scăzut, deși a trecut mai mult de jumătate de an de la ultimul protest masiv (ne referim la o comparație între protestele de la momentul Colectiv – noiembrie 2015 și momentul culegerii datelor – vara anului 2016). Proportia celor care au semnat o petiție a crescut, iar a celor care au participat la o demonstrație este constant. Oamenii sunt din ce în ce mai dispuși să protesteze: doar un sfert dintre respondenți nu ar participa la nicio formă de protest. A crescut mai ales procentul celor ce ar semna petiții sau ar participa la evenimente de protest, inclusiv ocuparea unor clădiri (18% față de 10%).

Concluzii

ISC 2011-2012

crescut intenția de participare la proteste politice, a crescut major și intoleranța și disponibilitatea de a accepta puncte de vedere diferite. În acest context, o creștere exclusivă a participării politice, fără o creștere – în același timp – și a indicatorilor privind încrederea și civismul, nu poate genera decât o și mai mare creștere a instabilității politice. Rămâne de văzut, însă, în ce măsură

viitorul nu va consemna, în paralel cu această creștere a gradului de participare politică, și o schimbare serioasă, solidă și durabilă în ceea ce privește indicii care contează în construirea capitalului social în România.

Intenția noastră este de a relua această cercetare și în viitor, pentru a evalua modul în care gradul participării se schimbă, în timp.

Note

- ¹ Datele se regăsesc și pe siteul www.infopolitic.ro, la <http://infopolitic.ro/featured/tot-ce-trebuie-sa-stii-despre-proiectul-fundatiei-multimedia-despre-participarea-civica-in-romania.html> și <http://infopolitic.ro/wp-content/uploads/2016/10/16.07.22-CSCI-sondaj-national-iulie-2016.pdf>, (accesat 01.02.2017).
- ² G. Almond, S. Verba – *Cultura civică. Atitudini politice și democrație în cinci națiuni*, Editura Du Style, București, 1996, R. Putnam – *Bowling alone: the collapse and revival of american community*, Simon & Schuster Paperbacks, New York, 2000, Elena Nedelcu – *Democrația și cultura civică: cultura civică în România*. Paideia, București, 2000, B. Voicu – *Capital social în România începutului de mileniu*, Editura Lumen, Iași, 2010, S. Weber, I. Liikanen (eds.) – *Education and civic culture in post-communist countries* Palgrave, UK, 2001, Dragoș Dragoman – *Capital social și valori democratice în România: importanța factorilor culturali pentru susținerea democrației*, Editura Institutul European, Iași, 2010, etc.
- ³ vezi R. Putnam, *Bowling alone: the collapse and revival of american community*, op.cit.
- ⁴ Robert Dahl, *Poliarhiile. Participare și opoziție*. Editura Institutul European, Iași, 2000.
- ⁵ Vezi și J.G.A. Pocock, *The Machiavellian Moment: Florentine Political Thought and the Atlantic Republican Tradition*, Princeton University Press, Princeton, 1975.
- ⁶ Putnam îi citează pe Almond și Verba, care au teoretizat Cultura civică, în celebra lor lucrare - Gabriel A Almond și Sidney Verba, *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*, University Press, Princeton, 1963.
- ⁷ William A. Galston, „Liberal Virtues”, *American Political Science Review*, Nr. 82, 1988, p. 1281.
- ⁸ Infopolitic, *Inițiativă pentru societatea civilă. Cercetare sociologică* [Initiative for Civil Society. Sociological research], 2013, <http://infopolitic.ro/wp-content/uploads/2013/07/Cercetare-Sociologica-Principalele-concluzii.pdf>, (accesat 01.02.2017).

Bibliografie

- ALMOND, A. Gabriel, SIDNEY Verba, *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*, Princeton: Princeton University Press, 1963.
- DAHL, Robert. A., *Poliarhiile. Participare și opoziție*, Editura Institutul European, Iași, 2000.
- Idem, *Democrația și criticii ei*, Editura Institutul European, Iași, 2002.
- DRAGOMAN, D., *Capital social și valori democratice în România: importanța factorilor culturali pentru susținerea democrației*, Editura Institutul European, Iași, 2010.
- FUKUYAMA, F., *Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity*, Free Press, New York, 1995.
- GALSTON, A. William, „Liberal Virtues”, *American Political Science Review* Nr. 82, 1988.
- NEDELUCU, Elena, *Democrația și cultura civică: cultura civică în România*. Paideia, București 2000.
- POCOCK, J.G.A., *The Machiavellian Moment: Florentine Political Thought ant the Atlantic Republican Tradition*, Princeton University Press, Princeton, 1975.
- PUTNAM, Robert, *Cum funcționează democrația. Tradițiile civice ale Italiei moderne*, Polirom, Iași, 2001.
- IDEM, *Bowling Alone, The Collapse and Revival of American Community*, Simon and Schuster Paperbacks, New York, 2000.
- TEODORESCU B., SULTĂNESCU D. „The Electoral Republic of Romania. Arguments about the need for an analysis regarding the Romanian participatory culture”, *Polis* nr. Nr. 4, 2015.
- VOICU, Bogdan – *Capital social în România începutului de mileniu*, Editura Lumen, Iași 2010.
- WEBER S., Liikanen I. (eds.), *Education and civic culture in post-communist countries* Palgrave, UK, 2001.

Studii:

Infopolitic, *Inițiativă pentru societatea civilă. Cercetare sociologică* [Initiative for Civil Society. Sociological research], 2013, <http://infopolitic.ro/wp-content/uploads/2013/07/Cercetare-Sociologica-Principalele-concluzii.pdf>.

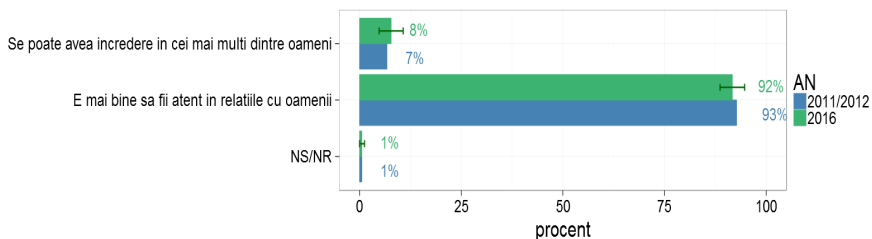
Idem, *Tot ce trebuie să știi despre proiectul Fundației Multimedia despre participarea civică în România* [Everything you need to know about the Multimedia Foundation Project regarding civic participation in Romania], 2013 <http://infopolitic.ro/featured/tot-ce-trebuie-sa-stii-despre-proiectul-fundatiei-multimedia-despre-participarea-civica-in-romania.html>.

Idem, *CSCI National Survey – July 2016*, 2016, <http://infopolitic.ro/wp-content/uploads/2016/10/CSCI-Report-July-2016-1.pdf>.

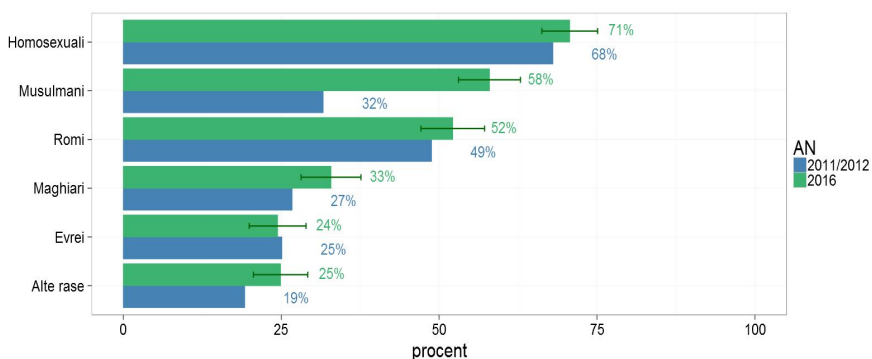
Idem, *Cultura participativă în România (2016 vs 2012)* [Participative Culture in Romania (2016-2012)], 2016, <http://infopolitic.ro/wp-content/uploads/2016/10/Cultura-Participativa%CC%86-Evolutii-2016.pdf>.

Anexe. Selecție frecvențe comparative 2011/2012 vs 2016

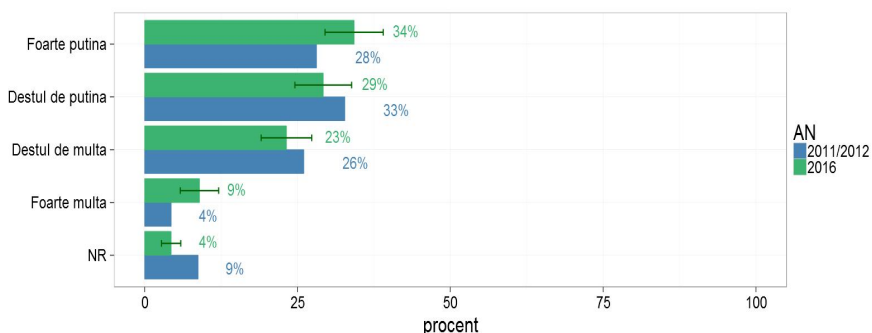
PC1 – ÎNCREDERE. Care dintre aceste afirmații se potrivește cel mai bine cu ceea ce credeți dumneavoastră?

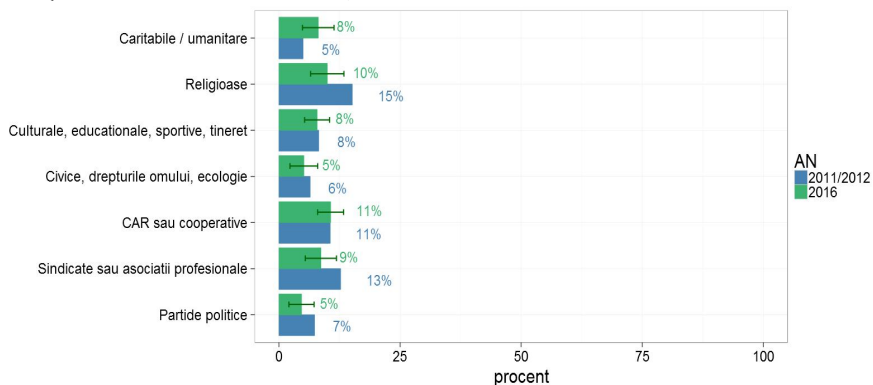
PC4. INTOLERANȚĂ. Pe care din următoarele grupuri de persoane nu i-ați dori ca vecini?

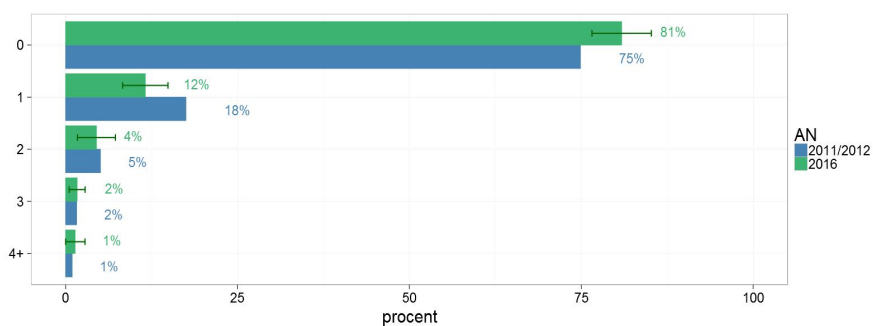
PC5. ÎNCREDERE ONG. În ce măsură aveți sau nu încredere în organizații non-guvernamentale ?

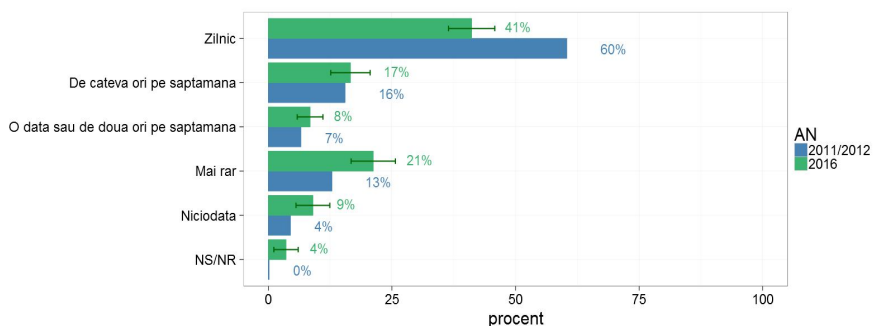
PC6. APARTENENȚĂ ASOCIAȚII. Sunteți membru în următoarele tipuri de asociații? (% membri din total eșantion)

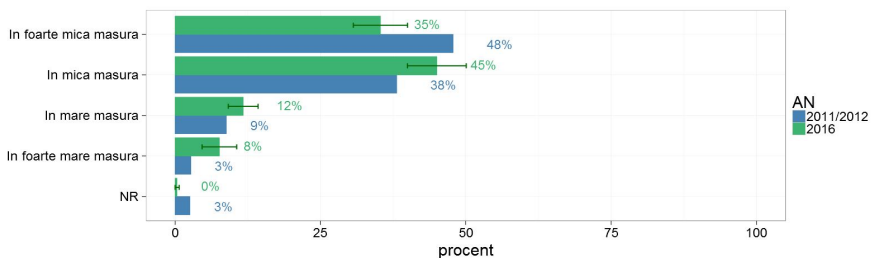
PC6. APARTENENȚĂ ASOCIAȚII. În câte dintre următoarele tipuri de asociații sunteți membri?

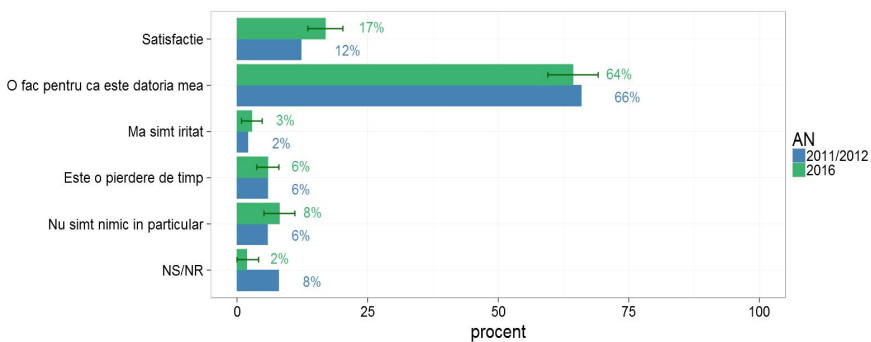
PE1 – MASS MEDIA. Cât de des urmăriți evenimentele politice în ziare, la radio, la televizor sau pe internet?

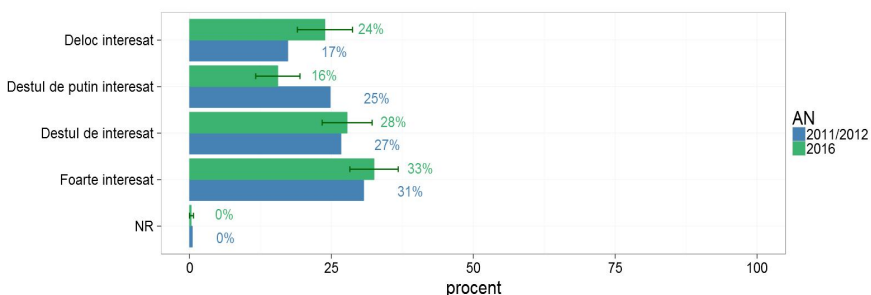
PE2. SATISFAȚIE ALEGERI. În ce măsură sunteți mulțumit/ă de alegerile politice din România?

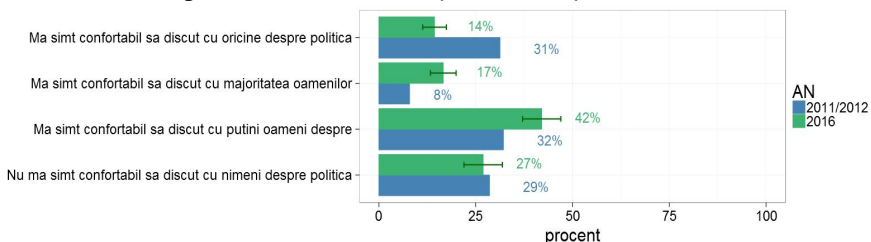
PE3. SENTIMENTE LA URNĂ. Care dintre următoarele afirmații se apropie cel mai mult de modul în care ați descrie sentimentele dvs. când mergeți la urne să votați ?

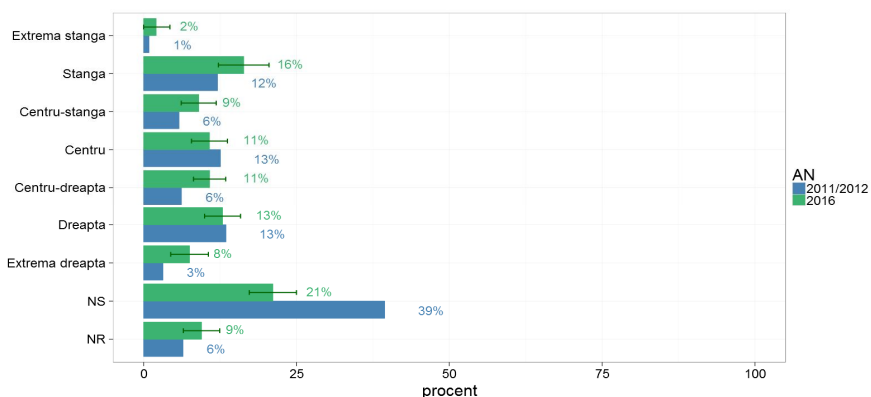
PE5. INTERES. Dacă duminica viitoare ar avea loc alegeri parlamentare, dvs. cât de interesat ați fi de aceste alegeri?

PP1. DEZINHIBARE. V-ați simți confortabil să discutați cu oricine despre politică sau există persoane cu care evitați să discutați aceste lucruri ?

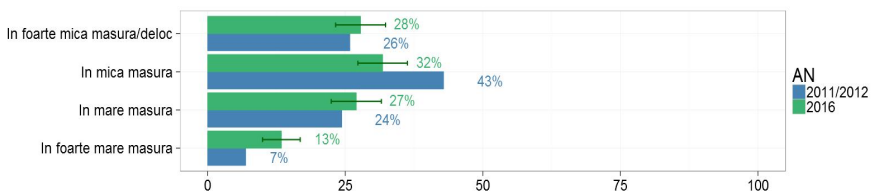

PP2. ORIENTARE. În materie de politică, oamenii vorbesc despre „stânga” și „dreapta”. În general vorbind, unde v-ați plasa pe scala de mai jos?

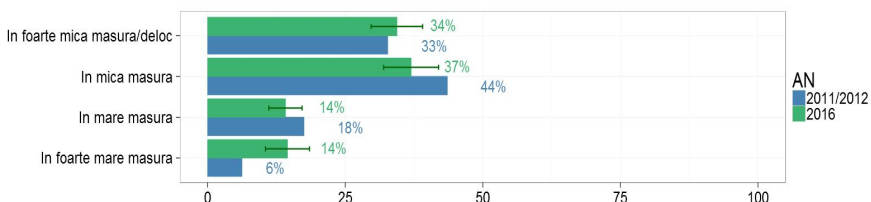

PP3. COMPETENȚĂ CIVICĂ. În ce măsură credeți că oameni ca dvs. pot influența hotărârile importante care se iau pentru ... ?

1) Localitatea dvs.

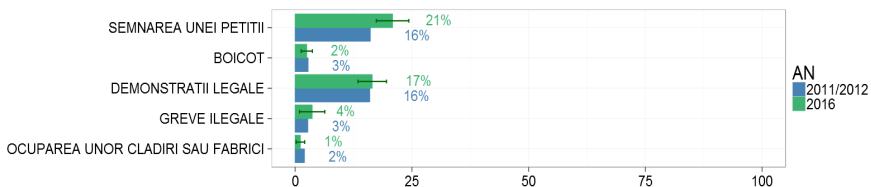

2) Întreaga țară

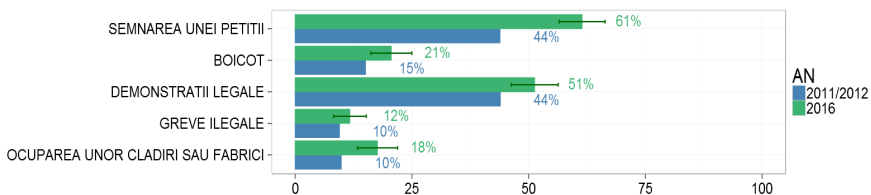

PP5. PROTESTE. Vă voi citi o listă de acțiuni de protest. Precizați dacă ați participat deja la astfel de acțiuni, dacă ați participa sau nu.

1) % au participat în ultimii 2 ani

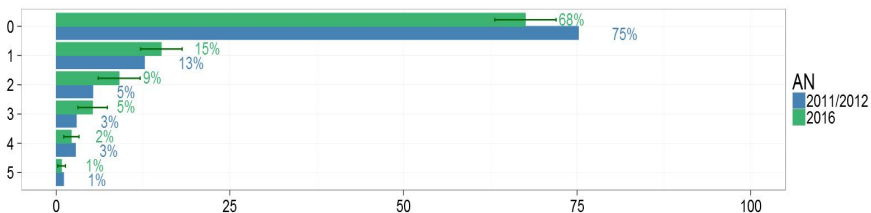

2) % au participat sau sunt dispuși să participe în viitor

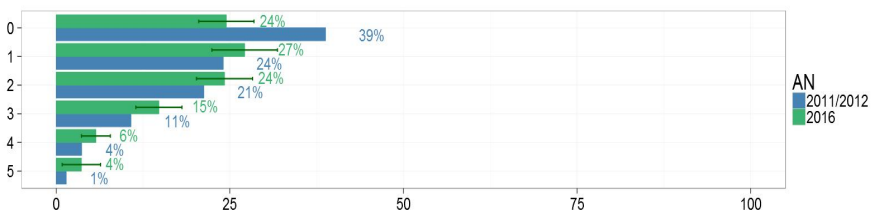

PP5. PROTESTE. Diversitatea tipurilor de acțiuni la care au participat (0 = nu au participat la niciuna; 5 = au participat la toate cele 5 tipuri)

1) Număr de tipuri de acțiuni la care au participat

2) Număr de tipuri de acțiuni la care au participat sau intenționează să participe

Alegerile parlamentare din 11 decembrie 2016: clivaje politice vechi, noi și viitoare

(The Parliament elections of December 2016 – previous current and future cleavages)

Radu CARP

Abstract: *The article is based on the assumption that the outstanding PSD electoral results in December 2016 are the final result of a political framework transformation that has its origin in the financial crisis of 2009. The anti-austerity coalition where PSD has a pivotal role has dismantled in 2014 when PNL broke it and decided to support Klaus Iohannis for the presidential elections. This coalition has been replaced with an anti-globalisation coalition PSD - ALDE that started to emerge and grow as Cioloș government has been installed in 2015. The same shift to establishing such alliances has been witnessed all across Europe. As a result of this opposition between PSD and the Cioloș government, the parliamentary elections campaign was designed across pro – and anti-globalisation attitudes. PSD seized the opportunity of bandwagoning on the agenda of the populist parties that are successful in Europe without publically renouncing to its left nature and this led to the capturing more electorate with left and populist views.*

Keywords: *austerity, cleavage, globalisation, parliamentary elections, political parties, populism.*

Alegerile parlamentare au avut loc, iar explicațiile de substanță întârzie să apară. Trebuie înțeles în primul rând rezultatul PSD. Explicația de bază a acestuia este criza economică globală care a început în 2009 și care a afectat România. În general se crede, în mod greșit, că acea criză și-a pus amprenta doar pe alegerile din 2012. Din moment ce,

generat o criză politică¹, manifestată prin succesul unor partide populiste² sau apariția unor noi partide cu ideologii neclare, criza economică care a atins apogeul în 2010 a influențat decisiv alegerile parlamentare din 2016. PSD s-a opus la acea vreme măsurilor de austeritate, la fel cum au făcut majoritatea partidelor de stânga în Europa. Această strategie s-a dovedit a fi

câștigătoare în 2012, iar PNL a intrat în alianță cu PSD, primind o parte din guvernare, la schimb cu transferul de legitimitate. PSD avea nevoie în acel moment de o coaliție anti-austeritate. O coaliție care s-a destrămat în 2014, fiind înlocuită de o coaliție anti-globalizare. Alegerile prezidențiale din 2014 nu au legătură cu transformările din spectrul partidelor politice, sunt mai degrabă un fenomen excepțional. Drept dovadă, Klaus Iohannis nu a reușit să aducă la putere partidul care l-a sprijinit în alegeri, după cum nici Victor Ponta nu a fost complet respins de PSD. Un alt element decisiv în structurarea spectrului politic a fost tragedia de la clubul Colectiv. Klaus Iohannis a avut abilitatea de a asocia tragicul eveniment cu lupta anti-corupție, iar această asociere a impulsionat protestele care au dus la căderea guvernului Ponta. Schimbarea la vârful guvernului a fost interpretată diferit: electoratul PSD (anti-austeritate) a văzut acest gest ca fiind preludiul instalării unui guvern nelegitim, fără acoperire electorală, în timp ce electoratul anti-PSD (eterogen) a salutat instalarea guvernului Cioloș ca fiind binevenită, un prim pas în direcția reformei clasei politice. Guvernul Cioloș a avut rezultate în combaterea corupției, în realizarea unei mai mari transparențe în relația cu cetățeanul, în punerea unui diagnostic corect în domenii precum educație și sănătate. Paralel însă cu schimbarea paradigmei de putere din România, plecând de la instalarea

guvernului Ponta până în ultima etapă a guvernului Cioloș, în Europa a avut loc un fenomen de transformare a clivajului austeritate/anti-austeritate într-unul globalizare/anti-globalizare³. În prima parte a anului 2015 încă se mai discuta despre cum poate fi salvată Grecia prin măsuri de austeritate. În a doua parte a anului 2015 retorica anti-globalizare a crescut din intensitate odată cu criza refugiaților. Disputa globalizare-antiglobalizare s-a accentuat și-a antrenat partide politice diverse. Partidele tradiționale de stânga s-au aliniat retoricii anti-globalizare, împreună cu partide populiste dar și cu partide care îmbină populismul cu conservatorismul. Partidele de centru-dreapta s-au aliniat poziției CDU, pro-austeritate și pro-globalizare (poziția legată de TTIP este relevantă în acest sens). Retorica anti-globalizare a avut succes în 2016: referendumul din Olanda împotriva Acordului de Asociere la UE al Ucrainei a avut succes, la fel ca și votul din Marea Britanie referitor la ieșirea din UE, AfD s-a consolidat în Germania, Donald Trump a câștigat alegerile din SUA, Renzi a eșuat în promovarea reformei constituționale⁴, fiind văzut ca un exponent al partidei pro-globalizare. Alegerile din Austria au confirmat această tendință: pro-europeanul van der Bellen este un reprezentant al ecologiștilor, de multă vreme angrenați în combaterea globalizării.

PSD a sesizat această tendință de alăturare a stângii cu temele popu-

liștilor de dreapta sau de stânga, ceea ce a dus la crearea unor coaliții foarte eterogene dar extrem de solide din punct de vedere electoral. În România au avut loc două evenimente cu rol de experiment care trebuie integrate agendei mai largi pro-globalizare: instalarea guvernului Cioloș și succesul USB la alegerile din București, urmat de formarea USB și intrarea acestui partid în Parlament. USB este un partid populist pro-globalizare. Poate părea paradoxală această orientare dar pe axa globalizare - anti-globalizare partidele populiste nu sunt unanime în a se situa de partea partidei anti-globalizare. Acest paradox va face ca USB să fie o formațiune politică extrem de instabilă post-electoral, nemaiaivând nevoie de electoratul său pro-globalizare pentru a funcționa. PSD s-a situat pe două paliere simultan, cu succes: pe de o parte, consolidarea poziției de unic partid de stânga, tradițional (a se vedea întâlnirile lui Liviu Dragnea cu lideri social-democrați importanți din Europa), dar și de partid anti-globalizare, ocupând poziția lăsată liberă de USB. Astfel, PSD a transformat coaliția anti-austeritate într-o coaliție anti-globalizare. Locul PNL în această coaliție a fost luat de ALDE. Locul pe care ar fi putut să îl ocupe USB a fost luat de PRU. Astfel, PSD a putut să emită mesaje anti-austeritate (legi de mărire a salariilor, de reducere a taxelor etc.) și în secundar mesaje anti-globalizare, în timp ce PRU a emis strict

mesaje anti-globalizare (România – victimă a unei conspirații Soros etc.). Electoratul PRU este foarte apropiat de cel al USB. Populismul are așadar 10% adepți în România, divizați asupra avantajelor sau dezavantajelor globalizării.

PSD a avut o campanie electorală foarte bună, anihilând mesajul anti-corupție al adversarilor săi politici cu mesajul bazat strict pe identitatea partidului. Candidații nu au fost promovați, iar liderul partidului nu a mai fost văzut pe afișe făcând un transfer simbolic de legitimitate candidaților PSD (așa cum a procedat Victor Ponta în 2012, fotografiat cu fiecare candidat USB). Mesajul anti-globalizare nu a fost construit pe retorica primitivă anti-Soros, ci pe echivalarea lui Dacian Cioloș cu birocrăția de la Bruxelles, pro-globalizare. Dacian Cioloș nu a realizat la timp că PSD urmărește această identificare și nu a contracarat-o decât foarte târziu (prin afirmații care au întărit latura de negociator în interesul României). Efectul electoral se produsese deja. Ar fi fost posibil după Colectiv să existe un prim-ministru care să nu fie atât de strâns legat de establishmentul UE? Probabil că nu, așteptările erau în acel moment în acea direcție.

PNL s-a bazat inițial pe intrarea în politică a premierului Cioloș, eveniment care ar fi trebuit să se producă în lunile august-septembrie, atunci când erau cristalizate opțiunile electorale (trei sferturi din alegători au declarat că au optat deja

pentru un partid înaintea campaniei electorale). Dacian Cioloș a avut reticențe în acest sens. Calculul său a fost că un guvern tehnocrat cu performanțe poate supraviețui alegerilor, indiferent de rezultat. În realitate, la alegerile parlamentare nu este niciodată vorba de performanțele unui guvern, ci de partide politice care propun candidați – oameni politici. Retorica împotriva clasei politice nu poate fi preluată decât de partidele populiste. Un partid de centru-dreapta are nevoie să contracareze această retorică, altfel partidele populiste îi preiau o parte din electorat. Este exact ce s-a întâmplat în relația dintre PNL și USR care a preluat o parte din electoratul PNL.

Aceste alegeri parlamentare arată că nu se poate face o campanie electorală punând în centrul atenției o persoană care nu candidează. Electoratul care apreciază performanțele executivului nu este neapărat decis să meargă la vot pentru a apăra aceste performanțe dacă nu i se indică foarte clar cine le poate apăra din Parlament, în afara executivului. Mult mai târziu, în timpul campaniei, PNL a realizat că transferul de simpatie Cioloș-PNL și PNL-Cioloș nu poate fi funcțional din punct de vedere electoral. PSD a împins PNL (și pe Klaus Iohannis) în colțul pro-globalizare, prin ofensiva pe care a promovat-o în privința măririi salariilor și pensiilor. PNL a căzut în capcana întinsă de PSD, opunându-se acestor măsuri, pe baza unor argumente strict economice. Cheia

alegerilor parlamentare este opoziția la redistribuirea creșterii economice. Guvernul Cioloș a generat creștere economică, această creștere nu a fost însă resimțită de alegători care i-au votat pe cei care au propus distribuția ei către toți cetățenii. Aceasta explică de ce PSD a acționat ca un partid de tip catch-all, a fost votat de toate vârstele, profesiile, chiar și de către persoane care aparțineau tradițional electoratului de centru-dreapta.

Frapant de asemănătoare au fost alegerile din România anului 2016 cu cele din Polonia anului 2015⁵. PO, partidul fostului premier Donald Tusk, perceput drept reprezentant, ca și Dacian Cioloș, al birocrăției de la Bruxelles (actual Președinte al Consiliului European) a generat constant creștere economică, chiar și în anul confruntării electorale. Această creștere nu a fost resimțită de cetățeni, drept pentru care alegerile au fost câștigate de PiS, partidul care a promis această distribuție.

A avut Cioloș în vedere lecția poloneză? Mai degrabă nu. Premierul nu a fost avertizat asupra acestui risc. Guvernul nu a avut inspirația de a face o asemenea analiză. Miniștrii cabinetului Cioloș au fost preocupați de repartizarea surplusului economic în domeniile pe care le conduc și mai puțin către salariați și pensionari (nefiind direct implicați în competiția electorală pentru a realiza importanța acestei preocupări). Propunerile PSD erau și sunt nerealiste dar ele au venit pe fundalul lipsei de propuneri cre-

dibile și concrete pentru distribuția creșterii economice în favoarea celor care au creat-o.

Odată cu aceste alegeri, România s-a înscris definitiv în fluxurile spectrului politic din Europa, fluxuri care unifică Europa, fiind prezente din Grecia până în Marea Britanie. Alegerile prezidențiale din Republica Moldova trebuie citite, parțial, în aceeași cheie de revoltă la adresa unei birocrății europene, percepută ca având o altă agendă decât cea a cetățeanului. Stânga s-a adaptat mai bine provocărilor populismului; există desigur și partide de centru-dreapta care s-au adaptat populismului (cazul Fidesz).

Soluția pentru un partid de centru-dreapta în România este să iasă din logica pro și anti-globalizare, propusă de stânga și partidele populiste, prin introducerea pe agenda publică a unui alt clivaj. Din 2017 se va intra într-o altă logică, odată cu alegerile din Olanda, Franța și Germania. Partidele anti-populiste și candidații anti-populiști își vor lua revanșa. A se urmări cu multă

atenție felul în care se construiește imaginea lui François Fillon: politician conservator veritabil, creștin, adept al liberalismului economic. Un personaj care transcede retorica pro și anti-globalizare, încercând profilarea unui nou clivaj: partide și candidați cu valori clare, autentice versus partide și candidați care relativizează valorile. Stânga și populiștii se tem de acest nou/vechi clivaj, fatal pentru noua lor identitate. Un partid care va dori să ducă o luptă decisivă cu partidele de stânga și cu tendința populismului care transcede partide și oameni politici situați pe întreaga dimensiune a spectrului politic va trebui să construiască un nou clivaj, ulterior alegerilor din Europa anulului 2017, în paralel cu promovarea persoanelor cu valori clare, afirmate ca atare în spațiul public. Legătura acestor persoane cu disputele care vor domina agenda publică se va face natural și nu prin impunerea agendei partidului politic ce va promova aceste persoane.

Note

- ¹ O interpretare politică a acestei crize și a efectelor ei, vezi Zygmunt Bauman, Chiara Giaccardi, Mauro Magatti, *Il destino della liberta. Quale societa dopo la crisi economica ?*, Citta Nuova, Roma, 2014.
- ² Despre populism în Europa, vezi Jan Werner Müller, *What is populism?*, University of Pennsylvania Press,

2016. De asemenea, Cas Mudde, Rovira Cristobal Kalwasser (coord.), *Populismul în Europa și în cele două Americi*, Institutul European, Iași, 2015; Sergiu Gherghina, Sergiu Mișcoiu, Sorina Soare (eds.), *Contemporary Populism. A controversial concept and its diverse forms*, Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tine,

2013. O panoramă a acestor partide populiste poate fi regăsită în Arim Abedi, „Challenges to established parties: The effects of party system features on the electoral fortunes of anti-political-establishment parties”, *European Journal of Political Research*, vol. 41, issue 4, 2002, pp. 551 - 583.
- ³ Despre efectele politice ale acestui climat, vezi Hans Peter Kriesi, „Globalization and the transformation of the national political space: Six European countries compared”, *European Journal of Political Research*, vol. 45, no. 6/2006, pp. 921-956. Despre efectele globalizării asupra populismului, vezi René Cuperus, *Populism against globalization. A new European revolt*, <http://c.kehittamo.fi/kss/wp-content/uploads/sites/807/2012/07/Cuperus-Contribution-Kalevi-Sorsa-Foundation.pdf>, (accesat 18.02.2017)
- ⁴ Despre reforma eşuată constituțională promovată de fostul prim-ministru italian, vezi Emanuele Rossi, *Una costituzione migliore? Contenuti e limiti della riforma costituzionale*, Pisa University Press, Pisa, 2016; Gustavo Zagrebelsky (con Francesco PALLANTE), *Loro diranno, noi diciamo. Vademecum sulle riforme istituzionali*, Laterza, Roma, 2016.
- ⁵ Despre alegerile parlamentare din Polonia și despre natura populistă a PiS, vezi Ivan Krastev, *Why Poland is turning away from the West*, <https://www.nytimes.com/2015/12/12/opinion/why-poland-is-turning-away-from-the-west.html>, (accesat 18.02.2017). Autorul afirmă ideea că modelul PiS este Fidesz din Ungaria, ambele partide bazându-se pe efectele retoricii populiste. O comparație a regimurilor politice din Polonia și Ungaria la ora actuală, cu accent pe natura PiS și Fidesz, în Gabor Attila Toth, „Căi constituționale spre autocrație. Studii de caz privind situațiile din Ungaria și Polonia”, *Noua Revistă Română de Drepturile Omului*, nr. 2/2016, pp. 3-15.

Bibliografie

- ABEDI, Arim, „Challenges to established parties: The effects of party system features on the electoral fortunes of anti-political-establishment parties”, *European Journal of Political Research*, vol. 41, issue 4, 2002, pp. 551-583.
- BAUMAN, Zygmunt, GIACCARDI, Chiara, MAGATTI, Mauro, *Il destino della liberta. Quale societa dopo la crisi economica ?*, Citta Nuova, Roma, 2014.
- GHERGHINA, Sergiu, MIȘCOIU, Sergiu, SOARE, Sorina (eds.), *Contemporary Populism. A controversial concept and its diverse forms*, Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tine, 2013.
- KRASTEV, Ivan, *Why Poland is turning away from the West*, <https://www.nytimes.com/2015/12/12/opinion/why-poland-is-turning-away-from-the-west.html>.
- KRIESI, Hans Peter, „Globalization and the transformation of the national

- political space: Six European countries compared”, *European Journal of Political Research*, vol. 45, no. 6/2006, pp. 921-956. Despre efectele globalizării asupra populismului, vezi CUPERUS, René, *Populism against globalization. A new European revolt*, <http://c.kehittamo.fi/kss/wp-content/uploads/sites/807/2012/07/Cuperus-Contribution-Kalevi-Sorsa-Foundation.pdf>.
- MÜLLER, Jan Werner, *What is populism?*, University of Pennsylvania Press, 2016.
- ROVIRA, Cas Mudde, KALWASSER, Cristobal (coord.), *Populismul în Europa și în cele două Americi*, Institutul European, Iași, 2015.
- ROSSI, Emanuele, *Una costituzione migliore? Contenuti e limiti della riforma costituzionale*, Pisa University Press, Pisa, 2016.
- TOTH, Gabor Attila, „Căi constituționale spre autocrație. Studii de caz privind situațiile din Ungaria și Polonia”, *Noua Revistă Română de Drepturile Omului*, nr. 2/2016, pp. 3- 5.
- ZAGREBELSKY, Gustavo, (con Francesco PALLANTE), *Loro diranno, noi diciamo. Vademecum sulle riforme istituzionali*, Laterza, Roma, 2016.

Alegeri parlamentare 2016: Proportionalitate, finanțare, scrutin de listă, voturi și mandate parlamentare

(Parliamentary elections 2016: Proportionality, financing, list ballot, votes and parliamentary seats)

Florin GRECU

Abstract: *This article analyzes the parliamentary elections of 2016 in Romania, organized on the basis of the party's election ordered list and the principles of proportionality and representativeness according to the electoral laws adopted by Parliament in 2015. The hypothesis of the article is the following: how real is the proportionality of votes of citizens against the fixed number of parliamentary seats. In this regard, the article examines what locked vote list mean, that does not enable the voter to make changes and which is the mechanism of transformation of votes in parliamentary terms. Presenting legislative framework and arguing why it is so important the magnitude constituency, the article aims to show that the more lesser is circumscription, the more votes are unused. In other terms, parties that do not fulfill 5% electoral quotient established by law, lose votes gathered, and they are nationally redistributed proportionately by the Central Electoral Bureau to the organizations that have exceeded the election threshold.*

What article proves is that the redistribution of votes acts as a bonus for parties that passed the election threshold to form a parliamentary majority and government support.

Keywords: *List ballot, parliamentary seats, redistributing votes, elections, legitimacy, active citizens.*

Introducere

Articolul, pe de o parte, își propune să analizeze mecanismul prin care voturile cetățenilor au fost transformate în mandate parlamentare, iar, pe de altă parte, pune în lumină efectele scrutinului de listă

ordonată pe baza căruia s-au desfășurat alegerile parlamentare din 11 decembrie 2016, la Camera Deputaților și Senat. Finanțarea partidelor politice și a campaniei electorale reprezintă o altă dimensiune a prezentei analize. Voi încerca să arat că acțiunile electorale de campanie

ale partidelor politice au lipsit, în comparație cu cele anterioare anului 2016, datorită restricțiilor financiare impuse de legea electorală, care și-a propus disciplinarea partidelor politice, printr-un control real asupra veniturilor și cheltuielilor organizațiilor politice, care au fost obligate să-și deschidă conturi la bănci pentru donatorii sau sponsorii politici.

Interogația la care voi încerca să răspund pe parcursul acestui articol este următoarea: cât de reală este proporționalitatea voturilor cetățenilor în comparație numărul fix de mandate parlamentare? Datorită sistemului proporțional și fragmentării spectrului politic, probabilitatea ca un singur partid să obțină majoritatea sufragiilor a fost foarte mică, fapt care s-a și întâmplat la alegerile parlamentare din 11 decembrie 2016 și anume că nici un partid politic nu a obținut la urme 50%+1 din voturile cetățenilor și nicio organizație nu a încheiat vreo alianță politică preelectorală, datorită pragului electoral de 5% stabilit de legea 208/2015. Astfel, articolul încearcă să demonstreze că redistribuirea voturilor funcționează ca o primă electorală pentru partidele politice care au trecut pragul electoral, în vederea ocupării tuturor mandatelor pentru formarea majorității parlamentare și a susținerii guvernului. Pentru alegerile din 11 decembrie 2016 numărul total al senatorilor și deputaților a fost de 465, din care 329 de deputați și 136 de senatori.

Având în vedere că articolele academice pe subiectul alegerilor parla-

mentare românești din decembrie 2016 nu au fost încă publicate, subliniez faptul că referințele bibliografice ale prezentei analize vor fi culese din spațiul virtual și vor face trimitere la articole din legile electorale, precum și la rezultatele finale ale alegerilor anunțate de Biroul Electoral Central. Pe de altă parte, menționez faptul că o serie de articole de specialitate au fost publicate de subsemnatul în mediul online, încă timpul campaniei electorale, care vor fi citate în prezentul studiu. Articolul de față, dedicat alegerilor parlamentare românești din 11 decembrie 2016, își propune să arate faptul că scrutinul electoral de listă închisă a fost organizat după noua legislație electorală, votată de Parlament în anul 2015¹.

Ce sunt sistemele proporționale și ce este o listă închisă de partid?

La aceste interogații vom găsi răspunsurile recurgând la analiza lui Giovanni Sartori care a arătat și criticat, în mod obiectiv, faptul că „sistemele proporționale își propun să traducă în proporții voturile în locuri, iar proporționalitatea sistemelor proporționale este determinată în mod decisiv de dimensiunea circumscriptiilor”². În România, pentru alegerile din 11 decembrie 2016, Autoritatea Electorală Permanentă a aplicat metoda celei mai ridicate medii sau metoda inventată de belgianul Victor D’Hondt. După această metodă „voturile sunt date partidelor care au pierdut alegerile, nereușind intrarea în forul legislativ”³. Metoda D’Hondt este sistemul

proporțional cel mai puțin proporțional întrucât favorizează partidele mari⁴.

Factorul care determină, în cea mai mare măsură proporționalitatea sau disproportionalitatea sistemelor proporționale, este mărimea circumscripției, unde mărimea este măsurată în funcție de numărul de locuri oferit ca premiu. Trebuie precizat faptul că proporționalitatea scăzută penalizează partidele mici și în final le elimină, fapt care s-a și întâmplat de altfel în urma publicării rezultatelor scrutinului de listă din 11 decembrie 2016. De aceea, cu cât este mai mică circumscripția, cu atât este mai mare risipa de voturi: a celor voturi care, clasându-se mult sub coeficientul sau sub pragul necesar pentru a câștiga, sunt pur și simplu pierdute⁵. Legea 208/5015 menționează faptul că voturile partidelor care nu vor trece pragul electoral de 5% vor fi redistribuite la nivel național de softul Autorității Electorale Permanente acelor organizații politice care vor trece de pragul electoral.

Alegerile parlamentare din 11 decembrie au pus în lumină supremația scrutinului de listă, deoarece, sistemele proporționale sunt sisteme de liste care pun alegătorul în fața listelor de partid. Aceste „liste pot fi blocate, în sensul în care candidații sunt aleși în ordinea impusă de partid”⁶. Astfel, „în cadrul sistemelor proporționale, control partidului asupra selecției și alegerii candidaților săi este maxim atunci când lista este blocată, adică atunci când ordinea numelor de pe listă este

prestabilită și nu poate fi modificată de alegător”⁷.

Finanțarea partidelor politice și a campaniilor electorale

Partidele politice parlamentare au ajuns la consens politic în anul 2015 și au votat legea nr. 208/2015⁸, reglementând astfel modalitatea de alegere a membrilor Senatului și Camerei Deputaților pentru alegerile organizate în iarna anului 2016 și astfel s-a revenit la scrutinul de listă sau de listă închisă de partid, după ce în 2008 a fost introdus scrutinul uninominal⁹, prin legea 35/2008. Pe de altă parte, transparentizarea activității partidelor politice și a campaniilor electorale s-a realizat prin adoptarea legii 113/2015, publicată în Monitorul Oficial, Partea I nr. 339 din 18 mai 2015¹⁰. Legea pune în lumină modalitățile legale de finanțare a partidelor politice și campaniilor electorale. Astfel, donațiile sau împrumuturile acordate partidelor politice sau candidaților vor putea fi realizate numai prin ordin de plată, adică prin virament bancar.

Controlul conturilor bancare de către Autoritatea Electorală Permanentă a avut scopul transparentizării finanțării publice și private a partidelor politice. Astfel, art. 3, alin. (4), din legea nr. 113/2015 pune în lumină faptul că „împrumuturile în bani și restituirea acestora se pot face numai prin *virament bancar*”, suma de bani arătând sursa și beneficiarul, adică donatorul precum și donatarul sume-

lor reale primite în campania electorală. Viramentul bancar vine în sprijinul principiului transparenței finanțării politice a campaniilor electorale, arătând faptul că toate operațiunile financiare cu privire la sponsorizări politice se vor efectua la vedere: „operațiunile de încasări și plăți ale partidelor politice și ale organizațiilor teritoriale ale acestora se efectuează prin conturi bancare, în lei și în valută, deschise la bănci cu sediul în România și în numerar potrivit legii”¹¹.

Dacă, până în anul 2014, liderii politici și partidele politice nu „știau” ce sume de bani primeau și cheltuiiau în campaniile electorale, deși datoriile organizațiilor politice apăreau în rapoartele publicate pe site-ul AEP, începând cu anul 2015 partidele politice au fost obligate de legea 113/2015 să declare sursele financiare și numele donatorilor. De menționat este faptul că oamenii politici se împumutau cu sume considerabile de la diverse persoane private care trebuiau decontate ulterior sub diverse forme de titularii ministerelor, banii provenind de la bugetul de stat. În sensul transparențizării activității partidelor politice și a declarării surselor de finanțare, art. 11. alin. (1) pune în lumină faptul că „la primirea donației sunt obligatorii verificarea și înregistrarea identității donatorului, indiferent de caracterul public sau confidențial al acesteia”, iar art. 12, alin. (1), arată faptul că „toate donațiile, inclusiv cele confidențiale, vor fi înregistrate și evidențiate în mod core-

spunzător în documentele contabile, cu menționarea datei la care au fost făcute și a altor informații care să permită identificarea surselor de finanțare și a donatorilor”¹².

Consensul partidelor parlamentare cu privire la trecerea de la scrutinul uninominal la cel de listă ordonată de partid a constat în finanțarea publică a campaniilor electorale de la bugetul de stat pentru evitarea datoriilor ulterioare pe care puteau să le acumuleze organizațiile politice. Prin urmare, art. 18. alin. (3) stabilește sursa finanțării, în funcție de cantitatea de voturi obținute de partide la urne. Astfel, „finanțarea se face în funcție de numărul de voturi obținute în alegeri, iar subvenția de la bugetul de stat se acordă după următoarele criterii: a) numărul de voturi primite la alegerile generale pentru Camera Deputaților și Senat; b) numărul de voturi primite la alegerile generale pentru autoritățile administrației publice locale, iar alin. (4) amintește de cazul alianțelor politice care dispun de candidați pe aceeași listă: „în cazul alianțelor politice sau electorale, subvenția se va împărți între membrii alianței după numărul de mandate obținute”¹³.

Sumele virate organizațiilor politice de la bugetul de stat nu se acordă oricum și oricui, ci sunt proporționale cu voturile acordate de cetățeni organizațiilor politice. Astfel, art. 19 pune în lumină faptul că „75% din bugetul anual acordat partidelor politice va fi împărțit partidelor politice, proporțional cu numărul de voturi primite la alegerile

parlamentare, respectiv media voturilor valabil exprimate pentru Camera Deputaților și Senat, dacă au realizat pragul electoral”¹⁴. Ecuția finanțării campaniilor electorale a fost astfel rezolvată prin decontarea cheltuielilor partidelor politice de la bugetul de stat. Finanțările de la bugetul de stat sunt însă verificate printr-un mecanism de control al experților AEP-ului, deoarece banii sunt virăți în conturile partidelor politice deschise la Autoritate. Prin urmare, art. 23, alin. (1) face trimitere la transparențizarea bugetelor partidelor politice prin faptul că „subvenția de la bugetul de stat se varsă lunar, prin bugetul Autorității Electorale Permanente, într-un cont special deschis de către fiecare partid politic, iar veniturile din subvenții de la bugetul de stat se reflectă distinct în evidența contabilă a partidelor politice”. Pe de altă parte, fondurile obținute de către partidul politic, în afara campaniei electorale, care au fost transferate în conturile bancare de campanie deschise la nivel central, trebuie declarate la Autoritatea Electorală Permanentă de către mandatarul financiar coordonator, în termen de 5 zile de la data efectuării transferului, iar „aportul financiar nu poate face obiectul transferului în conturile bancare pentru campania electorală”¹⁵.

Controlul finanțării partidelor politice și a campaniilor electorale trimite la „Autoritatea Electorală Permanentă, instituție abilitată să controleze respectarea prevederilor legale privind veniturile și cheltuielile partidelor politice, ale alian-

țelor politice sau electorale, ale candidaților independenți, precum și legalitatea finanțării campaniilor electorale. Pe de altă parte, controlul privind subvențiile de la bugetul de stat va fi efectuat și de Curtea de Conturi. Autoritatea Electorală Permanentă este actorul instituțional nonpolitic abilitat prin legea nr. 208/2015 privind alegerea Senatului și a Camerei Deputaților, precum și pentru organizarea și funcționarea Autorității Electorale Permanente, să realizeze controlul finanțării partidelor politice și a campaniilor electorale. Astfel, legea 113/2015 pentru modificarea și completarea legii nr. 334/2006 privind finanțarea activității partidelor politice și a campaniilor electorale, publicată în Monitorul Oficial, Partea I, nr. 339 din 18 mai 2015, la art. 43, alin. (1) menționează faptul că „pentru a verifica legalitatea veniturilor și cheltuielilor partidelor politice, Autoritatea Electorală Permanentă poate solicita documente și informații de la persoanele fizice și juridice care au prestat servicii, gratuit sau contra cost partidelor politice, precum și de la orice instituție publică”, iar „partidele politice au obligația de a permite accesul organelor de control ale Autorității Electorale Permanente în sediile lor. În același sens al exercitării controlului și transparenței se specifică faptul că „în cazul în care apar suspiciuni privind săvârșirea unor fapte de natură penală, AEP sesizează organele de urmărire penală”. Astfel, partidele sunt supuse

controlului și justiției în cazul în care încalcă prevederile legii. Prin urmare, art. 46 arată că nu doar AEP, ci și „autoritățile publice au obligația de a sprijini Autoritatea Electorală Permanentă în efectuarea controlului finanțării partidelor politice”¹⁶.

Datoriile acumulate de partide, în timpul campaniilor electorale anterioare alegerilor parlamentare din 11 decembrie 2016, arată faptul că finanțarea partidelor politice permite cheltuieli cu mult peste veniturile legale, declarate și realizate de formațiunile politice. Prin urmare, legea finanțării activității partidelor politice și a desfășurării campaniilor electorale prevede controlul financiar cu privire la sumele donate partidelor politice pe parcursul campaniilor electorale. Astfel, legea nr. 78/2016 din 28 aprilie 2016 pentru modificarea și completarea legii nr. 334/2006 privind finanțarea activității partidelor politice și a campaniilor electorale publicată în Monitorul Oficial nr. 330 din 28 aprilie 2016, introduce un nou alineat cu care are următorul cuprins: „conturile bancare pentru campania electorală au statut de afecțiune specială și nu sunt supuse executării”¹⁷. Prin urmare, datoriile acumulate de partide din campaniile anterioare nu vor fi supuse executării de către sponsorii sau donatorii partidelor politice.

Caracterul netransparent, cu privire la finanțarea candidaților și organizațiilor politice, a reprezentat esența campaniilor electorale românești.

Banii gri sau negri ajungeau să finanțeze campaniile electorale, iar candidații acumulau datorii față de sponsori. Astfel, legea electorală, depolitizând finanțarea publică, și-a propus să disciplineze partidele politice pe perioadele desfășurării campaniilor electorale. Prin urmare, nu doar subvențiile de la bugetul de stat au fost controlate, ci și donatorii sau sponsorii partidelor politice care alocu sume de bani, fie la dreapta, fie la stânga eșicherului politic, cu scopul de a obține diferite beneficii de la bugetul de stat. Cu toate acestea, partidele au acumulat datorii, deoarece sumele strânse în precampanie au fost cheltuite pe diferite activități în timpul campaniei electorale¹⁸.

Campanie electorală în precampanie

Campania electorală pentru alegerile parlamentare de pe 11 decembrie 2016 a avut loc mai mult în mediul online și în platourile televiziunilor, datorită faptului că legea electorală interzice afișajul stradal de mari dimensiuni. Astfel, cetățeanul a fost privat de știința poziției listei propusă de birourile politice și, în consecință, nu a știut pe cine votează, ci doar cu ce partid va vota. Miza alegerilor pentru scrutinul de listă organizat pe 11 decembrie a fost reprezentată de trecerea pragului electoral și de intrarea în Parlament a cât mai multor formațiuni politice, în vederea formării majorităților politice

care să susțină viitorul guvern politic. În democrație, obiectivul oricărui partid politic îl reprezintă câștigarea alegerilor la urne.

Efectul legii electorale 113/2015 a constatat în faptul că actuala campanie electorală pentru alegerile parlamentare a fost lipsită de prezența „cozonacului electoral” și a sponsorilor clasici de partid, deoarece a fost finanțată de la bugetul de stat, tocmai ca partidele politice să nu mai acumuleze datorii față de creditorii politici. Oricum, orice sponsorizare privată către un partid politic sau candidat s-a făcut cu titlu de donație, tocmai ca partidele politice să nu mai fie obligate să ramburseze sumele încasate sau să fie nevoite să acorde contracte donatorilor, odată ajunse la guvernare. De aceea, actuala campanie electorală a fost tăcută, mai mult anostă și austeră, în comparație cu anterioarele campanii electorale. Pe de altă parte, partidele nu au mai fost tentate să primească bani fără facturi sau în afara sistemului bancar, deoarece cunoșteau din lege faptul că dacă vor trece de pragul electoral, cheltuielile le vor fi decontate de la bugetul de stat și de aceea alegătorul nu mai necesita să fie mituit cu pui congelați sau pungi în care se aflau produse alimentare.

Lipsa mesajelor de campanie a partidelor politice, concurența dintre politic și nepolitic, dintre partide și ONG-uri, transformate în organizații politice, au creat confuzie în rândurile alegătorilor, susținătorilor sau simpatizanților de partid. Neavând ce oferi cetățenilor, partidele nu au mai

recurs la promisiuni electoraliste și politicianiste, deoarece creșterile de orice tip trebuie să fie însoțite și de indicarea sursei de finanțare.

La alegerile parlamentare din 11 decembrie, cetățeanul a votat partidul și mai puțin candidatul. Cetățeanul a votat lista cu candidați propusă și ordonată la partid. Astfel, mașinăriile de partid au fost puse în mișcare în vederea susținerii listei propriului partid. Prin urmare, votul pe listă de partid reprezintă modalitatea prin care cetățeanul și-a exprimat simpatia față de o anumită formațiune politică și mai puțin față de un anumit candidat.

Scrutinul de listă

La alegerile din 11 decembrie, cetățenii au votat liste închise de partid. Votul pe listă de partid semnifică faptul că cu un singur vot cetățeanul votează mai mulți candidați înscriși pe o listă fabricată la sediul organizațiilor politice. „Lista închisă sau blocată, nu permite alegătorului să efectueze nici un fel de modificări, el votând un chenar integral aflat pe buletinul de vot”¹⁹. Prin urmare, listele închise reprezintă monopolul desemnării candidaților de către birourile partidelor politice. Astfel, listele închise acordă importanță maximă deciziei conducerilor partidelor în desemnarea candidaților aleși”²⁰.

În anul 2015 partidele politice au votat revenirea la sistemul de vot pe listă închisă de partid, cu scopul exercitării unui cât mai mare control

politic asupra aspiranților la candidaturi. Astfel, lista închisă sau blocată de partid a fost promulgată prin legea nr. 208/2015 privind alegerea Senatului și a Camerei Deputaților, precum și pentru organizarea și funcționarea Autorității Electorale Permanente. Prin urmare, senatorii și deputații se vor alege prin *scrutin de listă*, potrivit principiului reprezentării proporționale, iar alineantul (4) din legea nr. 208/2015 pune în lumină supremația listei blocate și anume că: „în aceeași circumscripție electorală, un partid politic, o alianță politică sau o alianță electorală poate propune, pentru fiecare dintre Camerele Parlamentului, numai o singură *listă* de candidați, iar partidele politice din alianțele politice sau alianțele electorale pot participa la alegeri numai pe listele alianței”²¹. Legea amintește de faptul că scrutinul se organizează pe baza principiilor proporționalității și reprezentativității, iar atribuirea mandatelor fiecărei liste de partid se distribuie proporțional cu numărul de voturi obținute de fiecare formațiune politică. Prin urmare, „fiecărei liste i se repartizează atâtea mandate de câte ori coeficientul electoral al circumscripției electorale se include în voturile valabil exprimate pentru acea listă”²². Atribuirea mandatelor se face de biroul electoral de circumscripție, în ordinea înscrierii candidaților pe listă, iar mandatele desfășurate pe listele de candidați, se efectuează în ordinea înscrierii acestora pe listă”. Pe de altă parte,

art. 95, alin 2, lit. h) precizează că „numărul voturilor valabil exprimate sunt obținute de fiecare listă de candidați și candidat independent”²³.

Fabricarea și centralizarea listelor cu candidați pentru alegerile parlamentare a reprezentat atributul birourilor organizațiilor politice. La alegerile din 11 decembrie 2016 s-au votat liste. În consecință, cetățenii au votat întreaga listă impusă de organizațiile politice²⁴.

Mecanismul transformării voturilor în mandate

Scrutinul electoral din 11 decembrie 2016 s-a desfășurat în baza Legii nr. 208/2015, care a reglementat modalitatea de alegere a Senatului și Camerei Deputaților, precum și modul de organizare și funcționare a Autorității Electorale Permanente. Legea electorală a fost votată de puterea legislativă în primăvara lui 2015, reprezentând voința partidelor politice parlamentare, care au revenit astfel la vechiul sistem de vot, cel pe listă ordonată și centralizată la partid. Pe baza acestei legi s-a desfășurat scrutinul parlamentar de listă închisă de partid, organizat pe baza principiului reprezentării proporționale. În ziua votului, indiferent de simpatiile pentru un anumit candidat, cetățeanul a votat, pe buletinele de vot, două liste ordonate de partid: una pentru Camera Deputaților și alta pentru Senat. Astfel, cantitatea de voturi de la urne a fost delegată reprezentanților partidelor politice²⁵.

Transformarea voturilor în mandate nu se face oricum, ci separat, atât pentru Senat, cât și pentru Cameră, iar repartizarea mandatelor s-a realizat de către biroul electoral de circumscripție, în ordinea înscrierii candidaților pe listă, însă după ce partidele politice au trecut de pragul electoral. Pragul electoral reprezintă numărul minim necesar de voturi valabil exprimate pentru reprezentarea parlamentară a unei formațiuni politice. Prin urmare, un partid politic, pentru a intra în Parlament, a trebuit să obțină la urne 5% din totalul voturilor valabil exprimate la nivel național sau 20% din totalul voturilor valabil exprimate în cel puțin 4 circumscripții electorale pentru toți competitorii electorali. Astfel, listele de candidați ale partidelor politice care nu vor obține coeficientul electoral de 5%, precum și voturile neutilizate nu primesc mandate de senatori sau deputați de la biroul electoral de circumscripție, ci vor fi redistribuite de la centru, de la BEC.

Cum se transformă voturile în mandate parlamentare, conform legislației electorale?

Repartizarea și atribuirea mandatelor de deputat și de senator se fac în două etape: la nivelul fiecărei circumscripții electorale, adică la nivelul fiecărui județ, precum și la nivel național.

Conform legii 208/2015, art. 94, alin. (6) lit. b), se menționează că „fiecărei liste i se repartizează atâtea mandate de câte ori coeficientul electoral al circumscripției electorale

se include în voturile valabil exprimate pentru acea listă, iar atribuirea mandatelor se face de biroul electoral de circumscripție, în ordinea înscrierii candidaților pe listă. Voturile neutilizate sau inferioare coeficientului electoral și mandatele ce nu au putut fi atribuite de biroul electoral de circumscripție se comunică Biroului Electoral Central, pentru a fi repartizate centralizat”²⁶.

Coeficientul electoral al circumscripției este stabilit de biroul electoral, separat pentru Senat și pentru Camera Deputaților, prin împărțirea numărului total de voturi valabil exprimate pentru toate listele de candidați ale partidelor politice, la numărul de deputați și senatori, ce urmează să fie aleși în acea circumscripție. Coeficientul electoral este numărul întreg, rezultat din această împărțire.

La nivel național, Biroul Electoral Central însumează, separat, pentru Senat și pentru Camera Deputaților, voturile listelor partidelor care nu au trecut pragul electoral din toate circumscripțiile electorale, pentru fiecare organizație politică. Prin urmare, legea 208/2015, art. 94, alin. (7), menționează că numărul voturilor obținute de fiecare partid politic, se împarte la 1, 2, 3, 4., făcându-se atâtea operații de împărțire câte mandate nu au putut fi atribuite la nivelul circumscripțiilor electorale. Câturile rezultate din împărțire, indiferent de lista din care provin, se clasifică în ordine descrescătoare, până la concurența numărului de mandate neatribuite. Prin urmare,

cel mai mic dintre aceste câaturi constituie coeficientul electoral național, pentru senatori și, separat, pentru deputați²⁷.

În urma centralizării rezultatelor votului, fiecărui partid politic i se repartizează atâtea mandate de deputați și de senatori, de câte ori coeficientul electoral național se cuprinde în numărul total al voturilor valabil exprimate pentru partidul politic, rezultat din însumarea națională a voturilor neutilizate și a celor inferioare coeficientului electoral de circumscripție.

Repartizarea mandatelor pe circumscripții din lista ordonată pe țară se face în ordinea scorului electoral obținut de partidele politice la urne, adică primul număr din lista ordonată la nivel național se împarte la repartitorul circumscripției de la care provine, rezultând numărul de mandate ce îi revin partidului în circumscripția respectivă.

Dacă nici un partid politic sau alianță electorală nu obțin majoritatea la urne a voturilor cetățenilor, atunci voturile cetățenilor acordate partidelor care nu au întrunit coeficientul electoral de 5% sunt redistribuite proporțional formațiunilor politice care au trecut pragul electoral, însă în funcție de procentul electoral obținut separat de fiecare partid politic, atât la Camera Deputaților, cât și la Senat.

După scrutinul electoral din 11 decembrie 2016, Autoritatea Electorală Permanentă a anunțat rezultatele finale ale mandatelor la nivel național, în urma votului și redistribuirii.

Astfel, la Camera Deputaților: PSD a obținut 154 mandate, PNL - 69, USR - 30, UDMR - 21, ALDE - 20, PMP - 18, minorități - 17. La Senat, PSD obținut 67 de mandate, PNL - 30, USR - 13, UDMR - 9, ALDE - 9, PMP - 8.²⁸ Astfel, numărul total al senatorilor și deputaților este de 465, din care 329 de deputați și 136 de senatori.

După centralizarea tuturor secțiilor de votare, BEC a prezentat rezultatele finale în urma scrutinului. Astfel, procentele partidelor politice care au trecut pragul electoral de 5%, la Camera Deputaților au fost următoarele²⁹, PSD a obținut 45,47% din voturi, PNL - 20,04%, USR - 8,87%, UDMR - 6,18%, ALDE - 5,62%, iar PMP - 5,34%.

La Senat³⁰, PSD a obținut 45,67%, PNL - 20,41%, USR - 8,92%, UDMR - 6,24%, ALDE - 6%, iar PMP - 5,65%.³¹

Numărul de voturi obținute de partidele politice care au trecut pragul electoral la Camera Deputaților, au fost următoarele: PSD - 3204864, PNL - 1412377, USR - 625154, UDMR- 435969, ALDE - 396386 - PMP 376891.³²

Numărul de voturi obținute de partidele politice care au trecut pragul electoral la Senat, au fost următoarele: PSD - 3221786, PNL- 1440193, USR - 629375, UDMR - 440409, ALDE -423728, PMP - 398791³³.

În loc de concluzii

La alegerile din 11 decembrie, cetățenii au votat liste închise de

partid, fabricate la centru de birourile partidelor politice. Legea electorală 208/2015 a conferit partidelor politice monopolul desemnării candidaților. Astfel, în ziua votului, cetățeanul a vot două liste ordonate de partid, una pentru Camera și alta pentru Senat, iar cantitatea de voturi de la urne a fost trasformată în mandate parlamentare doar pentru listele de partid care au trecut pragul electoral stabilit de legea electorală.

Transformarea voturilor în mandate s-a înregistrat separat, atât pentru Senat, cât și pentru Cameră, iar repartizarea mandatelor parlamentare s-a realizat de Biroul Electoral de Circumscripție, ordonat, conform înscrierii candidaților pe listă de către partidele politice.

După scrutinul electoral din 11 decembrie, când cetățenii cu drept de vot și-au exprimat opțiunile politice pentru o formațiune politică sau alta, rezultatele urnelor, anunțate de Biroul Electoral Central³⁴, au pus în lumină voința exprimată de cetățeni. Astfel, legitimitatea urnelor din ziua votului a conferit partidelor politice, care au trecut de pragul electoral de 5%, dreptul reprezentării democratice a cetățenilor în Parlament.

În democrație, partidele politice se confruntă la urne pentru preluarea puterii politice, iar scrutinul electoral de listă ordonată de partid din 11 decembrie a pus în lumină confruntarea democratică dintre formațiunile politice, precum și voința cetățenilor care au venit la urne și au votat listele de partid, separat pentru

Cameră și Senat. Rezultatele electorale democratice de la urne au fost previzibile, deși prezența la vot a fost scăzută, sub 40%.

Prin vot, cetățenii și-au exprimat opțiunea politică pentru o formațiune politică sau alta și și-au cedat puterea în ziua votului parlamentarilor pe care i-au ales democratic, conferind legitimitate partidelor politice care au trecut pragul electoral. Legitimitatea scrutinului și desemnarea reprezentanților aleși au fost consfințite prin votul democratic al cetățenilor care au votat, pe 11 decembrie 2016, în funcție de simpatii sau interese un anumit partid politic.

Campania electorală pentru alegerile parlamentare a fost absentă, anostă și austeră, datorită constrângerilor legii electorale cu privire la finanțarea partidelor politice și a campaniilor electorale, dar și datorită faptului că este decontată de la bugetul de stat, însă doar pentru partidele politice care au trecut pragul electoral. Prin redistribuirea voturilor partidelor politice care nu au trecut de pragul electoral, precum și a celor neutilizate, urmate de transformarea lor în mandate parlamentare la nivel național de către Biroul Electoral Central, partidele politice au ocupat toate fotoliile parlamentare și reprezintă proporțional toți cetățenii în Parlamentul României, și pe cei care au votat și pe cei care nu și-au exprimat opțiunea politică. De aceea, redistribuirea voturilor la nivel central de către softul AEP-ului a funcționat ca o

primă electorală pentru partidele politice care au trecut pragul electoral de 5 %, ocupând astfel toate mandatele parlamentare, 329 de deputați și 136 de senatori, în total 465 de fotolii parlamentare.

La alegerile parlamentare, cetățeanul a votat partidul, adică lista cu candidați propusă de birourile politice ale partidelor în buletinele de vot. Cetățenii și-au exprimat prin vot democratic simpatiile politice sau interesele pentru un partid politic și mai puțin pentru un anumit candidat.

Rezultatele electorale ale urnelor au arătat faptul că partidele mari au adunat cele mai multe voturi, iar partidele noi au reușit să intre în Parlament, trecând de limita pragului electoral de 5% la nivel național.

Redistribuirea mandatelor parlamentare s-a realizat la nivel național, în funcție de coeficientul electoral al circumscripției. Prin urmare, la redistribuire au intrat în Parlament candidații aflați pe listele partidelor care au trecut pragul electoral de 5% la nivel național, deși au obținut mai puține voturi decât candidații aceluiași partid politic sau al altuia, dar din altă circumscripție electorală, deoarece legea electorală 208/2015 pentru alegerea deputaților și senatorilor a fost gândită în așa fel încât să nu ofere șanse politice partidelor mici sau candidaților independenți, ci doar partidelor mari. Motivul fiind reprezentat de faptul că proporționalitatea scăzută penalizează partidele mici și în final le elimină. Astfel, partidele care au reușit să obțină la urne 20% din totalul

voturilor valabil exprimate în cel puțin 4 circumscripții electorale au intrat în Parlament.

La alegerile parlamentare din 11 decembrie 2016, pentru prima oară în istoria electorală postdecembristă, niciun partid politic nu a realizat vreo alianță politică preelectorală cu un alt partid politic. Formațiunile politice au așteptat să vadă dacă vor trece individual de pragul electoral de 5%, deoarece pentru al doilea membru al alianței, legea electorală cere încă 3% din voturile valabil exprimate pe întreaga țară, ajungându-se la un prag de 8%, iar pentru al treilea membru al alianței se adăugă câte un procent din voturile valabil exprimate în toate circumscripțiile electorale, ajungându-se la 10% din voturile valabil exprimate pe întreaga țară. Prin urmare, temerea partidelor politice de a nu trece de pragul electoral le-a determinat să nu realizeze nicio alianță politico-electorală înainte de alegeri .

După terminarea campaniei electorale, după ziua votului și după anunțarea rezultatelor urnelor, puterea cetățenilor a fost transferată partidelor politice care au trecut pragul electoral de 5% la nivel național. Astfel, partidele politice au fost legitimate să formeze majoritatea politică parlamentară în vederea susținerii guvernului. Conform rezultatelor urnelor, majoritatea parlamentară nu putea fi formată de un singur partid, iar negocierea unei formule politice era necesară în vederea fabricării unei coaliții

politice parlamentare și guvernamentale postelectorale. Negocierile politice cu privire la formarea majorității parlamentare au pus în lumină arhitectura politică guvernamentală.

Odată ce majoritatea politică parlamentară s-a constituit ea a propus șefului statului numele Premierului, care a fost respins inițial. A doua propunere de Premier a majorității parlamentare a fost acceptată de Președinte și astfel Parlamentul a fost convocat în vederea audierii miniștrilor desemnați de către

comisiile de specialitate ale Parlamentului. În urma audierilor, toți miniștrii cabinetului au primit aviz pozitiv din partea comisiilor de specialitate. Ulterior, parlamentarii au trecut la vot și au acordat Guvernului și programului de guvernare votul de încredere, iar Președintele României a numit Guvernul pe baza votului de încredere acordat de Parlament. Astfel, noul Executiv a depus jurământul de investitură în fața Președintelui.

Note

- ¹ Florin Grecu, „Noua legislație electorală din România: Disciplină și transparență financiară”, *Sfera Politicii*, Nr. 3, 2015, pp. 65-77, <http://www.sferapoliticii.ro/sfera/185/art07-Grecu.php>. (accesat 29.01.2017).
- ² Giovanni Sartori, *Ingenieria constituțională comparată*, traducere de Gabriela Tănăsescu, Editura Institutul European, Iași, 2008, pp. 38-39.
- ³ Cristian Preda, *România postcomunistă și România interbelică*, Editura Meridiane, București, 2002, p. 26.
- ⁴ Giovanni Sartori, *op.cit.*, p. 39.
- ⁵ *Ibidem*, p. 40.
- ⁶ *Ibidem*, p. 41.
- ⁷ *Ibidem*, p. 50.
- ⁸ „Legea nr. 208 din 20 iulie 2015 privind alegerea Senatului și a Camerei Deputaților, precum și pentru organizarea și funcționarea Autorității Electorale Permanente”, publicat în Monitorul Oficial, Nr. 553/24 iul. 2015, <http://www.roaep.ro/legislatie/wp-content/uploads/2016/09/Legea-nr.-208-2015-actualizata-sept-2016.pdf>, (accesat 21.01.2016).
- ⁹ Florin Grecu, „Transformarea voturilor cetățenilor în mandate uninominale în Parlament. Studiu de caz: Alegerile parlamentare din decembrie 2012, Circumscripția electorală nr. 42, Municipiul București”, *Sfera Politicii*, Nr. 2, 2013, pp. 66-79, <http://www.sferapoliticii.ro/sfera/174/art07-Grecu.php>, (accesat 22.01.2016).
- ¹⁰ „Legea 113/2015 pentru modificarea și completarea Legii nr. 334/2006 privind finanțarea activității partidelor politice și a campaniilor electorale”, *Monitorul Oficial*, Partea I nr. 339 din 18 mai 2015”, http://www.dreptonline.ro/legislatie/legea_113_2015_modificare_lege_334_2006_finantarea_activitatii_partidelor_politice_campanii_electorale.php, (accesat 30.01.2017).
- ¹¹ *Ibidem*.
- ¹² *Ibidem*.
- ¹³ *Ibidem*.
- ¹⁴ *Ibidem*.

- ¹⁵ *Ibidem.*
- ¹⁶ *Ibidem.*
- ¹⁷ „Legea nr. 78/2016 din 28 aprilie 2016 pentru modificarea și completarea Legii nr. 334/2006 privind finanțarea activității partidelor politice și a campaniilor electorale publicată”, *Monitorul Oficial*, Nr. 330 din 28 aprilie 2016”, <http://www.roaep.ro/legislatie/wp-content/uploads/2016/05/LEGEA-78-2016.pdf>, (accesat 20.01.2017).
- ¹⁸ Roxana Popa, „PNL, plin de datorii. Bani nici măcar pentru utilități. Pe cine pune conducerea la plată”, în *Stiripesurse.ro*, 06.01.2017, http://www.stiripesurse.ro/pnl-plin-de-datorii-bani-nici-macar-pentru-utilitati-pe-cine-pune-conducerea-la-plata_1172436.html, (accesat 07.02.2017).
- ¹⁹ Alexandru, Radu, *Sisteme electorale, Tipologie și funcționare*, Ediția a III-a, adăugită și revizuită, Editura ProUniversitaria, 2012, București, pp. 56-58.
- ²⁰ *Ibidem*, p. 149.
- ²¹ „Legea nr. 208 din 20 iulie 2015”, *op. cit.*
- ²² *Ibidem.*
- ²³ *Ibidem.*
- ²⁴ Florin Grecu, „Alegeri parlamentare 2016 – Scrutinul de listă”, *Ziare.com*, 03.10.2016, <http://www.ziare.com/alegeri/alegeri-parlamentare-2016/alegeri-parlamentare-2016-scrutinul-de-lista-1438457>, (accesat 25.01.2017).
- ²⁵ *Idem*, „Alegeri parlamentare 2016 – Transformarea voturilor în mandate parlamentare”, *Ziare.com*, 11.11.2016, [http://www.ziare.com/alegeri/alegeri-parlamentare-2016/alegeri-parlamentare-2016-transformarea-](http://www.ziare.com/alegeri/alegeri-parlamentare-2016/alegeri-parlamentare-2016-transformarea-voturilor-in-mandate-parlamentare-1442960)
- voturilor-in-mandate-parlamentare-1442960, (accesat 25.01.2017).
- ²⁶ „Legea nr. 208 din 20 iulie 2015”, *op. cit.*,
- ²⁷ *Ibidem.*
- ²⁸ „Rezultate finale alegeri parlamentare 2016: BEC”, *News.ro*, 15.12.2016, <http://www.news.ro/politic-intern/rezultate-finale-alegeri-parlamentare-2016-bec-camera-deputatilor-psd-154-mandate-pnl-69-usr-30-udmr-21-alde-20-pmp-18-minoritati-17-senat-psd-67-mandate-pnl-30-usr-13-udmr-9-alde-9-pmp-8-1924400415002016121516080788>, (accesat 25.01.2017).
- ²⁹ „PROCESE-VERBALE privind centralizarea voturilor, constatarea rezultatelor alegerilor și atribuirea mandatelor de deputat”, <http://parlamentare2016.bec.ro/rezultate/procese-verbale-privind-centralizarea-voturilor-constatarea-rezultatelor-alegerilor-si-atribuirea-mandatelor-de-deputat/>, (accesat 25.01.2017).
- ³⁰ „PROCESE-VERBALE privind centralizarea voturilor, constatarea rezultatelor alegerilor și atribuirea mandatelor de senator”, <http://parlamentare2016.bec.ro/rezultate/procese-verbale-privind-centralizarea-voturilor-constatarea-rezultatelor-alegerilor-si-atribuirea-mandatelor-de-senator/>, (accesat 28.01.2017).
- ³¹ „Infografic: Rezultate finale BEC: PSD are 221 de mandate de deputați și senatori, cu 12 mai puțin decât este nevoie pentru a avea majoritatea în Parlament/ALDE are 29 de mandate”, <http://www.hotnews.ro/stiri-politic-21474394-rezultate-finale-bec-psd-are-221-mandate-deputati-senatori->

- 12-mai-putin-decat-este-nevoie-pentru-avea-majoritatea-parlament.htm, (accesat 28.01.2017).
- ³² „BEC, Proces Verbal privind rezultatele finale ale alegerilor pentru Camera Deputaților”, http://parlamentare2016.bec.ro/wp-content/uploads/2016/12/4_RF.pdf, (accesat 01.02.2017).
- ³³ „BEC, Proces Verbal privind rezultatele finale ale alegerilor pentru Senat”, http://parlamentare2016.bec.ro/wp-content/uploads/2016/12/3_RF.pdf, (accesat 01.02.2017).
- ³⁴ „Rezultate”, <http://parlamentare2016.bec.ro/rezultate/>, (accesat 01.02.2017).
- ³⁵ Florin Grecu, „Alegeri parlamentare 2016: Voturi, mandate, guvernare”, *Ziare.com*, 19.12.2016, <http://www.ziare.com/alegeri/rezultate-alegeri-parlamentare-2016/alegeri-parlamentare-2016-voturi-mandate-guvernare-1447111>, (accesat 25.01.2017).

Bibliografie

- GRECU, Florin, „Noua legislație electorală din România: Disciplină și transparență financiară”, *Sfera Politicii*, Nr. 3, 2015, pp. 65-77, <http://www.sferapoliticii.ro/sfera/185/art07-Grecu.php>.
- IDEM, „Transformarea voturilor cetățenilor în mandate uninominale în Parlament. Studiu de caz: Alegerile parlamentare din decembrie 2012, Circumscripția electorală nr. 42, Municipiul București”, *Sfera Politicii*, Nr. 2, 2013, pp. 66-79, <http://www.sferapoliticii.ro/sfera/174/art07-Grecu.php>.
- IDEM, „Alegeri parlamentare 2016 - Scrutinul de listă”, în *Ziare.com*, <http://www.ziare.com/alegeri/alegeri-parlamentare-2016/alegeri-parlamentare-2016-scrutinul-de-lista-1438457>.
- IDEM, „Alegeri parlamentare 2016 – Transformarea voturilor în mandate parlamentare”, în *Ziare.com*, <http://www.ziare.com/alegeri/alegeri-parlamentare-2016/alegeri-parlamentare-2016-transformarea-voturilor-in-mandate-parlamentare-1442960>.
- IDEM, „Alegeri parlamentare 2016: Voturi, mandate, guvernare”, în *Ziare.com*, <http://www.ziare.com/alegeri/rezultate-alegeri-parlamentare-2016/alegeri-parlamentare-2016-voturi-mandate-guvernare-1447111>.
- PREDA, Cristian, *România Postcomunistă Și România Interbelică*, Editura Meridiane, București, 2002.
- RADU, Alexandru, *Sisteme electorale, Tipologie și funcționare*, Editia a III-a, adăugită și revizuită, Editura ProUniversitaria, București, 2012.
- SARTORI, Giovanni, *Ingineria constituțională comparată*, traducere de Gabriela Tănăsescu, Editura Institutul European, Iași, 2008.

Legislație electorală:

- „Legea nr. 208 din 20 iulie 2015 privind alegerea Senatului și a Camerei Deputaților, precum și pentru organizarea și funcționarea Autorității Electorale Permanente”, <http://www.roaep.ro/legislatie/wp->

content/uploads/2016/09/Legea-nr.-208-2015-actualizata-sept-2016.pdf.
 „Legea 113/2015 pentru modificarea și completarea Legii nr. 334/2006 privind finanțarea activității partidelor politice și a campaniilor electorale”, Monitorul Oficial, Partea I nr. 339 din 18 mai 2015.

http://www.dreptonline.ro/legislatie/lege_a_113_2015_modificare_lege_334_2006_finantarea_activitatii_partidelor_politice_campanii_electorale.php.

„Legea nr. 78/2016 din 28 aprilie 2016 pentru modificarea și completarea Legii nr. 334/2006 privind finanțarea activității partidelor politice și a campaniilor electorale publicată”, Monitorul Oficial, Nr. 330 din 28 aprilie 2016,
<http://www.roaep.ro/legislatie/wp-content/uploads/2016/05/LEGEA-78-2016.pdf>.

Rezultate BEC:

„Rezultate”,
<http://parlamentare2016.bec.ro/rezultate/>.

„PROCESE-VERBALE privind centralizarea voturilor, constatarea rezultatelor alegerilor și atribuirea mandatelor de deputat”,
<http://parlamentare2016.bec.ro/rezultate/procese-verbale-privind-centralizarea-voturilor-constatarea-rezultatelor-alegerilor-si-atribuirea-mandatelor-de-deputat>

„PROCESE-VERBALE privind centralizarea voturilor rezultatelor alegerilor

mandatelor de senator”,
<http://parlamentare2016.bec.ro/rezultate/procese-verbale-privind-centralizarea-voturilor-constatarea-rezultatelor-alegerilor-si-atribuirea-mandatelor-de-senator/>.

Ziare online:

„Infografic Rezultate finale BEC: PSD are 221 de mandate de deputați și senatori, cu 12 mai puțin decât este nevoie pentru a avea majoritatea în Parlament / ALDE are 29 de mandate”, în *Hotnews.ro*,
<http://www.hotnews.ro/stiri-politic-21474394-rezultate-finale-bec-psd-are-221-mandate-deputati-senatori-12-mai-putin-decat-este-nevoie-pentru-avea-majoritatea-parlament.htm>.

„Rezultate finale alegeri parlamentare 2016: BEC”, în *News.ro*,
<http://www.news.ro/politic-intern/rezultate-finale-alegeri-parlamentare-2016-bec-camera-deputatilor-psd-154-mandate-pnl-69-usr-30-udmr-21-alde-20-pmp-18-minoritati-17-senat-psd-67-mandate-pnl-30-usr-13-udmr-9-alde-9-pmp-8-1924400415002016121516080788>.

POPA, Roxana, „PNL, plin de datorii. Bani nici măcar pentru utilități. Pe cine pune conducerea la plată”, în *Stiripesurse.ro*,
<http://www.stiripesurse.ro/pnl-plin-de-datorii-bani-nici-macar-pentru-utilitati-pe-cine-pune-conducerea-la-plata/>

Unificarea drepteii: testul parlamentarelor

(Mearging of the Right in Romania: the elections test)

Sabin DRĂGULIN
Silvia ROTARU

Abstract: *This is a incipient analysis which aim is to present some points of view that have coagulated in the short period since the general elections on December 11th, 2016. Our approach is trying to identify those well-known elements for the specialists, which have generated the downward slope for PNL, since the local elections in June 2016 to the parliamentary elections in December. We aim to make this endeavor because we believe that this party political result was the surprise element of these elections.*

Keywords: *romanian general elections, voting, electoral campaign, PNL, PSD, USR.*

Introducere

Alegerile pentru Parlamentul României din 11 decembrie 2016 prezintă un moment important în procesul de traziție al statului și societății românești către modelul unui regim politic consolidat și realizarea întăririi instituțiilor fundamentale necesare activității funcționale a statului de drept.

Încă de la început, trebuie să observăm că alegerile din anul 2016, fie că le luăm în considerare pe cele locale, fie pe cele generale, s-au desfășurat după reguli parțial noi sau noi la nivelul legislației electorale, care, din punctul nostru de vedere au avut o influență importantă.

În cazul alegerilor locale a apărut noutatea alegerii indirecte a președintelui de Consiliu Județean, în urma votului politic exprimat de consilierii județeni aleși. Această reformă a înlocuit alegerea directă a președintelui. Motivația logică a demersului, ce a provenit din rândurile celor două mari partide politice care au dominat spațiul politic în perioada 2012-2016 respectiv PSD și PNL, a fost aceea a diminuării rolului Președintelui Consiliului Județean, văzut în spațiul public ca un baron local. Existența votului direct, în acest caz, a creat o anomalie la nivelul raporturilor de putere din interiorul partidelor, unde legitimitatea Președintelui Consi-

liului Județean era foarte mare în raport cu cea a președintelui de partid, în condițiile în care acesta din urmă putea să provină din rândul deputaților sau al senatorilor, ceea ce implica primirea unui număr mai mic de voturi pentru alegerea sa. Astfel, în ultimele legislaturi a apărut fenomenul baronizării partidelor, adică apariția unor factori de putere locali reprezentați de oamenii politici aleși în aceste funcții care ajungeau să transforme în feude propriile județe. Din punct de vedere politic, decizia în partide aparținea voinței baronilor care impuneau la nivel central atât principalele obiective politice ce trebuiau promovate în cadrul activității guvernamentale, cât și formele de finanțare a autorităților locale.

Revenind, pe fondul imaginii negative din spațiul public al baronilor, PSD și PNL au promovat această reformă electorală cu scopul de a scădea din puterea politică a acestora, chiar dacă oficial această poziție nu a fost asumată public niciodată.

A doua modificare majoră la nivelul legislației electorale a privit revenirea la modalitatea de a alege reprezentanții în cadrul camerei inferioare a Parlamentului, respectiv Camera Deputaților și pe reprezentanții din cadrul camerei superioare, respectiv Senatul. Începând cu anul 2008 a fost introdus în România sistemul uninominal de vot într-un singur tur cu distribuție proporțională a mandatelor¹.

Acest sistem de vot, care își propunea să aducă cât mai aproape

omul politic de cetățean, s-a dovedit a fi falimentar. Aici este necesar să facem o scurtă analiză. Ideea de a schimba sistemul de vot proporțional pe liste, care implică realizarea unei liste închise decisă de liderii de partid și confirmată de către președintele formațiunii politice este în mod principal corectă. Ceea ce nu s-a luat în discuție la momentul adoptării acestei legi, în martie 2008, a fost aceea a faptului că un sistem politic uninominal se aplică în condițiile în care există o tradiție democratică consolidată, reguli democratice încetățenite și o clasă politică matură. Ei bine, la două decenii de la răsturnarea regimului comunist în România s-a dovedit că nici unul dintre aceste criterii preliminare obligatorii nu erau îndeplinite, ceea ce a condus la consolidarea corupției în politică prin generalizarea metodelor de „cumpărare” a votului cetățeanului prin intermediul mitei electorale. Corupția s-a manifestat prin forma acordării unor produse de larg consum în perioada campaniei electorale și a unor sume de bani în ziua alegerilor. Interesant este că se ajunsese la o competiție în rândul candidaților în acordarea acestor „ajutoare” ceea ce a deschis larg porțile corupției în zona politică. Din nevoia de a face față cheltuielilor, atât candidații, cât și partidele au acceptat sume de bani provenite din fapte de corupție și din zona neagră a economiei, ceea ce a condus la realizarea unei conexiuni periculoase pentru regimul demo-

cratic românesc, respectiv cea dintre politică și spațiul infrafracțional. Revenirea la sistemul proporțional pe liste pentru alegerile parlamentare din anul 2016 și adoptarea unei legi electorale² cu prevederi stricte în domeniul cheltuirii banilor în perioada campaniei electorale a condus la scăderea nevoii partidelor politice de a avea bugete mari. Din punct de vedere politic, decizia punerii pe listă în cadrul circumscripțiilor din județe a candidaților a revenit președintelui de partid și a forurilor de conducere ceea ce a condus la o reechilibrare a raporturilor de forță din interiorul partidelor.

Partidul Național Liberal și anul electoral 2016: alegerile locale

Tema principală pe care dorim să o analizăm pe parcursul următoarelor pagini este aceea a modului în care, singurul partid parlamentar aflat la dreapta ideologică în spațiul politic românesc, respectiv PNL a „reușit” să se claseze pe locul al doilea în opțiunea cetățenilor cu drept de vot, care s-au prezentat la turul de scrutin din 11 decembrie 2016, la o distanță de 25 de puncte procentuale față de Partidul Social Democrat.

Pentru a înțelege acest rezultat este nevoie să realizăm o scurtă incursiune în istoria recentă a PNL. Alegerile prezidențiale din 2014 au fost fără doar și poate momentul de refacere a imaginii dreptei românești și o revenire în forță, după ruperea Alianței Dreptate și Adevăr în 2007.

Victoria lui Klaus Iohannis a fost și prima confirmare a oportunității fuziunii dintre PNL și PD-L și a ideii conform căreia partidele de dreapta trebuie să se unească într-un singur bloc pentru a face față stângii coagulate în zona PSD și crearea, în mod real, pentru prima dată în istoria politică postdecembristă, a bipolarismului. Una dintre noutățile alegerilor din anul 2014 a fost aducerea la vot pentru prima dată în ultimii zece ani, a unei noi categorii de alegători, pe fondul unei emoții de tip negativ, create în spațiul public în urma evenimentelor de la primul tur, petrecute la secțiile de votare din Diaspora.³

În același timp, victoria candidatului dreptei unite la prezidențiale a reprezentat, în mod paradoxal, și punctul de slăbiciune a acestei construcții politice. Timp de aproape doi ani, PNL a încercat în permanență să se sprijine pe cota de încredere pe care o avea Klaus Iohannis fără să încerce să devină o forță politică omogenă și de sine stătătoare. Chiar dacă aceasta a suferit ceva fluctuații, ele nu au fost majore sau relevante, în contextul în care se menținea în continuare ca fiind primul în topul încrederii românilor, mult peste scorul partidului și implicit al oricărui lider din interior. Conform sondajele CSOP⁴ și INSCOP⁵ din 2015, Klaus Iohannis avea o cotă de încredere în jurul a 60 de procente.

Alegerile locale din iunie 2016 au confirmat faptul că PNL era cel mai mare partid politic de dreapta

din România și al doilea în preferințele românilor. Cu toate că la nivelul percepției mass-mediei, rezultatul a fost un eșec major pentru PNL, în interiorul partidului scorul obținut a fost văzut ca un câștig, chiar dacă victoria a fost indiscutabil de partea PSD. Să nu uităm că, prin Legea Electorală s-a hotărât ca edilii să fie aleși dintr-un singur tur de scrutin ceea ce a favorizat primarii în funcție. Este necesar să ne amintim că prin Ordonanța de Urgență 55/2014 promovată de Guvernul Ponta, declarată ulterior neconstituțională de Curtea Constituțională,⁶ PNL a pierdut nu mai puțin de 256 primari dintr-un total de 808⁷, iar PD-L 224 din 769, așadar cumulul de primari rămași al celor două partide era de 1097⁸. În procente, viitorul PNL a pierdut 30% din primarii săi. În cazul PSD situația este diferită. Înainte de OUG 55 acesta avea 1192 de primari, iar după încheierea perioadei de migrare 1628. Totalizând, PNL și PDL au pierdut 480 de primari ca urmare a ordonanței, în timp ce PSD a câștigat 436. Observăm cum majoritatea acestor primari au migrat către PSD.

După alegerile locale, PNL a obținut un număr de 1081 de primării, iar PSD 1677. Practic, cele două partide și-au securizat pozițiile în administrația locală, acestea fiind avantajate în mod evident de prevederea alegerii primarilor într-un singur tur. Totuși, efectele OUG nr. 55 au fost pozitive pentru PSD, chiar dacă reglementarea a fost consi-

derată neconstituțională și deci, mișgrația era ilegală. Acest aspect a avut un rol important în jocul politic de la alegerile locale și prin extensie, la alegerile parlamentare.

Diferența dintre cei doi adversari nu era una de necompensat, cu atât mai mult cu cât PNL avea, la acel moment, avantajul de a fi pe aceeași poziție cu Guvernul și Președintele. Se creau deci, premisele pentru un rezultat foarte bun în alegerile parlamentare ce aveau să aibă loc câteva luni mai târziu. Această afirmație a reieșit și din spusele, strategului principal al partidului, Vasile Blaga: „Partidul Național Liberal a obținut la aceste alegeri locale cel mai bun scor din 1990. Rezultatele arată cât de corectă a fost decizia fuziunii. Dacă în momentul fuziunii, după competiția de la europarlamentare, cele două partide aveau 27% și la prezidențiale au obținut 29%, iată că acum PNL are următoarele rezultate: 31% pe vot politic, la consilii județene, și peste 1000 de primari.”⁹

Cu toate acestea, în urma alegerilor s-a verificat un fapt îngrijorător care se va dovedi semnificativ în perspectiva alegerilor parlamentare. Îl putem numi în mod generic factorul „București”. Pierderea acestui fief electoral tradițional al PNL a fost cauzată de doi factori importanți. Pe primul l-am numi „pesederizarea Bucureștiului”, care a început cu cel dintâi mandat al primarului Sorin Oprescu, un apropiat cunoscut al PSD și al lui Ion Iliescu, care a candidat ca

independent în anul 2008. Formula a permis „independentului” Oprescu să câștige Capitala mergând și pe un trend crescător al PSD. Sorin Oprescu a reușit să securizeze și să fidelizeze un electorat important al Capitalei, reprezentat de pensionari și oameni dependenți de ajutoare sociale, în special prin două măsuri. Prima dintre acesta a privit plata de către Primăria Generală, a subvențiilor acordate pe gicacalorie, ceea ce a menținut prețurile pentru apa caldă și încălzire la un nivel suportabil pentru categoriile amintite, iar a doua a fost acordarea gratuității pe mijloacele de transport în comun de suprafață. Bazându-se pe acest electorat captiv, aflat în bazinul electoral tradițional al PSD și în sfera de interes al acestuia, pentru prima dată în istoria Bucureștiului, victoria stângii a fost totală, atât la sectoare, cât și la Primăria Capitalei.

Al doilea factor poate fi numit „userizarea” electoratului liberal. PNL pierde Bucureștiul în întregime din cauza apariției unei noi forțe politice pe aceeași zonă electorală: Uniunea Salvați Bucureștiul (USB), transformată după succesul de la locale, în Uniunea Salvați România (USR), care a preluat o parte importantă din electoratul anti-PSD.¹⁰

Din acest punct de vedere, se pune problema de către specialiști, dacă, în logica alegerilor parlamentare, experiența de la București se putea generaliza la național prin participarea USB la alegerile parlamentare.

USR reprezenta concretizarea juridică a demersurilor civice începute odată cu protestele împotriva proiectului Roșia Montană și continuate cu cele împotriva Guvernului Boc, a Guvernului Ponta, atingând apogeul după incendiul de la Colectiv. Este vorba despre un nou curent de gândire care pune egal între toate partidele politice postdecembriste și care consideră că întreaga clasă politică este perimată, motiv pentru care e nevoie de oameni noi, specialiști care să nu fie politicieni-vedetă. Nicușor Dan, liderul USR, a afirmat în campania sa pentru Primăria Bucureștiului, la dezbaterile organizată de Grupul de Dialog Social în perspectiva alegerilor locale, că formațiunea pe care o conduce „nu este nici de stânga, nici de dreapta”. Practic, acest nou curent de gândire apărut în România clamează dispariția ideologiilor având un discurs îndreptat către clasa de mijloc. USR se adresează în special tinerilor cu studii superioare care nu au probleme în a se autoîntreține, cunoscuți în limbajul comun cu formula de „corporatiști”. Vocile din USR promovează de asemenea, ideea conform căreia toți guvernării din perioada post-comunistă au lucrat pentru interesul propriu sau de partid și nu au avut o viziune pentru România.

Acest discurs promovat de formatorii de opinie din interiorul USR sau a celor care au sprijinit această organizație devenită mai apoi partid politic, a încercat aducerea pe același plan PSD și PNL și avea ca

scop desprinderea unui corp electoral important din bazinul electoral al liberalilor și poziționarea ca partid anti-PSD. Lozinca „PSD, PNL aceeași mizerie” apărută în timpul manifestațiilor ulterioare tragediei de la Colectiv, a fost punctul de pornire. Aceste afirmații nu au afectat electoratul tradițional al PSD, ci pe cel al PNL, aspect concretizat în rezultatul alegerilor parlamentare.

Segmentul clasei mijlocii de care aminteam, era râvnit în egală măsură și de PNL, însă indiferent de proiectele sau mesajele adresate acestui electorat, mesajele liberalilor nu au fost credibile tocmai din cauza faptului că făceau parte dintr-un partid politic care de-a lungul vremii a deținut poziții de decizie și putere în stat. Interesant este că la acest moment nu s-a înțeles că transformarea USB într-un partid care să candideze la nivel național va prelua o parte semnificativă din electoratul PNL. S-a considerat că exemplul din București este limitat din cauza caracteristicilor specifice unei mari metropole și că nu se va replica în zona rurală și la nivelul orașelor mici și mijlocii. Ideea era că USR va activa un electorat care nu votează cu PSD, dar care nu vine la vot fiind dezamăgit de PNL, adică va reuși să capaciteze un nou tip de electorat, iar bazinul clasic al PNL nu era în pericol.

Rezultatul dezastruos obținut în Capitală a determinat mișcări semnificative în interiorul partidului și chiar ideea organizării unei Convenții anticipate. Chiar copreședintele Alina Gorghiu a recunoscut că nu i-a fost

străină ideea demisiei¹¹. Ședința Biroului Politic Național adus un nou vot de încredere conducerii¹² și a decis că declanșarea unei competiții interne ar muta atenția membrilor de la campania pentru alegerile parlamentare, ceea ce s-ar fi reflectat negativ în rezultatul alegerilor, dacă ar fi să interpretăm declarația lui Vasile Blaga: „Hai să câștigăm alegerile și este loc pentru toți”¹³.

O altă problemă care a fost luată în discuție a fost pierderea unor județe din Ardeal și Banat, unde PNL deținea supremația, în mod tradițional. Liberalii au pierdut în favoarea PSD, Consiliile județene din Bihor, Alba, Mureș, Caraș-Severin și Arad. De menționat că în aceste județe PNL are lideri importanți (Ilie Bolojan – primarul municipiului Oradea, Secretar general al partidului la acel moment, Mircea Hava – primarul municipiului Alba Iulia, Marcel Vela – primarul municipiului Caransebeș până în 2016, Gheorghe Falcă – primarul municipiului Arad). O explicație a acestui fenomen ar fi alegerea indirectă a Președintelui de Consiliul Județean, chestiune care a adus în ecuație votul politic, iar a doua ar fi că, toți acești lideri liberali și aici nu îi includem doar pe cei enumerați mai sus, nu au reușit să își capitalizeze imaginea spre partid. Pe scurt, voturile pentru primari nu coincideau cu cele pentru Consiliul Județean, la nivelul orașelor.¹⁴

Din punctul de vedere al mesajului promovat în campania electo-

rală, tema principală folosită de PNL pentru alegerile locale a fost integritatea. Astfel, toți candidații erau obligați să îndeplinească cele zece criterii de integritate¹⁵ impuse de decizia Consiliului Național de Coordonare din 11 decembrie 2015. Deși, lupta împotriva corupției era o temă principală de interes pentru electorat, în mod paradoxal, primarii care aveau sau au avut, sub o formă sau alta, probleme cu legea, indiferent de culoarea politică, au fost reconfirmați în funcție sau au câștigat pentru prima dată o primărie (Cătălin Cherecheș – primarul municipiului Baia Mare, Miricia Gutău – primarul municipiului Râmnicu Vâlcea, George Scripcaru – primarul municipiului Brașov, Mircea Muntean – primarul municipiului Deva, Lia Olguța Vasilescu – primarul municipiului Craiova, Robert Negoită – primarul Sectorului 3, Gabriel Mutu – primarul Sectorului 6). Apare aici un paradox care a destabilizat într-o oarecare măsură mesajul de forță al PNL. Deși românii susțineau lupta împotriva corupției, schimbarea clasei politice și integritatea politicianilor, totuși rezultatul alegerilor a scos în evidență o fractură logică. Într-un sondaj INSCOP realizat în noiembrie 2015, înainte de mișcările de la momentul Colectiv, 91,9% dintre românii cu drept de vot spuneau că nu ar vota un primar cu probleme legate de corupție¹⁶. Explicația nu poate fi una exactă, dat fiind faptul că nici sociologii nu au reușit să deslușească misterul, însă putem spune că în România cetățenii

votează emoțional, cu o ușoară doză de pragmatism după un criteriu simplu: dacă un candidat a făcut ceva sau nu pentru a satisface nevoile pe care oamenii le consideră importante pentru ei, indiferent dacă este sau nu corupt sau suspect într-un dosar de corupție. Această percepție este prezentă cu precădere în cadrul bazinelor electorale tradiționale ale partidelor. A apărut de aici o dilemă pentru liberali: susținerea vehementă a luptei împotriva corupției este sau nu populară și în ce măsură se reflectă aceasta în rezultatul alegerilor? Răspunsul pe care PNL l-a dat acestei probleme a fost nuanțarea mesajului prin introducerea a două noi teme: condamnarea abuzurilor atunci când acestea există și necesitatea unei legi a răspunderii magistraților¹⁷. Din punct de vedere moral și politic, PNL a ales un drum corect, însă după cum se observă din rezultatul alegerilor parlamentare, acesta nu a fost suficient pentru acea parte a electoratului care votează în mod ideologic cu liberalii alcătuit din generații tinere și instruite care au refuzat acest dualism și au preferat să se îndrepte către USR. Din această perspectivă, PNL se situa într-o poziție aproape imposibilă, deoarece se afla în fața propriului electorat care avea viziuni diferite: majoritatea tradițională care are abordări mai nuanțate apreciind mai mult elementul practic al activității primarilor și mai puțin problemele legate de justiție și o mică parte compusă dintr-un electorat mai

volubil, mai greu de adus la urne, dar vehement împotriva oamenilor politici care se confruntă cu acuzații de corupție. Din acest punct de vedere, vehemența mesajelor ce au privit lupta împotriva corupției i-a costat multe voturi pe liberali¹⁸. De ce? Încrederea românilor în politicieni și în partide politice este la un nivel foarte scăzut, adică actorii politici¹⁹ se confruntă cu o criză de credibilitate care se va reflecta după cum urmează să vedem, în prezența foarte mică la urne și într-un dezinteres extins la nivelul întregii societăți, pentru politică. Sigur, putem adăuga lipsa culturii civice și politice²⁰ pentru care cei care s-au succedat la guvernare în ultimii 27 de ani și în cei 45 de ani de regim comunist, sunt vinovați în totalitate.

Primordialitatea acordată integrității nu doar că nu a avut efectul dorit de liberali, dar a și dus la nemulțumiri interne generate de cei care nu se mai regăseau printre candidați, deoarece nu au mai îndeplinit criteriile, unii dintre aceștia optând pentru alte partide. Această realitate a condus la apariția unei hemoragii de resurse umane și financiare care s-a reflectat în dezorganizarea unor rețele electorale locale.

Revenind la situația din PNL de după alegerile locale, considerăm că deși au refuzat ideea unei Convenții anticipate, liberalii au înțeles că e nevoie de accelerarea fuziunii și au ales prin voturi ale Biroului Politic Național, conducători unici în toate județele, pe baza propunerilor venite dinspre filiale. Totuși, s-a mers pe

același principiul al dualismului, președintele era reprezentantul unei vechi entități, iar prim-vicepreședintele, reprezentantului celeilalte componente.²¹ Lentoarea cu care s-a realizat fuziunea de la momentul noiembrie 2014 până la alegerile locale din 2016, a influențat și ea negativ scorul partidului, apărând situații de non-combat sau chiar de sabotare a alegerilor.

Alegerile parlamentare

Precampania a găsit PNL într-o situație grea, cu o fuziune dificilă și parțial realizată, pentru că deși existau conducători unici în filiale, totuși conducerea centrală rămânea bicefală, la fel și în cazul organizațiilor speciale (excepție făcea Diaspora).

Momentul implicării copreședintelui Vasile Blaga în calitate de suspect într-un dosar instrumentat de DNA, chiar în precampanie, s-a concretizat prin demisia imediată a acestuia și alegerea unui președinte unic în persoana Alinei Gorghiu, copreședintele desemnat de vechii liberali. Aici apar mai multe aspecte: pe de-o parte, un avantaj rămas neexploatat de PNL prin prisma faptului că era singurul partid politic care în momentul alegerilor, era condus de o femeie din noua generație de politicieni, iar de cealaltă parte un dezavantaj prin privirea partidului de experiența indiscutabilă și recunoscută și autoritatea lui Vasile Blaga, un politician care a condus cu mână de fier fostul PD-L

în câștigarea proceselor electorale din ultimii 12 ani. Mai mult, în timp ce Alina Gorghiu era considerată un politician fără experiență și autoritate²² și cu insuficientă capacitate de a conduce un partid²³, Vasile Blaga avea o problemă serioasă în ceea ce privește imaginea publică perimată de moștenirea guvernării Boc, precum și de asocierea cu Traian Băsescu, dat fiind faptul că i-a fost șef de campanie. Referitor la acest aspect, trebuie să menționăm că Vasile Blaga a fost în permanență în opoziție, în interiorul partidului, față de Traian Băsescu, însă percepția publică nu mai putea fi schimbată și ce-i drept, nici fostul copreședinte liberal nu a făcut eforturi în acest sens, ci a fost mai degrabă preocupat de organizarea partidului și de înfăptuirea fuziunii. Una dintre temele sale predilecte în discursuri a fost unitatea partidului²⁴ și perceperea PNL ca o singură entitate.

Ca imagine, ieșirea din scenă a lui Vasile Blaga a coincis cu o dublare a favorabilității pentru Alina Gorghiu în sondajele de opinie, la capitolul încredere în personalitățile politice.²⁵ Problema a apărut însă, în momentul în care activul partidului, în special cel al vechiului PD-L, a început să simtă din ce în ce mai profund neimplicarea lui Vasile Blaga. Acesta a renunțat și la poziția de șef de campanie, în locul său, Biroul Politic Național din 1 octombrie 2016, alegându-l pe Gheorghe Falcă, președintele filialei Arad și primarul municipiului. Rumoarea cum că Vasile Blaga nu se mai

implică în campanie s-a răspândit foarte repede în partid, ceea ce a dus la o demobilizare a primarilor din partea vechiului PD-L, care au resimțit această lovitură ca o „predare a partidului”. Așa cum s-a arătat anterior, fuziunea era doar parțial dusă la îndeplinire, pentru că partea cea mai dificilă nu era cea administrativă, ci fără doar și poate conștientizarea acestui proces ca fiind benefic pentru ambele părți, natural și necesar pentru ca cele două partide să iasă din zona de balama, pe principiul „unde-s mulți puterea crește”. De multe ori, conflictele mărunte între vechile tabere au pus piedici fuziunii locale, aceasta la centru funcționând totuși suficient de bine pentru a da impresia unui singur partid.

De partea cealaltă, în PSD după rezolvarea cazului Ponta și plasarea acestuia în afara centrelor de putere s-a așternut liniștea, agenda politică de cancan fiind ținută în mare parte de PNL, asta și din cauza faptului că liberalii nu au fost preferații televiziunilor.²⁶

La *România TV* echipa Iohannis-Cioloș-PNL era prezentată ca fiind una cu rădăcini oculte care reprezintă interesele unor organizații secrete externe²⁷.

Antena 3 a preluat în discursul mediatic mai mult din mesajele PSD-ALDE și critica în mod constant Guvernul Cioloș²⁸, iar *Realitatea TV* a avut o înclinație mai puternică spre reprezentanții PSD și spre apropiații acestora, decât spre dreapta politică²⁹. Mai mult, la

principala emisiune de dezbateri produsă de Rareș Bogdan, „Jocuri de Putere”, care a avut un rol important în alegerea candidatului drepte unite, Klaus Iohannis, în anul 2014, forța politică sprijinită a fost USR, și nu PNL. Este suficient să aducem aminte aici seria de întâlniri cu doamna Alina Mungiu-Pippidi care era recunoscută în spațiul public ca ideolog al USR³⁰.

PSD nu a dorit să anunțe un candidat pentru funcția de Premier, afirmând că important este programul de guvernare și nu persoana care îl va pune în practică.³¹ De fapt, social democrații nu au dorit să își vulnerabilizeze campania introducând în ecuație nume ce puteau fi atacat, vulnerabilizând partidul. Totuși, liderii susțineau că președintele Liviu Dragnea ar fi cel mai potrivit pentru a ocupa această funcție.³² Practic, în campania PSD a primat partidul, iar aceasta a fost dusă strict pe imaginea politică, dat fiind faptul că nici în acest caz, nu exista un lider care să se situeze din perspectiva imaginii publice, deasupra acestuia. Rîscul strategiei a fost tocmai discursul liberalilor care își acuzau principalii adversari că țin secret numele Premierului pe care aveau să-l desemneze în cazul în care ar fi câștigat alegerile pentru că, de fapt, scaunul ar fi rezervat pentru Liviu Dragnea³³.

Tema „Dragnea” a fost parte integrantă a mesajelor din perioada campaniei electorale deoarece, se mula foarte bine pe mesajul anticorupție în condițiile în care

Președintele social democrațiilor avea o hotărâre definitivă din partea instanței supreme, o condamnare penală cu suspendare pentru fapte săvârșite în timpul referendumului din 2012 pentru demiterea Președintelui României. Liberalii au mizat și pe un vot anti-PSD, partid pe care l-au prezentat ca fiind „nereformat” și care promovează interesele „condamnaților penali”: „Toată conducerea PSD are probleme; o să ajungă să desemneze premier din rîndul al șaptelea de la geam”³⁴ declara Alina Gorghiu în octombrie 2016, iar o lună mai târziu scria pe pagina sa de Facebook: „Diferențele dintre #PNL și PSD sunt azi mai clare decât oricând. PNL este partidul modernizării naționale, în timp ce PSD a fost și rămâne partidul stagnării. Partidul Național Liberal a auzit mesajul societății și s-a schimbat în bine, în timp ce PSD a rămas același partid nereformat și orientat spre trecut”. Teoria PNL s-a bazat și pe necesitatea ca românii să voteze în cunoștință de cauză și să știe exact cine va fi prim-ministru după 11 decembrie 2016.

Relevantă în acest context este declarația Președintelui Klaus Iohannis conform căreia nu va desemna o persoană condamnată penal pentru conducerea Guvernului³⁵.

PNL a optat în schimb pentru promovarea lui Dacian Cioloș, Premier în funcție, ca fiind vârful de lance al campaniei, și nu un om din interiorul partidului. Dacian Cioloș instalat în funcție după momentul Colectiv, părea a reprezenta imaginea omului

nou în politică, în acord cu noul curent ce se coagula în jurul formațiunii lui Nicușor Dan. Guvernul tehnocrat condus de fostul comisar european a fost varianta de compromis după căderea Cabinetului Ponta, soluție agreată de toate forțele politice, la propunerea Președintelui. PSD a votat atunci pentru investirea Guvernului Cioloș cu rezerva că va monitoriza activitatea fiecărui minister³⁶.

Guvernul tehnocrat avea misiunea de a reșeza marile sisteme sociale pe noi baze într-un drum spre reformă și de a garanta cu expertiza sa măsurile luate. Un an era totuși un timp scurt pentru realizări importante, însă ceea ce rămânea de făcut era înlesnirea unor proiecte bune deja redactate sau în implementare și generarea unor idei noi. Guvernul își asuma promisiunea legii salarizării unitare (care nu a devenit încă realitate), debirocristizarea administrației publice (realizată în parte), o nouă lege a sănătății (a fost plasată în procedură legislativă însă a fost respinsă de camera decizională a noului Parlament), depolitizarea învățământului (începută prin propunerea de introducere a examenelor pentru directorii instituțiilor de învățământ care a fost abrogată recent de Guvernul Grindeanu) etc.

Dacian Cioloș și-a anunțat în data de 17 octombrie 2016 intenția de a continua în fruntea Guvernului și în acest sens, a lansat *Platforma România 100*, un set de principii care avea legătură ca mesaj cu sărbătorirea Centenarului Marii Uniri

(2018). În aceeași logică, PNL a avut ca mesaj de forță candidatura a 100 de oameni noi (care nu au mai fost implicați în politică sau care nu au mai deținut înalte demnități publice). Practic, strategia se contura în jurul numărului 100: 100 de principii, 100 de oameni noi, la 100 de ani de la Marea Unire, în contextul în care PNL a fost partidul care prin liderii săi interbelici, a înfăptuit România mare și modernă. De menționat în aceeași notă au fost și elementele campaniei pentru alegerile locale, unde liberalii au încercat un reviriment al dimensiunii istorice a partidului prin sărbătorirea a 141 de înființare și folosirea sloganului „Reclădim România. Din 1875 în slujba românilor”.

Din cercetările sociologice se observa o creștere a naționalismului românesc³⁷ în sens pozitiv, adică și a unei favorabilități crescute pentru structurile europene. Acest aspect s-a văzut și în campania PSD care a marșat pe sloganul „Îndrăznește să crezi în România”. Amintim că precampania liberarilor a demarat cu un răspuns la sloganul social democraților „Îndrăznește să crezi în România condusă de oameni cinstiți”, alăturând fotografia lui Dacian Cioloș.

Totuși, încercarea PNL de a da un răspuns principalului adversar a eșuat pentru că a lansat mult prea devreme în spațiul public sloganul de precampanie, fiind mai degrabă perceput ca o copie a celui folosit de PSD³⁸. Acest aspect a fost cauzat de faptul că opinia publică nu a avut timpul necesar să asocieze sintagma

„Îndrăznește să crezi în România” cu campania PSD.

În ceea ce privește programele de guvernare, putem spune că în mare măsură cele două partide, PNL³⁹ și PSD⁴⁰, au promovat aceleași idei, cu mici diferențe de abordare sau viziune: promovarea și susținerea capitalului românesc, reforma în Sănătate, reducerea taxelor și impozitelor, reforma în Educație, investiții în infrastructură ș.a.m.d. Aici trebuie să remarcăm efortul PSD de a promova măsuri de dreapta, specifice angajamentelor politice liberale. Această politică a fost începută de social democrați încă din perioada USL, acceptând mai multe idei de dreapta, iar acest lucru se poate vedea foarte bine în Codul Muncii (2016). A fost o măsură strategică luată de PSD în optica ruperii unei părți importante a electoratului dinamic ce acționează, în mod tradițional, în zona economiei private, din orbita ideologică a PNL și atragerea acestuia către stânga politică. Totodată, promovarea unor măsuri de dreapta avea scopul de a crea confuzie la nivelul electoratului din această zonă doctrinară care se vedea satisfăcut în cererile sale de un partid de stânga, chestiune care elimina problema acordării votului pe fundamente ideologice.

O diferență majoră și de nuanță ideologică a rămas totuși impozitarea unică, promovată de PNL și cea diferențiată, susținută de PSD. În plus, în timp ce PNL a susținut salarizarea unitară în sistemul bugetar,

PSD a promovat creșterea salariului minim și mărirea pensiilor. PNL a mai venit cu câteva proiecte, care însă „nu au trecut sticla”: „Casa medicului”, „Măsuri alternative de executare a pedepselor”, programul „Școală după școală”, finalizarea canalului Siret-Bărăgan etc.

La Consiliul Național de Coordonare (CNC) din 9 octombrie 2016 care a validat-o pe Alina Gorghiu, președinte unic al partidului, a participat și Ministrul Sănătății, Vlad Voiculescu. Rămâne celebră replica Alinei Gorghiu ca fiind o invitație în rândurile PNL: „Domnule Ministru v-am văzut, v-am plăcut, ce rămâne de făcut?”⁴¹ Totuși, a doua zi ministrul a semnat pe listele de susținere ale USR.

CNC al PNL din 24 octombrie 2016 l-a votat cu mare fast pe Dacian Cioloș, prezent la ședință, candidat pentru funcția de Premier. Paradoxal, sigla PNL nu apărea niciunde în sală, un amănunt important dacă ne gândim la eforturile liberalilor de a-l asocia pe Dacian Cioloș cu PNL. Pentru prima oară în cariera sa, Dacian Cioloș a participat la un eveniment eminent politic și a coborât în sală unde a dat mâna cu cei prezenți, pentru că așa cum remarca Gheorghe Falcă, în calitatea sa de șef de campanie, „partidul trebuie să-l simtă”.

Odată făcut pasul dinspre Guvern spre PNL, nu mai rămânea decât promovarea unor idei de campanie atractive, iar lucrurile păreau aranjate.

La puțin timp după strângerea legăturilor dintre Premier și liberali,

USR a anunțat susținerea față de platforma *România 100*, acest fapt neînsemnând în mod obligatoriu o alianță cu PNL.

Pasul al doilea în promovarea lui Dacian Cioloș de către PNL a fost participarea acestuia la mitingul de lansare al candidaților de la București. Conceptul folosit a fost apropiat de cel pe care l-am remarcat și la lansarea candidaturii lui Klaus Iohannis în 2014: eveniment outdoor, cu ecrane și lumini, scenă mare, liderii partidului pe scenă, câțiva speakeri relevanți, filmulețe de campanie pe fundal, activul din toată țara, pancarte și expunere mediatică mare. Locul ales a fost Piața Revoluției, umplută de aproximativ 25 000 de oameni veniți din toate colțurile țării. La eveniment accentul a căzut pe două aspecte: strategia 100 – România 100 – 100 de oameni noi – 100 de ani de la Marea Unire și sloganul „*România înainte*”. Dacian Cioloș și-a făcut apariția spre finalul evenimentului pe o scenă separată (undeva în spatele mulțimii) fără niciun element de identitate vizuală care să-l asocieze cu PNL. Un amănunt mai puțin cunoscut de către publicul larg a fost gestul spontan al Alinei Gorghiu de a-și susține discursul pe scena pe care a vorbit Dacian Cioloș, pentru un plus de notă politică. După terminarea prelegerilor cei doi au străbătut mulțimea ajungând pe scena mare, având în spate cei o sută de oameni noi și sloganul „*România Înainte*”. Trebuie să observăm că aceasta a fost ultima

apariție publică a lui Dacian Cioloș alături de PNL.

Din acest moment premierul nu s-a mai implicat în campanie, nu a mai participat la alte evenimente politice ale PNL și nici nu a avut dese apariții, lăsând senzația că nu se află în campanie. În mod evident, acest comportament a stârnit nemulțumirea activului liberal.

Putem intui din atitudinea sa rezervată în raport cu PNL, că strategia lui Dacian Cioloș a fost de a-și consolida profilul tehnocrat și apolitic. Mai mult, prin modul în care a acceptat mesajele venite dinUSR a sprijinit intrarea acestuia în Parlament. Și din acest motiv, dar și din dorința de a avea un sprijin ulterior în Parlament, liberalii nu i-au considerat pe oamenii lui Nicușor Dan adversari politici, ba chiar Alina Gorghiu în repetate rânduri i-a invitat la colaborare și a salutat susținerea acordată pentru platforma *România 100*. Însă, ceea ce a nemulțumit foarte mult aparatul de partid al PNL au fost declarațiile lui Dacian Cioloș: „O sa votez și PNL, și USR, pentru că sunt două liste”⁴², „Vreau să fiu premierul USR-PNL”⁴³. Acestea nu au făcut altceva decât să pună sare pe rană. Premierul nu a luat în considerare că un partid politic cu structuri la nivel național nu este o fundație și ca urmare, comportamentul unui viitor lider trebuie să fie diferit. Mai mult, PNL este un partid compus din foarte mulți oameni care îl fac să existe, oameni diferiți cu aspirații, cu nemulțumiri, cu orgolii, un partid

care abia reușea să se armonizeze după o fuziune dificilă.

Mai mult decât atât, investiția Guvernului girat de Președinte, a creat un val de așteptare la nivelul activului de partid, a aleșilor locali în special și anume, că pe baza unei guvernări corecte a noului Executiv și fără PSD la cârmă, vor avea șansa câștigării alegerilor parlamentare. Liberalii au sperat că vor găsi înțelegere la Guvern pentru obținerea finanțării comunităților locale și aici ne referim în special la Programul Național de Dezvoltare Locală (PNDL) și ajutorul pentru încălzire, două aspecte care erau esențiale pentru ca edilii să poată obține susținere și să demareze proiecte în comunitățile lor. Faptul că decontările pentru PNDL și finanțarea pentru încălzire păreau că nu mai ajung, nu a fost văzut cu ochi buni de către primarii liberali, care aveau niște răspunsuri de dat unor comunități pe care ceva mai târziu aveau să le cheme la urne.

Pentru aceste alegeri parlamentare primarii au devenit poli foarte importanți, în condițiile în care prin noua lege electorală se revenea la scrutinul de listă în circumscripții județene. Practic, era o nouă rundă de alegeri locale. Fără suportul primarilor, partidele nu aveau prea mari șanse să câștige alegerile.

Ca în mai toate scrutinurile din ultimii ani, dreapta românească avea nevoie de mobilizare la vot. O prezență cât mai mare, ar fi asigurat un scor pe măsură pentru liberali. Scopul era guvernarea, PNL își

dorea și avea nevoie să fie vioara întâi, mai ales după experiența USL, pentru că avea nevoie de un exercițiu guvernamental care să ajute partidul să crească, să se consolideze și să își mulțumească activul, după aproape șapte ani de opoziție și o guvernare eșuată în tandem cu PSD.

În spiritul pătrunderii PSD în spațiul ideologic al drepte, regăsim două mișcări strategice pe agenda campaniei electorale: proiectul care privea eliminarea a 102 taxe și mărirea salariilor bugetarilor. Aceste două proiecte legislative au trecut fulger prin Parlament, fiind adoptate și promulgate. PNL a votat pentru tăierea taxelor și împotriva proiectului care prevedea mărirea salariilor bugetarilor. Președintele a cerut reexaminarea legii celor 102 taxe, însă cererea a fost respinsă. Liberalii au încercat să convingă alegătorii de faptul că PSD se folosește de așa-numitele „pomeni electorale” pentru a le obține voturile, argumentând că dacă într-adevăr este loc pentru aceste măsuri, ele puteau fi adoptate cu foarte mult timp înainte. Contrapartida lor a fost legea salarizării unitare promisă și de Ministrul Muncii, Dragoș Pîslaru, care însă nu s-a mai concretizat. Prin aceste inițiative, PSD a dat un șah politic PNL. A promovat măsuri de dreapta, tăieri de taxe și de impozite și de stânga, mărirea salariilor. Poziția complicată a PNL nu a făcut decât să creeze confuzie la nivelul electoratului de dreapta, care s-a reflectat până la urmă în scorul electoral.

Momentul alegerilor din 11 decembrie 2016 a părut a fi unul de izbăvire pentru PNL, în care se încheia o perioadă de confuzie majoră, reflectată pe toate planurile: ideologic, organizatoric, identitar. Din punct de vedere al desfășurării mecanismului electoral, pentru prima dată în România s-a implementat un sistem de monitorizare în timp real, a prezenței la urne. La ora 10:00, se prezentaseră aproape jumătate din numărul celor care au votat la alegerile locale. Tradiția alegerilor din România postdecembristă ne arată că, în general, bazinul tradițional al PSD se prezintă la vot în primele ore ale dimineții, în timp ce electoratul de dreapta după orele 16:00. Mai mult, s-a observat organizarea foarte bună a rețelei electorale a PSD, aceasta rezultând în câteva fiefuri PSD unde prezența a fost foarte mare până la finalul zilei (Olt – 47.16 %, Teleorman – 46.30%, Dolj – 45,06%, Gorj – 41,67%). La închiderea urnelor prezența la vot în țară era 39,49%. A fost clar pentru specialiști din cifrele prezenței la vot, atât în funcție de regiunile istorice, cât și în funcție de procente, că rezultatul pentru PSD va fi unul foarte bun. Experiențele electorale anterioare ne arată că în mod constant, PSD, indiferent de tipul alegerilor, reușește să mobilizeze la vot între 3.000.000 și 3.500.000 de votanți. Numărul mic de participanți, de puțin peste 7.200.000 lăsa să se întrevadă cu claritate entitatea înfrângerii. După numărarea voturilor la nivel național mandatele au fost împărțite astfel: pentru Camera Deputaților:

- PSD 45.47% / 154 mandate
- PNL 20.04% / 69 mandate
- USR 8.87% / 30 mandate
- UDMR 6.18 % / 21 mandate
- ALDE 5.62% / 20 mandate
- PMP 5.34% / 18 mandate
- Pentru Senat
- PSD – 45.67 % / 67 mandate
- PNL – 20.41 % / 30 mandate
- USR – 8.92% / 13 mandate
- UDMR – 6.24% / 9 mandate
- ALDE – 6% / 9 mandate
- PMP – 5.65% / 8 mandate

Concluzii

În mod normal, nimeni nu se aștepta ca PNL să câștige alegerile, chiar Alina Gorghiu a menționat faptul că important este ca partidul să reușească coagularea unei majorități care să poată guverna. Liberalii își propuseseră să obțină la nivel național un scor cel puțin egal cu cel de la locale.

Nu s-a întâmplat așa din următoarele cauze: a existat o demobilizare a primarilor liberali, aspect ușor de înțeles din cifrele legate de prezența la urne, din cauză că Guvernul nu a răspuns așteptărilor lor și nu a fost al PNL (la nivelul opiniei publice liberalii au decontat guvernarea Cioloș investită cu multe speranțe), lipsa unei coerențe doctrinare care ar fi trebuit să demonstreze că fuziunea a fost realizată și că partidul păstrează moștenirea istorică, demobilizarea activului de partid provenit din fostul PD-L ca urmare a ieșirii din scenă a lui Vasile Blaga, men-

ținerea unor conflicte mărunte în filiale și faptul că pe liste s-au regăsit foarte mulți oameni abia veniți în partid pentru demonstra unui public, care oricum a votat cu USR, că există dorința unei regenerări, în condițiile în care puteau fi identificați tineri fără probleme juridice ce proveneau din organicul partidului.

Dezamăgirea mare pentru liberali a venit de la județele din Ardeal și Banat. În Arad, Bihor, Bistrița-Năsăud, Caraș-Severin, Hunedoara, Maramureș, Sălaj, Satu Mare, Timiș alegerile au fost câștigate de PSD. PNL a pierdut deci aproape toată Transilvania, nucleul său dur și bazinul electoral principal. În condițiile unei participări reduse a populației, a participării într-o proporție covârșitoare a votanților bazinelor electorale de stânga, problema a fost lipsa mobilizării la vot, pentru că după cum spuneam doar în fiefurile PSD prezența a sărit peste 45%, chestiune care nu avea cum să fie în avantajul PNL. Ce s-a întâmplat cu primarii liberali din Ardeal? A fost pur și simplu întâmplare, strategie sau o răbufnire? Poate că în contextul fuziunii, nu guvernarea mai este miza pentru activul de partid, ci securizarea puterii locale.

PNL este un partid care pe jumătate a fost foarte mult timp la guvernare (PD-L), iar pe jumătate nu prea a guvernat (PNL). Unii decontau vechile guvernări, în timp ce alții erau oboșiți de atâtea lupte politice fără rezultate semnificative care să le schimbe viața lor în bine.

Fuziunea a fost de asemenea, un proces greoi și obositor.

Alegerile prezidențiale deși motiv de bucurie de moment, nu au oferit o schimbare în viața de zi cu zi a liberalilor. Guvernul Cioloș nu a fost conform așteptărilor, iar listele nu erau cele pe care unii și le-ar fi imaginat, pentru că PNL într-adevăr nu a avut printre candidați niciun om cu probleme juridice sau de integritate, iar de aici multe vociferării în interior. Precum la alegerile locale, acest aspect i-a costat și de această dată. În plus, PNL deși a încercat să se reinventeze făcând apel la dimensiunea sa istorică, mesajul nu a fost suficient de puternic și a nu avut o bază ideologică clară. În condițiile în care nu a existat un lider în jurul căruia partidul să se adune și să apară un vot emoțional, atunci doctrina ar fi fost o alternativă corectă, dacă ar fi fost asumată și interiorizată de întregul partid. Este mai mult decât evident că evoluția mișcărilor civice din România ne arată că oamenii nu se mai adună în jurul unor lideri, ci mai degrabă în jurul unor cauze. Așa s-a întâmplat și în 2014, la alegerile prezidențiale, unde Klaus Iohannis a câștigat pentru că era personificarea luptei împotriva corupției, nu pentru că era vreun politician care mișca masele.

O situație similară cu cea din 11 decembrie 2016, a avut loc la alegerile europarlamentare din 2014 când președintele partidului era Crin Antonescu. Așa cum PNL este în mod real un partid de 30%, așa și

atunci, Crin Antonescu știa că PNL este un partid care poate câștiga 20% din sufragii. Problema a constat în faptul că nu a existat o mobilizare corespunzătoare a activului nici atunci, nici acum, la doi ani distanță.

Concluzia finală ar fi că un partid cu peste o mie de primari nu are voie și nu poate obține un scor de doar 20% în România.

Note

- 1 Raluca Pantazi, „Saga votului uninominal la români. Cine l-a propus, cine l-a susținut și cum l-au calificat politicienii de-a lungul vremii”, în *Hotnews.ro*, 14 decembrie 2012, http://www.hotnews.ro/stirialegeri_parlamentare_2012-13814049-saga-votului-uninominal-romani-cine-propus-cine-sustinut-cum-calificat-politicienii-lungul-vremii.htm (accesat 29.01.2017).
- 2 Parlamentul României, „Legea nr. 208/2015 privind alegerea Senatului și a Camerei Deputaților, precum și pentru organizarea și funcționarea Autorității Electorale Permanente”, <http://lege5.ro/Gratuit/g4ztknjvge/legea-nr-208-2015-privind-alegerea-senatului-si-a-camerei-deputatilor-precum-si-pentru-organizarea-si-functionarea-autoritatii-electorale-permanente> (accesat 29.01.2017).
- 3 Vezi pentru mai multe detalii Sabin Drăgulin, Silvia Rotaru, „Prezidențialele din 2014: Victor Ponta și surpriza eșecului”, *Sfera Politicii*, volumul XXIII, nr.3 (185), 2015, pp. 115-134. <http://www.sferapoliticii.ro/sfera/185/pdf/185.11.Dragulin-Rotaru.pdf>, (accesat 29.01.2017).
- 4 SONDAJ DE OPINIE 2015. Cum stă Victor PONTA în sondajul CSOP comandat de liberali. Dar Klaus IOHANNIS? Vom avea alegeri anticipate?, *caleaeuropeană.ro*, <http://www.caleaeuropeana.ro/sonda-j-de-opinie-2015-cum-sta-victor-ponta-in-sondajul-csop-comandat-de-liberali-dar-klaus-iohannis-vom-avea-alegeri-anticipate/> (accesat 28.01.2017).
- 5 Vezi sondaj INSCOP, Barometrul Adevărul despre România, decembrie 2015 <http://www.inscop.ro/wp-content/uploads/2015/12/Incredere-in-perso-nalitati1.pdf> (accesat 25.01.2017).
- 6 Otilia Ciocan, „Ordonanța de Urgență 55 privind migrația aleșilor locali este neconstituțională. CC: Parlamentul să decidă privind mandatele aleșilor locali care au migrat la alte partide”, *Mediafax.ro*, 17 decembrie 2015, <http://www.mediafax.ro/social/ordonanta-de-urgenta-55-privind-migratia-alesilor-locali-este-neconstitutionala-cc-parlamentul-sa-decida-privind-mandatele-alesilor-locali-care-au-migrat-la-alte-partide-13725951> (accesat 29.01.2017).
- 7 Vezi studiu realizat de Agenția de Răitng Politic, Puterea politică locală. Proiect de geografie electorală despre structura politică a României, septembrie 2013,

- <http://ratingpolitic.ro/wp-content/uploads/2013/09/Raport-ARP-Putere-Politica-Locala.pdf> (accesat 29.01.2017).
- ⁸ Vezi raportul Expert Forum, Situația migrației pe OUG 55/2014, <http://expertforum.ro/primari-migratori/> (accesat 29.01.2017).
- ⁹ Blaga și Gorghiu: Avem cel mai bun scor din 1990, am reușit să reconstruim dreapta, *Digi24.ro*, <http://www.digi24.ro/special/dosare/alegeri-locale-2016/blaga-si-gorghiu-avem-cel-mai-bun-scor-din-1990-am-reusit-sa-reconstruim-dreapta-526165> (accesat 25.01.2017).
- ¹⁰ Vezi Rezultatele finale ale alegerilor locale din 2016 conform Biroului Electoral Central, <http://www.2016bec.ro/rezultate-finale-5-iunie-19-iunie/index.html> (accesat 25.01.2017).
- ¹¹ Alexandra Petrovici, Alina Gorghiu: M-am gândit să îmi dau demisia, *DcNews.ro*, https://www.dcnews.ro/alina-gorghiu-m-am-gandit-sa-imi-dau-demisia_507826.html (accesat 26.01.2017).
- ¹² Dora Vulca, PNL:Furtuna în paharul cu apa. Demisii la sectoare. Bolojan a primit vot de incredere, *Revista 22*, <http://revista22.ro/70254223/scandal-in-pnl-toti-liderii-de-sectoare-au-demisionat-bolojan-a-primit-vot-de-incredere.html> (accesat 25.01.2017).
- ¹³ Carmen Vintilă, Congres la PNL în 2017. Ce au răspuns Blaga și Gorghiu despre șefia partidului, în *Evz.ro*, <http://www.evz.ro/congres-la-pnl-in-2017-ce-au-raspuns-bлага-si-gorghiu-despre-sefia-partidului.html> (accesat 25.01.2017).
- ¹⁴ Vezi Rezultatele finale ale alegerilor locale din 2016 conform Biroului Electoral Central, <http://www.2016bec.ro/rezultate-finale-5-iunie-19-iunie/index.html> (accesat 25.01.2017).
- ¹⁵ Vezi Criterii de integritate pentru candidaturile în numele Partidului Național Liberal <http://pnl.ro/noutati/national/criterii-de-integritate-pentru-candidaturile-in-numele-partidului-national-liberal> (accesat 27.01.2017).
- ¹⁶ Vezi Raport INSCOP "Raportarea populației cu privire la corupție", noiembrie 2015, <http://www.inscop.ro/noiembrie-2015-raportarea-populatiei-la-corupție/> (accesat 24.01.2017).
- ¹⁷ Crișan Andreescu, Alina Gorghiu vrea o lege a răspunderii magistraților, în *DcNews.ro*, https://www.dcnews.ro/alina-gorghiu-vrea-o-lege-a-raspunderii-magistraților_524209.html (accesat 24.01.2017).
- ¹⁸ Alina Gorghiu declara într-o conferință de presă la Craiova, în decembrie 2015: „Să știți că și mie îmi produce mare neplăcere să știu că un coleg care sigur câștigă un municipiu reședință de județ nu poate să mai candideze pentru că are probleme în percepția publică, de integritate, înșă mai bine pierdem câteva voturi acum, la aceste alegeri locale, dar venim cu altă imagine care să fie în asentimentul electoratului din România. □ i așa ne asigurăm de o reformă și o nouă față a PNL.”.
- ¹⁹ Într-un sondaj INSCOP din martie 2016, încrederea românilor în partide politice era la nivelul a 8,3 procente. Vezi sondaj INSCOP, Barometrul – Adevărul despre România, martie 2016, <http://www.inscop.ro/wp-content/uploads/2016/04/INSCOP-raport->

- martie-2016-INCREDERE-INSTI TUTIL.pdf (accesat 26.01.2017).
- ²⁰ Pentru o prezentare exhaustivă recomandăm Daniel Șandru, **DEMOCRATIZARE ȘI VALORI POLITICE ÎN ROMÂNIA POSTCOMUNISTĂ**, <http://www.danielsandru.ro/democratizare-si-valori-politice-in-romania-postcomunista/> (accesat 27.01.2017).
- ²¹ Birourile de conducere au rămas în schimb, aceleași. Biroul Politic Național (BPN) era încă un for mamut compus, conform Statului, din cei doi copreședinți patru prim-vicepreședinți, 38 vicepreședinți, secretarul general și cei trei secretari adjuncți, 29 de secretari executivi, opt secretari regionali, liderii grupurilor parlamentare, președinții de filiale, copreședinții organizațiilor speciale (tineret, studenți, femei, pensionari, diaspora), foștii președinți naționali și invitații permanenți. Acesta secolunda Comisia de organizare a unificării (COU) formată din copreședinți, prim-vicepreședinți și vicepreședinți. Procedura era următoarea: COU făcea propuneri către BPN, iar acesta decidea prin vot deschis sau secret în funcție de situație (votul secret apărea atunci când era vorba despre persoane). Inexistența COU ar fi îngreunat foarte mult procedura de decizie în BPN, dat fiind numărul mare de componenți. Ar fi fost destul de nepractic să se încerce conturarea unor propuneri în BPN pentru ca mai apoi să fie supuse votului, din rațiuni temporale. Spre exemplu, ședința BPN ulterioară alegerilor locale a durat aproximativ cinci ore, iar acest lucru s-a întâmplat deoarece, aproape toți cei prezenți au luat cuvântul. Toate ședințele BPN erau urmate de declarații sau conferințe de presă susținute de ambii copreședinți, iar ulterior, de președintele unic. Acestea se desfășurau săptămânal sau bilunar, în funcție de necesitățile administrative sau mediatice, pentru că trebuie să spunem că pentru PNL, ședințele conducerii extinse reprezentau o pârgie suplimentară pentru a apărea în spațiul public cu noi mesaje și teme pentru agenda publică, o modalitate de promovare a propriilor proiecte.
- ²² Vezi Angelin Ioan, Cine este Alina Gorghiu și ce face ea pentru PNL și schimbarea susținută de Klaus Iohannis? | VOCILE DREPTEI, în *Evz.ro* <http://www.evz.ro/cine-este-alina-gorghiu-si-ce-face-ea-pentru-pnl-si-schimbarea-sustinuta-de-klaus-iohannis-vocile-drepte.html> (accesat 28.01.2017).
- ²³ Stelian Tănase, „Iohannis, liberalii și al doilea mandat la Cotroceni”, 29.01.2017, Stelian Tănase blog, <http://www.steliantanase.ro/iohannis-liberalii-si-al-doilea-mandat-la-cotroceni/> (accesat 30.01.2016).
- ²⁴ În iulie 2015, Vasile Blaga declara la Sălaj: „Partidul trebuie să fie rotund în această vară. Vă doresc să vă înțelegeți cum ne înțelegem noi, eu și cu doamna Gorghiu”. Vezi „Femeile din PNL Neamț, susținute să candideze la locale de Alina Gorghiu și Vasile Blaga”, *Newsallert.ro*, <http://newsallert.ro/femeile-din-pnl-neamt-sustinute-sa-candideze-la-locale-de-alina-gorghiu-si-vasile-bлага> (accesat 29.01.2017).
- ²⁵ În luna noiembrie 2016, Alina Gorghiu avea în sondajul Avangard,

- la capitolul încredere, 28%, în timp ce în martie, într-o cercetare INSCOP, era cotate cu 16%. Vezi „Sondaj Curs – Avangarde: Gabriela Firea-Pandele îi spulbera pe toți liderii politici”
<http://www.aktual24.ro/sondaj-curs-avangarde-gabriela-firea-pandele-ii-spulbera-pe-toti-liderii-politici/> și Barometrul Inscop ”Adevărul despre România”, martie 2016,
<http://www.inscop.ro/wp-content/uploads/2016/04/INSCOP-raport-martie-2016-Incredere-personalitati.pdf> (accesate 27.01.2016).
- ²⁶ 78% dintre români se uită zilnic la știri televizate. Vezi Adriana Stanca, STUDIU: Cât de mult de uită românii la televizor și ce programe preferă , https://www.realitatea.net/cat-de-mult-de-uita-romanii-la-televizor-si-ce-programe-prefera_1795074.html#sthash.UnL5VVEH.dpuf (accesat 26.01.2017).
- ²⁷ Vezi Decizia Consiliului Național al Audiovizualului nr. 678 din 13.12.2016 privind amendarea cu 30.000 lei a S.C. RIDZONE COMPUTERS S.R.L. pentru postul România TV.
<http://www.cna.ro/IMG/pdf/Dec678-RomaniaTV-xenofobie.pdf> (accesat 26.01.2017).
- ²⁸ Vezi Răzvan Gheorghe, CONFRUNTARE INCENDIARĂ - Dacian Cioloș către Mihai Gâdea: „Antena 3 MINTE, difuzează INFORMAȚII FALSE! NU CRITICA, ci MINCIUNA mă deranjează!” Gâdea este contrariat și RIDICĂ TONUL / LIVE TEXT,
<http://www.evz.ro/confruntarea-dintre-dacian-ciolos-si-mihai-gadea-live-text.html> (accesat 27.01.2017).
- ²⁹ Vezi Ovidiu Poșircă, Cozmin Gușă: Cioloș, „făcut mare” în România de către Iohannis, în *Reportervirtual.ro*, <http://www.reportervirtual.ro/2016/10/cozmin-gusa-ciolos-facut-mare-in-romania-de-catre-iohannis.html> (accesat 27.01.2017).
- ³⁰ Alina Mungiu Pippidi, „Proiectul USR pentru toată România”, *Uniți schimbăm*, 31 iulie 2016
<http://www.unitischimbam.ro/proiectul-usr-pentru-toata-romania/> (accesat 30.01.2017)
- ³¹ ”De ce să mergem pe persoane? Eu, ca alegător, sunt interesat să văd dacă un partid îmi prezintă un program, să îmi arate – așa cum am făcut noi – de unde sunt sursele eîn plus pentru a adopta acele măsuri, ce face pentru această țară pentru a transfera din creșterea economică o parte serioasă în buzunarele românilor și abia după aceea văd care sunt oamenii, fiindcă oamenii pot fi schimbați. (...) Poate premierul, pică, face o prostie, zboară, fuge din România, România ce face? Se blochează? Programul este important” spunea Liviu Dragnea în octombrie 2016. Vezi Dragnea: „Eu vreau un premier român, care să conducă țara lui”, *Agerpres*, <https://www.agerpres.ro/politica/2016/10/28/dragnea-eu-vreau-un-premier-roman-care-sa-conduca-tara-lui-13-05-56>
- ³² Firea: Persoana cea mai îndreptățită să fie prim-ministru este Dragnea; îmi doresc să fie în 2017, *Agerpres* <https://www.agerpres.ro/politica/2016/12/21/firea-persoana-cea-mai-indreptatita-sa-fie-prim-ministru-este-dragnea-imi-doresc-sa-fie-in-2017-22-13-04>
- ³³ Într-un interviu acordat Hotnews, Alina Gorghiu afirma: „Există această disperare la domnul Dragnea, de a ajunge Prim-ministru”.

- ³⁴ Vezi Laura Bernanschi, Alina Gorghiu: Toată conducerea PSD are probleme; o să ajungă să desemneze premier din rândul al șaptelea de la geam, în *News.ro*, <http://www.news.ro/politic-intern/gorghiu-toata-conducerea-psd-are-probleme-o-sa-ajunga-sa-desemneze-premier-din-randul-al-saptelea-de-la-geam-1922412004152016101615582290> (accesat 27.01.2016).
- ³⁵ Vezi Iohannis: „Nu voi desemna un premier urmărit sau condamnat penal”, *Digi24.ro*, <http://www.digi24.ro/stiri/actualitate/politica/iohannis-indiferent-ce-propun-partidele-nu-voi-desemna-un-premier-urmarit-sau-condamnat-penal-580546> (accesat 28.01.2017).
- ³⁶ PSD susține noul guvern. Liviu Dragnea: Vom monitoriza activitatea fiecărui ministru și minister, *Digi24.ro*, <http://www.digi24.ro/stiri/actualitate/politica/psd-sustine-noul-guvern-liviu-dragnea-vom-monitoriza-activitatea-fiecarui-ministru-si-minister-457827> (accesat 29.01.2017).
- ³⁷ Vezi Vintilă Mihăilescu, Naționalism, patriotism, cosmopolitism, în *Dilema Veche*, <http://dilemaveche.ro/sectiune/situatiunea/articol/nationalism-patriotism-cosmopolitism-1șicercetareIRES2012„Mândriași disperarea de a fi român”> <http://www.ires.com.ro/articol/212/mandria-si-disperarea-de-a-fi-rom-n> (accesate 27.01.2017).
- ³⁸ Vezi declarația lui Liviu Dragnea - Dragnea: PNL a furat sloganul PSD și trebuie să plătească <https://www.agerpres.ro/politica/2016/10/27/dragnea-pnl-a-furat-sloganul-psd-si-trebuie-sa-plateasca-21-02-41>
- ³⁹ Vezi Programul de guvernare al PNL <http://pnl.ro/noutati/national/100-de-masuri-liberale-in-completarea-proiectelor-prezentate-de-dacian-ciolos-prin-platforma-romania-100> (accesat 27.01.2017).
- ⁴⁰ Vezi Programul de guvernare al PSD http://psd.ro/assets/pdf/Programul_de_guvernare_al_PSD_-_Masuri_pentru_mediul_de_afaceri_-_16.11_.2016_.pdf (accesat 27.01.2017).
- ⁴¹ Alina Neagu, Mesajul Alinei Gorghiu pentru Vlad Voiculescu: Vorba unui slagar celebru, domnule ministru: V-am vazut, mi-ati placut, ce ramane de facut?, în *Hotnews.ro* <http://www.hotnews.ro/stiri-politic-21340007-mesajul-alinei-gorghiu-pentru-vlad-voiculescu-vorba-unui-slagar-celebru-damnule-ministru-vazut-ati-placut-ramane-facut.htm> (accesat 29.01.2017).
- ⁴² Dacian Cioloș: O sa votez și PNL, si USR, pentru ca sunt doualiste, *Hotnews.ro* <http://www.hotnews.ro/stiri-esential-21452801-dacian-ciolos-votez-pnl-usr-pentru-sunt-doua-liste.htm> (accesat 29.01.2017).
- ⁴³ Dacian Cioloș a DAT CĂRȚILE PE FAȚĂ: „VREAU SĂ FIU PREMIERUL USR-PNL”. Prima reacție a adversarilor: „E semn clar că se pregătește fraudarea alegerilor” Ce spune Alina Gorghiu, *Evz.ro* <http://www.evz.ro/ciolos-premierul-usr-pnl.html> (accesat 29.01.2017).

Bibliografie

Studii în reviste de specialitate:

DRĂGULIN, Sabin, ROTARU, Silvia, „Prezidențialele din 2014: Victor Ponta și surprizele eșecului”, *Sfera Politicii*, volumul XXIII, nr.3 (185), 2015, pp. 115-134, <http://www.sferapoliticii.ro/sfera/185/pdf/185.11.Dragulin-Rotaru.pdf>

Legislație:

Parlamentul României, „Legea nr. 208/2015 privind alegerea Senatului și a Camerei Deputaților, precum și pentru organizarea și funcționarea Autorității Electorale Permanente”, <http://lege5.ro/Gratuit/g4ztknjvge/legea-nr-208-2015-privind-alegerea-senatului-si-a-camerei-deputatilor-precum-si-pentru-organizarea-si-funcționarea-autoritatii-electorale-permanente>

Documente oficiale:

Criterii de integritate pentru candidaturile în numele Partidului Național Liberal <http://pnl.ro/noutati/national/criterii-de-integritate-pentru-candidaturile-in-numele-partidului-national-liberal>

Decizia Consiliului Național al Audiovizualului nr. 678 din 13.12.2016 privind amendarea cu 30.000 lei a S.C. RIDZONE COMPUTERS S.R.L. pentru postul România TV. <http://www.cna.ro/IMG/pdf/Dec678-RomaniaTV-xenofobie.pdf>

Programul de guvernare al PNL <http://pnl.ro/noutati/national/100-de-masuri-liberale-in-completarea-proiectelor-prezentate-de-dacian-ciolos-prin-platforma-romania-100>

Programul de guvernare al PSD [\[e_guvernare_al_PSD-Masuri_pentru_mediul_de_afaceri_-_16.11_.2016_.pdf\]\(http://www.2016bec.ro/rezultate-finale-5-iunie-19-iunie/index.html\)](http://psd.ro/assets/pdf/Programul_d</p>
</div>
<div data-bbox=)

Rezultatele finale ale alegerilor locale din 2016 conform Biroului Electoral Central.

<http://www.2016bec.ro/rezultate-finale-5-iunie-19-iunie/index.html>

Rezultatele finale ale alegerilor locale din 2016 conform Biroului Electoral Central.

<http://www.2016bec.ro/rezultate-finale-5-iunie-19-iunie/index.html>

Sondaje și cercetări sociologice:

Barometrul Inscop „Adevărul despre România”, martie 2016, <http://www.inscop.ro/wp-content/uploads/2016/04/INSCOP-raport-martie-2016-Incredere-personalitati.pdf>

Barometrul Adevărul despre România, Sondaj INSCOP, decembrie 2015 <http://www.inscop.ro/wp-content/uploads/2015/12/Incredere-in-personalitati1.pdf>

Cercetare IRES 2012 „Mândria și disperarea de a fi român” <http://www.ires.com.ro/articol/212/mandria-si-disperarea-de-a-fi-rom-n>

Raport INSCOP „Raportarea populației cu privire la corupție”, noiembrie 2015,

<http://www.inscop.ro/noiembrie-2015-raportarea-populatiei-la-coruptie/>

Raportul Expert Forum, Situația migrației pe OUG 55/2014, <http://expertforum.ro/primari-migratori/>

Studiu realizat de Agenția de Raiting Politic, Puterea politică locală. Proiect de geografie electorală

despre structura politică a României, septembrie 2013, <http://ratingpolitic.ro/wp-content/uploads/2013/09/Raport-ARP-Putere-Politica-Locala.pdf>

Resurse online:

Andrescu Crișan, „Alina Gorghiu vrea o lege a răspunderii magistraților”, în *DcNews.ro*, https://www.dcnews.ro/alina-gorghiu-vrea-o-lege-a-raspunderii-magistra-ilor_524209.html

Angelin Ioan, „Cine este Alina Gorghiu și ce face ea pentru PNL și schimbarea susținută de Klaus Iohannis?” | VOCILE DREPTEI, în *Evz.ro* <http://www.evz.ro/cine-este-alina-gorghiu-si-ce-face-ea-pentru-pnl-si-schimbarea-sustinuta-de-klaus-iohannis-vocile-dreptei.html>

Blaga și Gorghiu: Avem cel mai bun scor din 1990, am reușit să reconstruim dreapta, *Digi24.ro*, <http://www.digi24.ro/special/dosare/alegeri-locale-2016/blaga-si-gorghiu-avem-cel-mai-bun-scor-din-1990-am-reusit-sa-reconstruim-dreapta-526165>

Bernanschi Larisa, „Alina Gorghiu: Toată conducerea PSD are probleme; o să ajungă să desemneze premier din rândul al șaptelea de la geam”, în *News.ro*, <http://www.news.ro/politic-intern/gorghiu-toata-conducerea-psd-are-probleme-o-sa-ajunga-sa-desemneze-premier-din-randul-al-saptelea-de-la-geam-1922412004152016101615582290>

Idem, „Reacția lui Dacian Cioloș la solicitarea PNL de a da OUG pentru alegerea primarilor în două tururi: Nu este DEMOCRATIC ca un Guvern independent să MODIFICE o lege politică” în *Evz.ro*,

<http://www.evz.ro/reactia-lui-dacian-ciolos-la-solicitarea-pnl-de-a-da-oug-pentru-alegerea-primarilor-in-doua-tururi.html>

Ciocan Otilia, „Ordonanța de Urgență 55 privind migrația aleșilor locali este neconstituțională. CC: Parlamentul să decidă privind mandatele aleșilor locali care au migrat la alte partide”, *Mediafax.ro*, 17 decembrie 2015, <http://www.mediafax.ro/social/ordonanta-de-urgenta-55-privind-migratia-alesilor-locali-este-neconstituționala-cc-parlamentul-sa-decida-privind-mandatele-alesilor-locali-care-au-migrat-la-alte-partide-13725951>

Dacian Cioloș: O sa votez si PNL, si USR, pentru ca sunt doua liste, *Hotnews.ro* <http://www.hotnews.ro/stiri-esential-21452801-dacian-ciolos-votez-pnl-usr-pentru-sunt-doua-liste.htm>

Dacian Cioloș a DAT CĂRȚILE PE FAȚĂ: „VREAU SĂ FIU PREMIERUL USR-PNL” | Prima reacție a adversarilor: „E semn clar că se pregătește fraudarea alegerilor” | Ce spune Alina Gorghiu, *Evz.ro* <http://www.evz.ro/ciolos-premierul-usr-pnl.html>

Dragnea: PNL a furat sloganul PSD și trebuie să plătească, *Agerpres*, <https://www.agerpres.ro/politica/2016/10/27/dragnea-pnl-a-furat-sloganul-psd-si-trebuie-sa-plateasca-21-02-41>

Dragnea: PSD, UNPR, ALDE si UDMR au anuntat ca nu vor doua tururi la alegeri. Nu stiu daca premierul Ciolos se mai poate gandi la o ordonanta de urgent, în *Hotnews.ro*, <http://www.hotnews.ro/stiri-politic-20760680-dragnea-psd-unpr-alde-udmr-anuntat-nu-vor-doua-tururi-alegeri-nu-stiu-daca-premierul->

- ciolos-mai-poate-gandi-ordonanta-urgenta.htm
- Dragnea: „Eu vreau un premier român, care să conducă țara lui”, <https://www.agerpres.ro/politica/2016/10/28/dragnea-eu-vreau-un-premier-roman-care-sa-conduca-tara-lui-13-05-56>
- Femeile din PNL Neamț, susținute să candideze la locale de Alina Gorghiu și Vasile Blaga”, *Newsallert.ro*, <http://newsallert.ro/femeile-din-pnl-neamt-sustinute-sa-candideze-la-locale-de-alina-gorghiu-si-vasile-blaga>
- Firea: Persoana cea mai îndreptățită să fie prim-ministru este Dragnea; îmi doresc să fie în 2017, *Agerpres*, <https://www.agerpres.ro/politica/2016/12/21/firea-persoana-cea-mai-indreptatita-sa-fie-prim-ministru-este-dragnea-imi-doresc-sa-fie-in-2017-22-13-04>
- Gheorghe Răzvan, „CONFRUNTARE INCENDIARĂ- Dacian Cioloș către Mihai Gâdea: „Antena 3 MINTE, difuzează INFORMAȚII FALSE! NU CRITICA, ci MINCIUNA mă deranjează!” Gâdea este contrariat și RIDICĂ TONUL / LIVE TEXT”, <http://www.evz.ro/confruntarea-dintre-dacian-ciolos-si-mihai-gadea-live-text.html>
- Iohannis: „Nu voi desemna un premier urmărit sau condamnat penal”, *Digi24.ro*, <http://www.digi24.ro/stiri/actualitate/politica/iohannis-indiferent-ce-propun-partidele-nu-voi-desemna-un-premier-urmarit-sau-condamnat-penal-580546>
- Mihăilescu Vintilă, „Naționalism, patriotism, cosmopolitism”, în *Dilema Veche*, <http://dilemaveche.ro/sectiune/situati-unea/articol/nationalism-patriotism-cosmopolitism-1>
- Neagu Alina, „Mesajul Alinei Gorghiu pentru Vlad Voiculescu: Vorba unui șlagăr celebru, domnule ministru: V-am văzut, mi-ați plăcut, ce rămâne de făcut?”, în *Hotnews.ro* <http://www.hotnews.ro/stiri-politic-21340007-mesajul-alinei-gorghiu-pentru-vlad-voiculescu-vorba-unui-slagar-celebru-domnule-ministru-vazut-ati-placut-ramane-facut.htm>
- Pantazi Raluca, „Saga votului uninominal la români. Cine l-a propus, cine l-a susținut și cum l-au calificat politicienii de-a lungul vremii”, în *Hot News.ro*, 14 decembrie 2012, http://www.hotnews.ro/stirialegeri-parlamentare_2012-13814049-saga-votului-uninominal-romani-cine-propus-cine-sustinut-cum-calificat-politicienii-lungul-vremii.htm
- Petrovici Alexandra, „Alina Gorghiu: M-am gândit să îmi dau demisia”, *DcNews.ro*, https://www.dcnews.ro/alina-gorghiu-m-am-gandit-sa-imi-dau-demisia_507826.html
- Pippidi Mungiu Alina, „Proiectul USR pentru toată România”, *Uniți schimbăm*, 31 iulie 2016 <http://www.unitischimbam.ro/proiectul-usr-pentru-toata-romania/>
- Poșircă Ovidiu, „Cozmin Gușă: Cioloș, „făcut mare” în România de către Iohannis”, în *Reportervirtual.ro*, <http://www.reportervirtual.ro/2016/10/cozmin-gusa-ciolos-facut-mare-in-romania-de-catre-iohannis.html>
- PSD susține noul guvern. Liviu Dragnea: Vom monitoriza activitatea fiecărui ministru și minister, *Digi24.ro*,

- <http://www.digi24.ro/stiri/actualitate/politica/psd-sustine-noul-guvern-liviu-dragnea-vom-monitoriza-activitatea-fiecarui-ministru-si-minister-457827>
- Sondaj Curs–Avangarde: „Gabriela Firea-Pandele ii spulbera pe toti liderii politici”, *Aktual24.ro*, <http://www.aktual24.ro/sondaj-curs-avangarde-gabriela-firea-pandele-ii-spulbera-pe-toti-liderii-politici/>
- SONDAJ DE OPINIE 2015. Cum stă Victor PONTA însondajul CSOP comandat de liberali. Dar Klaus IOHANNIS? Vom avea alegeri anticipate?, *caleaeuropeană.ro*, <http://www.caleaeuropeana.ro/sondaj-de-opinie-2015-cum-sta-victor-ponta-in-sondajul-csop-comandat-de-liberali-dar-klaus-iohannis-vom-avea-alegeri-anticipate/> (accesat 28.01.2017).
- Stanca Adriana, „STUDIU: Cât de mult de uită românii la televizor și ce programe preferă”, *Realitatea.net*, https://www.realitatea.net/cat-de-mult-de-uita-romanii-la-televizor-si-ce-programe-prefera_1795074.html#sthash.UnL5VVEH.dpuf
- Șandru Daniel, DEMOCRATIZARE ȘI VALORI POLITICE ÎN ROMÂNIA POSTCOMUNISTĂ, *Daniel Șandru blog*, <http://www.danielsandru.ro/democratizare-si-valori-politice-in-romania-postcomunista/>
- Tănase Stelian, „Iohannis, liberalii și al doilea mandat la Cotroceni”, 29.01.2017, *Stelian Tănase blog*, <http://www.steliantanase.ro/iohannis-liberalii-si-al-doilea-mandat-la-cotroceni/>
- Vintilă Carmen, „Congres la PNL în 2017. Ce au răspuns Blaga și Gorghiu despre șefia partidului”, în *Evz.ro*, <http://www.evz.ro/congres-la-pnl-in-2017-ce-au-raspuns-bлага-si-gorghiu-despre-sefia-partidului.html>
- Vulcan, Dora, „PNL:Furtuna in paharul cu apa. Demisii la sectoare. Bolojan a primit vot de incredere”, *Revista 22*, <http://revista22.ro/70254223/scandal-in-pnl-toti-liderii-de-sectoare-au-demisionat-bolojan-a-primit-vot-de-incredere.html>.

David și Goliat¹.

Analiza genezei și a succesului electoral al Uniunii Salvați România în alegerile locale și parlamentare din 2016

(David and Goliath.

Save Romania Union's analysis of the genesis and the electoral
success in 2016 local and parliamentary elections)

Cosmin DIMA

Abstract: *This article will try to solve "the mystery" of the electoral and political success of the Save Romania Union. 2016 local and parliamentary elections have favored entering the Romanian party system to a new species of political party, with civic germ, a reaction to the parties that have managed transition. SRU's anti-system, anti-party, anti-politics discourse has been favorably perceived by a part of the electorate as a result of drastically collapse of the confidence in political parties and Parliament on the background of an unprecedented anti-corruption campaign in recent years in Europe.*

Keywords: *Save Romania Union, 2016 local and parliamentary elections, anti-corruption campaign, collapse of the confidence in political parties.*

Anticorupția și neîncrederea în instituțiile democrației

Spațiul politic românesc a fost marcat, în 2016, de două evenimente inedite: o guvernare tehnocrată și un succes electoral neașteptat al unui partid politic nou, Uniunea Salvați Bucureștiul/Uniunea Salvați România (USB/USR)². O guvernare tehnocrată pură este o excepție în cadrul procesului democratic, deși partidele au tot utilizat în perioada tranziției, dar și după, tehnocrați

pentru a gestiona diferite crize (de imagine, structurale, politice etc)³. De asemenea, penetrarea sistemului de partide prin forțele proprii ale unei formațiuni germinată dintr-o asociație civică este un efort politic dificil. Ambele merită dezvoltate în studii separate. Articolul de față va încerca să descrie și să analizeze cel de-al doilea fenomen politic, fără a lua în considerare, în lipsa unor probe sau mărturii clare, diverse speculații apărute în spațiul public.⁴

În mai mult de un sfert de secol de politică democratică postdecembristă nu pot fi identificate partide cu nucleu civic, care să fi reușit ceea ce Uniunea Salvați România a reușit în aproape un an și jumătate⁵. Într-un fel, această observație poate fi considerată o supraevaluare, dar dacă privim în urmă, în toată perioada tranziției, nu găsim exemple similare.

Alianța Civică apărută în 1990, și devenită partid în 1991, nu a reușit să devină o formațiune parlamentară prin forțe proprii. Un exemplu mai recent, al Fundației Mișcarea Populară, transformată ulterior în Partidul Mișcarea Populară, ar putea contrazice dificultatea unui astfel de proces, dar nu poate. PMP-ul nu a avut un germene civic, ci unul politic⁶. Seria de inițiative pseudo-civice, din ultimii ani, au scos în evidență un pattern de acțiune politică – înființarea de asociații civice și transformarea lor în partide politice – cu intenția de a capta energia cetățenilor care-și doreau un partid curat, nou, care să nu fi fost „în cârdășie” cu cele vechi care au gestionat tranziția și au modelat politic societatea în ultimul sfert de secol. În anul 2012, odată cu formarea Uniunii Social-Liberale (PSD/UNPR+Alianța Creștin Liberală/PNL+PC) s-au epuizat toate alianțele politice dintre partidele mari care au guvernat România în diferite forme și asocieri în perioada tranziției. Prin urmare, contestarea acestora, a guvernării și patronajului lor politic, dar și a monopolului

asupra sistemului de partide a devenit o opțiune politică credibilă. Mesajul antistem a putut fi exersat cu mai multă încredere, într-un context de neîncredere cronică față de instituții ale democrației, ca partidele politice și Parlamentul.

Astfel, diferiți lideri au încercat să speculeze această posibilitate și au prezentat publicului diverse versiuni de partide imaculate. Această tactică nu a reușit întrucât imacularea era făcută prin vechi rețete: fașionalism, migrație politică, trădare, reșapare politică. Camuflarea acestor tactici sub diverse inițiative civice⁷ au eșuat căci fiind demascate de adversarii politici, automat deveneau necredibile.

Pentru a înțelege mai bine UR-ul și succesul acestei formațiuni este necesar să identificăm câteva modificări survenite în spațiul politic în urma unei „cruciade” anticorupție fără precedent în Europa ultimilor 10 ani, dar accelerată în ultimii 4 ani, începând cu anul 2013. Nu cred că mai este nevoie de o demonstrație suplimentară pentru a arăta de ce și cât de toxic este un grad ridicat de corupție pentru un stat cu un regim democratic. Statele cu un indice ridicat al democrației⁸, au și un indice de percepție a corupției ridicat, care înseamnă, de fapt, un nivel mic de corupție.

În ultimii ani, în media clasică, în *new-media*, în *social-media*, în discursul politic și instituțional, în mediul universitar, în campaniile electorale, în discuțiile publice și private, în toată societatea s-a discu-

tat sistematic despre partide și lideri politici corupți. Cazuri de corupție, imagini cu politicieni – încătușați, condamnați sau puși sub acuzare – au putut fi urmărite la ore de maximă audiență sau la ore obișnuite. Întrebarea „oare cine urmează?” a devenit o banalitate.

Partidele tranziției au fost, astfel, nevoite să se reformeze sau cel puțin să mimeze un proces de reformă internă. Au fost retrași din spațiul public mare parte din cei care au gestionat tranziția în diferitele ei etape, alții au fost schimbați din funcțiile publice de la nivel local și central ca urmare a acuzațiilor de corupție. Dar un efect mult mai profund al anticorupției a fost prăbușirea încrederii în partidele politice și Parlament. Desigur, decredibilizarea celor două instituții democratice a fost un proces care a parcurs un drum mult mai lung, nefiind doar este efectul exclusiv al anticorupției. În toată perioada tranziției aceasta s-a măcinat în funcție de diverși factori cu efect coroziv (guvernări slabe, afaceri de corupție devoalate, legislaturi compromise de scandaluri, crize economice și financiare etc). Dacă în perioada tranziției încrederea a ajuns pe marginea prăpastiei, atunci aceasta nu a mai avut nevoie decât de un brânci pe care l-a primit în ultimii ani ca urmare a multiplelor cazuri de corupție devoalate.

Gradul scăzut de încredere în instituțiile politice nu trebuie neapărat interpretate ca un declin inevitabil al regimului democratic.

Semnale de alarmă cu privire la cronicizarea acestui fenomen au fost trase de știința politică. Neîncrederea are deja o serie de caracteristici. Este persistentă, fiind înregistrată de sondajele din ultimii treizeci, patruzeci de ani, este internațională, căci se manifestă în toate democrațiile, este structurală, adică afectează multiple instituții, și rațională, în sensul că oamenii privesc instituțiile pragmatic în funcție de interesele lor.⁹

Încrederea scăzută în principalele instituții politice românești – partidele și Parlamentul – nu este un fenomen izolat autohton, ci o constantă în cadrul democrațiilor, mai ales în cele din sud-estul Europei în care încrederea în cele două instituții se află la niveluri foarte joase sub media europeană¹⁰. Date ale cercetărilor din ultimii ani, scot în evidență o prăbușire în societatea românească a acestei resurse democratice¹¹. Paradoxal, concomitent cu acest declin, alte tipuri de instituții (din sfera guvernamentală, spirituală, internațională) înregistrează o încredere ridicată, precum pompierii, armata, jandarmeria, DNA, SIE, SRI, Poliția, NATO, ONU, Parlamentul European. Instituțiile nedemocratice „bat” instituțiile democratice. Chiar și Guvernul și Președinția care au cote superioare de încredere față de partide și Parlament, situație explicabilă prin identificarea/confundarea în mentalul colectiv a instituției cu persoana aflată în funcție la un moment dat, se află sub scorul de încredere al DNA, armată, SRI, SIE, poliție, care

trec de procentul de 50%¹². Acest paradox este în măsură să pună sub semnul întrebării stabilitatea regimului democratic și legitimitatea acestuia.

Cu toate acestea, România nu a înregistrat, în ultimii ani, ascensiuni ale forțelor extremiste, nu s-a confruntat cu lovituri de stat și nici nu a căzut în patima autoritarismului, și nici conflictele politice nu au degenerat în războaie civile¹³. Alte state europene, cu democrații mai vechi și consolidate se confruntă fie cu fenomenul extremismului de dreapta sau de stânga, euroscepticismul, populismul, fie cu derive autoritare – vezi tendințele autoritare ale lui Orban în Ungaria, câștigarea puterii de către stânga radicală – Coaliția Stângii Radicale – Syriza în Grecia, ascensiunea extremei drepte, Partidul Libertății, în Austria, avântul luat de către extrema dreapta, Frontul Național, în Franța, și în Germania prin Alternativa pentru Germania. Ar putea fi o posibilă explicație, pentru supraviețuirea regimului în condițiile unui suport minim pentru instituțiile politice vitale ale acestuia, angajamentul democratic al instituțiilor nedemocratice? Posibil, în condițiile în care ele s-au format (cazul DNA) ori perfecționat/restructurat (SRI, SIE, Armata) în cadrul UE, NATO. Astfel, resursele de încredere ale cetățenilor sunt direcționate sau sunt acordate către acele instituții ferite de scandaluri (de corupție, de reputație, interne, dar cu repercursiuni externe, prinse în campanii de denigrare instituțională/personală

etc.) Aceasta poate fi o parte a explicației. Dar pot instituțiile nedemocratice să suplinească rolul și funcțiile celor specifice democrației? În mod cert, nu.

Campania anticorupție și efectele sale (destructurarea unor relații de patronaj, calcularea unor prejudicii uriașe, devoalarea clientelismului, înlocuirea unor lideri politici vulnerabili ai principalelor partide, adâncirea percepției că toate partidele sunt corupte etc) au dus la adâncirea neîncrederii în partidele politice care au gestionat tranziția și au pregătit terenul pentru o formațiune cu un mesaj clar antipartide, antisistem, pro-anticorupție. Din multitudinea de încercări politice de a capta această energie „anti” din societate doar Uniunea Salvați Bucureștiul și apoi extensia acestei formațiuni la nivel național, Uniunea Salvați România, au reușit. De ce aceasta și nu altele?

Metamorfoza: de la asociația de interes public (public interest group) la partid politic

Spre deosebire de celelalte inițiative pseudocivice (Fundația Mișcarea Populară, Asociația M10, Alianța România Noastră, Asociația Noua Republică) din care au eclozat partide politice, Asociația Salvați Bucureștiul a făcut parte încă de la înființare, din 2006, din societatea civilă bucureșteană și a activat în interesul acesteia. A fost una dintre reacțiile civice la ilegalitățile și

abuzurile politice. Timp de aproape zece ani a folosit calea justiției pentru a bloca diverse proiecte imobiliare, înregistrând o serie de succese notabile. Ca urmare a intervenției lor au fost anulate unele construcții, ori au fost salvate de la demolare clădiri de patrimoniu¹⁴. Au reușit chiar să influențeze legislația și să facă modificări la legea urbanismului. Au publicat rapoarte, au adus la cunoștința publicului dezastrul urbanistic din București, iar în alegerile din 2008 au impus partidelor politice un pact prin intermediul căruia candidații la primărie s-au angajat să-l respecte. Toate aceste roluri ale asociației au generat credibilitate și au construit un fundament politic solid al asociației care va fi folosit ulterior în bătălia pentru putere. Literatura de specialitate denumește aceste organizații, care pretind că reprezintă interesul public, grupuri de interese care urmăresc interesul public (public interest groups) și sunt peste tot în lumea democratică, încă din anii '70. Puterea și legitimitatea acestora constă tocmai din cauzele pentru care luptă, care sunt de interes general. O definiție a acestora o regăsim la Jeffrey M. Berry. Un astfel de grup este „unul care urmărește un bun colectiv de care nu vor beneficia nici selectiv, nici material membri sau activiștii organizației”¹⁵.

Abia în 2012, liderul acestei asociații, Nicușor Dan, matematician de profesie, a candidat independent în alegerile locale. În lipsa unei structuri de partid, a unui sprijin

politic, mediatic¹⁶ și financiar¹⁷, a reușit prin intermediul rețelei de socializare, *Facebook*, să atragă voluntari și să-și promoveze proiectele și mesajele. Încă de atunci, o parte a campaniei sale a fost axată pe promisiunea transparenței în decizia administrativă și în privința cheltuielilor publice. Acesta nu a obținut decât un procent de 8,48% din voturi, ocupând locul al patrulea în ierarhia finală, după Sorin Oprescu (USL), Silviu Prigoană (PD-L) și Vasile-Horia Mocanu (PP-DD), dar fără să intre nici în CGMB, din cauza legii electorale care dezavantajează candidații independenți¹⁸. Aceștia trebuiau să obțină 5% din voturi, la fel ca un partid politic.

Abia în data de 1 iunie 2015 asociația s-a transformat în partid politic, sub denumirea de Uniunea Salvați Bucureștiul. Metamorfoza asociației a fost rezultatul scorului bun pentru un independent în lupta cu un întreg sistem al partidelor. Foarte probabil că decizia a fost luată după exercițiul electoral din 2012 când voturile luate de Nicușor Dan pentru primărie, aproape cincizeci de mii de voturi, dar și cele luate pentru Consiliul General al Municipiului București (CGMB), s-au redistribuit celorlalte partide. Capitalul de imagine fusese creat, mai era nevoie doar de un vehicul.

În intervalul de timp care a urmat după această mică victorie simbolică a unui candidat independent provenit din zona civică, societatea românească a cunoscut o serie de transformări care au creat

un câmp fertil pentru o nouă forță politică. Dar aceste transformări despre care am vorbit în prima parte a articolului nu ar fi putut avea loc dacă voința politică, stimulată atât de factori interni, cât și externi, nu ar fi permis.

Astfel, afirmația că Traian Băsescu este „părintele spiritual” al USR, ar părea la prima vedere ușor hazardată, dar nu este. Și am să explic și de ce. Desigur, această afirmație nu trebuie interpretată *stricto sensu* și nici ca premeditare, ci, mai degrabă, ca o serie de consecințe neintenționate ale unor decizii/acțiuni politice și instituționale. Fără intenție, președintele a plantat semințele, a pregătit terenul și altă forță politică, pregătită să le culegă, a beneficiat de roadele muncii sale politice. Astfel, întreg discursul anticorupție, și în favoarea consolidării unui stat de drept, a generat o nevoie. Nevoia unui nou partid, cu politicieni fără probleme sau vulnerabilități penale.

Nevoia s-a accentuat și comunicarea politică a președintelui a început să aibă sens atunci campania împotriva corupției, când instituțiile cu atribuții în acest sens au început să livreze rezultate concrete, sistematic și la intervale regulate. Începând cu anul 2012, aproape toate campaniile electorale au fost afectate și confiscate de tema anticorupției. Arestările, anchetările diferiților lideri politici, ploaia de dosare penale care a curs în mod continuu timp de patru ani, au contribuit la scăderea încrederii în partidele politice și

parlament și au generat o așteptare legitimă a unei categorii de oameni față de un partid nou, imaculat, o „Albă ca Zăpada” așa cum s-a vehiculat de nenumărate ori în spațiul public. Însă, indiferent cât de mult s-a străduit Traian Băsescu sau alte forțe politice să preia această nouă nevoie, nu au reușit întrucât gradul de așteptare era mai mare decât ar fi putut președintele sau alți actori din spațiul politic să furnizeze.

Singurul partid care a reușit să contabilizeze în voturi nemulțumirea și dezamăgirea unei părți a electoratului față de toată clasa politică a fost Partidul Poporului Dan Diaconescu (PPDD-ul). „Partidul televizor” al fostului mogul de presă, Dan Diaconescu, cu o orientare populistă, naționalistă, fără o ideologie clară și cu o viziune incertă despre guvernare și societate, a reușit să obțină un scor rezonabil în alegerile locale din iunie 2012 și să intre în Parlament în luna decembrie a aceluiași an. Puterea de manipulare a liderului acestuia, ziarist și prezentator în propriile televiziuni, OTV și DDTV, s-a manifestat prin intermediul emisiunilor acestuia, prin care transmitea în mod constant mesajul unitar al eșecului tuturor partidelor de a governa. Însă, nu a reușit să se consolideze tocmai datorită faptului că a fost o oaste de strânsură care a beneficiat de un context politic favorabil. Odată ajuns în Parlament s-a dezintegrat și a fost absorbit tocmai de partidele pe care le-a contestat.

Un singur lucru au avut în comun PPDD și USR, faptul că au reușit să

vină din afara sistemului de partide consacrate, cu lideri și să obțină un vot pe baza un mesaj negativ la adresa partidelor mainstream.

Acest partid și-a făcut loc în sistemul de partid printr-un mesaj clar și simplu: toate partidele sunt compromise și corupte, toți liderii acestor partide poartă în fibra lor politică un genom defect, al corupției. Pe această bază, a neîncrederii și a diabolizării partidelor consacrate, a construit USB-ul și a reușit să confirme că acest sentiment există.

Ambiguitatea ideologică a USB/USR: și de stânga și de dreapta, și anti-PNL și anti-PSD

„Nu vrem ca USB să fie confiscat de o anumită ideologie”¹⁹ a explicat în mod confuz, unul dintre liderii USB, raportarea ideologică și doctrinară a partidului, în momentul înscrierii acestuia în registrul partidelor politice. Ambiguitatea ideologică cu care leadership-ul USB a ales să defileze în spațiul public, în perioada de dinaintea campaniilor, dar și în timpul acestora, a fost în primul rând o decizie strategică. Acesta a evitat cu orice preț plasarea partidului într-o zonă sau alta a spectrului politic pentru a nu fi asociat cu niciunul dintre partidele contestate. Pare a fi o preluare a ceea ce susținea Anthony Downs care spunea că partidele nu au nevoie de o viziune despre lume, „ci pot susține doar poziții ad hoc asupra problemelor practice, pe măsură ce

apar”²⁰. Această observație pare a fi confirmată și de Giovanni Sartori, dar cu o nuanță. Printre altele, ideologia este o forță puternic motivatoare. Pe de altă parte, o serie întreagă de motivații nu au nimic de-a face cu ideologia”²¹.

Această decizie strategică, de a se prezenta ca un partid liber de ideologie, dar dedicat unor idei precum transparența, susținerea anticorupției și a statului de drept, integritatea funcției publice și cheltuirea eficientă a banului public, a urmărit pe de o parte recrutarea unor lideri fără a-i obliga să se încadreze ideologic și pe de altă parte a lăsat ușa deschisă electoratului din toate spectrele politice. Strategia s-a dovedit a fi bună. Neasumarea ideologică și refuzarea cu obstință a oricărei identificări în spațiul liberalismului, al social-democrației, radicalismului, anarhismului, conservatorismului sau a oricărei orientări doctrinare, a accentuat și mai mult diferența dintre USB și partidele consacrate. A fost mai simplu, mai eficient și mai pragmatic să comunice politic că nu este „un nou partid de stânga” sau un nou „partid de dreapta”, ci doar un nou partid care urmărește interesul public, susține lupta anticorupție, integritatea și statul de drept.

În teoria politică nu există o definiție unanim acceptată a ideologiei, dar există o serie de elemente comune ideologiilor. Acestea identifică o viziune prezentă și una viitoare despre lume, un corp coerent de idei, vizează masele, este

orientată spre acțiune și este prezentată în termeni cât se poate de simpli²². Or, având în minte aceste elemente este impropriu să afirmăm că USR este un partid cu o ideologie. Deși este un partid politic, USR pare mai degrabă un partid de tehnicieni, decât de politicieni. Viziunea este mai degrabă una tehnico-managerială decât una politică. Programul politic dezvoltă o serie de domenii concrete pe care USR le consideră prioritare.²³ Transparența, industria, agricultura, învățământul, cultura, sănătatea, transportul, energia și mediul, România în lume, sunt componentele pragmatice ale programului politic. În planul ideilor abstracte transparența și anticorupția domină discursul USR. În viziunea formațiunii există următoarea axiomă: rezolvând sau diminuând corupția, multe dintre problemele societății românești își pot găsi soluția prin surplusul de venituri bugetare și printr-o cheltuie corectă și eficientă a banilor publici.

Întrebarea, ce fel de partid este USR-ul, comportă multiple dificultăți în descrierea cu exactitate a ceea ce este el, având în vedere că este un partid tânăr și neconsolidat. Poate că această întrebare pune în dificultate chiar și liderii acestuia, uniți de ura împotriva partidelor mainstream, ca stimulent al acțiunii colective, dar dezbinați în privința soluțiilor pentru societate, așa cum au recunoscut chiar ei²⁴. Cu toate acestea, o descriere trebuie făcută, căci acesta nu poate fi mai mult decât este la momentul acestei analize.

Având în vedere elementele de mai sus, se poate afirma că USR este un partid pragmatic, coerent programatic, dar confuz ideologic, în care coabitează viziuni contradictorii despre societate, progresiste și conservatoare, de stânga și de dreapta, și ai cărui membri sunt motivați pentru acțiunea colectivă, de principii precum transparența, integritatea, anticorupția, eficiența cheltuirii banului public și o ură viscerală împotriva partidelor mainstream. Partidul a utilizat tehnologiile moderne de comunicare ca alternativă la cele clasice, dar și pentru a ajunge la o categorie anume a electoratului, dinamică, informată, activă în medii corporatiste sau ONG-uri, tânără, educată, fără a se limita la aceasta.

Promisiunea ”salvării” românilor este componenta populistă. Aceasta a fost exploatată cu succes mai ales în alegerile locale când s-a folosit sloganul, „Salvați Bucureștiul de politicieni”. Ipocrizia acestui mesaj a subliniat machiavelismul liderilor, scopul a scuzat mijloacele, arătând că sunt dispuși să apeleze la mijloace neortodoxe pentru a se așeza pe scaunul puterii.

Alegerile locale în București: USB urcă în ierarhie pe spatele PNL

Alegerile locale din 5 iunie 2016²⁵ au înroșit Bucureștiul. PSD a câștigat tot ce a atacat, respectiv toate primăriile de sector și Primăria Capitalei și a înregistrat și o premieră istorică. Gabriela Vrânceanu-

Firea a fost aleasă prima femeie în funcția de edil al capitalei, după o dominație clară a bărbaților încă de la înființarea acesteia în 7 august 1864. Pe fondul unei prezențe scăzute, de 33,09%, aceasta a fost aleasă primar cu doar 246.553 voturi dintr-un total de 573.775 voturi valabil exprimate.

Nicușor Dan, liderul USB, a obținut locul al doilea, după candidatul PSD, și un scor foarte bun de 30,52%. Aproape de victorie, în Sectorul 1 a fost și Clotilde Armand, o franțuzoică, cetățean român din 2015, a doua personalitate a Uniunii. Aceasta a pierdut primăria la mai puțin de 2000 de voturi.

Lipsit de carismă, un personaj taciturn, dar cu un background de activist civic, doctor în matematică la o universitate prestigioasă și olimpic internațional, a reușit să compenseze cu credibilitatea provenită din profesie și implicarea civică. Prin proiectele susținute de către „Asociația Salvați Bucureștiul” a

reușit să obțină sprijinul unei părți a elitei culturale și economice bucureștene care l-au promovat și finanțat pentru alegerile locale și apoi în alegerile parlamentare. A fost unul dintre puținii candidați care a justificat banii din perioada precampaniei și pe cei din perioada campaniei. Astfel și-a consolidat credibilitatea și a proiectat în mintea oamenilor o imagine a unor instituții care cheltuiesc transparent și responsabil, în totală contradicție cu imensele prejudicii calculate de unele instituții ale statului atât în primăriile din București, cât și în cele din țară²⁶.

În urma acestor alegeri, USB a devenit a doua formațiune politică în preferințele bucureștenilor. Din totalul de 55 de mandate ale CGMB, PSD+UNPR și-au adjudecat 24, USB 15, PNL doar 8, iar ALDE și PMP câte 4 mandate fiecare. În celelalte sectoare USB a obținut 24 de mandate.

Tabelul 1. *Voturi valabil exprimate pentru primarul Capitalei și CGMB*

	Gabriela Vrânceanu Firea (PSD+UNPR)	Nicușor Dan (USB)	Cătălin Predoiu (PNL)	Robert Turcescu (PMP)	Daniel Barbu (ALDE)	Total
Vot primar	246.553 (42.97%)	175.119 (30.52 %)	64.186 11.18 %	37.098 (6.46 %)	17.455 3.04 %	573775
Vot CGMB	228.986 (40.42%)	143.544 (25.34%)	74.041 (13,07%)	40.481 (7,14%)	36.380 (6,42%)	566.390

Pentru a înțelege ascensiunea USB în București este nevoie să descriem pe scurt și să analizăm factorii care au dus la dezastrul electoral al PNL în București, întrucât acesta este la rândul lui un factor explicativ pentru succesul formațiunii lui Nicușor Dan. PNL-ul a înregistrat un eșec lamentabil, dar previzibil. Liberalii au comis o serie de greșeli la nivel local din care le-a fost aproape imposibil să se redrezeze. Cea mai importantă a fost desemnarea succesivă a nu mai puțin de patru candidați pentru primăria generală în doar jumătate de an. Retragerea lor a avut diferite motivații. Desemnarea lui Cristian Bușoi în decembrie 2015 a fost considerată de către conducerea partidului o alegere bună, dar doar pentru câteva luni, căci în februarie, a fost retras pentru a-i face loc lui Ludovic Orban, văzut ca un candidat cu experiență politică, specialist în administrația locală, capabil să facă față oricărui candidat al PSD. Acesta s-a retras din cursă după doar două luni, în aprilie, după ce DNA-ul l-a acuzat de acte de corupție. Imediat, în câteva zile, ca și soluție de avarie, a fost propus Marian Munteanu, liderul studenților, considerat simbol al Pieței Universității în 1990, în speranța că o candidatură din societatea civilă va putea să readucă PNL-ul, în București, pe linia de plutire. Inspirația liberalilor s-a dovedit a fi o mare dezamăgire. Contestarea acestuia a venit atât de la baza partidului, cât și din afara lui, din diferite zone ale societății civile,

fiind acuzat că a colaborat cu Securitatea, dar și pentru discursul lui naționalist, tradiționalist, ortodox, conservator, în totală contradicție cu ceea ce și-ar fi dorit electoratul dinamic al Bucureștiului.

Într-un final, PNL-ul a găsit înțelepciunea cea de pe urmă și l-a desemnat pe Cătălin Predoiu candidatul oficial. Ajuns în acest punct, după cele trei lansări ratate de candidați, PNL-ul nu a mai putut spera la nicio victorie în cazul Primăriei Capitalei. Eșecul a fost previzibil, dar nu și dimensiunea dezastrului. Acesta a putut fi măsurat abia după rezultatele finale ale alegerilor.

În București, conducerea liberală a dat dovadă de ezitare, nesiguranță și de o lipsă de gândire strategică și tactică categorice. Această bâlbâială majoră a leadership-ului nu doar că a demoralizat membri de partid, dar a și trimis simpatizanți și votanți ai PNL către USB. În această formațiune, oamenii au văzut o forță politică dinamică, cu obiective clare, determinată să lupte împotriva PSD și a tarelor acestuia. Cu alte cuvinte, creșterea spectaculoasă a USB a avut loc pe spatele PNL.

Alți factori care au dus PNL-ul către pierzanie vor fi doar enumerați:

- Alegerea candidaților de sector în funcție de interesele politice ale filialelor și nu în funcție de potențialul electoral al acestora²⁷. Astfel, unii dintre candidații impuși prin vot politic nu au reușit să se facă cunoscuți și nici

să aibă o prestație electorală convingătoare.

- O campanie vizuală necoordonată între Primăria Capitalei și candidații primăriilor de sector a accentuat și mai mult lipsa de unitate a partidului.
- Atacarea adversarilor politici s-a dovedit a fi fără substanță, și nu a fost compensată de proiecte credibile de administrație publică.
- Conflictele interne dintre vechiul PNL și PDL au fost *cauza profundă* a eșecului liberalilor în București și mai târziu, a celui din alegerile parlamentare. Eșecul fuziunii celor două partide a menținut tensiuni, conflicte, interese divergente, animozități, la niveluri ridicate. Conflictele interne, inerente de altfel într-o organizație politică, nu au produs competiție, ci sabotaj intern.
- Liberalii au fost incapabili, ca după fuziune, să-și definească o nouă ideologie, în acord cu viziunea și interesele celor două partide. Au fost amestecate în discursul public și în măsurile legislative propuse în Parlament, viziuni diferite, ba chiar contradictorii, menținându-se în mod constant un eclectism feroce. Naționalism, otodoxism, liberalism, conservatorism, măsuri sociale, toate au încăput fără probleme în bagajul noilor liberali. Nici intrarea în marea familie populară, după abandonarea Alianței Liberalilor și Democraților Europeni, nu i-a deranjat pe liberali să rămână

incerti în privința orientării ideologice. În loc să se întrebe încă de la început, cine suntem noi și ce vrem să oferim societății românești, au așteptat rezultatul dezastruos al alegerilor parlamentare ca să se întrebe, ce am făcut noi cu acest partid?

- Menținerea unui leadership bicefal la nivel național a întreținut, de asemenea, o confuzie permanentă, arătând într-un mod indirect că există două părți, doi lideri și multiple interese politice.

Prestația electorală catastrofală a PNL din perioada precampaniei, precum și din perioada campaniei electorale a avut două efecte majore. A creat spațiu electorat pentru USB și a netezit drumul PSD către câștigarea alegerilor în toate sectoarele Bucureștiului, inclusiv în Sectorul 1 și Sectorul 6, singurele bastioane liberale.

În comparație cu bălbăiala liberalilor, USB-ul a avut o campanie coerentă cu un mesaj clar. „Salvează Bucureștiul de politicieni”, sloganul populist, antipartide, antisistem, antipolitic a oferit bucureștenilor exact ceea ce aveau nevoie, speranță. Dintre sentimentele cel mai mult speculate de către politicieni în campaniile electorale, speranța și frica sunt cele mai puternice. Speranța că poate exista și o clasă politică integră care să cheltuiască cu responsabilitate banul public și frica de a lăsa aceeași gașcă la butoane au determinat ca o bună parte din bucureșteni să voteze USB-ul.

Tabelul 2. *Voturi valabil exprimate pentru primari în Municipiul București*

	Sectorul 1	Sectorul 2 ²⁸	Sectorul 3	Sectorul 4	Sectorul 5 ²⁹	Sectorul 6 ³⁰
PSD	23.220 (31.07 %)	33.527 (32.83 %)	74.645 (60.25 %)	33.606 (38.94 %)	26.763 (36.60 %)	39.834 (36.91 %)
USB	21504 (28.77 %)	16360 (16.02 %)	21041 (16.98 %)	15454 (17.90 %)	15454 (17.90 %)	22430 (20.78 %)
PNL	14630 (19.57%)	23562 (23.07 %)	11653 (9.40 %)	18979 (21.99 %)	19232 (26.30 %)	13143 (12.18 %)
PMP	5473 (7.32 %)	5806 (5.68 %)	6219 (5.02 %)	6056 (7.01 %)		7058 (6.54 %)
ALDE	5357 (7.16 %)	4178 (4.09 %)	2891 (2.33 %)	2923 (3.38 %)	3663 (5.00 %)	4720 (4.37 %)
TOTAL	74731	102109	123879	86292	73115	107897

Votul politic s-a aflat în marja voturilor obținute la nivelul primarului general. Gabriela Vrâncianu-Firea și Nicușor Dan au luat mai multe voturi decât partidul, restul candidaților situându-se sub votul politic. Astfel, dintr-un total de 566.390 de voturi, PSD a obținut 40,42%, 228.986 voturi, USB-ul a ocupat locul al doilea în ierarhia partidelor obținând 25.34%, adică 143.544 voturi, iar locurile trei și patru au fost adjudecate de PMP cu 7,14% și 40.481 voturi și ALDE cu 6,42% și 36.380 de voturi.

În cele șase sectoare USB-ul a devenit a doua forță politică, lăsându-i pe liberali pe locul al treilea, cu doar jumătate din voturi. USB-ul a

obținut dublul voturilor liberalilor. În ceea ce privește candidaturile pe sectoare, USB-ul a avut candidați cvasinecunoscuți și neexperimentați în tainele politicii. Chiar și așa, unii dintre ei au reușit să obțină scoruri mai bune decât candidații liberali mult mai experimentați politic. În sectoarele 1, 3 și 6, candidații USB s-au poziționat peste cei ai PNL. Cel puțin în sectoarele 1 și 6 rezultatele PNL au fost pe măsura scandalurilor și a modului de desemnare a candidaților din campania internă, adică alte criterii decât cele circumscrise potențialului electoral.

Tabelul 3. *Voturi valabil exprimate pe sectoare pentru CGMB (votul politic)*

	Sectorul 1	Sectorul 2	Sectorul 3	Sectorul 4	Sectorul 5 ³¹	Sectorul 6
PSD+ UNPR	24.815 (33,32%)	39.755 (38,93%)	53.578 (43,72%)	35.707 (41,34 %)	31.784 (43,38 %)	43.347 (40,26 %)
USB	22.963 (30,83%)	25.196 (24,67%)	31.360 (25,59 %)	21.235 (24,58 %)	14.267 (19,47 %)	28.523 (26,49 %)
PNL	11.449 (15,37 %)	15.504 (15,18 %)	13.850 (11,30 %)	11.003 (12,73 %)	9.713 (13,25 %)	12.522 (11,63 %)
PMP	6.037 (8,10 %)	7.038 (6,89 %)	8.447 (6,89 %)	6.704 (7,76 %)	3.947 (5,38 %)	8.308 (7,71 %)
ALDE	5.379 (7,22 %)	6.935 (6,79 %)	7.429 (6,06 %)	5.403 (6,25 %)	4.194 (5,72 %)	7.040 (6,53 %)
Restul						
Total	74.474	102.106	122.542	86.367	73.254	107.647

Rezultatul bun al USB în alegerile locale din București a fost un semnal pentru întreaga țară și s-a transmis prin contagiune. Mesajul a fost clar. Există un partid nou, diferit de toate celelalte, cu oameni care nu au mai făcut politică. Chiar în seara anunțării rezultatelor liderii USB au făcut anunțul că formațiunea locală se va extinde la nivel național și va candida în alegerile parlamentare sub denumirea de Uniunea Salvați România. Anunțul a avut o componentă strategică și de oportunitate. În loc ca accentul discursului să cadă pe cauzele victoriei, acesta a transmis publicului că lupta pentru „salvarea” românilor din mâinile politicianilor va continua și la nivel național.

De la salvarea Bucureștiului de partidele și politicienii corupți, la salvarea României de aceeași politicieni și partide corupte, nu a fost decât un singur pas, victoria spectaculoasă din capitală. Bucureștiul a devenit, astfel, nu doar trambulină

pentru alegerile prezidențiale pentru candidații care-l câștigă, dar și trambulină pentru extinderea unui partid local, la nivel național. Victoria USB în alegerile locale nu a făcut decât să legitimizeze un astfel de demers și să-i dea anvergura necesară.

Alegeri parlamentare: partidul antisistem pătrunde în sistem

Alegerile parlamentare au așezat USB-ul, versiunea națională a USB-ului local, direct în 43 de fotolii de parlamentar³², devenind a treia forță politică în Parlament cu 625.154 (8,87%) de voturi pentru Camera Deputaților și 629.375 (8,92%) pentru Senat. Comparativ cu alegerile locale, USB-ul a luat de peste 5 ori mai multe voturi la nivel național. În diaspora a reușit să ocupe primul loc în preferințele politice ale românilor de peste hotare cu 31.461³³.

Pe 11 decembrie, la 6 luni de la succesul local al USB, ierarhia electorală a fost extrem de clară și doar un singur partid a putut să-și aroge câștigarea alegerilor parlamentare. Acesta a fost PSD-ul care a obținut 3.204.864 (45,47%) de voturi la Camera Deputaților și 3.221.786 (45,67%) de voturi la Senat. Locul al doilea a fost ocupat de PNL care a pierdut mai mult de 1 milion de voturi între cele două scrutine, înregistrând doar 1.412.377 (20,04%) de voturi pentru camera inferioară și 1.440.193 (20,41%) pentru camera superioară a Parlamentului.

Încă două formațiuni au reușit să intre în Parlament, PMP-ul lui Traian Băsescu (Camera Deputaților: 376.891(5,34%) Senat: 398.791(5,65%)) și ALDE (Camera Deputaților: 396.386 (5,62%) Senat: 423.728(6%)) al lui Călin Popescu Tăriceanu. Minoritatea maghiară a obținut un scor bun, 440.409(6,24%) de voturi la Senat și 435.969(5,62%) de voturi la Camera Deputaților. În ciuda faptului că în toată perioada campaniei s-a speculat că nu vor intra în legislativ.

În alegerile parlamentare au votat mai puțini români decât în alegerile locale, cu aproximativ 10% mai puțini. Efectul unei campanii anoste, lipsită de vizibilitate³⁴ dar și o formă de protest tăcut față de partidele politice, prin neprezentare, în special față de cele de dreapta, a dus la a doua cea mai scăzută prezență la vot după 1989, 39,49%³⁵. Prezența scăzută a favorizat partidele cu cea mai

bună mobilizare. Astfel, PSD-ul a reușit un scor istoric în procente, dar nu și în număr de voturi. Practic, nu a câștigat decât prin neprezentare, căci numărul de voturi a fost chiar mai mic decât la alegerile locale. În plus, o campanie unitară, un program de guvernare extrem de atractiv, cu măsuri atât de stânga, dar mai ales de dreapta, a confiscat mesajul și a intrat în spațiul politic și electoral al PNL-ului, practic dezarmându-l și confiscându-i armele. Dacă ar fi să sintetizăm la maximum strategia PSD-ului față de PNL am putea să folosim foarte bine cuvintele înțelepte ale marului strateg militar Sun Tzu: „Cel mai important în război este să ataci în strategia inamicului³⁶”. „Iar ceea ce PNL nu a făcut: Supremul rafinament în arta războiului este de a dejuca planurile inamicului”.

Căderea din București a liberalilor s-a răspândit la nivel național odată cu ascensiunea UR-ului. La cauzele structurale și de leadership care au defavorizat prestația electorală în capitală, pe parcursul pre-campaniei și a campaniei s-au mai adăugat câteva.

Unul dintre factorii care au adâncit și au accelerat și mai mult declinul liberalilor a fost relația ambiguă dintre aceștia și Dacian Cioloș, premierul tehnocrat desemnat de către Klaus Iohannis după căderea Cabinetului Ponta în urma protestelor din București declanșate de incendiul din clubul Colectiv. Ambiguitatea a fost și mai mult accentuată de susținerea declarată

necon condiționată a UR-ului pentru Dacian Cioloș. Astfel că, din această relație, partidul care a beneficiat politic și electoral nu a fost PNL-ul, așa cum s-au așteptat liderii liberli, ci UR-ul. Aceștia au beneficiat atât de sprijinul premierului, dar și a unor miniștri din cabinetul acestuia care au intrat în UR și au ocupat locuri eligibile pe lista electorală.

Ambele campanii și a PNL-ului și a UR-ului, au fost centrate pe figura premierului care se bucura de o cotă de încredere bună, doar că această asociere nu a folosit decât formațiunii lui Nicușor Dan. Invitațiile regulate din partea PNL ca acesta să se înscrie în partid au fost de fiecare dată refuzate. Ba mai mult, chiar în mijlocul campaniei, premierul a avut mai multe ezitări și a încercat să stea cât mai departe de aceasta, întrucât simpatia de care se bucura provenea chiar din independența lui politică, din imaginea de tehnocrat. Or, o apropiere foarte mare de partide, de PNL și UR, l-ar fi decedibilizat. Ca tactică electorală prin care s-a încercat menținerea unei relații distante dintre liberali și premier a fost redactarea de către acesta a unei platforme (România 100) care a înlocuit programul de guvernare al liberalilor. Aceasta a fost criticată pentru lipsa de consistență în materie de politici publice.

În orice caz, acest joc ambiguu al relației dintre el și partidele care l-au susținut a fost o eroare strategică, iar acest lucru s-a putut vedea în rezultatele finale. Îndemnul pe care acesta l-a dat în ultima zi de

campanie „Vă invit să votăm cu PNL sau cu UR pentru că acum pot spune, în sfârșit că avem cu cine să ducem România înainte”³⁷ a anulat, probabil, imaginea dorită a tehnocratului independent. Beneficiarul direct a fost UR-ul care a fost pus pe același nivel de încredere cu PNL.

Refuzurile constante ale premierului de a se înscrie în PNL, demisia lui Vasile Blaga din funcția de copreședinte ca urmare a unor acuzații de corupție ale DNA, au demobilizat partidul. În mod normal, un partid cu o structură puternică în teritoriu, precum era PNL-ul după alegerile (xxx primari) ar fi trebuit să ia la nivel național măcar scorul pe care l-a obținut în alegerile locale.

Strategia de a juca la două capete a premierului tehnocrat, și în favoarea PNL și în favoarea UR, cu scopul de a convinge din nehotărâți a fost complet ruptă de realitate. UR era contestatarul direct al PSD-ul, dar și al PNL-ului, iar dezamăgirea electoratului urban s-a contabilizat în voturi pentru „salvatori”

Alți factori care au dus la eșecul PNL-ului în alegerile parlamentare și care au ajutat în mod indirect UR-ul au fost:

- Demobilizarea primarilor ca urmare a anchetării de către DNA și a demisiei lui Vasile Blaga din funcția de copreședintele PNL
- campanie vizuală slabă care a putut fi întoarsă împotriva liberalilor de către adversarii politici, ajungând să fie numit guvernul tehnocrat și premierul „zero”.

- Un alt factor extrem de important care a reușit să demobilizeze partidul, a fost asocierea PNL cu Dacian Cioloș. Cu toate că acesta fost apreciat ca premier și a fost primit cu entuziasm de către membrii PNL, ezitățile pe care le-a avut în a se asocia în mod fundamental cu partidul, în timpul campaniei, au creat o imensă dezamăgire pentru liderii, membrii și simpatizanții liberali și au generat demobilizare.

USR-ul nu doar că a intrat în Parlament, în ciuda multor analize sceptice, nerealiste sau cu valoare propagandistică, de descurajare sau minimizare a șanselor acestuia, dar a obținut și un scor foarte bun în comparație cu așteptările, devenind a treia forță politică din Parlament, după PSD și PNL. Desigur, trebuie subliniat faptul că USR-ul a beneficiat de un sprijin financiar consistent, în perioadele din afara campaniei, pentru un partid nou³⁸ fapt ce a dus la diverse speculații sau insinuări din partea adversarilor, cum că ar fi sprijinit de mediul corporatist, de miliardarul Goerge Soros și/sau alte state, prin diverși interpuși. Aceste speculații au fost alimentate de către PSD și media apropiată acestuia. O bună parte din efortul de campanie al social-democraților s-a axat pe această temă, a luptei dintre românii reprezentați de ei și străinii reprezentați de „soroșiștii” lui Nicușor Dan.

O analiză a IRES³⁹ a creionat profilul votanților în timpul votului din alegerile parlamentare. Astfel,

profilul electoratului USR pare a fi pe următoarele direcții: în cea mai mare proporție activ, dinamic, tânăr, educat, urban. La aceste caracteristici putem deduce din modul în care USR-ul și-a construit campania (în spațiul social-media, în special Facebook) că este un electorat experimentat în utilizarea tehnologiei. Acesta își caută informații alternative și sunt dispuși să judece politica cu mintea proprie, independenți de stimulentele guvernamentale.

Cu cât crește vârsta cu atât bazinul PNL se diminuează, observație valabilă și pentru USR. Atât în alegerile locale, cât și în alegerile parlamentare, PNL a pierdut electorat în favoarea USR. Strategia acestora de a scoate din electoratul nehotărât la vot s-a soldat doar cu o împărțire a electoratului liberal între PNL și USR. În urma acestei observații putem trage următoarea concluzie: prezența scăzută la vot din alegerile locale și din cele parlamentare ne arată că se menține o neîncredere generalizată în cele două instituții politice, partide și Parlament. Cu toate acestea, încă există resurse de încredere pentru aceste instituții. Dovada empirică sunt chiar diferitele opțiuni electorale către toate partidele, dar mai ales ridicarea la rangul de partid parlamentar al USR. Cei dezamăgiți nu au legitimat un partid extremist, naționalist, xenofob, eurosceptic și/sau eurofob, precum Partidul România Unită (PRU)⁴⁰, ci și-au orientat votul că un partid anti-sistem, dar Ambiguitatea USR, de

partid antisistem, dar care își dorește să joace în cadrul sistemului, în cadrul regulilor democratice i-a adus puncte electorale importante. Atitudinea antisistem a fost o speculare a

sentimentului antipartide care a funcționat.

În cazul PSD lucrurile stau invers, cu cât crește vârsta cu atât bazinul electoral al PSD se lărgeste.

Tabelul 4. *Voturi valabil exprimate ale partidelor în Muntenia*

	PSD	PNL	USR	ALDE	PMP	UDMR	C.Dep/Senat
Regiunea MUNTENIA							
Argeș	122049	25559	14035	13321	13958	265	C. Dep.
	121754	25910	14274	14523	15657	294	Senat
Brăila	64265	18257	5330	6136	6128	289	C. Dep.
	65211	18373	5344	6344	6335	313	Senat
Buzău	101905	18584	7604	6657	11228	279	C. Dep.
	101977	18460	7618	6980	12201	358	Senat
Călărași	48345	27360	3232	3789	2796	128	C. Dep.
	48414	27189	3331	4016	3355	160	Senat
Dâmbovița	112433	34625	7389	7102	6768	200	C. Dep.
	111248	34767	7704	7115	6928	214	Senat
Giurgiu	62641	10034	2575	8726	2402	146	C. Dep.
	62868	10505	2635	8471	2355	158	Senat
Ialomița	47929	15307	3612	4505	3981	100	C. Dep.
	47836	15322	3730	4849	4035	114	Senat
Ilfov	52950	39019	17944	7709	7273	176	C. Dep.
	53504	39097	18144	8044	7594	243	Senat
Prahova	111614	57003	22304	25554	14607	329	C. Dep.
	112195	58699	22629	25710	14981	372	Senat
Teleorman	88882	27924	4545	8635	5520	204	C. Dep.
	89288	27982	4654	9110	5766	276	Senat

Tabelul 5. *Voturi valabil exprimate ale partidelor în Oltenia*

	PSD	PNL	USR	ALDE	PMP	UDMR	C.Dep/Senat
Regiunea OLTENIA							
Dolj	153556	43687	13194	13871	12823	327	C. Dep.
	151461	44678	13488	16001	12293	376	Senat
Gorj	65501	20497	4788	7840	7804	913	C. Dep.
	62277	19012	4870	9284	7326	731	Senat
Mehedinți	61280	17642	2797	7404	3213	279	C. Dep.
	60879	18631	2691	7714	3191	281	Senat
Olt	114624	28068	5137	9561	6280	189	C. Dep.
	114513	28307	5158	9082	6538	207	Senat
Vâlcea	71871	25057	6956	8673	5066	458	C. Dep.
	72460	25737	7209	9459	5107	479	Senat

Tabelul 6. *Voturi valabil exprimate ale partidelor în Dobrogea*

	PSD	PNL	USR	ALDE	PMP	UDMR	C.Dep/Senat
Regiunea DOBROGEA							
Constanța	110147	49889	21854	15707	21154	398	C. Dep.
	112104	53396	21716	15531	21115	531	Senat
Tulcea	32918	12506	3552	4038	4810	245	C. Dep.
	34647	13507	4033	4149	4930	302	Senat

Tabelul 7. *Voturi valabil exprimate ale partidelor în Moldova*

	PSD	PNL	USR	ALDE	PMP	UDMR	C.Dep/Senat
Regiunea MOLDOVA							
Bacău	108374	36369	13029	16783	11013	1287	C. Dep.
	109281	37048	13377	19139	11172	1336	Senat
Botoșani	83206	27942	3953	5448	4591	239	C. Dep.
	83526	28100	4092	5894	4862	283	Senat
Galați	102233	31587	15244	11548	8922	560	C. Dep.
	104045	33065	15132	13033	10028	645	Senat
Iași	119253	49343	23966	13368	16179	334	C. Dep.
	119217	47764	26121	14731	16044	371	Senat
Neamț	86910	33415	7269	7904	7466	213	C. Dep.
	88513	32413	7879	8690	8252	678	Senat
Suceava	101839	55713	8502	11882	8981	477	C. Dep.
	104482	57579	9316	11929	9872	553	Senat
Vaslui	70432	24640	5262	6895	6260	380	C. Dep.
	70881	25487	5914	6988	6425	488	Senat
Vrancea	65423	25542	6828	6346	6259	126	C. Dep.
	66316	26999	6461	5717	6563	164	Senat

Tabelul 8. *Voturi valabil exprimate ale partidelor în Transilvania*

	PSD	PNL	USR	ALDE	PMP	UDMR	C.Dep/Senat
Regiunea TRANSILVANIA							
Alba	43241	44921	7209	7314	6480	4135	C. Dep.
	44669	44728	7098	7424	6493	4249	Senat
Arad	47883	45008	9755	6130	6115	10869	C. Dep.
	48862	44698	10339	6856	7117	11070	Senat
Bihor	72537	57920	9547	8349	4387	50403	C. Dep.
	71989	59544	9381	8818	4434	51017	Senat
Bistrița-Năsăud	42301	22641	5006	8274	4363	4376	C. Dep.
	42354	23047	4931	8260	4293	4358	Senat
Brașov	71162	40738	27016	11507	8481	11825	C. Dep.
	72846	42342	28664	12096	9091	11983	Senat
Cluj	61922	66001	36429	12868	7536	34634	C. Dep.
	62505	66862	36637	12079	7863	34970	Senat
Covasna	6811	3001	1109	1966	1967	50135	C. Dep.
	7035	2937	1220	1909	2066	50418	Senat

	PSD	PNL	USR	ALDE	PMP	UDMR	C.Dep/Senat
Regiunea TRANSILVANIA							
Harghita	8950	3320	1304	806	715	99375	C. Dep.
	8493	3663		931	1162	99368	Senat
Hunedoara	85825	35033	7805	8817	6157	4714	C. Dep.
	85932	34159	8123	9774	6282	4932	Senat
Maramureș	54326	28255	9624	6077	10795	8780	C. Dep.
	57878	25382	9957	6097	10800	8995	Senat
Mureș	47267	25284	10602	5149	7272	68564	C. Dep.
	48171	26065	10854	5464	6804	68986	Senat
Satu Mare	31087	16278	3375	5490	2979	42957	C. Dep.
	31382	16643	3515	5587	2868	43108	Senat
Sălaj	24254	22513	4498	4295	2987	21189	C. Dep.
	24934	22680	4532	4221	3042	21279	Senat
Sibiu	38100	53398	19000	4998	5527	2559	C. Dep.
	37409	53863	19097	5647	5870	2605	Senat

Tabelul 9. *Voturi valabil exprimate ale partidelor în Banat*

	PSD	PNL	USR	ALDE	PMP	UDMR	C.Dep/Senat
Regiunea BANAT							
Timiș	75077	54189	26827	12608	12060	8316	C. Dep.
	79499	57715	26228	12378	11919	8233	Senat
Caraș-Severin	48247	24288	3324	4798	6911	618	C. Dep.
	47689	27650	3330	5943	6440	663	Senat

Pe regiuni, scorul USR variază în funcție de capacitatea de a se organiza. Căci una dintre marile probleme cu care s-a confruntat a fost cea legată de resursele umane și de înființarea de filiale în toate cele 42 de județe, în doar jumătate de an. Se poate observa din datele prezentate în tabele de mai sus că formațiunea lui Nicușor Dan a reușit să pătrundă în toate județele, dar doar câteva l-au proiectat direct în Parlament.

În ordinea numărului de voturi primite, acestea sunt: **1. Cluj** – 36429 (C. Dep) și 36637 (Senat) **2. Brașov** – 27016 (C. Dep) și 28664 (Senat) **3. Timiș** – 26827 (C. Dep) și 26228 (Senat) **4. Iași** – 23966 (C. Dep) și 26121 (Senat) **5. Constanța**

– 21854 (C. Dep) și 21716 (Senat) **6. Prahova** – 22304 (C. Dep) și 22629 (Senat) **7. Sibiu** – 19000 (C. Dep) și 19097 (Senat) **8. Ilfov** – 17944 (C. Dep) și 18144 (Senat) **9. Galați** – 15244 (C. Dep) și 15132 (Senat) **10. Argeș** – 14035 (C. Dep) și 14274 (Senat) **11. Dolj** – 13194 (C. Dep) și 13488 (Senat) **12. Bacău** – 13029 (C. Dep) și 13377 (Senat) **13. Mureș** – 10.602 (C. Dep) și 10.854 (Senat) **14. Arad** – 9755 (C. Dep) și 10339 (Senat) **15. Maramureș** – 9624 (C. Dep) și 9957 (Senat) **16. Bacău** – 9547 (C. Dep) și 9381 (Senat).

Dintre acestea 7 se regăsesc în Transilvania, 3 în Muntenia, 3 în Moldova, și câte 1 în celelalte regiuni (Banat, Dobrogea și Oltenia).

Concluzii

Acensiunea unui partid nou, cu germene civic, fără istorie, care a refuzat să se definească ideologic sau să se plaseze într-o parte sau alta a spectrului politic, la stânga sau la dreapta, care a preluat în discursul public o serie de valori circumscrise conceptului mai larg de integritate, a confirmat insatisfacția unei părți a electoratului – independent de ingerințele, controlul, ajutorul, clientela politicului – față de elitele politice actuale și partide politice ale tranziției.

Sentimentele de neîncredere și nemulțumire față de partidele politice postdecembriste care au guvernat în coaliții și/sau alianțe (FSN/FDSN/PDSR/PSD, CDR, Alianța D.A., USL), au fost speculate și folosite de noi forțe care au încercat să ofere publicului viziuni alternative despre politică, guvernare și societate. Însă, nu multe au reușit să accedă în Parlament, din afara sistemului de partide, prin forțe proprii, fără să fie facțiuni sau să fie conduse de lideri politici cu anvergură (PMP/Băsescu și ALDE/Călin Popescu Tăriceanu), ori să fie anexe sau partide satelit ale partidelor mari (UNPR, PUR/PC). Singurele care au venit din afara sistemului de partide și care au reușit să intre în Parlament prin forțe proprii au fost PPDD (Partidul Poporului Dan Diaconescu) și Uniunea Salvați România (USR).

Acestea au folosit comunicarea publică, strategia și tacticile electorale pentru a contesta casta partidelor care a guvernat România și a

întreținut corupția și clientelismul timp de mai mult de un sfert de secol după revoluția din decembrie 1989.

Percepția despre partidele politice corupte și ineficiente, ostile interesului public, s-a accentuat concomitent cu o intensă campanie anticorupție care a scos la lumină numeroase cazuri de mare corupție în care au fost implicați lideri importanți ai partidelor postdecembriste, membri ai parlamentului și aleși locali, ajutați sau în relație cu oameni de afaceri și funcționari din aparatul birocratic. Pe de altă parte, contestarea poate rămâne doar în sfera populismului, demagogiei și a oportunismului politic, iar atunci riscul de dezintegrare este mult mai ridicat, iar USR-ul ar putea avea soarta PPDD-ului.

În ciuda speculațiilor că acest partid ar fi creația serviciilor secrete, și că ascensiunea acestuia se datorează unor planuri elaborate în laboratoare, un lucru nu poate fi contestat. Există în societatea românească o insatisfacție cu privire la partidele politice care au guvernat România și față de clasa politică. Neîncrederea s-a adâncit un cursul celor 25 de ani de tranziție, însă accelerarea campaniei anticorupție a creat un teren fertil pentru o formațiune care să reprezinte un segment din societate nemulțumit și dezamăgit de oferta politică actuală.

Pe de altă parte, faptul că acest segment de nemulțumiți față de partidele politice și Parlament s-a îndreptat către o formațiune care nu

se află nici la extrema stângă, nici la extrema dreaptă este o veste bună pentru democrația românească și

arată că aceasta încă este alergică la sentimentele extreme, dar nu imună.

Note

- ¹ Referința biblică a primei părți a titlului articolului simplifică modul în care USR a reușit să pătrundă în sistemul de partide. Acesta a lovit, nu cu piatra, ci cu instrumente politice și electorale, chiar în punctul cel mai sensibil al sistemului, încrederea cetățenilor în partidele politice. Cauzele sunt mai complexe și variate, și o parte au fost descrise în cadrul articolului.
- ² Uniunea Salvați România este extensia la nivel național a fostului partid local Uniunea Salvați Bucureștiul, provenit dintr-o asociație cu același nume, Asociația „Salvați Bucureștiul”.
- ³ În România, din 1991 până în 2014 din 392 de numiri ministeriale, 352 au fost politicieni, 53 tehnocrați și 7 tehnocrați care au devenit politicieni în timpul mandatului lor. Pentru o analiză în detaliu, vezi Cătălin Valentin Raiu, „The State of Science. A statistical analysis of Romanian Ministerial Population”, *South East European Journal of Political Science*, Vol. IV, No1, January-June 2016.
- ⁴ Speculațiile, insinuațiile, bârfele, teoriile conspirației sunt în contradicție cu evidențele, faptele, datele și alte accesorii cu care operează știința politică. Insinuațiile cum că USR ar fi un partid sprijinit/controlat de serviciile secrete nu pot fi luate în considerare în cadrul unui articol științific în lipsa unor probe concludente.
- ⁵ În iulie 2015 a fost înființată formațiunea politică a lui Nicușor Dan, Uniunea Salvați Bucureștiul. În iunie 2016 a participat în alegerile locale în București unde a devenit a doua opțiune politică a bucureștenilor, iar în decembrie 2016 a devenit a treia forță politică la nivel național.
- ⁶ Membri fondatori ai fundației proveneau dintr-un partid parlamentar, PD-L, și erau susținători ai președintelui de atunci, Traian Băsescu. Acesta, nemulțumit că în cadrul Convenției Naționale din 23 martie 2013 a fost ales Vasile Blaga președintele partidului în detrimentul Elenei Udrea, protejata acestuia, s-a delimitat de partidul cu care a câștigat președinția și a înființat, prin intermediul unor susținători, o fundație denumită Mișcarea Populară. Aceasta a fost ulterior transformată în partid, Partidul Mișcarea Populară, care a fost alimentat cu dezertori din partidul parlamentar PD-L.
- ⁷ Partidul Noua Republică a fost înființat în 2013 de către Mihail Neamțu după ce inițial în 2011a fost lansată o platformă civică Asociația Noua Republică. Partidul M10 s-a născut în 2015 tot dintr-o asociație cu același nume, ambele înființate de Monica Macovei, după plecarea acesteia din PD-L. Partidul Alianța Noastră România a fost înregistrat de Marian Munteanu în 2016, după o platformă civică cu același nume.
- ⁸ Indicele democrației (*The Economist Intelligence Unit's Democracy*

Index) măsurat de The Economist Intelligence Unit, divizia de cercetare și analiză a The Economist Group furnizează o evaluare anuală a stării democrației pentru 165 de state. Indicele percepțiilor despre corupție, măsurat de Transparency International (*Transparency International Corruption Perceptions Index*) evaluează percepțiile față de corupție în 176 de state. În 2016, statele care se regăsesc în poziții superioare în ierarhia indicelui democrației, obțin, de asemenea, scoruri mari în cadrul indicelui percepțiilor despre corupție. De exemplu, din primele zece state în care democrația funcționează cel mai bine (Norvegia, Islanda, Suedia, Noua Zeelandă, Danemarca, Canada, Irlanda, Elveția, Finlanda, Australia), șase se regăsesc în primele poziții ale clasamentului țărilor celor mai puțin corupte (Danemarca, Noua Zeelandă, Finlanda, Suedia, Elveția, Norvegia). Cele două indexuri pot fi consultate la următoarele adrese: Democracy Index: http://www.eiu.com/public/topical_report.aspx?campaignid=DemocracyIndex2016 și Corruption Perceptions Index: http://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2016 (accesate la 12.02.2016).

⁹ Mattei Dogan, *Comparații și explicații în știința politică și în sociologie*, trad: Ionela Băluță, Alexandra Ionașcu, Ruxandra Ivan, Silvia Marton, Cristian Preda, pref: Alexandra Ionașcu, Cristian Preda, Institutul European, Iași, 2010, pp. 144-145.

¹⁰ Bogdan Dima, *Sisteme de guvernare în democrațiile din centrul și sud-*

estul Europei, Editura Hamangiu, București, 2015, p. 46.

¹¹ Barometrul de opinie publică, „Adevărul despre România”, desfășurat pe mai mulți ani, a măsurat încrederea în instituțiile politice. Principala concluzie și cea mai evidentă este faptul că cele două instituții s-au aflat pe ultimele locuri în încrederea românilor, pe ultimul loc regăsindu-se în mod constant partidele politice. Astfel, în iulie 2013, încrederea în partidele politice a înregistrat un procent de 14,7% (multă și foarte multă), iar Parlamentul 25,8% (multă și foarte multă). În ianuarie 2014, partidele politice au ajuns la o cotă și mai scăzută de încredere, 13,2% (multă și foarte multă). La fel și Parlamentul, a coborât la 21% încredere (multă și foarte multă). În aprilie 2015, încrederea în partidele politice s-a prăbușit la 6,5%, iar Parlamentul a înregistrat o încredere de doar 12,6%. În martie 2016, partidele au înregistrat la o cotă de încredere de 8,3% (multă și foarte multă), iar Parlamentul a rămas la același procent 12,6% (multă și foarte multă). Cercetările pot fi consultate la următoarea adresă web: <http://www.inscop.ro/barometrul-inscop-adevarul-despre-romania-2/> (link accesat la 30.01.2017). Faptul că România se află între țările care sunt caracterizate de un deficit semnificativ de încredere, este semnalat și de Claudiu Tufiș în studiul „Încrederea în instituții”, prezentat în *Valorile românilor. Newsletter*, (Seria 2013-2014, Nr. 2, Iunie 2013), concluzie extrasă din seria de sondaje repetate perioadic în întreaga lume, European Values Study (EVS) și World Values

- Survey (WVS). Studiul este accesibil la următoarea adresă web:http://www.e-qual-see.ro/wp-content/uploads/2015/02/Tufis_IncredereaInInstituti_ValorileRomanilor_Newsletter_2013.pdf, (link accesat la 30.01.2017).
- ¹² Afirmația se bazează pe consultarea aceluiași cercetări cantitative din 2013, 2014, 2015 și 2016 ale INSCOP în Barometru „Adevărul despre România”.
- ¹³ În ciuda unor forțări ale regulilor, legilor și instituțiilor sau ale unor conflicte politice care au dus la proteste în stradă, România a rămas în cadrul democratic. De exemplu, suspendarea președintelui Traian Băsescu a fost denumită nu doar criză politică, ci și lovitură de stat, deși nu a fost nici una, nici alta. Întrucât a demonstra acest lucru nu este obiectul acestei analize, voi lăsa ca reper pentru cine este interesat să-și clarifice conceptele și să le confrunte apoi cu evenimentele din perioada 2007 și 2012, când au avut loc cele două suspendări. Pentru lovitură de stat, vezi Curzio Malaparte, *Tehnica Loviturii de stat*, trad. Mihaela Gliga, Editura Nemira, București, 2007; Edward Luttwak, *Lovitura de stat: ghid practic*, trad. Sergiu Celac, Editura Compania, 2013. Pentru criza politică vezi:
- ¹⁴ O listă a victoriilor pot fi consultate la adresa web a asociației, <http://www.salvatibucurestiul.ro/>, (accesat 19.02.2017)
- ¹⁵ Jeffrey Berry, *Lobbying for the people*, Princeton: Princeton University Press, 1997, p.7 *apud* Norman J. Ornstein and Shirley Elder, *Interest Groups, Lobbying and Policymaking*, Washington, D.C.:
- Congressional Quarterly Press, 1978, p. 46.
- ¹⁶ „Am dat în campania electorală peste 20 de comunicate și știri deja filmate. Am participat oriunde am fost invitat și colega de la PR a sunat periodic. E clar că a fost o blocadă. Am apărut o oră la Antena 3 (la ora 13), o oră la Realitatea și o ora la RTV în toată campania. La televiziuni cu public mai mic am apărut mai des”.
- http://www.hotnews.ro/stiri-administratie_locala-12505113-cum-reusit-candidat-independent-obtina-aproape-10-din-voturile-bucurestenilor-cat-costat-campania-electorala-nicusor-dan-discutamiercuri-ora-12-00-cititorii-hotnews.htm, (accesat 19.02.2017).
- ¹⁷ „În linii mari, am primit 40-45.000 euro și am cheltuit 45-50.000 euro. Toți banii au venit de la persoane fizice”. Aceași discuție cu cititorii Hotnews.
- ¹⁸ http://www.hotnews.ro/stiri-administratie_locala-12505113-cum-reusit-candidat-independent-obtina-aproape-10-din-voturile-bucurestenilor-cat-costat-campania-electorala-nicusor-dan-discutamiercuri-ora-12-00-cititorii-hotnews.htm (accesat 19.02.2017).
- ¹⁹ <http://www.hotnews.ro/stiri-politic-21188906-uniunea-salvati-romania-devenit-oficial-partid-politic-fuziona-usb-clotilde-armand-nu-vrem-usr-fie-confiscat-anumita-ideologie.htm>
- ²⁰ Anthony Downs, *O teorie economică a democrației*; studiu introd: Șerban Cerkez; trad: Șerban Cerke, Editura Institutul European, Iași, 2009, p. 145.
- ²¹ Giovanni Sartori, *Partide și sisteme de partide*, trad.: Sergiu Gherghina,

- George Jiglău, CA Publishing, Cluj-Napoca, 2012, p.84.
- ²² Leon P. Baradat, *Ideologiile politice. Origini și impact*, trad. Miruna Andriescu și Teodora Moldovanu, Polirom, Iași, 2012.
- ²³ Programul USR poate fi consultat la următoarea adresă <https://usr.ro/program/> (accesat 19.02.2017).
- ²⁴ Unul dintre liderii partidului consideră că USR ar fi, totuși, format din oameni care se află mai la stânga decât la dreapta spectrului politic. http://adevarul.ro/news/politica/scinderea-usr-apare-nou-agenda-partidului-1_5877a9825ab6550cb8621e41/index.html (accesat 19.02.2017).
- ²⁵ La nivel național, votul politic (consilieri județeni) a avut următoarea distribuție: PSD a obținut 2.890.344 de voturi, reprezentând un procent de 35.00%. PNL a înregistrat 2.529.986 de voturi și 30,64%, iar ALDE a adunat 488.145 de voturi și un procent de 5,72%. Restul partidelor au obținut scoruri sub pragul electoral de 5%. www.2016bec.ro
- ²⁶ Raportul Curții de Conturi din anul 2015 a scos în evidență un prejudiciu la nivelul administrațiilor locale de 500 milioane de lei, dintre care 137,9 milioane de lei doar în București. Despre acest prejudiciu imens a scris și presa cu câteva luni înainte de alegerile locale. Vezi: <http://www.mediafax.ro/social/raport-curtea-de-conturi-prejudiciu-de-peste-500-de-milioane-de-lei-in-administratiile-locale-14899840>, (accesat la 15.2.2017).
- ²⁷ Numeroasele scandaluri de la nivelul sectoarelor în ceea ce privește desemnarea candidaților au fost dominate de trecutul politic celor care au dorit să intre în competiție.
- Practic, desemnarea unui vechi liberal a fost contestată de un fost democrat-liberal și invers, deși toți erau "noi" liberali în urma fuziunii dintre PNL și PD-L. Cazurile din Sectorul 1 și Sectorul 6 sunt de notorietate. De exemplu, singura femeie candidat, deputatul Diana Tușa, a fost eliminată din competiția internă doar prin vot politic, aceasta având o susținere electorală și o notorietate mult mai mari în sectorul 1 decât deputatul de Brăila, Alexandru Nazare, impus prin decizie politică.
- ²⁸ Partidul Ecologist Român (PER) a obținut un scor mai bun decât PMP și ALDE, obținând 14.192 (13.89%) voturi.
- ²⁹ Partidul Dreptății Sociale (PDS) a obținut un scor foarte bun 15227 (20.82 %). PMP și USB nu au avut candidați în acest sector.
- ³⁰ Candidatul independent, Florescu Ștefan-Viorel a obținut locul al treilea, depășind candidatul Partidului Național Liberal.
- ³¹ Partidul Dreptății Sociale (PDS) a obținut locul al patrulea 5260 de voturi și 7,18%.
- ³² Ca și curiozitate statistică dintre cei 43 de parlamentari pe care USR-ul i-a obținut, 13 sunt senatori și 30 deputați. Dintre senatori, 10 sunt bărbați și 3 sunt femei. În ceea ce privește vârsta, 3 sunt în intervalul 35-40 ani, 4 în 40-45 ani, 4 în 45-50 și 1 în 50-55 (12). Dintre cei 30 de senatori, 25 sunt bărbați și 5 sunt femei. În privința categoriei de vârstă, 2 se regăsesc în intervalul 23-30 ani, 8 în 30-35 ani, 14 în 35-40 ani, 3 în 40-45 ani și 2 în 45-50 ani.
- ³³ Celelalte partide au înregistrat următoarele scoruri: PNL-28.254 voturi, PMP-25.254 voturi, PSD-10.849 voturi, ALDE-3131 voturi și UDMR-2542 voturi.

- ³⁴ Modificarea legii electorale în sensul limitării materialelor electorale (broșuri) a adus, atât în alegerile locale, cât și în cele parlamentare la o monotonie electorală. Culmea, aceste interdicții/limitări nu au fost valabile și pentru perioada precampaniei, ajungându-se, astfel, la un paradox. Întreaga campanie electorală să se desfășoare, de fapt, în perioada precampaniei. Un alt factor care, teoretic, a scos banii negri din campaniile electorale a fost modificarea legii privind finanțarea partidelor și a campaniilor electorale prin care decontarea cheltuielilor de campanie s-a făcut n bugetul de stat.
- ³⁵ Cea mai scăzută participare la vot a fost înregistrată în 2008, când s-au prezentat la urne doar 39,2%. O evoluție a participării este următoarea: 1990 (86,2%), 1992 (76,3%), 1996 (76%), 2000 (65,3%), 2004 (58,9%), 2008 (39,2%), 2012 (41,72%), 2016 (39,2%)
- ³⁶ Sun Tzu, *Arta Războiului*, Editura Antet, București, 2012.
- ³⁷ <http://www.mediafax.ro/politic/dacian-ciolos-indemn-ca-romanii-sa-voteze-pnl-sau-usr-avem-cu-cine-sa-ducem-romania-inainte-klaus-iohannis-nu-lasati-pe-altul-sa-decida-in-locul-vostru-16020028>, (accesat la 19.02.2017).
- ³⁸ Atât în perioada campaniei electorale, cât și în perioada electorală, USB a făcut apel la numeroase exerciții de transparență, publicând la anumite intervale costurile campaniei. Acest gest, parte din strategia de comunicare, a încercat să accentueze două cuvinte cheie, transparență și integritate. În alegerile locale, USB a raportat la AEP, suma de 484.617 ron. Spre deosebire de celelalte partide care au declarat următoarele sume: PNL - 16.625.302 ron, PSD- 13.749.676 ron, PMP - 2.358.653 ron, ALDE - 4.228.759 ron. În alegerile parlamentare, USB a raportat suma de 1.970.921,39 ron. Iar celelalte partide au raportat sume de 3 până la 8 ori mai mari: PNL - 16.785.970,50 ron, PSD - 14.959.061 ron, PMP - 5.296.294,60 ron, ALDE - 5.165.307,00 ron, PRU - 4.034.063,80 ron, UDMR 0 1.389.206,75 ron. Cifrele pot fi consultate la următoarele adrese:
- <http://www.roaep.ro/finantare/wp-content/uploads/2016/06/Situatie-contributii-30.05.2016.pdf>, pentru alegerile locale din 5 iunie 2016 și <http://www.roaep.ro/finantare/wp-content/uploads/2016/12/publicare-contribu--ii-20.12.2016.pdf> pentru alegerile parlamentare din 11 decembrie 2016.
- ³⁹ Cercetarea sociologică poate fi consultată la următoarea adresă: <http://www.ires.com.ro/articol/344/alegeri-parlamentare-2016-/profilul-votantilor> accesat la 15.02.2017
- ⁴⁰ Partidul România Unită a luat ființă în 2015 pe o rețetă clasică a dezertării nemulțumiților/ oportuniștilor din rândurile partidelor mainstream. Acesta și-a dorit să devină atractiv pentru un electorat naționalist, să preia locul PRM-ului lui Vadim Tudor. Nu a reușit și pentru că PNL și PSD s-au adresat acestui public naționalist, prin protecționism și diferite retorici circumscrise acestuia.
- ⁴¹ UNPR s-a născut chiar în Parlament, după o migrație puternică a parlamentarilor dinspre PSD&alte formațiuni politice către această nouă creație. Ca orice pseudopartid născut forțat, prin trădare, fără bază socială

și astfel, cu un slab suport electoral, a murit odată cu liderul acestuia, anchetat penal pentru diverse infracțiuni de corupție. Pentru o analiză a acestui partid, vezi Dan Pavel,

„Partidul trădătorilor”. Cercetare asupra malformațiilor instituționale și autoreglajelor sistemice ale democrației postcomuniste”, *Sfera Politicii*, nr. 169.

Bibliografie

BARADAT, Leon P., *Ideologiile politice. Origini și impact*, trad. Miruna Andriescu și Teodora Moldovanu, Polirom, Iași, 2012.

DIMA, Bogdan, *Sisteme de guvernare în democrațiile din centrul și sud-estul Europei*, Editura Hamangiu, București, 2015.

DOGAN, Mattei, *Comparații și explicații în știința politică și în sociologie*, trad: Ionela Băluță, Alexandra Ionașcu, Ruxandra Ivan, Silvia Marton, Cristian Preda, pref: Alexandra Ionașcu, Cristian Preda, Institutul European, Iași, 2010.

DOWNS, Anthony, *O teorie economică a democrației*; studiu introd: Șerban Cerkez; trad: Șerban Cerkez, Editura Institutul European, Iași, 2009.

Norman J. ORNSTEIN and Shirley ELDER, Interest Groups, Lobbying and Policymaking, *Congressional Quarterly Press*, Washington, D.C., 1978.

Giovanni SARTORI, *Partide și sisteme de partide*, trad.: Sergiu Gherghina, George Jiglău, Cluj-Napoca: CA Publishing, 2011

Sun TZU, *Arta Războiului*, Editura Antet, București, 2012.

Articole:

RAIU, Cătălin Valentin, „The State of Science. A statistical analysis of Romanian Ministerial Population”, *South East European Journal of*

Political Science, Vol. IV, No1, January-June 2016.

Resurse online:

<http://www.ires.com.ro/articol/344/alegeri-parlamentare-2016-/profilul-votantilor>

<http://www.roaep.ro/finantare/wp-content/uploads/2016/12/publicare-contribu--ii-20.12.2016.pdf>

<http://www.roaep.ro/finantare/wp-content/uploads/2016/06/Situatie-contributii-30.05.2016.pdf>,

<http://www.mediafax.ro/politic/dacian-ciolos-indemn-ca-romanii-sa-voteze-pnl-sau-usr-avem-cu-cine-sa-ducem-romania-inainte-klaus-iohannis-nu-lasati-pe-altul-sa-decida-in-locul-vostru-16020028>,

<http://www.mediafax.ro/social/raport-curtea-de-conturi-prejudiciu-de-peste-500-de-milioane-de-lei-in-administratiile-locale-14899840>,

http://adevarul.ro/news/politica/scindere-a-usr-apare-nou-agenda-partidului-1_5877a9825ab6550cb8621e41/index.html

<https://usr.ro/program/>

<http://www.hotnews.ro/stiri-politic-21188906-uniunea-salvati-romania-devenit-oficial-partid-politic-fuziona-usb-clotilde-armand-nu-vrem-usr-fie-confiscat-anumita-ideologie.htm>.

http://www.hotnews.ro/stiri-administratie_locala-12505113-cum-reusit-candidat-independent-obtina-

- aproape-10-din-voturile-bucurestenilor-cat-costat-campania-electorala-nicursor-dan-discutamiercuri-ora-12-00-cititorii-hotnews.htm
- http://www.hotnews.ro/stiri-administratie_locala-12505113-cum-reusit-candidat-independent-obtina-aproape-10-din-voturile-bucurestenilor-cat-costat-campania-electorala-nicursor-dan-discutamiercuri-ora-12-00-cititorii-hotnews.htm,
- <http://www.salvatibucurestiul.ro/>
- http://www.e-qual-see.ro/wp-content/uploads/2015/02/Tufis_IncredereaInInstituti_ValorileRomanilor_Newsletter_2013.pdf
- <http://www.inscop.ro/barometrul-inscop-adevarul-despre-romania-2/>
- http://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2016
- http://www.eiu.com/public/topical_report.aspx?campaignid=DemocracyIndex2016.

Alegeri prezidențiale în Republica Moldova

Campania electorală prezidențială din Republica Moldova, 2016 – victoria stângii politice

**(The presidential elections in the Republic of Moldova, 2016 – the
victory of political left)**

Aurelia PERU-BALAN
Eugenia TOFAN

Abstract: *The article runs about the context, stakes and election communication strategy of the right and left policy candidates of the presidential elections in the Republic of Moldova, 2016. The geopolitical stake and anti-oligarch rhetoric made up the key campaign topics. The classical mass-media and social media had a decisive role in promoting, as well as denigrating the image of election actors – Igor Dodon, the leader of the Socialist Party, and Maia Sandu, the leader of the Action and Solidarity Party. Techniques of manipulating and “intoxicating” the public opinion have been used. There has been stated church interference in sustaining the left policy candidate during this competition. The right policy candidate has been backed by the diaspora and leaders of the European People’s Party.*

Keywords: *Republic of Moldova 2016, presidential elections, mass-media, anticorruption, Igor Dodon, Maia Sandu, framing theory.*

Introducere: De două ori în același râu?

Parlamentul de la Chișinău a modificat, la 5 iulie 2000, art. 78 din Constituția Republicii Moldova, care prevede modalitatea de alegere a Președintelui Republicii. Ca rezul-

tat, a avut loc o trecere a formei de guvernământ de la Republică semi-prezidențială, ce fusese introdusă prin intermediul primei Constituții a Republicii Moldova, după declararea independenței (29 iulie 1994), la Republică parlamentară.

Potrivit noilor prevederilor ale art.78 alin.(1) din Constituție, Președintele Republicii Moldova este ales de Parlament prin vot secret, iar procedura de alegere a Președintelui Republicii Moldova a fost reglementată de Legea organică nr. 1234-XIV din 22 septembrie 2000.

Practica parlamentară ne-a arătat că modalitatea de alegere a șefului statului în cadrul parlamentului a fost dificilă, evidențiind vulnerabilitatea acestui mecanism, care potența la maximum egocentrismul actorilor politici. Astfel, articolul 78 a devenit o sursă de crize politice și instituționale în cadrul sistemului politic moldovenesc.

Experiența istorică recentă ne-a arătat că Parlamentul Republicii Moldova a fost dizolvat de trei ori, prin decret prezidențial, datorită incapacității de a alege un nou președinte cu cel puțin 61 din cele 101 voturi. Este simptomatică prima încercare de a alege președintele în conformitate cu noua paradigmă constituțională din 26 decembrie 2000, la momentul în care magistrații Curții Constituționale, convocați în ședință plenară publică, au constatat că se verifică circumstanțele care permit dizolvarea Parlamentului. Astfel, la finele lui decembrie 2000, Președintele Republicii Moldova, Petru Lucinschi a semnat decretul de dizolvare a Parlamentului. După alegerile parlamentare anticipate din 25 februarie 2001, Partidul Comuniștilor din Republica Moldova a devenit cea mai numeroasă fracțiune parlamentară cu 71 de

mandate (majoritate parlamentară), ceea ce a permis alegerea unui nou președinte în persoana liderului comuniștilor, Vladimir Voronin.

Următoarele alegeri prezidențiale au avut loc pe data de 4 aprilie 2005. Cu 76 de voturi, liderul comuniștilor Vladimir Voronin, a fost ales Președinte al Republicii Moldova: 56 de deputați au provenit din rândul fracțiunii PCRM, 8 deputați ai fracțiunii Partidului Democrat din Moldova, 11 deputați ai fracțiunii Partidului Popular Creștin Democrat și 3 deputați din grupul parlamentar al Partidului Social Liberal. Astfel, Voronin a reușit să obțină al doilea mandat consecutiv de președinte. Un fapt semnificativ pe care considerăm că este important să îl aducem în discuție este acela că acordarea sprijinului de către creștin – democrații pentru alegerea președintelui a condus la o erodare majoră a imaginii care s-a concretizat într-o prăbușire în sondaje, în condițiile în care aceștia erau creditați în mod tradițional cu 10% .

Alegerile parlamentare din 5 aprilie 2009 au fost urmate de ample acțiuni de protest, deoarece protestatarii au considerat că alegerile au fost fraudate. Datorită tensiunilor majore din interiorul parlamentului, nu s-a reușit alegerea unui nou președinte, ceea ce a condus la dizolvarea acestuia. Ca urmare, conform procedurilor constituționale, în data de 29 iulie 2009 s-au organizat alegeri parlamentare anticipate.

A urmat o perioadă tulbură în care s-a încercat alegerea președin-

telui în cadrul a două scrutine parlamentare: 10 noiembrie 2009 și 7 decembrie 2009, fără succes, ceea ce a creat din nou circumstanțe pentru dizolvarea Parlamentului¹.

Întrucât subiectul „prezidențial” a devenit unul prioritar în agenda politicianilor, la 5 septembrie 2010, s-a organizat un Referendum în care cetățenii au fost chemați să decidă în privința modului de alegere a președintelui republicii. Din păcate, referendumul din septembrie nu a fost validat din cauza prezenței joase la urnele de vot. Deși pentru ca decizia să fie validată era nevoie participarea a 1/3 din persoanele înscrise în listele electorale, doar 30.29% de cetățeni cu drept de vot s-au prezentat la urne. Ca urmare, problema art. 78 a rămas deschisă. Rezultatul a fost că în această perioadă, respectiv între 11 septembrie 2009 și până la 23 martie 2012, în Republica Moldova principala funcție în stat au deținut-o Președinți interimari:

- Mihai Ghimpu, (PL) 11 septembrie 2009 – 28 decembrie 2010. Președinte al Parlamentului, Președinte interimar al Republicii Moldova;
- Vlad Filat, (PLDM) 28 decembrie – 30 decembrie 2010, prim-ministru;
- Marian Lupu, (PDM) 30 decembrie 2010 – 23 martie 2012; Președinte al Parlamentului, Președinte interimar al Republicii Moldova.

Deoarece nici Parlamentul ales la 29 iulie nu a reușit alegerea

Președintelui Republicii Moldova, acesta a fost dizolvat, iar la 28 noiembrie 2010 în Republica Moldova au avut loc alegeri parlamentare anticipate.

Criza constituțională s-a încheiat abia la 16 martie 2012, atunci când, Nicolae Timofti a fost ales în funcția de Președinte al Republicii Moldova, cu 62 de voturi, care au provenit din interiorul „Coaliției pentru integrare europeană”. Interesant este că, după 16 ani de la reforma constituțională, Curtea Constituțională a fost sesizată de un grup de deputați liberal-democrați, care au contestat procedura de modificare a art. 78, în anul 2000. Prin hotărârea sa din 4 martie 2016, Curtea Constituțională a declarat ca fiind neconstituționale prevederile legii de revizuire a Constituției referitoare la modul de alegere a Președintelui Republicii Moldova de către Parlament cu votul a 3/5 din numărul deputaților. Curtea a considerat că prevederile privind alegerea Președintelui prin vot direct, secret și liber exprimat, sunt valabile în forma anterioară modificării neconstituționale.²

Această revenire la vechea formulă constituțională a fost în asentimentul populației – potrivit sondajelor, 93% din cetățeni dorindu-și revenirea la vot popular direct.

Noua variantă a art. 78 din Constituție stipulează:

- 1) *Președintele este ales prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat.*
- 2) *Poate fi ales Președinte al Republicii Moldova cetățeanul cu*

drept de vot care are 40 de ani împliniți, a locuit sau locuiește permanent pe teritoriul Republicii Moldova nu mai puțin de 10 ani și posedă limba de stat.

De asemenea, a fost modificat art. 89 din Legea Supremă, care prevede demiterea din funcție a președintelui. După amendare, acest articol arată astfel:

- 1) *În cazul săvârșirii unor fapte grave prin care se încalcă prevederile Constituției, Președintele Republicii Moldova poate fi suspendat din funcție de către Parlament cu votul a două treimi din deputați.*
- 2) *Propunerea de suspendare poate fi inițiată de cel puțin o treime din deputați și se aduce neîntârziat la cunoștința Președintelui Republicii Moldova. Președintele poate da Parlamentului explicații cu privire la faptele ce i se impută. Dacă propunerea de suspendare din funcție este adoptată în cel mult 30 de zile, se organizează un referendum de demitere a președintelui.³*

Reacția PCRM a fost furibundă, considerând că decizia din 4 martie este una anticonstituțională, că judecătorii Curții Constituționale au încălcat grosolan Constituția: „Patru oameni au decis soarta constituției”.⁴ Articolul 141 din Constituție spune clar că, Constituția poate fi modificată ori de majoritatea parlamentară, ori prin referendum.

Principii de marketing în campaniile electorale ale candidaților din Republica Moldova

Pentru a înțelege mai bine elementele teoretice pe care s-au bazat campaniile electorale ale principalelor partide considerăm că este necesar să preluăm modelele propuse de Jennifer Lees-Marshment.

În campaniile electorale, pe lângă logo-uri și slogane electorale, partidele politice identifică și o strategie de poziționare pe piața politică în condiții de concurență. Marshment descrie trei modele de marketing politic, care pot fi utilizate de competitori. Acestea se deosebesc în funcție de orientarea lor comportamentală: Partidul orientat către produs (product-oriented party); Partidul orientat către vânzare (sales-oriented party); Partidul orientat către piață (market-oriented party).⁵

Partidul orientat către produs (POP) oferă exemplul clasic de partid, care își susține ideile și politicile proprii, considerând că alegătorii îi vor acorda în mod natural votul, convinși de valoarea și justetea acestora. Nu își schimbă ideile sau produsul chiar dacă suportul electoral pe care acestea reușesc să-l atragă este limitat. Aname acesta a fost modelul la care s-a raliat Partidul Socialiștilor și liderul acestora în campania prezidențială.

Partidul orientat către vânzare (SOP) nu își schimbă comportamentul pentru a se potrivi cu ce vrea publicul, ci caută să convingă

publicul să-și dorească ceea ce partidul are de oferit. În același timp, nu răspunde apariției „consumatorului” politic, ci caută să schimbe cererile alegătorilor, mai degrabă decât să le urmeze. (A fost comportamentul PPEM și al liderului acestuia, Iurie Leancă).

Partidul orientat către piață (MOP) schimbă paradigma tradițională de înțelegere a politicului. În procesul de marketing pornește de la premisa că, pentru a câștiga alegerile, un partid trebuie să identifice și să înțeleagă prioritățile publice, preocupările și cererile, înainte de a-și crea produsul. MOP nu își propune să schimbe ce gândesc oamenii, ci să ofere ceea ce aceștia vor și au nevoie. Nu este direcționat ideologic, ci, preponderent, de dorința de a oferi un set de politici realiste care răspund cerințelor pieței. (A fost strategia comportamentală a Partidului Dreptate și Adevăr – PAS, condus de Maia Sandu.)

Campania prezidențială: lupta între geopolitică, între stereotipuri sau împotriva oligarhiei naționale?

În cursa prezidențială s-au înscris inițial 12 competitori, doi dintre care, ulterior s-au retras din competiție (M. Lupu, PDM și A. Năstase, Platforma „Demnitate și Adevăr”) și un concurent a fost eliminat prin decizia CEC (I. Popenco, „Ravnopravie”).

În turul al II-lea al alegerilor au ajuns liderul PSRM, Igor Dodon, și

candidatul dreptei politice, liderul partidului „Acțiune și Solidaritate” (PAS), Maia Sandu.⁶

Cu câteva zile înainte de primul tur de scrutin, s-a produs „o filtrare” a candidaților din partea formațiunilor politice cu șanse mari de a ajunge în turul doi. În scopul consolidării potențialilor votanți în favoarea candidatului dreptei politice, s-au retras din cursă liderul partidului „Demnitate și Adevăr”, partidul care a organizat ample acțiuni de protest împotriva „guvernării corupte”, cel care a ridicat „orașelul Libertății” „construit” din corturi în Piața Marii Adunări Naționale ca semn de protest împotriva celor au capturat statul”, având lozinca „Vrem țara înapoi!”.

În felul acesta, s-a produs consolidarea dreptei politice de pe piața politică moldovenească, pro-europeană, care, inițial, a fost mai aglomerată decât eșichierul de stânga.

De remarcat că ambii favoriți ai campaniei prezidențiale au reprezentat opoziția politică din țară – opoziția parlamentară de stânga și opoziția extraparlamentară, de dreapta.

Igor Dodon, PSRM, Slogan de campanie: „Moldova are viitor!”

Platforma electorală a candidatului s-a axat pe următoarea triadă de obiective politice, sociale și culturale:

Statalitate, neutralitate și identitate moldovenească.

Economie puternică și dreptate socială.

Credință ortodoxă și relații de prietenie cu Federația Rusă.

Alte obiective prioritare din agenda prezidențială a candidatului Igor Dodon au fost: federalizarea Republicii Moldova, denunțarea Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană, interzicerea tuturor inițiativelor unioniste pe teritoriul Republicii Moldova.

Identitatea națională: limba moldovenească, istoria Moldovei, o singură cetățenie, o Moldovă puternică – au constituit temele de campanie ale Partidului Socialiștilor și în alegerile parlamentare din 2014. Astfel, putem afirma că candidatul PSRM își avea deja un nucleu dur de electorat.

Staff-ul PSRM a mizat, în special, pe impactul unei retorici electorale negative la adresa actualei coaliții de guvernare din Republica Moldova, mediatizând, prin toate canalele de comunicare, câteva teme de campanie foarte sensibile pentru opinia publică. Unele dintre acestea au contribuit și la formarea *agendei publice* în spațiul național: „statul capturat”, miliardele deturnate, sărăcia, compromiterea și îndepărtarea de valorile tradiționale și cele creștin-ortodoxe etc.

În pliantele cu publicitate electorală ale PSRM se constata faptul că „în ultimii ani, Moldova a ajuns să fie guvernată de oligarhi”. „Parlamentul, Guvernul, sistemul judiciar, organele de forță, majoritatea surselor mass-media, inclusiv Televiziunea Națională, toate fluxurile financiare din țară sunt concentrate în mâinile

oligarhatului”. Lupta împotriva oligarhiei naționale a constituit *mega-tema* acestui scrutin. Atât candidatul stângii, cât și candidatul dreptei au criticat dur delapidările din sistemul bancar și monopolizarea sistemului politic de către oligarhi.

În materialele de propagandă electorală persoanele implicate în „furtul secolului” au fost caracterizate astfel: „Criminalii au sustras din țară fonduri echivalente cu suma de un miliard de euro”.⁷ „Furtul secolului” a reprezentat una dintre cele mai dureroase lovituri aplicate economiei țării și bunăstării populației. Regimul intenționează să compenseze pierderile de miliarde furate din contul cetățenilor.”

Staff-ul PSRM a inclus în retorica electorală problema „sărăciei absolute”, avertizând electoratul că Moldova se află în pragul unei explozii sociale. Toate creditele luate sunt folosite pentru consum. 70 la sută din populația țării trăiește sub limita sărăciei. Circa un milion de cetățeni, potrivit datelor prezentate chiar de Guvern, care, anterior, nega aceste cifre, trăiește și activează peste hotarele țării. „Așa-numita guvernare a organizat un genocid social. Acest lucru îi vizează, în primul rând, pe pensionari, persoanele cu dizabilități, familiile numeroase”.⁸

Retorica electorală a socialiștilor a promovat ideea respectului pentru valorile ortodoxiei și valorile tradiționale, care ar fi neglijate de actuala guvernare, iar Biserica Ortodoxă este zilnic supusă unor provocări. În

opinia candidatului socialist, este promovată un fel de „sclavie liberală”.

Biserica și mass-media au fost factorii primordialii, care au contribuit la formarea opiniei publice în direcția dorită de concurent. Mediile favorabile unui sau al altui competitor au contribuit la formarea *agendei media* și agenței publice în conformitate cu strategia de comunicare a actorului electoral. Prin urmare, confruntarea dintre competitori a fost, de fapt, o confruntare a temelor și subiectelor denigratoare la adresa acestora.

Pericolul pierderii statalității a fost și continuă să fie încă, o temă centrală din paradigma comunicării electorale a staff-ului PSRM. Aceasta a continuat din scrutinul parlamentar și din retorica cotidiană a partidului. „...Ei își propun drept scop final desființarea Moldovei, anexând-o unui alt stat până în anul 2018. Cu acest prilej, în România deja a fost constituită o comisie specială, iar în Moldova structurile de guvernământ sunt pline de trădători de Patrie”.⁹

Un alt obiectiv politic și electoral din oferta PSRM și a candidatului acestui Igor Dodon a fost restabilirea Parteneriatului strategic cu Rusia. Astfel, după cum și a promis în campania electorală, prima vizită în calitate de Președinte al țării Igor Dodon a avut-o la Moscova.

Politica iresponsabilă a regimului de guvernământ, începând cu anul 2009, are drept rezultat o criză fără precedent în relațiile cu principalul

nostru partener strategic – Federația Rusă. Închiderea pieței rusești a avut drept urmare falimentarea fermierilor, defrișarea a mii de hectare de copaci fructiferi, dispariția a zeci de mii de locuri de muncă. Țara suportă prejudicii de milioane. „Regimul continuă să agraveze starea de lucruri prin tentative de a interzice difuzarea posturilor de televiziune rusești, prin propagandă antirusească înverșunată la toate mass mediile controlate de sistem”.¹⁰

În contextul crizei de imagine a instituțiilor puterii, în special a Parlamentului, candidatul stângii a promis votanților săi că, ajungând președinte, va insista pe organizarea alegerilor parlamentare anticipate. Asta chiar dacă Constituția Republicii Moldova, Art. 85 statuează expres în ce condiții poate fi dizolvat Parlamentul:

„(1) În cazul imposibilității formării Guvernului sau al blocării procedurii de adoptare a legilor timp de 3 luni, Președintele Republicii Moldova, după consultarea fracțiunilor parlamentare, poate să dizolve Parlamentul. (2) Parlamentul poate fi dizolvat, dacă nu a acceptat votul de încredere pentru formarea Guvernului, în termen de 45 de zile de la prima solicitare și numai după respingerea a cel puțin două solicitări de investitură.”¹¹

Igor Dodon a afirmat că toate problemele importante și controversate vor fi decise de popor, prin referendum: „Voi fi inițiatorul unui referendum privind vectorul de politică externă a Republicii Moldova.

Voi înainta inițiativa de revenire a Moldovei la regimul de comerț asimetric cu țările din Uniunea Europeană – un regim favorabil pentru țară.”¹²

Publicul – țintă al candidatului PSRM l-a constituit electoratul rusofil, nostalgicii URSS, adică o parte din electoratul Partidului Comuniștilor, care, deși au fost îndemnați de V. Voronin să boicoteze acest scrutin ca fiind unul neconstituțional, s-au prezentat, totuși, la urnele de vot. Ocnița, Taraclia și Comrat au fost cele mai „roșii” raioane, pe când în Centru, ca și în primul tur, s-a votat mai mult pentru Maia Sandu; 53,4% dintre locuitorii Chișinăului au votat pentru Maia Sandu¹³ (Vezi *Anexa*).

După primul tur de scrutin, care s-a desfășurat la 30 octombrie 2016, Igor Dodon obține 47, 98% din sufragii sau 549 151 voturi. După turul doi – 13 noiembrie – obține 52,11% din sufragii sau 766 593 voturi, devenind învingătorul competiției prezidențiale¹⁴. Igor Dodon este al 5-lea Președinte al Republicii Moldova după declararea independenței. Mandatul președintelui în Republica Moldova este de patru ani.

Valorile creștin-ortodoxe: impactul asupra opticii electorale

Implicarea reprezentanților Bisericii Ortodoxe din Moldova în campania electorală a constituit unul din elementele scandaloase ale acestui scrutin. Unele fețe bisericești s-au implicat tranșant în promovarea

candidatului stângii politice și a denigrării candidatului drepte. *Framing the debate*-ul acestei retorici electorale l-a constituit conferința de presă, organizată de patru reprezentanți ai Mitropoliei Chișinăului și a întregii Moldove, între care episcopul Markel, în timpul căreia Maia Sandu este comparată cu un „bob sterp”, deoarece nu este căsătorită și nu are copii.

Constatăm prin urmare, implicarea agresivă în cadrul alegerilor prezidențiale a reprezentanților Mitropoliei Moldovei, care au utilizat un limbaj extremist, xenofob, homofob și sexist în adresa unui concurent electoral.

Pornind de la ideea că peste 90% din cetățenii moldoveni sunt creștin-ortodoxi și că dominant este electoratul rural, care are anumite stereotipuri și prejudecăți, acest mesaj manipulator a fost unul cu impact în mediul rural.

De remarcat, totodată, că Art.38 alin. (3) din Codul electoral interzice finanțarea ori susținerea materială sub orice formă, directă și/sau indirectă, a activității partidelor politice, a campaniilor electorale/concurenților electorali de către organizațiile religioase.

Imixtiunea reprezentanților bisericii a fost constatată și în raportul președintelui Curții Constituționale de validare a rezultatelor alegerilor. Din aceste considerente, Curtea a emis o Adresă Parlamentului în vederea instituirii unor mecanisme sancționatorii prompte și imediate, inclusiv în ordine penală, pentru orice

tentativă de implicare a cultelor religioase în campaniile electorale.

Elementul ortodoxiei în comunicarea PR a candidatului socialiștilor a fost unul perceput în mediul electoral și și-a făcut efectul de „management al impresiei”. În perioada preelectorală 6-10 august Igor Dodon, împreună cu mai mulți membri ai PSRM, au ajuns pe sfântul Munte Athos, care este un simbol al creștinismului. Mai multe poze au fost postate pe Facebook: „Schitul Sfintei Ana. Muntele Athos. Iubesc Moldova! Moldova are viitor!”¹⁵

În spiritul promovării valorilor creștine și în scopul creării imaginii „electorale” de creștin-ortodox, la 23 septembrie 2016, la Moscova, liderul PSRM, Igor Dodon, s-a întâlnit cu Patriarhul rus, Kirill. Acesta i-a oferit binecuvântarea sa pentru „muncă de creație” în Moldova.¹⁶ „Noi, popoarele ortodoxe, trebuie să ne ținem împreună, în pofida încercărilor de a ne scinda care vin din afară. Și, în primul rând, trebuie să restabilim relațiile de prietenie cu Federația Rusă”, a scris Igor Dodon pe Facebook.

Vulnerabilități de imagine

Vladimir Voronin, liderul PCRM, a cărui membru a fost și Igor Dodon, a sugerat că votul acestuia din 2012 pentru alegerea lui Nicolae Timofti în fruntea statului a fost cumpărat cu 3 milioane de euro. „Chiar dacă Dodon va ajunge președinte, relațiile noastre cu el nu se vor schimba. El nu ne-a

trădat, ne-a vândut pentru 3.000.000 de euro.

Clivaje electorale

Geopolitica condiționează clivajul tradițional al electoratului moldovean: pro-est, pro-vest. Acest criteriu de divizare a votului a funcționat în turul doi de scrutin; în primul tur însă megatema campaniei a fost „statul capturat” și corupția la nivel înalt – retorică debitată de ambii candidați, precum și de alți participanți în competiție. Mai mult, în perioada acțiunilor de protest din Piața Marii Adunări Naționale, Igor Dodon a fost printre animatorii acțiunilor, alături de liderii PPDA (Partidul „Platforma pentru Dreptate și Adevăr” (A. Nastase) și PN (Partidul Nostru, lider- R. Usatâi).

Maia Sandu, surpriza campaniei?

Slogan de campanie: „Eu am ales să înving!”

„Moldova se înecă în sărăcie din cauza corupției și a oligarhilor. Dar noi, oamenii buni, suntem mai mulți și sunt convinsă că împreună vom fi mai puternici decât ei și vom învinge. Vom construi țara în care să vrem să trăim. Eu am ales să înving!”

(Contract social cu cetățenii încheiat astăzi, 05 octombrie 2016, între Maia Sandu și cetățenii Republicii Moldova).

Staff-ul partidului PAS, după cum am menționat mai sus, ca și cel al PSRM a stigmatizat în retorica

electorală corupția și oligarhia, care au adus la sărăcie în țară. Contractul cu cetățenii conține 10 puncte și reflectă oferta electorală a dreptei politice.

„Eu, Maia Sandu, cetățean al Republicii Moldova, candidat la funcția de Președinte al Republicii Moldova, închei acest contract cu cetățenii”. Astfel, Maia Sandu se angajează, dacă devine Președinte al Republicii Moldova, să „consulte cetățenii, inclusiv prin referendum, pe toate subiectele importante”. Promite că va face tot ce-i stă-n putință pentru ca Republica Moldova să se apropie de Uniunea Europeană și pentru a aduce valorile și nivelul de trai europene la noi acasă. Candidatul PAS invocă moralitatea în politică, ea angajându-se să propune în funcții de răspundere doar oameni integri, care nu au comis sau tolerat acte de corupție (Prim-ministru, Procuror general, Șef al autorității naționale pentru integritate, director al Serviciului de informații și securitate, judecători, președinți și vicepreședinți de instanțe, inclusiv la Curtea Supremă de Justiție, diplomați).¹⁸

Sandu promite să scoată Procuratura Generală de sub influența politicului și să ceară asistență internațională în investigarea furtului miliardului, pentru ca banii să revină în țară, iar cei vinovați să fie pedepsiți. De asemenea, ea se angajează să facă publice toate informațiile de interes național și să supravegheze ca toate instituțiile statului să lucreze transparent, în interesul

cetățenilor. „Voi începe de la Președinție crearea unui nou sistem politic, care să nu mai permită acapararea puterii de către un oligarh sau un grup de oligarhi. Voi promova dezvoltarea presei independente pentru ca cetățenii să fie informați corect”.¹⁹

În pofida faptului că Maia Sandu, ex-ministru al Educației, nu a avut experiența politică și electorală, cu care s-a poziționat contracandidatul ei, a devenit, în turul doi, un simbol electoral pentru electoratul pro-european. În aceste competiții un rol important și-a asumat diaspora. Moldovenii din diaspora au votat masiv pentru Maia Sandu, în special cei din Italia, în timp ce Igor Dodon a obținut rezultate mai mult decât modeste.²⁰

Maia Sandu a fost susținută și de lideri politici europeni, în special, de membrii PPE. Lidera Partidului Acțiune și Solidaritate (PAS) participă la Summit-ul Partidului Popular European care a avut loc la 20 octombrie 2016 în Maastricht, Olanda. Pe contul de Twitter al Partidul Popular European (The European People's Party) a apărut un mesaj de susținere al candidatului de centru-dreapta pentru alegerile prezidențiale din Republica Moldova Maia Sandu. Maia Sandu apare într-o serie de poze alături de cancelarul german Angela Merkel, președintele Consiliului European, Donald Tusk și președintele Comisiei Europene, Jean-Claude Juncker. „Tentativele de falsificare a alegerilor nu vor fi tolerate de către partenerii europeni”

avertizează Joseph Daul. În aceeași postare, liderul PPE spune că Maia Sandu are toată susținerea formațiunii sale.²¹

Totodată, o delegație a Partidului Popular European a făcut în cadrul unei conferințe de presă, la Chișinău, un apel către alegătorii din Republica Moldova. Aceștia au declarat că după toate sondajele analizate au ajuns la concluzia că Maia Sandu este candidatul cel mai potrivit pentru funcția de Președinte al Republicii Moldova, iar alegători ar trebui să ofere votul unui candidat pro-european.

După aceste postări, PSRM a contestat la CEC susținerea Maiei Sandu din partea oficialilor europeni. Socialiștii au invocat art. 45 din Codul electoral, conform căruia „nu pot fi utilizate în scop de publicitate electorală imagini ce reprezintă instituții de stat sau autorități publice, atât din țară cât și de peste hotare, ori organizații internaționale. Se interzice combinarea de culori și/sau sunete care invocă simboluri naționale ale Republicii Moldova ori ale altui stat, utilizarea materialelor în care apar personalități istorice ale Republicii Moldova sau de peste hotare, simbolistica unor state străine sau organizații internaționale sau imaginea unor persoane oficiale străine.”²²

Mass-media – actor părtinitor în campania electorală și modelarea opinie publice

Nicio democrație nu poate exista fără cele două elemente fundamentale:

- opinia publică;
- mass-media, care o formează.

Media exercită o influență absolut considerabilă asupra unei forțe din ce în ce mai semnificative a lumii de azi: opinia publică. Miza de-acum este câștigarea opiniei publice, iar media au o preeminență de nimeni pusă la îndoială în acest domeniu. Temerea față de media exprimă de fapt temerea față de influența asupra opiniei publice²³.

A.Lowery și M. DeFleur scriau că „Mass-media reprezintă principalii artizani ai culturii politice a maselor, adică a ceea ce masele consideră ca reprezintă viața politică și preocupările politice ale momentului. De asemenea, mass-media sunt cele care formează, în cea mai mare parte, cultura politică a elitelor”²⁴. Paul Dobrescu notează că mass-media cultivă opinia așa cum agricultorii cultivă pământul.²⁵

Campania electorală toamna 2016 a fost una manipuloare și persuasivă. Un discurs politic electoral mediatizat nu atât informează, cât dezinformează publicul din bazinul oponentului, în speranța de a-l deruta, de a-l distanța, de a-l fura sau corupe, în cele din urmă. În acest sens, dezbaterile electorale dintre cei doi candidați au fost

construite după principiul cunoscut în literatura de specialitate drept cadraj mediatic – *framing the debate*. Să faci *framing the debate* înseamnă să direcționezi percepția publică, să focalizezi atenția pe un anumit subiect și să determini acea interpretare asupra lui care te avantajează politic. Entman identifică cinci metode clasice de *framing*:²⁶ *Conflictul* – conflictualizarea, care pune accent pe dispute sau tensiuni. *Interesul uman* – personalizarea, care introduce emoțiile în relatarea unei știri și oferă o „față umană” unor evenimente. *Sublinierea consecințelor* – *framing-ul* se face în jurul urmărilor de natură diferită (politică, economică, socială etc.) pe care o acțiune/eveniment/decizie le-ar comporta. *Invocarea moralității* – direcționarea discuției către aspectele și implicațiile de natură morală. *Responsabilizarea* – atribuirea responsabilității pentru cauza sau soluția unei probleme. În discursurile candidaților au dominat cadrajul conflictului și al moralității.

Ambii favoriți ai campaniei – Dodon și Sandu – s-au învinuit reciproc de faptul că ar fi „omul lui Plahotniuc”. Prin aceasta putem invoca elemente naționale de PR electoral, inclusiv „tehnologii murdare”. Retragerea din cursă a candidatului Partidului Democrat, M. Lupu și declarația acestuia precum că s-ar retrage în favoarea unui candidat pro-european „cu șanse mai mari” a fost folosită de I. Dodon ca argument al concluziei: „Sandu – candidatul coordonatorului Alianței

de guvernare”. La rândul său, M. Sandu declara, în timpul dezbaterilor televizate, că de fapt Dodon este adevărata miză a lui V. Plahotniuc, iar această „ofertă” nu este pentru ea altceva decât „mărul otrăvit”. Aproape ridicol, dar dacă în democrațiile mature electoratul se distinge și se partajează în funcție de opțiuni doctrinare sau tradiție, cutumă, în Republica Moldova – a apărut o *cvasidoctrină* – „omul sistemului”.²⁷

Mass-media și „intoxicarea” opiniei publice

Mai multe portaluri – Argumentul.info, Bloknot-moldova.md, Kp.md și chiar unele posturi de televiziune (Prime TV, Accent TV), la 4 și 5 noiembrie 2016, au transmis știrea despre apelul studenților sirieni de la Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu”, către cetățenii Republicii Moldova să o voteze pe Maia Sandu. Știrea făcea referire la o postare video preluată de pe Youtube.com: „Maia Sandu și-a asigurat susținerea de necombătut a Angelei Merkel, a funcționarilor europeni și principalul – a diasporei siriene din Republica Moldova. După ce Sandu a promis că va primi, în cazul victoriei sale la alegerile prezidențiale, 30 de mii de refugiați din Siria – ea a primit nu doar ajutor financiar pentru crearea și menținerea partidului său, dar și „electoratul său” stabil, compus din sirieni recunoscători!” Într-un reportaj, studenții străini spun că și-ar dori ca

și alți sirieni să emigreze în Moldova, pentru a scăpa de războiul din țara lor”.

De fapt, studenții au fost rugați să comenteze o informație falsă, iar răspunsurile lor au devenit știre-manipulatoare. Mai multe portaluri au tirajat informația despre faptul că Maia Sandu s-ar fi înțeles cu Angela Merkel, cu care s-a întâlnit în cadrul unui for al PPE, să primească 30 de mii de migranți sirieni în Moldova, dacă va deveni Președinte al Republicii Moldova.

Informația evocată a urmărit drept scop sensibilizarea sentimentului de frică al moldovenilor, alimentat de știrile despre riscurile și provocările de securitate în legătură cu escaladarea valului de migranți în Europa. Miza „gestionarilor” acestor știri a fost să-i convingă pe moldoveni să nu o voteze pe Maia Sandu. În consecință, trebuia demonstrat că problema primirii refugiaților nu este și nu poate fi discutată nicăieri în cadrul structurilor Uniunii Europene, deoarece Republica Moldova nu este țară membră a Uniunii Europene. O parte din electorat era însă derutat.

Iar în timpul unor dezbateri electorale la postul public de televiziune, Igor Dodon, a încercat să construiască o legătură cauză-efect între reformele implementate în învățământ și cazurile de suicid în rândul minorilor, utilizând, de fapt, un sofism din retorica persuasivă: „În perioada în care Maia Sandu a fost ministru al Educației, în premiera în anii 2012-2015 au fost

înregistrate peste 400 de cazuri de suicid și tentative de suicid la copii; acesta este rezultatul reformelor, informația este oficială”.²⁸

Stereotipuri cultural-politice identificate în scrutinul electoral

În această campanie un rol de neglijat l-a avut stereotipul cultural-politic. El, bărbatul, familistul, liderul de succes vs femeia care nu are familie, este străină nu doar sistemului, valorilor acceptate de acest sistem, dar și de societate. Chiar și apariția, în ziua scrutinului, a candidatului socialist alături de familia sa – un element de *americanizare* a comunicării electorale – putea fi percepută ca o replică la adresa contracandidatei sale.

Știrile compromițătoare fac, deseori, efectul *agenda-setting* în campanie. Teoria „agenda-setting” promovată de McCombs, reprezintă, în mare parte, efortul de a identifica un nou câmp al influențelor, acela al efectelor indirecte și de lungă durată. Teoria *agenda - setting* descrie „...abilitatea, în special a știrilor, dar și a dezbaterilor televizate, de a influența predominanța unor subiecte pe agenda publică”²⁹. Cu cât știrile insistă mai mult pe un anumit subiect, cu atât audiența va percepe acel subiect ca fiind mai important.³⁰

McCombs și Shaw au formulat ipotezele de bază ale funcției agen-dei pornind de la constatările următoare: într-o campanie electorală, alegătorii își iau din media majori-

tatea informațiilor; alegătorul învață elemente noi din cadrul informațiilor mediatice, chiar dacă nu toți sunt capabili egali să le exploateze; alegătorii învață și se informează în funcție de insistența cu care discută media sau de felul în care sunt incluse în program problemele dezbătute în campanie³¹ [p. 116].

În raportul de monitorizare a scrutinului prezidențial, Curtea Constituțională a constatat favorizarea de către mass-media a unor candidați electorali. Din raportul de monitorizare a mass-media în campania electorală pentru alegerile prezidențiale 2016, realizat de Asociația Presei Independente, rezultă că Igor Dodon a fost concurentul cel mai favorizat din punctul de vedere al contextului aparițiilor. Acesta a apărut de 116 ori în lumina pozitivă și de 80 ori în lumina negativă. Maia Sandu a fost mai mult defavorizată, apărând în lumină negativă de 146 ori și în lumină pozitivă de 103 ori.

Curtea a reținut că mass-media este elementul fundamental al unei societăți democratice. Aceasta este un instrument pentru exercitarea puterii și influențarea opiniei, este cel mai important actor care facilitează schimbul de idei între electorat și concurenții electorali și care construiește identitatea electoratului.³²

Funcția principală a presei în societățile democratice constă în reflectarea faptelor și evenimentelor politice în modul cel mai obiectiv, imparțial și deschis, promovarea unui număr mare de opinii și puncte

de vedere precum și interpretarea știrilor în așa fel încât publicul să înțeleagă relevanța informațiilor pe care o primesc.³³

În timpul campaniei, unele posturi de televiziune au făcut partizanat politic, au contribuit la crearea unei agende mediatice capabile să denigreze contracandidatul electoral.

Giovanni Sartori scria, acum 10 ani, despre „post-gândire” în lucrarea sa *Homo Videns. Imbecilizarea prin televiziune și post-gândirea*, „Omul crescut în fața televizorului, dominat de video-cultură, riscă să rămână un video-copil incapabil de raționamente, prizonier al „post-gândirii”, incult până la aberație.³⁴ Cu alte cuvinte, riscă să devină o nouă specie, diferită de *homo sapiens*. Mai mult, însăși democrația e pusă în pericol de distrugerea sistematică a spiritului critic, „opera” unei televiziuni al cărei unic și tiranic scop e audiența și al cărei efect imediat e dezinformarea, în spatele iluziei că televiziunea ne face să participăm direct la viața politică, apare riscul că nu mai putem nici cunoaște, nici stăpâni lumea în care trăim.

Concluzii

Clivajul Vest-Est este omniprezent, simptomatic, principal pentru electoratul din Republica Moldova. Important, însă, că mesajul cu substanță geopolitică, practic, nu a fost exploatat de candidatul dreptei politice în turul al doilea. Mesajul acestuia a fost construit, în principal,

pe ideea de demolare a unui sistem corupt, compromis și resetarea clasei politice. Mesajul pro-Vest a fost unul implicit, subliminal, dacă vreți. Or, cele peste 48% care i-au acordat votul de încredere M. Sandu, cu certitudine sunt cei cu opțiuni de modernizare și, desigur, printre ei – și cei care consideră unirea R. Moldova cu România o soluție rezonabilă. Dar Sandu a evitat și mesajul unionist. Votul pro-Sandu a fost votul împotriva decidenților și oportuniștilor din „statul captiv”. Votul consistent pentru candidatul dreptei politice a fost, de fapt, un vot împotriva sistemului corupt, împotriva justiției controlate și întru solicitarea unei clase politice pentru care moralitatea să fie normă. În turul doi, însă, credem că deși retorica a fost una anti-sistem, votul a fost în principal geopolitic. La 30 octombrie M. Sandu obține 38,71% din sufragii sau 548 152 voturi. În turul doi – 47, 89% sau 766 593 voturi.³⁵

Dicționarul Oxford a desemnat cuvântul *post-truth* (post-adevar) ca fiind cuvântul anului 2016. Conform celor care au făcut aceasta selecție, cuvântul se refera la acele circumstanțe în care faptele obiective au o influență mai redusă în formarea opiniei publice decât apelurile bazate pe emoție sau credințe personale.

Oxford Dictionary arata ca, utilizarea sa s-a intensificat în contextul referendumului pentru ieșirea Marii Britanii din UE și a alegerilor prezidențiale din SUA. „Post-adevăr” a fost folosit în special în asociație cu cuvântul „politica”, în formula „politica post-adevar”. Popularitatea acestui cuvânt arata ca trăim într-o epoca în care conceptul de adevăr a devenit neimportant sau irelevant.³⁶

Acest fenomen lingvistic-politic a fost omniprezent și în alegerile prezidențiale din Republica Moldova. Din perspectiva prerogativelor constituționale reduse ale șefului statului, multe dintre promisiunile electorale au devenit un model de *post-adevăr*. În timpul primei vizite în calitate de șef al statului la Moscova, Igor Dodon declară că, dacă PSRM va câștiga alegerile parlamentare, va denunța Acordul de Asociere RM-UE. În campanie, însă, acesta nu condiționa acțiunea în cauză cu rezultatele electorale obținute de PSRM în alegerile parlamentare ordinare sau anticipate.

Mai mult, contextul politic actual induce spre ideea că prerogativele Președintelui Republicii Moldova, ales prin vot direct, vor face obiectul dezbaterilor politice în următoarea perioadă.

Note

¹ La 7 decembrie Parlamentul s-a întrunit în ședință specială pentru

alegerea Președintelui Republicii Moldova. Cvorumul a fost întrunit,

- la ședință înregistrându-se și deputații fracțiunii PCRM. Ulterior, fracțiunea PCRM a boicotat procedura de alegere și unicul candidat înregistrat, Marian Lupu, a acumulat doar 53 de voturi acordate de deputații majorității parlamentare (AIE) din cele 61 necesare. Vezi, „Alegerile Președintelui Republicii Moldova din 10 noiembrie și 7 decembrie 2009”, *E-Democracy*, <http://www.e-democracy.md/elections/presidential/20092/>, (accesat 28.01.2017).
- ² „Curtea Constituțională a restabilit dreptul cetățenilor de a-și alege Președintele”, *Curtea Constituțională*, 04.03.2016, <http://www.constcourt.md/libview.php?l=ro&idc=7&id=759&t=/Prezentare-generală/Serviciul-de-presa/Noutati/Curtea-Constituțională-a-restabilit-dreptul-cetatenilor-de-a-si-alegePresedintele#sthash.UU26GZNp.dpuf>, (accesat 29.01.2017).
- ³ Pentru o imagine exhaustivă vezi, Parlamentul Republicii Moldova, Constituția Republicii Moldova, 29 iulie 1994, *Republicat: Monitorul Oficial al R. Moldova nr.78/140 din 29.03.2016, Monitorul Oficial al R. Moldova nr.1 din 12.08.1994*, <http://www.parlament.md/CadruLegal/Constitution/tabid/151/language/ro-RO/Default.aspx>, (accesat 29.01.2017).
- ⁴ Vezi, „Reacția lui Voronin la hotărârea CC: Acești mari constituționaliști trebuie opriți”, *Independent.md*, <http://independent.md/reactia-lui-voronin-la-hotararea-cc-acesti-mari-constititionalisti-trebuie-opriti/#.WJYek0yLS01>, (accesat 02.02.2017).
- ⁵ Jennifer Lees-Marshment, *Political Marketing: Principles and Applications*, Routledge, New York, 2009.
- ⁶ „Alegerile Președintelui Republicii Moldova din 10 noiembrie și 7 decembrie 2009”, *op.cit.*
- ⁷ Vezi, „Rezultatele guvernării pro-europene: Criza din ultimii ani din Moldova s-a intensificat și mai mult țara se află în prag de colaps”, *Actualități.md*, 30.09.2016, <http://actualitati.md/md/politica-interna/rezultatele-guvernarii-pro-europene-criza-din-ultimii-ani-din-moldova-s>, (accesat 28.01.2017).
- ⁸ Igor Dodon, „Platforma electorală”, 30.09.2016, <http://dodon.md/platforma-electorală/>, (accesat 01.02.2017).
- ⁹ *Ibidem.*
- ¹⁰ *Ibidem.*
- ¹¹ Curtea Constituțională, Hotărâre Nr. 30 din 01.10.2013 pentru interpretarea articolului 85 alin. (1) și alin. (2) din Constituția Republicii Moldova (dizolvarea Parlamentului) (sesizarea nr. 22b/2013), publicat în 28.11.2014, în Monitorul Oficial, Nr. 352-357, art Nr. 42, Data intrării în vigoare: 01.10.2013 <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=355617>, (accesat 25.01.2017).
- ¹² Igor Dodon, „Platforma electorală”, *op.cit.*
- ¹³ Alina Neagu, „Mesajul lui Igor Dodon pentru diaspora: *Eu vă stimez, chiar dacă ați votat împotriva mea, 14.11.2016*”, *Hotnews.ro*, http://www.hotnews.ro/stiri-alegeri_moldova_2016-21413845-mesajul-lui-igor-dodon-pentru-diaspora-stimez-chiar-daca-ati-votat-impotriva-mea.htm, (accesat 28.01.2016).

- ¹⁴ „Alegerile Președintelui Republicii Moldova din 10 noiembrie și 7 decembrie 2009”, *op. cit.*
- ¹⁵ Diana Preasca, „Igor Dodon merge pe Muntele Athos”, *Moldova.org*, 06.07.2016, <http://www.moldova.org/igor-dodon-merge-pe-muntele-athos/>, (accesat 01.02.2017).
- ¹⁶ „Dodon a fost binecuvântat de Patriarhul Kirill pentru „binele țării”, *Agora.md*, 23.09.2016, <http://agora.md/stiri/22667/dodon-a-fost-binecuvantat-de-patriarhul-kirill-pentru-binele-tarii>, (accesat 01.02.2017).
- ¹⁷ Victoria Dumbavă, „VIDEO. Voronin: Dodon ne-a vândut pentru 3 mln de euro. Nu avem niciun motiv să-l susținem”, *Agora.md*, 01.11.2016, <http://agora.md/stiri/24134/video--voronin-dodon-ne-a-vandut-pentru-3-mln-de-euro--nu-avem-niciun-motiv-sa-l-sustinem>, (accesat 01.02.2017).
- ¹⁸ Maia Sandu, „Contract social cu cetățenii”, *E-Democracy.md*, <http://www.e-democracy.md/files/elections/presidential2016/electoral-program-maia-sandu-2016-ro.pdf>, (accesat 26.01.2017)
- ¹⁹ *Ibidem.*
- ²⁰ Pentru alegerile prezidențiale din acest an au fost deschise peste hotarele țării 100 de secții de vot. Cele mai multe secții de votare au fost deschise în Italia – 25, în România – 11, în Federația Rusă – 8, în SUA – 7, Franța – 6, Portugalia și Spania – câte 4 secții de votare etc.
Vedeți mai jos o HARTĂ a secțiilor de vot, deschise peste hotare, amplasarea acestora, dar și câți moldoveni s-au prezentat la urne la fiecare secție în parte.
- „HARTĂ: Secțiile de vot de peste hotare și câți moldoveni s-au prezentat la urne, la fiecare secție, în primul tur de scrutin”, 04.11.206, <http://unimedia.info/stiri/harta-sectiile-de-vot-de- peste-hotare-si-cati-moldoveni-s-au-prezentat-la-urne--la-fiecare-sectie--in-primul-tur-de-scrutin-122624.html>, (accesat 01.02.2017).
- ²¹ „Mekel și PPE, susținere pentru Maia Sandu în scrutinul din Republica Moldova”, *Realitatea.Net*, 21 octombrie 2016, https://www.realitatea.net/merkel-i-liderii-ppe-sus-inere-pentru-maia-sandu-in-scrutinul-din-r-moldova_1995013.html, (accesat 01.02.2017).
- ²² Svatlana Maftai, DOC // PSRM a contestat la CEC, susținerea Maiei Sandu din partea oficialilor europeni, *Deschide.md*, 21.10.2016, <http://deschide.md/ro/stiri/politic/2138/DOC--PSRM-a-contestat-la-CEC-sus%C5%A3inerea-Maiei-Sandu-din-partea-oficialilor-europeni.htm>, (accesat 01.02.2017).
- ²³ Jean Francois Revel, *Cunoașterea inutilă*, Editura Humanitas, București, 1993, p. 263.
- ²⁴ A.S. Lowery, M. și L. DeFleur, 1995, 285, *apud.*, P. Dobrescu și A. Bargaoanu, *Mass media și societatea* București, SNSPA, 2003, p. 226. [file:///C:/Users/Aurelia/Downloads/MassMedia%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Aurelia/Downloads/MassMedia%20(1).pdf)
- ²⁵ P. Dobrescu, A. Bargaoanu A, *Mass media și societatea*, SNSPA, București, comunicare.ro, 2003.
- ²⁶ Robert Entman, Robert M., „Framing: Toward clarification of a fractured paradigm”, *Journal of Communication*, Nr. 4, 1993.

- ²⁷ Vladimir Adrian Costea, „Interviu cu Aurelia Peru Bălan expert în PR politic: În această campanie din Republica Moldova s-a mințit, s-a manipulat, s-a persuadat”, *Europunkt.ro*, 28 noiembrie 2016, <http://europunkt.ro/2016/11/28/interviu-cu-aurelia-peru-balan-expert-in-pr-politic-in-aceasta-campanie-din-republica-moldova-s-a-mintit-s-a-manipulat-s-a-persuadat/>, (accesat 01.02.2017).
- ²⁸ „Dodon promite anularea examenului de Bacalaureat”, *Digi 24*, 8.11.2016, <http://www.digi24.ro/stiri/dodon-promite-anularea-examenului-de-bacalaureat-608219>, (accesat 01.02.2017).
- ²⁹ M. McCombs, *Setting the Agenda: the Mass Media and Public Opinion*, Blackwell, Cambridge, 2004, p.115.
- ³⁰ C. Barbaros, *Comunicarea politică, Construirea spectacolului politic, a opiniei publice și agendei publice*, Editura Adenium, Iași, 2014, p.116.
- ³¹ *Ibidem*, p.183.
- ³² „Decizia Curții Constituționale privind validarea mandatului de președinte al lui Igor Dodon”, *Jurnal.md*, 13.12.2016, <http://www.jurnal.md/ro/politic/2016/12/13/decizia-curtii-constitutionale-privind-validarea-mandatului-de-presedinte-al-lui-igor-dodon/>, (accesat 01.02.2017).
- ³³ Potrivit art. 64 din Codul electoral, radiodifuzorii, în cadrul tuturor programelor lor, și mijloacele de informare în masă scrise fondate de autorități publice au obligația de a respecta principiile de echitate, responsabilitate, echilibru și imparțialitate în reflectarea alegerilor. Radiodifuzorii publici acordă concurenților electorali timp de antenă gratuit, în mod echitabil și fără discriminare, în baza principiilor de transparență și obiectivitate.
- ³⁵ Vezi Giovanni Sartori, *Homo Videns. Imbecilizarea prin televiziune și post-gândirea*, Editura Humanitas, București, 2005.
- ³⁵ „Alegerile Președintelui Republicii Moldova din 10 noiembrie și 7 decembrie 2009”, *op. cit.*
- ³⁶ Vlad Toma, „Post-truth (post-adevăr) desemnat cuvântul anului 2016 de Dicționarul Oxford”, 16.11.2016, <http://revista22.ro/70258086/post-truth-post-adevar-desemnat-cuvantul-anului-2016-de-dictionarul-oxford.html>, 01.02.2017.

Bibliografie

- BARBAROS, Corina, *Comunicarea politică, Constituirea spectacolului politic, a opiniei publice și a agendei publice*. Editura Adenium, Iași, 2014.
- DEFLEUR, Melvin L., Lowery, Sh., *Milestones in Mass Communication. A History of Effect research*, 3rd Edition, Longman, 1995.
- DOBRESCU, Paul, BARGĂOANU A., *Mass media și societatea*, Editura SNSPA, comunicare.ro, București, 2003.
- ENTMAN, Robert M., „Framing: Toward clarification of a fractured paradigm”, *Journal of Communication*, 43 (4), 1993.

LEES-MARSHMENT, Jennifer, *Political Marketing: Principles and Applications*. Routledge, New York, 2009.

MCCOMBS M., Shaw, D., "The agenda setting function of mass media", *Public Opinion Quarterly*, 36 (2), 1972.

REVEL, Jean Francois, *Cunoașterea inutilă*. Editura, Humanitas, București, 1993.

SARTORI Giovanni, *Homo Videns. Imbecilizarea prin televiziune și post-gândirea*, Editura Humanitas, București, 2005.

Resurse online:

„Alegerile Președintelui Republicii Moldova din 10 noiembrie și 7 decembrie 2009”, *E-Democracy*, <http://www.e-democracy.md/elections/presidential/20092/>.

„Curtea Constituțională a restabilit dreptul cetățenilor de a-și alege Președintele”, *Curtea Constituțională*, 04.03.2016, <http://www.constcourt.md/libview.php?l=ro&idc=7&id=759&t=/Prezentare-generală/Serviciul-de-presa/Noutati/Curtea-Constituțională-a-restabilit-dreptul-cetățenilor-de-a-si-alegePreședintele#sthash.UU26GZNp.dpuf>.

Parlamentul Republicii Moldova, Constituția Republicii Moldova, 29 iulie 1994, Republicat: Monitorul Oficial al R. Moldova nr. 78/140 din 29.03.2016, *Monitorul Oficial al R. Moldova nr.1 din 12.08.1994*, <http://www.parlament.md/CadruLegal/Constitution/tabid/151/language/ro-RO/Default.aspx>.

„Reacția lui Voronin la hotărârea CC: Acești mari constituționaliști trebuie opriți”, *Independent.md*,

<http://independent.md/reactia-lui-voronin-la-hotararea-cc-acesti-mari-constitucionalisti-trebuie-opriti/#.WJYek0yLS01>.

„Rezultatele guvernării pro-europene: Criza din ultimii ani din Moldova s-a intensificat și mai mult țara se află în prag de colaps”, *Actualități.md*, 30.09.2016, <http://actualitati.md/md/politica-interna/rezultatele-guvernarii-pro-europene-criza-din-ultimii-ani-din-moldova-s>.

Igor Dodon, „Platforma electorală”, 30.09.2016, <http://dodon.md/platforma-electoral/>.

Curtea Constituțională, Hotărâre Nr. 30 din 01.10.2013 pentru interpretarea articolului 85 alin. (1) și alin. (2) din Constituția Republicii Moldova (dizolvarea Parlamentului) (sesizarea nr. 22b/2013), publicat în 28.11.2014, în Monitorul Oficial, Nr. 352-357, art Nr. 42, Data intrării în vigoare: 01.10.2013 <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=355617>.

NEAGU, Alina, „Mesajul lui Igor Dodon pentru diaspora: Eu va stimez, chiar dacă ați votat împotriva mea, 14.11.2016”, *Hotnews.ro*, http://www.hotnews.ro/stiri-alegeri_moldova_2016-21413845-mesajul-lui-igor-dodon-pentru-diaspora-stimez-chiar-daca-ati-votat-impotriva-mea.htm.

Preasca, Diana, „Igor Dodon merge pe Muntele Athos”, *Moldova.org*, 06.07.2016, <http://www.moldova.org/igor-dodon-merge-pe-muntele-athos/>.

„Dodon a fost binecuvântat de Patriarhul Kirill pentru „binele țării”, *Agora.md*, 23.09.2016,

- <http://agora.md/stiri/22667/dodon-a-fost-binecuvantat-de-patriarhul-kirill-pentru-binele-tarii>.
- DUMBRAVĂ, Victoria, „VIDEO. Voronin: Dodon ne-a vândut pentru 3 mln de euro. Nu avem niciun motiv să-l susținem”, *Agora.md*, 01.11.2016, <http://agora.md/stiri/24134/video--voronin-dodon-ne-a-vandut-pentru-3-mln-de-euro--nu-avem-niciun-motiv-sa-l-sustinem>.
- SANDU, Maia, „Contract social cu cetățenii”, *E-Democracy.md*, <http://www.e-democracy.md/files/elections/presidential2016/electoral-program-maia-sandu-2016-ro.pdf>, (accesat 26.01.2017)
- „HARTĂ: Secțiile de vot de peste hotare și câți moldoveni s-au prezentat la urne, la fiecare secție, în primul tur de scrutin”, 04.11.2016, <http://unimedia.info/stiri/harta-sectiile-de-vot-de-pestehotare-si-cati-moldoveni-s-au-prezentat-la-urne--la-fiecare-sectie--in-primul-tur-de-scrutin-122624.html>.
- „Mekel și PPE, susținere pentru Maia Sandu în scrutinul din Republica Moldova”, *Realitatea.Net*, 21 octombrie 2016, https://www.realitatea.net/merkel-i-liderii-ppe-sus-inere-pentru-maia-sandu-in-scrutinul-din-r-moldova_1995013.html.
- MAFTEI, Svatlana, DOC // PSRM a contestat la CEC, susținerea Maiei Sandu din partea oficialilor europeni, *Deschide.md*, 21.10.2016, <http://deschide.md/ro/stiri/politic/2138/DOC--PSRM-a-contestat-la-CEC-sus%C5%A3inerea-Maiei-Sandu-din-partea-oficialilor-europeni.htm>.
- COSTEA, Vladimir Adrian, „Interviu cu Aurelia Peru Bălan expert în PR politic: În această campanie din Republica Moldova s-a mințit, s-a manipulat, s-a persuadat”, *Europunkt.ro*, 28 noiembrie 2016, <http://europunkt.ro/2016/11/28/interviu-cu-aurelia-peru-balan-expert-in-pr-politic-in-aceasta-campanie-din-republica-moldova-s-a-mintit-s-a-manipulat-s-a-persuadat/>
- „Dodon promite anularea examenului de Bacalaureat”, *Digi 24*, 8.11.2016, <http://www.digi24.ro/stiri/dodon-promite-anularea-examenului-de-bacalaureat-608219>.
- „Decizia Curții Constituționale privind validarea mandatului de președinte al lui Igor Dodon”, *Jurnal.md*, 13.12.2016, <http://www.jurnal.md/ro/politic/2016/12/13/decizia-curtii-constitutionale-privind-validarea-mandatului-de-presedinte-al-lui-igor-dodon/>.
- TOMA, Vlad, „Post-truth (post-adevăr) desemnat cuvântul anului 2016 de Dicționarul Oxford”, 16.11.2016, <http://revista22.ro/70258086/post-truth-post-adevar-desemnat-cuvantul-anului-2016-de-dictionarul-oxford.html>, 01.02.2017.

Referendumul din Italia

Reforma constituțională în Italia: o șansă pierdută sau evitarea unui pericol?

(Constitutional reform in Italy: missed a shot or avoided danger?)

Giulia CHIELLI

Traducere realizată de Sabin DRĂGULIN

Abstract: *The essay analytically retraces the highlights of a topical issue in Italy over the last few months: the proposal of the constitutional reform presented by the Prime Minister Matteo Renzi, that divided the nation between for and against positions.*

Keywords: *Constitution, Reform, Referendum, Bicameralism, Parliament.*

Dezbaterea furtunoasă care a caracterizat climatul politic italian din ultima perioadă a anului 2016 s-a stins pe 4 decembrie, odată cu participarea la referendumul ce a respins reforma constituțională dorită cu ardoare de către guvernul Renzi, și care a avut ca rezultat chiar demisia Președintelui de Consiliu.

Electoratul nu a ezitat să se alieze într-o linie imaginară de alianțe pentru a spune un NU hotărât acestei propuneri, în care s-au regăsit în mod excepțional reprezentanți ai stângii democratice organizate în cadrul Partidului Democrat și diferite forțe politice provenite din opoziție, de dreapta sau nu, care din

diferite motive nu s-au regăsit în cadrul reformei prezentate de guvern. La primele ore de dinaintea exprimării populare, Italia părea a fi divizată datorită a două viziuni diferite: prima considera că este momentul ieșirii dintr-un imobilism, fiind necesară o schimbare, iar a doua care individualiza în această reformă (odată cu adoptarea unei legi electorale cu accente puternice majoritare¹, promovată de către majoritatea parlamentară) condițiile apariției unui executiv puternic.

Parcursul reformei a fost tulbure și a fost urmat de anomalii care au alimentat critici aspre, ce au provenit din rândul opoziției, care au

privit atât conținutul cât și procedurile folosite pentru a fi adoptate. Cu precădere a fost contestat acordul care a fost realizat între partidul de guvernare (Partidul Democratic)² și unul dintre principalele partide de opoziție (Forța Italia)³ pentru a se redacta textele prevăzute în cadrul acestei reforme constituționale și sprijinul reciproc promis pentru de Silvio Berlusconi în Parlament (ulterior acest acord s-a rupt ca urmare a disensiunilor provocate de alegerea lui Sergio Mattarella în funcția de Președinte al Republicii).

Din acest motiv, textul reformei a fost considerat a fi o formă de compromis la care cele două forțe politice au ajuns, forțe politice pe care istoria republicană italiană le întărise în memoria electoratului peninsular ca fiind în mod inexorabil incompatibile. Însă, dacă liderii PD au putut să justifice acest acord prin încercarea de a se reveni la un re-născut spirit al constituentei, exponenții politici ai FI au fost nevoiți să retracteze propria poziție și să își renege reforma propusă argumentând că textul pe care îl votase în Camera Deputaților a fost modificat în Senat fără acordul lor, ceea ce a condus la votarea unei legi electorale⁴ cu prevederile căreia nu erau de acord.

O altă temă controversată a fost *modus operandi* a guvernului prin care a prezentat propunerea de lege prin care se promova reforma. O remarcă privitoare la această procedură, mulți specialiști au considerat că ar fi fost mult mai bine ca

propunerea legislativă să provină din rândul parlamentului și nu a guvernului, cum de altfel s-a și întâmplat, în timp ce alți specialiști au atras atenția că, un Parlament ales în baza unei legi electorale declarate a fi neconstituțională, cum a fost declarată Legea nr 270 din 21 decembrie 2015⁵ nu ar fi trebuit să se ocupe cu o reformă constituțională atât de importantă.

Cu toate acestea, deși dezbaterea politică față de aceste teme nu au trecut în planul doi, motivațiile principale ale celor care au votat NU, sunt altele.

Reforma prevedea modificarea a nu mai puțin de 47 de articole dintr-un total de 137 și își propunea să reforme sistemul bicameralismului perfect, transformând Senatul Republicii într-o cameră care să reflecte autonomiile locale, modificarea modalităților prin care se acorda încredere parlamentară guvernului, modificarea alegerii Președintelui Republicii, eliminarea CNEL, reformarea articolelor ce privesc referendumul și a inițiativelor legislative provenite din rândul cetățenilor, reformularea raporturilor dintre Stat și autoritățile locale, regândirea mecanismelor de alegere a judecătorilor Curții Constituționale.

De la bicameralismul paritar la Senatul autonomiilor

Bicameralismul paritar a fost introdus imediat după încheierea celui de al Doilea Război Mondial odată

cu aprobarea noii constituții republicane. În realitate, chiar în anul 1948, acest sistem crease destule nemulțumiri, motiv pentru care s-a încercat să fie reformat de mai multe ori, fără să se obțină, în realitate, nimic. Principala critică adusă bica-meralismului paritar derivă din situația de *empasse* politic apărută prin așa numitul *ping pong*⁶ pe care cele două Camere le creează în momentul legiferării.

Prin urmare, proiectul de reformă prevedea depășirea acestui sistem și transformarea Senatului într-o Cameră în care ar fi urmat să se regăsească instituțiile teritoriale și care ar fi avut un rol „de conectare a funcțiilor între stat, celelalte entități constitutive ale Republicii și Uniunea Europeană”⁷. Ca urmare, noua formă a Senatului, s-ar fi deosebit de vechea formă de organizare atât prin funcțiile deținute, cât și prin compoziția acestuia. În particular s-ar fi redus numărul de senatori de la 315 la 100, dintre care „nouăzeci și cinci ar fi reprezentat instituții teritoriale”, iar „cinci ar fi fost numiți de către Președintele Republicii”⁸.

Tema reducerii numărului de senatori a fost centrală în cadrul dezbaterilor care au precedat momentul votului. Cei care au sprijinit partida DA au evidențiat tocmai reducerea de costuri care ar fi urmat acestei reforme. În schimb, partizanii opțiunii NU au prezentat un contra-argument care i-a avut ca subiecți pe noii membrii ai Senatului. Prin abrogarea articolului 58 al Constituției care prevede

alegerea directă a senatorilor instituind o procedură diferită: senatorii ar fi fost aleși de către consiliile regionale (și de consiliile provinciilor autonome din Trento și Bolzano) din rândul propriilor membri și a primarilor din respectivele unități administrative. Cei care au criticat această variantă a Senatului au considerat că noua instituție se transformă într-o Cameră a numiților și nu a aleșilor, care ar fi beneficiat de imunitate parlamentară.

Art. 70 din Constituție care prevede exercitarea funcției legislative din partea celor două Camere ar fi fost modificat prevăzând că această funcție legislativă rămâne apanajul acestora doar în cazuri ce erau prevăzute în mod expres.⁹ Senatul ar fi avut, în același timp, posibilitatea să examineze propuneri legislative și să voteze propuneri de modificare ale textului pe care ulterior Camera Deputaților ar fi trebuit să se pronunțe. Articolul 70 care ar fi rezultat din această reformă a fost de departe cel mai contestat. A fost considerat a fi puțin clar și foarte lung; criticii au evidențiat o simplificare al *iter*-ului (proces n.tr.) legislativ doar de fațadă, *iter* care dezvoltă, în realitate, o majoră sursă de conflicte de competență între cele două Camere fără ca obiectivul principal, cel promovat de susținătorii DA, să se realizeze.

Susținătorii reformei, la rândul lor, au recunoscut că acest articol este foarte lung dar au argumentat necesitatea acestei forme afirmând că: „noul text va fi lung și urât dar

are ca scop prezentarea cu precizie a celor 14 legi care vor fi supuse autorității bicamerale față de altele. Pentru a face acest lucru trebuie să fie prezentate fiecare”¹⁰.

O altă modificare ar fi privit alegerea judecătorilor Curții Constituționale. Articolul 135 din Constituție prevede că Parlamentul, în ședință comună alege 1/3 din judecătorii Curții; textul rezultat în urma reformei prevedea, în schimb, alegerea a trei judecători din partea Camerei Deputaților, iar doi din partea Senatului.¹¹

Dacă reforma ar fi fost aprobată prin intermediul referendumului s-ar fi născut, deci, un sistem bicameral non paritar care ar fi lăsat aproape nealterat atribuțiile Camerei Deputaților, în timp ce, membrii Senatului ar fi fost aleși din cadrul Consiliile regionale care ar fi exercitat funcția legislativă împreună cu Camera Deputaților doar pentru anumite legi, și nu ar mai acordat votul de încredere guvernului. Din alt punct de vedere ar fi avut funcții de control asupra Camerei Deputaților și de reprezentare a realităților teritoriale.

Protejarea minorităților

Printre temele dezbătute cu arodoare merită să menționăm pe aceea a protejării minorităților pe care noua Constituție le-ar fi garantat. Modificarea articolului 64 prevedea introducerea unei obligativități a protejării drepturilor minorităților parlamentare și introducerea unui

Statut al opoziției în cadrul regulamentului Camerei Deputaților. Pentru critici, o astfel de prevedere, nu era nimic altceva decât o altă formă de „scărpinare de după cap”. Regulamentele care ar fi trebuit să impună respectarea acestor drepturi fiind în mod real votate de către majoritate; în acest mod protejarea acestor drepturi rămânea la chereumul voinței majorității politice. Pentru susținători, această prevedere ar fi fost, în schimb, un imens pas înainte, fiind pentru prima dată când se instituia un drept, la care minoritățile ar fi putut să facă apel.

Referendumul și legile provenite din inițiativă populară

Perioadele în care ce-a mai mare parte a italienilor participau în mod activ la viața politică sunt departe. Se înregistrează astăzi o neîncredere în instituții care foarte rar a ajuns la aceste nivele. Participarea la viața politică a scăzut în mod constant, verificându-se un trend negativ care s-a exprimat printr-o creștere a absenteismului la alegeri. Această realitate a fost conștientizată în mod inevitabil și de către reprezentanții partidelor și a instituțiilor. În cadrul proiectului de reformă constituțională articolele 71 și 75 prevedeau modificarea instituției *referendumului* și a legilor apărute ca urmare a inițiativelor populare.

Aceste legi s-au născut ca urmare a intențiilor Părinților Fondatori, fiind un instrument prin care cetă-

țenii că fie implicați în viața politică. Cu toate că există premisele funcționării acestui sistem, în realitate au fost foarte puține legi care au apărut ca urmare a acestui mecanism, marea parte dintre acestea neintrând nici măcar în discuția parlamentarelor. Pentru a fi impusă o propunere de lege din inițiativă populară este nevoie de adunarea 50.000 de semnături. Textul reformei constituționale prevedea o mărire a acestui număr de semnături de sprijin la 150.000.

În fața inevitabilelor critici a celor care afirmau că ridicarea acestui prag reprezintă un alt obstacol pus în fața suveranității populare, promotorii acestor propuneri au venit cu argumentul conform căruia se introduce un nou termen (care nu era existent în formele anterioare ale legii) prin care începerea discuțiilor acestor legi de către membrii celor două Camere are un caracter obligatoriu.

În domeniul referendumului, în Italia există conceptul de *referendum* anulatoriu¹² (care prevede că pentru a fi valid este necesară participarea a 50% plus unul dintre cetățenii cu drept de vot) iar, pentru legile constituționale referendum confirmativ¹³ (care nu prevede atingerea nici unui tip de prag de participare). *Referendumul* anulatoriu ar fi suferit o serie de modificări; obligativitatea atingerii *quorumului* era anulată dacă propunerea era aprobată de către majoritatea simplă plus un vot din numărul de electori care au votat pentru Camera Deputaților. În cadrul discuțiilor s-a

avansat un număr de 800.000 de alegători. Aprobarea noului text constituțional ar fi introdus un nou tip de referendumuri populare proactive ca și alte forme de consultare¹⁴. Modalitățile de punere în practică a acestora rămâneau să fie reglementate prin intermediul unei legi aprobate de ambele Camere.

Contestarea modificării articolului 72

Un alt subiect de dezbatere a fost formularea dată articolului 72 care i-a alarmat pe cei care se temeau cu precădere de faptul că noua variantă constituțională ar putea să favorizeze în mod indirect dezvoltarea unor noi forme de autoritarism. Acesta a privit, în principal, procesul legislativ. Dezbaterea a fost legată, cu precădere, de Legea electorală care fusese de puțin timp aprobată (Legea din 6 Mai 2015, nr. 52 cunoscută sub numele de *Italicum*). Conform autorilor acestei teorii suprapunerea dintre legea electorală și reforma constituțională ar fi putut să reprezinte un pericol pentru regimul democratic italian.

În ceea ce privește puterea executivă, unicul articol care aducea o schimbare a atribuțiilor este 72. Conform acestuia, guvernul ar fi putut „... cere Camerei Deputaților să delibereze, în maximum cinci zile de la cererea guvernului un proiect de lege, considerat a fi foarte important pentru acesta” sau să fie „... înscris cu prioritate pe ordinea de zi și supus votului final al Camerei

Deputaților în maximum șaptezeci de zile”¹⁵ (ar fi fost oricum excluse de la această formă accelerate de deliberare cele mai importante legi și cele care ar fi fost nevoie de aprobarea celor două Camere).

Pentru susținătorii respingerii reformei aceste prevederi reprezintă o formă majoră de ingerință a executivului în cadrul agendei parlamentare care ar fi transformat *de facto* Parlamentul într-un rol de sprijin al politicilor guvernamentale.

Pentru susținătorii aprobării acestor reforme, acest instrument ar fi redus utilizarea de către Guvern a ordonanțelor de urgență, garantând totodată parlamentului rolul de deliberare și de absolute libertate în luarea deciziilor, permițând și executivului să urmeze cu o mai mare eficiență propriile obiective evitând astfel să amâne anumite măsuri considerate a fi necesare. O întărire a rolului Guvernului în acest sens, dacă aceasta ar fi existat, ar fi fost justificată în opinia acestora de nevoia de eficiență a actului de guvernare.

Desființarea Consiliului Național Economic și al Muncii (CNEL)

Tema desființării CNEL¹⁶ a atras adevărată atenție și din partea unei părți a grupării Nu. Organul a fost constituit în anul 1957 și este alcătuit din reprezentanții categoriilor economice. Născut cu rolul de a asigura legătura dintre mai multe părți sociale, acesta are rolul de a sfătui cele două Camere și Guvernul având, totodată,

și putere de a iniția legi.¹⁷ *De facto* importanța acestui organism a fost întotdeauna mai mică decât așteptările la care trebuia să răspundă și, de aceea, a existat și în alte momente dorința de a-l aboli. Propunerea desființării CNEL a fost prezentat ca o formă de tăiere a cheltuielilor inutile de la bugetul public și a reprezentat un punct principal în campania pro reformă. Au existat totuși multe voci care, deși au recunoscut că acest organism nu își îndeplinește rolul pentru care a fost înființat au considerat că această acțiune are un caracter demagogic deoarece, economisirea realizată ar fi foarte mică și, ca urmare, ar fi de preferat ca acesta să fie reformat și nu desființat, pentru a i se da un rol mult mai important în condițiile în care unele dintre atribuțiile sale se pot dovedi a avea în timp, un rol important. Natura demagogică a desființării acestui organism a fost evidențiată mai ales de cei care consideră că abolirea acestui organism a fost introdusă pentru a da o mai mare importanță referendumului. Cu toate acestea, chiar dacă o mare parte a celor care au participat la această discuție publică au ajuns la concluzia că CNEL trebuie să fie desființat, acesta nu a fost un argument suficient de puternic pentru a se alătura celor care au promovat reforma constituțională.

Alegerea Președintelui Republicii

Alegerea Președintelui Republicii¹⁹ este, conform articolului 83 din Constituție, atributul Parlamentului în cadrul unei ședințe comune la care participă și membri aleși de către Consiliile regionale. Parlamentul care s-ar fi născut ca urmare a reformei constituționale ar fi avut o compoziție mult mai diferită față de ceea ce a avut în primii șaptezeci de ani de viață a Republicii. Modificarea criteriilor care privesc majoritatea necesară pentru a îl alege pe șeful statului, împreună cu cea ce privește noua formă a Senatului a creat tensiuni. Articolul 83 din Constituție prevede că, pentru a putea să fie ales Șeful Statului este necesară o majoritate de 2/3 din membrii adunării și începând de la al treilea scrutin, de majoritate simplă. Dacă reforma ar fi fost aprobată de către cetățeni, majoritatea de 2/3 ar fi fost menținută până la al treilea scrutin, de la al patrulea 3/5 dintre membrii adunării iar, de la al șaptelea scrutin era suficient doar 3/5 din majoritatea celor care au votat.²⁰ Acest vot ar fi fost valabil dacă ar fi fost prezenți 50% plus unul dintre cei cu drept de vot. Criteriul majorităților celor care au votat în dauna majorității cu drept de vot i-au făcut pe unii să se teamă că forța care ține împreună majoritatea din Camera Deputaților ar fi putut să îl aleagă singură pe Președintele Republicii. Această teamă derivă înainte de orice din numărul redus necesar realizării

plenului în Parlament pe care reforma l-ar fi introdus. Numărul de deputați ar fi rămas de 630, în timp ce numărul de senator ar fi scăzut de la 315 la 100, ajungându-se la un total de 730 de parlamentari; deci, ca urmare, votul ar fi fost valabil dacă în aula parlamentului ar fi fost prezenți 367 de parlamentari. Din acest moment revine în atenție, problema legii electorale. O lege cu accent important majoritar, așa cum este *Italicum* (care oferă 340 de mandate învingătorului din alegerile politice), ar fi consimțit unei majorități compacte să îl aleagă pe Șeful Statului cu doar 221 de voturi în al șaptelea scrutin. *Controversele* care au apărut între cei care au apărat reforma și cei care au atacat-o și cei care au văzut în aceste prevederi un alt element de slăbire a balanței tocqueliene dintre puteri și contra-puteri a fost minimalizată de primii prin sublinierea improbabilității ca membrii parlamentului să dezerteze tocmai într-un moment atât de important ca cel al alegerii președintelui. De asemenea, această dispoziție a creat tensiuni și mai mari în interiorul majorității în condițiile în care oricum acestea existau ca urmare a modificărilor aduse legii electorale.

Modificarea articolului 117

Problema raportului dintre Stat și regiuni este veche. Întotdeauna, în Italia s-au regăsit două viziuni: una centralistă, iar alta regionalistă, aceasta din urmă impunându-se la momentul redactării Constituției, însă

a trebuit să se aștepte până în 1970 pentru a se pune în practică prevederile constituționale. Pentru a demonstra dificultatea cu care este acceptat acest raport încît a fost revăzut în anul 2001 și, de fiecare dată în care apare o problemă de competență se recurge la sentința Curții Constituționale. Timp de mai mulți ani, s-a considerat că pentru adoptarea unui mod cât mai eficace pentru a rezolva pentru întodeauna acest raport este necesar schimbarea Titlului V din Constituție²¹. Prin intermediul acestei reforme a fost statuată o distincție în materia competențelor regionale, statale și cele ce privesc legislația concurentă. Odată cu asfințirea mitului federalist, au apărut cu putere toate limitele date de lipsa unor competențe egale pe întreg teritoriul statului și a inegalităților nenumărate existente între cetățeni ca urmare a faptului că unii locuiau într-o regiune iar alții în alta. Schimbarea viziunii a avut loc în mod substanțial prin noua formulare dată articolului 117 care are un caracter centralist. Acesta ar fi prevăzut eliminarea, în domeniul legislativ, formele de legislație concurente și atribuirea acesteia exclusiv competenței statului. Totodată, competențele reziduale care ar fi rămas în domeniul regiunilor ar fi fost explicate cu claritate. Dacă necesitatea revizuirii raporturilor de competențe dintre aparatul central și cel regional era resimțită de toți, ceea ce a creat preocupare așa numita „clauza de salvagardare”²² prin intermediul căreia Guvernul și-ar fi rezervat posibilitatea ca legea

statală să înlocuiască legea regională chiar și în domeniul competențelor acestora atunci când cerea „... apărarea unității juridice sau economice a Republicii, mai exact apărarea interesului național”. Noul sistem creionat de reformă a fost apărut de cei care considerau că este necesară limitarea elanurilor autonomiste ale regiunilor pentru a putea obține o mai mare uniformizare în tratarea indivizilor și a evita conflicte constituționale; o mai mare centralizare a părut a fi rețeta împotriva regionalismului care s-a dovedit a fi greșit. Din punctul de vedere al opozițiilor „clauza de salvagardare” a creat temerile că autonomia regională, care este garantată prin Constituție, nu s-ar mai fi putut exprima pe deplin.

Concluzii

Textul reformei constituționale a fost aprobat de Parlament pe 12 aprilie 2016. Constituția prevede că legile constituționale și cele de reformă constituțională pot să fie supuse procedurii referendum populare dacă au fost votate de ambele Camere cu o majoritate care nu atinge pragul de 2/3 dintre membri²³. În virtutea acestei norme s-a declanșat consultarea populară din 4 decembrie 2016, iar procesul de reformă a fost respins cu un procent de 60%. Înfrângerea s-a datorat în parte unei erori politice pe care Președintele de Consiliu Renzi a făcut-o atunci când a personalizat, încă de la început, legând rezultatul referendumului de prezența sa ca șef

al guvernului. Aceasta a permis coalizarea unui front politic al poziției NU foarte amplu care a adus în rândurile sale atât exponenți ai stângii, cât și ai drepteii, ceea ce a făcut ca greutatea discuțiilor să se mute de la temele specifice reformei constituționale. Astfel, ceea ce trebuia să fie un plebiscit în favoarea primului ministru s-a transformat într-o ocazie de rasturnare a guvernului. Nemulțumirea, care probabil nu a fost percepută de clasa politică, s-a exprimat cu întregă sa putere la urne, încât prezența la vot a fost superioară față de alte momente

ridicându-se la 68%. Dar semnalul cel mai puternic a provenit din sudul Italiei care s-a mobilizat în masă pentru NU. Rezultatul referendumului, marea afluență la urne, erorile politice ale celor care au condus campania electorală demonstrează că nemulțumirea cetățenilor față de politică va fi dificil să fie combătută cu mecanisme de inginerie constituțională din momentul în care așteptările populației sunt îndreptate spre o clasă politică care să fie în gradul, până la urmă, să individualizeze răspunsurile corecte la cererile țării.

Note

¹ În Charta constituțională, sistemul proporțional nu a fost luat în considerare niciodată de către părinții fondatori datorită exemplului negativ oferit de Republica de la Weimar și a dorinței acestora ca această experiență istorică să nu se mai repete. Pentru aceste argumente vezi P. Pombeni, *La rappresentanza politica*, in R. Romanelli (a cura di), *Storia dello Stato italiano*, Donzelli, Roma 1995, pp.112-23 și E. Bettinelli, *All'origine della democrazia dei partiti. La formazione del nuovo ordinamento elettorale nel periodo costituente*, Comunità, Milano 1982

² Partidul Democratic este un partid de centru-stânga care a fost înființat în anul 2007. Născut din cenușa vechilor partide de stânga, Democraticii de Stânga (DS) și Margareta (Margherita), care la rândul lor erau moștenitoarele

politice ale Partidului Comunist Italian și al Democrației Creștine, face parte din punct de vedere ideologic din marea familie a Partidului Socialist European. Despre evoluțiile politice și ideologice ale acestor partide vezi: Racinaro R., Salvati M., Scoppola P., (ediție îngrijită de), *Sul partito democratico. Opinioni a confronto*, Guida, Napoli, 2007; M. Calise, *Fuorigioco. La sinistra contro i suoi leader*, Laterza, Roma-Bari, 2013; S. Gentili, *Dal Pd al Partito democratico. Un'identità di sinistra*, Bordeaux Edizioni, Roma, 2013.

³ Forza Italia este un partid de centru-dreapta care își începe activitatea politică începând cu anul 1994 când a fost înființat de către președintele de atunci ale Fininvest (o corporație care este alcătuită din trei posturi de televiziune, un număr important de organe de presă de toate tipurile, la

care se adaugă o societăți specializate în domeniul construcțiilor, sistemului bancar, etc), Silvio Berlusconi. După o perioadă de 15 ani de activitate politică la cel mai înalt nivel, Forza Italia a fost dizolvată în anul 2009 pentru a da viață unei noi construcții politice intitulată Poporul Libertății (Popolo della Libertà), în care a aderat ulterior și partidul condus de Gianfranco Fini intitulat Alianța Națională (Alleanza Nazionale). Viața acestei noi formațiuni politice a fost de scurtă durată, deoarece s-a dizolvat în anul 2013, ceea ce a condus la reînființarea Forza Italia, care a reluat atât numele cât și simbolurile politice de la vechiul partid care dispăruse în anul 2009. Interesant este că, liderul de necontestat al acestei forțe politice a rămas în toată această perioadă Silvio Berlusconi. Despre istoria acestui partid politic vezi: E. Poli, *Forza Italia. Struttura, leadership e radicamento territoriale*, il Mulino, Bologna, 2001; C. Moroni, *Da Forza Italia al Popolo della Libertà*, Carocci, Roma, 2008; P. Ignazi, *Vent'anni dopo. La parabola del berlusconismo*, il Mulino, Bologna, 2014.

⁴ Este vorba de legea din 6 mai 2015, care mai este cunoscută și sub numele de *Italicum*. Dorindu-se reformarea sistemului bicameral paritar, legea electorală a prevăzut mecanisme de alegere doar pentru membrii Camerei Deputaților. Legea a fost supusă ulterior controlului constituționalității și declarată parțial neconstituțională acolo unde paragrafele legii prevedeau al doilea tur de scrutin (a fost considerat, în schimb, a fi legitim principiul primei

electorale pentru lista care obține 40% din votul publicului) și posibilitatea folosirii unor liste blocate cu posibilitatea participării acestora în mai multe circumscripții și posibilitatea alegerii după exprimarea votului, a colegiului.

⁵ Legea nr. 270 din 21 decembrie 2005 este cunoscută și sub numele de *Porcellum*. Această denumire a fost data chiar de autorul legii care a considerat-o ca fiind o „porcărie”. Legea a fost declarată neconstituțională de Curtea Constituțională prin sentința nr. 1/2014.

⁶ Prin *ping pong* se înțelege mecanismul (cunoscut și ca mecanismul de tranzit) de retrimiteră a textului legislativ între cele două Camere până când se ajunge la existența unui text comun.

⁷ Art. 55, punctul V, în textul reformei Renzi-Woods, <http://www.altalex.com/documents/news/2016/04/13/triforma-costituzionale-il-testo> (accesat 12.02.2017)

⁸ *Ibidem*, Art. 57, punctul I, în text.

⁹ Art. 70, punctul I, în textul prevăzut în reforma Renzi-Boschi era următorul: „funcția legislativă este exercitată colectiv de cele două camere în cazul unor legi ce privesc reformarea Constituției și alte legi cu caracter constituțional, și doar pentru legi ce privesc aducerea la zi ale dispozițiilor constituționale ce privesc protejarea minorităților lingvistice, referendumuri populare, alte forme de consultare prevăzute la art. 71, pentru legi ce privesc legislația electorală, organele guvernului, funcțiile fundamentale ale autorităților locale și ale orașelor metropolitane și dispoziții de principiu

- asupra formelor asociative ale comunelor, pentru legea ce stabilește normele generale, formele și termenii participării Italiei la realizarea și implementarea normativelor și politicilor Uniunii Europene, pentru cea prin care se determină cazurile de neeligibilitate și incompatibilități cu biroul senatorial ce privesc articolul 65, primul punct, și pentru articolele 57, punctul șase, 80, a doua parte, 114, punctul 3, 116, punctul 3, 117, punctele cinci și nouă, 119, punctul șase, 120, punctul doi, 122, primul punct, și 132, punctul doi.”
- ¹⁰ Roberto Bin, în *La Repubblica*, miercuri 30 noiembrie 2016.
- ¹¹ Art. 135, punctul I, în textul din reforma Renzi-Boschi, *op.cit.*
- ¹² Constituția Italiană, Art. 75, http://www.studiocataldi.it/normativa/costituzione_della_repubblica_italiana.asp?gclid=CjwKEAiArIDFBRCe_9DJi6Or0UcSJAAK1nFvfuvLd9tVFQaxHSEacLmmmJKd7m08gDIVCHgqdAEoXxoCrVrw_wcB (accesat 12.02.2017).
- ¹³ *Ibidem*, Art. 138, punctul II și III.
- ¹⁴ *Ibidem*, Art. 71, punctul IV.
- ¹⁵ *Ibidem*, Art. 72, punctul VII.
- ¹⁶ Asupra rolului și a funcțiilor CNEL recomand: S. Galeotti, „Per un potenziamento funzionale del Consiglio Nazionale dell’Economia e del Lavoro”, în *Diritto e Società*, 1980, p. 415 și următoarele.; E. De Marco, „Consiglio Nazionale dell’Economia e del Lavoro”, în *Enciclopedia del Diritto Aggiornamento*, III, 1999, Milano, p. 455 și următoarele.
- ¹⁷ Constituția Republicii Italiene, Art. 99.
- ¹⁸ Alfiero Grandi, intervista a *La Repubblica* del 30 Novembre 2016.
- ¹⁹ Asupra alegerii Președintelui Republicii a se vedea: P. Armaroli, *L’elezione del Presidente della Repubblica in Italia*, CEDAM, Milano, 1977; G. Zagrebelsky, V. Marcenò, F. Pallante, *Lineamenti di diritto costituzionale*, Le Monnier, Firenze 2014, p. 384 și următoarele.
- ²⁰ Art. 83, punctul II, în textul din reforma Renzi-Boschi, *op.cit.*
- ²¹ Legea constituțională nr. 3 din 2001, <http://www.parlamento.it/parlam/leggi/01003lc.htm> (accesat 12.02.2017).
- ²² Art. 117, punctul 4, în textul din reforma Renzi-Boschi, *op.cit.*
- ²³ Constituția Republicii Italiene, Art. 138, *op. cit.*

Bibliografie

- ARMAROLI, P., *L’elezione del Presidente della Repubblica in Italia*, CEDAM, Milano, 1977;
- BETTINELLI, E., *All’origine della democrazia dei partiti. La formazione del nuovo ordinamento elettorale nel periodo costituente*, Comunità, Milano, 1982;
- CALISE, M., *Fuorigioco. La sinistra contro i suoi leader*, Laterza, Roma-Bari, 2013;
- GENTILI, S., *Dal Pd al Partito democratico. Un’identità di sinistra*, Bordeaux Edizioni, Roma, 2013.

IGNAZI, P., *Vent'anni dopo. La parabola del berlusconismo*, il Mulino, Bologna, 2014.

MORONI, C., *Da Forza Italia al Popolo della Libertà*, Carocci, Roma, 2008.

POLI, E., *Forza Italia. Struttura, leadership e radicamento territoriale*, il Mulino, Bologna, 2001.

POMBENI, P., *La rappresentanza politica*, in R. Romanelli (a cura di), *Storia dello Stato italiano*, Donzelli, Roma, 1995.

RACINARO, R., SALVATI, M., SCOPPOLA, P., (ediție îngrijită de), *Sul partito democratico. Opinioni a confronto*, Guida, Napoli, 2007;.

Resurse juridice:

Costituzione della Repubblica Italiana, http://www.studiocataldi.it/normativa/costituzione_della_repubblica_italiana.asp?gclid=CjwKEAiArIDFBRCe_9DJi6Or0UcSJAAK1nFvfuvLd9tVFQaxHSEacLmmmJKd7m08gDIVCHGqdAEoXxoCrVrw_wcB ;

Disegno di Legge, „Riforma Costituzionale: il testo pubblicato in

Gazzetta Ufficiale”, în 18.04.2016, <http://www.altalex.com/documents/news/2016/04/13/riforma-costituzionale-il-testo>;

Legge costituzionale 18 ottobre 2001, n. 3, *Gazzetta Ufficiale* nr. 248 din 24 ottobre 2001, <http://www.parlamento.it/parlam/leggi/01003lc.htm>

Presă, reviste:

BIN, Roberto, în *La Repubblica*, miercuri, 30 noiembrie 2016.

GALEOTTI, S., „Per un potenziamento funzionale del Consiglio Nazionale dell’Economia e del Lavoro”, *Diritto e Società*, 1980.

GRANDI, Alfiero, „Interviu”, *La Repubblica*, 30 Novembre 2016.

MARCO, De E., „Consiglio Nazionale dell’Economia e del Lavoro”, în *Enciclopedia del Diritto Aggiornamento*, Milano, 1999.

ZAGREBELSKY, G., MARCENÒ, V., PALLANTE, F., *Lineamenti di diritto costituzionale*, *Le Monnier*, Firenze 2014.

VARIA

Taming a regressive utopia, shaping its dystopian history? Corporatist theory and practice across the 1945 divide

Victor RIZESCU

Abstract: *The article surveys segments of the scholarship devoted to the evolution of the corporatist devices of interest representation, pointing to the difficulty of bridging the gap between the treatments of the postwar neo-corporatist practices associated with the growth of the welfare state institutions in stable democracies and those targeted at the understanding of (primarily pre-1945) authoritarian corporatist experiments with a right-wing orientation. The danger of entrenching an idealized history of corporatism over the long run derived from the post-1945 domestication of the notion as a heuristic instrument suited for the understanding of democratic politics is underscored, and the Romanian case is indicated—on the basis of previous researches—as a testing ground for the interpretations in the field.*

Keywords: *corporatism, welfare devices, intermediation, authoritarianism, right-wing politics*

An influential strand of contemporary scholarship devoted to the phenomenon of corporatism in historical perspective likes to employ the notion as to describe a stage in the evolution of “intermediary institutions”, themselves defined as “interfaces located in-between two or more societal spheres, which are simultaneously oriented towards internally stabilizing the spheres in question, and increasing the external compatibility of these societal spheres through the construction and

enforcement of overarching frameworks”. Focusing on the “neo-corporatist institutional set-ups, which structured the relationship between the economy and politics, as well as areas such as education, health and social security within (western) European welfare state frameworks in the immediate post-war era”, as well as on their gradual replacement by governance practices since the 1980’s—in conjunction with the “reconfiguration of the set-up which frames substantial parts of society [...]

through increased liberalization, privatization and deregulatory and reregulatory measures”—, the approach in question nevertheless recovers as a highly relevant part of the historical process reconstructed the “corporatist institutions [which] were an important social phenomenon from the mid-nineteenth century to the mid-twentieth century”¹.

However recently it has been coined, the discourse of the sort resonates well with older ones, featuring in the field over the period indicated above as marked by the burgeoning growth of neo-corporatist devices and of the theorizing meant to vindicate their use and legitimacy. They can be found eager to “argue corporatism to be capitalism’s most optimal face”—acting in such a way that “the public and civil order largely coalesce, politics becomes ‘depoliticised’, solidarity emphasized, harmony generalized, the value of co-operation universally infused, and discord and dissent normatively disavowed”—, also tracing “corporatism’s main historical roots” to the “theories and social realities of feudalism, the *Ständestaat*, fascism and guild socialism”, placing the “inter-war years [...] within the context of countervailing pressures and subsequent corporatist decline” and pointing to Britain as to a special context “where despite universal ideological disavowing, corporatism has not only established more incisively integrated roots, but has furthermore experienced virtually unbroken progression”². In a related

fashion, they can be discovered as concerned to “survey the changing ways in which modern societies mediated among collective interests”, thus tracing “the pressures under which parliamentary aggregation of interests in an era of mass suffrage, international economic rivalry, and an emerging labor movement might have to be supplemented by direct mediation among producer groups” and making clear that, in connection to this, “the major role of corporatist arrangements has been to settle competing claims among classes and interests that tended to overburden traditional institutions” (after underscoring how, over a “century of collective interest mediation”—which means up to the 1970’, when the intervention here cited was elaborated—“corporatist recourses have served interest groups directly, authoritarian leaders, bureaucratic administrators, and democratic political parties”)³.

It is undeniable that such positive assessments of the social and institutional arrangements shaped (mostly in western Europe) during the decades following the end of the Second World War that could be placed under the headings of corporatism or neo-corporatism—and issuing, eventually, into a partial historical revaluation of their pre-1945 antecedents—came to the fore rather abruptly, against the background of previous treatments of the topic, understanding the corporatist tradition—primarily associated with the politics of the Right and heavily

compromised by its connection with fascism—as intrinsically nefarious, and by the same token rejecting the tendencies pointing to its reincarnation in different garbs as insidiously perverse⁴ (some such rejections resting on the argument that, although “corporatism is thought of as being a fascist theory”, in fact “historically it arises as a socialist idea”, with the implication that “its [postwar] liberal incarnation [...] is only an extension of this phenomenon”⁵; some others claiming, in a more conventional way, that “corporatism is fascism with a human face”⁶). The 1974 article of Philippe C. Schmitter entitled “Still the Century of Corporatism?” has been consecrated quasi-consensually as marking a dramatic watershed in the domain of studies involved, staying at the origins of the entire body of literature whose thrust the present paper set up to disclose in the beginning⁷.

Dissociating between an authoritarian version of the phenomenon—functioning most often as an engine of accelerated modernization in peripheral areas and paradigmatically envisioned by Mihail Manoilescu’s *The Century of Corporatism* of 1934—and another one compatible with democratic life and traced back—through Andrew Schonfield’s *Modern Capitalism* of 1965—to John Maynard Keynes’ slight pronouncement on the topic in his essay “The End of *Laissez Faire*” of 1926, the article defined corporatism by focusing “on a set of relatively directly observable,

institutionally distinctive traits involving the actual practice of interest representation”⁸. The model is understood as a more realistic approximation of the relations forged between interest groups and the state than the “pluralist” one—discovered as “of little utility in describing the likely structure and behavior of interest-group systems in contemporary developing polities”, and possibly (at the time) “no longer [...] of much utility when applied to the practices of advanced industrial polities”⁹—, being further related to the “monist” (Soviet-style) and the “syndicalist” (still an utopian) models for the representation of interests. By comparison to the stark defenders of pluralism, the (somewhat stoic) upholders of corporatism are ready to promote the compression of interest groups into “a fixed set of verticalized categories each representing the interdependent functions of an organic whole”, further advocating the “controlled emergence, quantitative limitation, vertical stratification and complementary interdependence” of such entities¹⁰. Sometimes defined as amounting to a form of “liberal corporatism”, the set of arrangements delineated by the followers of Schmitter has been acknowledged as blurring “the classical liberal distinction between state and society”, moreover implying that “the voluntary character of membership in large interest associations due to strong social pressures may often become rather a fiction”¹¹. These shortcomings have been seen as compensated by the

benefits coming from the institutionalized “tripartite bargaining between government, labor and capital on a national basis”¹², which came to constitute the core of the neo-corporatist arrangements.

Intended as an ideal typical model likely to cover the various forms of mediation between interest groups and state power prevalent across the globe in the constellation of the Cold War—thus somewhat de-dramatizing the divide separating the arrangements of the sort emerging in affluent societies and those obtained in developing nations—“Still the Century of Corporatism?” was keen to rehearse the body of modern corporatist theorizing produced up into the age of fascism only in order to show it as able to serve virtually all ideological programs and political regimes and to finally dismiss it as irrelevant for understanding the continuing force of the factors leading to corporatist institutional outcomes (even arguing that “all detailed empirical inquiries of corporatist praxis have shown its performance and behavior to be at considerable variance—if not diametrically opposed—to the beliefs manifestly advanced by its verbal defenders”¹³).

One can detect, nevertheless, an implication stretching through the classical article to the extent that the regressively utopian facet of the corporatist design—prone to take inspiration from the hierarchically ordered and organically fused types of interest representation dominant in pre-modern times for redressing the

divisiveness of capitalism, enhanced by the factionalism of class-based syndicalism—was domesticated and prepared for the use of both the western democratically settled and the non-western (slowly) democratizing politics of the post-war era. Moreover, reading the piece anew with a view to evaluate its impact upon the further development of historical studies surveying—more or less scratchy—the corporatist phenomenon across the threshold of 1945, one can hardly avoid asking ourselves whether this vindication of having the corporatist view (better recalling the name of Manoilescu than the figure of Keynes, for sure) recovered as a social science heuristic instrument is not likely to turn into a tendency of projecting back into the past the blessings of neo-corporatist intermediation such as to make unintelligible the established accounts of the corporatist involvement with the radical Right or its functioning over the same decades as the watchword of a muddled right-wing anti-democratic camp reluctant to assume the stance of radicalism.

The relevance of this question emerges in full light when comparing the trend of scholarship originated with Schmitter with other approaches designed to delineate the status and characteristics of recent corporatist practices by making recourse to long-term historical views of the phenomenon. We are offered, in this case, interpretations staying plainly apart from either the temptation of lessening the divide between corporatism and liberal-democratic

politics predicated on a full-blown capitalist economy—placing the former firmly, that is, within the category of authoritarianism conjoined with truncated capitalism, however taking seriously the claims of its representatives of striking a middle ground between communism and the western democratic model all throughout the Cold War period¹⁴—, or the inclination to take the 1945 moment as separating between two well defined ages in the evolution of the corporatist advocacies and arrangements. Certainly the most influential perspective of the kind, formulated at the same time with Schmitter's, has taken the Iberian and Latin American political tradition—with a special emphasis on its ideological dimension—as best exhibiting the tenets of a “system in which the political culture and institutions reflect a historic hierarchical, authoritarian, and organic view of man, society and polity” and where “the government controls and directs all associations, holding the power not only to grant or withhold juridical recognition [...] but also access to official funds and favors without which any sector is unlikely to succeed or survive”, thus not only regulating “all associations and corporate bodies”, but also seeking “to tie those that have earned their place in the existing system into a collaborative effort for integral national development”¹⁵. Despite of being later broadened such as to cover “a variety of corporatist forms and practices relating both to the history and culture

of the various countries and to their special sociopolitical and institutional arrangements”¹⁶—eventually even establishing a weak link with the literature built around the neo-corporatist adjustments of the western-style welfare states—the respective theory never wavered over its characterization of corporatist politics as essentially nourished by intellectual currents of long standing and markedly different from the mainstream of western Enlightenment liberalism.

No matter how vast the academic production issuing from Schmitter's refurbishment of the notion of corporatism and meant to give account of developments in Europe and the world after 1945 was proven to be by recent overviews¹⁷, no systematic research has been done so far regarding the relevance of the 1970's departure in the field for stimulating retrospectively a large-scale refashioning of the welter of interpretations targeted at the pre-1945 embodiments of the model, thus bridging the gulfs among the various branches of the scholarship and elaborating a language suited for treating under the same (multilayered) rubric all the stages and settings marking the evolution of the phenomenon. Researches into the connection between fascism and corporatism over the interwar years tend to communicate only sporadically with the other domain of study mentioned¹⁸. The pluralist political thinking of the time produced outside the headquarters of the traditionalist and the radical Right and laying down

blueprints for institutional constructions grounded on the constitutional recognition of group differentiation has been related more systematically, by contrast, to the political sociology of neo-corporatism¹⁹. An occasional perspective taken on the interplay between the (early) New Deal flirtation with corporatist schemes—anticipating the postwar appropriation of the same schemes within the democratic camp—and the fascist ideology discovered the former as insidiously indebted to the latter, instead of evolving on a different typological path (thus raising doubts regarding the validity of the entire enterprise of typology formation)²⁰. Maybe of greatest relevance in this connection is, however, a pleading advanced as part of a strenuous effort of demolishing the credentials of the “corporatist myth” coming from the fascist years within the Italian culture, and keen to warn against any possible fascination with the model of corporatism that could arise by contamination from the school of comparative studies inaugurated by Schmitter²¹. Should this sound as a warning with resonance in other national contexts participating to the elaboration of the same (trans-national) interwar myth?

Up to the present, the case of Romania has rather been established as unable to offer a significant clue for an overall reconstruction of the history of corporatism. It might be said that Schmitter himself has contributed to this more than any other authority in the field, by his description of

Manoilescu’s works as nurtured overwhelmingly by foreign trends of thought and addressed primarily to external audiences, without roots of any depth in the cultural and ideological life of the country²². An impressive historical account dealing with the Romanian context of Manoilescu’s theory of economic protectionism for the sake of comparing it with the Latin American context of dependency economics has done very little for filling this gap, in so far as it did not proceed to contextualize *The Century of Corporatism* in the same manner²³. With only one exception²⁴, local fascism has been depicted in the comparative surveys as basically unaffected by corporatist ideas²⁵. No matter the central place ascribed to Manoilescu (as an international figure of the interwar Right) in Schmitter’s revolutionary piece of 1974, it seems that it does not make much sense to beware from the danger of deriving from the same piece and the literature it has inspired an inclination of shaping an idealized image of the functioning of corporatist institutional designs and social practices in Romania of the pre-communist period.

In spite of all these, it might be argued that the Romanian interwar setting is more appropriate than the Italian one as a ground for testing systematically the historical heuristic value of the theoretical model of corporatism elaborated by reference to the postwar neo-corporatist arrangements (and to their sequels of the governance variety). The theory of

Manoilescu has recently been discovered as more deeply intertwined with the other strands of the Right than it was previously considered²⁶, only in order for the entire welter of right-wing corporatist advocacies to be identified as emerging (unlike the Italian experiment of top-down and ideologically driven attempt at building a corporatist state) from within a large segment of the local movement of the professional associations, with a white-collar predominance, originally exposing ideological views of a liberal kind, employing the corporatist view for attaining objectives of the sort and even fighting over the 1930's a rearguard battle against the nationalist authoritarian interpretations of the same design (including Manoilescu's)²⁷. As part of this account—and although the local post-communist didactic treatments of the welfare state provisions and mechanisms have not made room for the notion of corporatism as a designation of the devices of interest intermediation between capital, labor and the state²⁸—, the model of Schmitter has proven of use as a support for taking a departure from the entrenched interpretation of the growth of welfare institutions in the pre-communist period, thus shedding light on the participation of the corporatist

idea—alongside the syndicalist one—to the process surveyed²⁹.

For reasons already alluded to above, this partial historical validation of the 1974 model built by reference to Manoilescu that appears to come from a closer research of his context is most likely to go together with blurring the distinctions—constitutive to the model—between the “societal” (or liberal, and primarily western) and the “statist” (or authoritarian, and quintessentially developmentalist) versions of corporatist practices (to the extent that grass roots, bottom up incentives towards corporatism were present in the Romanian setting, taking precedence on the theory indicated by Schmitter to exhibit best among all those recorded by the history of ideas in the field the tenets of the rival variety). This must not hide to us, however, the stark divide existing here between the syndicalist and the corporatist designs—each of them connected with specific interests within the associational world of professional representation—that makes hard to fit the case into a loosely defined evolution of “intermediary institutions” stretching smoothly—and across the 1945 divide—from the emergence of corporatist institutional devices to the spread of governance practices.

Note

¹ Paul F. Kjaer, “Introduction”, in Eva Hartmann, Paul F. Kjaer, eds., *The*

Evolution of Intermediary Institutions in Europe. From

- Corporatism to Governance*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2015, pp. 1-2.
- ² Otto Newman, *The Challenge of Corporatism*, Macmillan, London, 1981, pp. IX-X.
- ³ Charles S. Maier, "'Fictitious Bonds... of Wealth and Law': on the Theory and Practice of Interest Representation", in *In Search of Stability. Explorations in Historical Political Economy*, Cambridge University Press, Cambridge, 1987, pp. 225-226 (the article first published in 1981).
- ⁴ Raoul Audouin, P. Lhoste-Lachaume, *Le corporatisme, pseudo-remède contre l'étatisme*, Editions SEDIF, Paris, 1962.
- ⁵ Hal Draper, "Neo-corporatists and Neo-reformers", in *New Politics*, Fall 1961, p. 100.
- ⁶ R. E. Pahl, J. T. Winkler, "The Coming Corporatism", in *Challenge*, vol. 18, no. 1, 1975, p. 30.
- ⁷ Wolfgang Streeck, Lane Kenworthy, "Theories and Practices of Neo-corporatism", in Thomas Janoski et al., eds., *Handbook of Political Sociology. States, Civil Society and Globalization*, Cambridge University Press, Cambridge, 2005, pp. 441-460.
- ⁸ Philippe C. Schmitter, "Still the Century of Corporatism?", in *The Review of Politics*, vol. 36, no. 1, 1974, p. 93.
- ⁹ *Ibid.*, p. 95.
- ¹⁰ *Ibid.*, p. 97.
- ¹¹ Gerhard Lehbruch, "Liberal Corporatism and Party Government", in *Comparative Political Studies*, vol. 10, no. 1, 1977, p. 92.
- ¹² Wyn Grant, "Introduction", in Wyn Grant, ed., *The Political Economy of Corporatism*, Macmillan, Basingstoke, 1985, p. 4.
- ¹³ Schmitter, "Still the Century of Corporatism?", p. 88.
- ¹⁴ Howard J. Wiarda, *Corporatism and Comparative Politics. The Other Great 'Ism'*, M. E. Sharpe, New York, 1997.
- ¹⁵ Idem, "Toward a Model for the Study of Political Change in the Iberian-Latin Tradition: the Corporative Model", in *World Politics*, vol. 25, no. 2, 1973, p. 222.
- ¹⁶ Idem, "The Political Sociology of a Concept: Corporatism and the 'Distinct Tradition'", in *The Americas*, vol. 66, no. 1, 2009, pp. 99-100.
- ¹⁷ José Luís Cardoso, Pedro Mendonça, "Corporatism and Beyond: an Assessment of Recent Literature", *ICS Working Papers* 1, 2012.
- ¹⁸ Antonio Costa Pinto, "Fascism, Corporatism and the Crafting of Authoritarian Institutions in Interwar European Dictatorships", in Antonio Costa Pinto, Aristotle Kallis, eds., *Rethinking Fascism and Dictatorship in Europe*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2014, pp. 87-117.
- ¹⁹ Cécile Laborde, *Pluralist Thought and the State in Britain and France*, Macmillan, Basingstoke, 2000.
- ²⁰ James Q. Whitman, "Of Corporatism, Fascism, and the First New Deal", in *The American Journal of Comparative Law*, vol. 39, no. 4, 1991, pp. 747-777.
- ²¹ Gianpasquale Santomassimo, *La terza via fascista. Il mito del corporativismo*, Carocci Editore, Roma, 2006, pp. 248-250.
- ²² Philippe C. Schmitter, "Reflections on Mihail Manoilescu and the Political Consequences of Delayed-

- Dependent Development on the Periphery of Western Europe”, in Kenneth Jowitt, ed., *Social Change in Romania, 1860-1940. A Debate on Development in a European Nation*, University of California, Institute of International Studies, Berkeley, 1978, pp. 117-139.
- ²³ Joseph L. Love, *Crafting the Third World. Theorizing Underdevelopment in Rumania and Brasil*, Stanford University Press, Stanford, 1996, pp. 71-98.
- ²⁴ A. James Gregor, *Faces of Janus. Marxism and Fascism in the Twentieth Century*, Yale University Press, New Haven, 2000, pp. 176-178.
- ²⁵ Costa Pinto, “Fascism, Corporatism and the Crafting of Authoritarian Institutions in Interwar European Dictatorships”, p. 105.
- ²⁶ Victor Rizescu, “Developmental Ideology or Regenerative Nationalism? Competing Strands of the Romanian Right before World War II”, part I: “Corporatism between Liberalism and the Right”, in *Revista istorică*, vol. 25, nos. 5-6, 2014, pp. 557-592.
- ²⁷ Idem, “Social Policy and the Corporatist Design: a Romanian Experience of Reluctant Intermingling”, in *Sfera politicii*, vol. 24, no. 2, 2016, pp. 22-30.
- ²⁸ Șerban Beligrădeanu, Ion Traian Ștefănescu, *Dicționar de drept al muncii*, Lumina Lex, București, 1997, pp. 184-186.
- ²⁹ Victor Rizescu, “De la emanciparea muncii la protecția socială: politica reprezentării profesionale în România la începutul secolului XX”, in *Polis. Revistă de științe politice*, vol. 4, no. 4 (n. s.), 2016, pp. 175-184.

Bibliografie

- AUDOUIN, Raoul and P. Lhoste-Lachaume, *Le corporatisme, pseudo-remède contre l'étatisme*, Editions SEDIF, Paris, 1962.
- CARDOSO, José Luís and Pedro Mendoça, “Corporatism and Beyond: an Assessment of Recent Literature”, *ICS Working Papers 1*, 2012.
- BELIGRĂDEANU, Șerban and Ion Traian Ștefănescu, *Dicționar de drept al muncii*, Lumina Lex, București, 1997
- COSTA PINTO, Antonio, “Fascism, Corporatism and the Crafting of Authoritarian Institutions in Interwar European Dictatorships”, in Antonio Costa Pinto, Aristotle Kallis, eds., *Rethinking Fascism and Dictatorship in Europe*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2014, pp. 87-117.
- DRAPER, Hal, “Neo-corporatists and Neo-reformers”, in *New Politics*, Fall 1961, pp. 87-107.
- GRANT, Wyn, ed., *The Political Economy of Corporatism*, Macmillan, Basingstoke, 1985.
- GREGOR, A. James, *Faces of Janus. Marxism and Fascism in the Twentieth Century*, Yale University Press, New Haven, 2000.
- HARTMANN, Eva and Paul F. Kjaer, eds., *The Evolution of Intermediary Institutions in Europe. From Corporatism to Governance*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2015.

- LABORDE, Cécile, *Pluralist Thought and the State in Britain and France*, Macmillan, Basingstoke, 2000.
- LEHMBRUCH, Gerhard, "Liberal Corporatism and Party Government", in *Comparative Political Studies*, vol. 10, no. 1, 1977, pp. 91-126.
- LOVE, Joseph L., *Crafting the Third World. Theorizing Underdevelopment in Rumania and Brasil*, Stanford University Press, Stanford, 1996.
- MAIER, Charles S., *In Search of Stability. Explorations in Historical Political Economy*, Cambridge University Press, Cambridge, 1987.
- NEWMAN, Otto, *The Challenge of Corporatism*, Macmillan, London, 1981.
- PAHL, R. E. and J. T. Winkler, "The Coming Corporatism", in *Challenge*, vol. 18, no. 1, 1975, pp. 28-35.
- RIZESCU, Victor, "Developmental Ideology or Regenerative Nationalism? Competing Strands of the Romanian Right before World War II", part I: "Corporatism between Liberalism and the Right", in *Revista istorică*, vol. 25, nos. 5-6, 2014, pp. 557-592.
- IDEM, "Social Policy and the Corporatist Design: a Romanian Experience of Reluctant Intermingling", in *Sfera politicii*, vol. 24, no. 2, 2016, pp. 22-30.
- IDEM, "De la emanciparea muncii la protecția socială: politica reprezentării profesionale în România la începutul secolului XX", in *Polis. Revistă de științe politice*, vol. 4, no. 4 (n. s.), 2016, pp. 175-184.
- SANTOMASSIMO, Gianpasquale, *La terza via fascista. Il mito del corporativismo*, Carocci Editore, Roma, 2006
- SCHMITTER, Philippe C., "Still the Century of Corporatism?", in *The Review of Politics*, vol. 36, no. 1, 1974, pp. 85-131.
- IDEM, "Reflections on Mihail Manoilescu and the Political Consequences of Delayed-Dependent Development on the Periphery of Western Europe", in Kenneth Jowitt, ed., *Social Change in Romania, 1860-1940. A Debate on Development in a European Nation*, University of California, Institute of International Studies, Berkeley, 1978, pp. 117-139.
- STREECK, Wolfgang and Lane Kenworthy, "Theories and Practices of Neo-corporatism", in Thomas Janoski et al., eds., *Handbook of Political Sociology. States, Civil Society and Globalization*, Cambridge University Press, Cambridge, 2005, pp. 441-460.
- WHITMAN, James Q., "Of Corporatism, Fascism, and the First New Deal", in *The American Journal of Comparative Law*, vol. 39, no. 4, 1991, pp. 747-777.
- WIARDA, Howard J., "Toward a Model for the Study of Political Change in the Iberian-Latin Tradition: the Corporative Model", in *World Politics*, vol. 25, no. 2, 1973, pp. 206-235.
- IDEM, *Corporatism and Comparative Politics. The Other Great 'Ism'*, M. E. Sharpe, New York, 1997.
- IDEM, "The Political Sociology of a Concept: Corporatism and the 'Distinct Tradition'", in *The Americas*, vol. 66, no. 1, 2009, pp. 81-106.

Urbanizare și omogenizare socială: funcțiile sistematizării teritoriale în Epoca de Aur (II)¹

(Urbanization and social homogenization: the role of territorial systematization during The Golden Age II)

Emanuel COPILAȘ

Abstract: *In Ceaușescu's Romania, territorial systematization was used as a gigantic political, economic and social tool in order to create the 'multilaterally developed socialist society'. The regime seemed to be homogenous and function in a unilateral ideological way. However, the national-communist edifice was full of contradictions. The most important of them, that between party and state, reverberated at all levels of activity, and systematization surely represented one of the most important fields in which party-state contradictions could expand. They did so, as I try to argue in the present article, in favor of the state rather than the party, although the party used the state as an administrative instrument in order to achieve its developmental goals.*

Keywords: *party, state, cities, villages, development.*

Mai jos se pot consulta câteva tabele care reflectă mobilitatea populației dinspre mediul rural înspre mediul urban, structura populației urbane pe grupe de vârstă și pe

categorii de orașe, prognoza populației urbane pentru intervalul 1975-1990, respectiv „întinerirea” populației urbane și creșterea speranței de viață per ansamblu.

Tabelul 8. Numărul locuitorilor care și-au schimbat localitatea de naștere (în mii)

	Medii întrunite				Mediul urban				Mediul rural			
	1930		1966		1930		1966		1930		1966	
	Număr (mii locuitori)	% față de totalul populației	Număr (mii locuitori)	% față de totalul populației	Număr (mii locuitori)	% față de totalul populației	Număr (mii locuitori)	% față de totalul populației	Număr (mii locuitori)	% față de totalul populației	Număr (mii locuitori)	% față de totalul populației
Ambele sexe	3520	24,7	6421	32,7	1554	50,9	3978	59,0	1966	17,5	2263	18,3
Masculin	1627	23,2	2970	31,8	798	52,7	1990	59,3	829	15,3	980	16,4
Feminin	1893	26,1	3271	33,5	756	49,2	1980	58,7	1137	19,9	1283	20,2

Tabelul 9. Repartiția locuitorilor plecați (emigrați) după categoria de localități

Anul	Procentul locuitorilor plecați din:			
	Toate localitățile	Municipii și orașe	Comune suburbane	Comune
1968	100,0	33,7	4,6	61,7
1969	100,0	32,7	4,9	62,4
1970	100,0	30,8	5,1	64,1
1971	100,0	28,8	5,6	65,6
1972	100,0	28,2	5,1	66,7
1973	100,0	27,6	5,1	67,3

Tabelul 10. Numărul celor plecați din comune după destinație

Anul	Total plecați din comune	din care:	
		În municipii și orașe	În comune
1968	177 484	91 553	72 226
1969	175 038	92 176	71 226
1970	187 936	100 437	77 275
1971	203 994	116 791	74 159
1972	225 549	121 869	89 905
1973	252 530	147 425	93 109

Tabelul 11. Migrație pe grupe de vârstă în 1972 și 1973

Grupa de vârstă	Plecați din comune		Sosiți în municipii și orașe	
	1972	1973	1972	1973
Total	225 549	252 530	191 419	224 798
Sub 15 ani	42 056	47 118	28 117	32 026
15-19 ani	29 496	28 046	20 541	20 083
20-24	58 700	68 642	48 975	60 801
25-29	30 947	39 778	30 439	40 107
30-34	19 620	22 156	19 614	23 108
35-39	13 157	14 723	12 676	14 932
40-44	9345	9841	8830	9813
45-49	6209	6561	5735	6540
50-54	3704	4154	3242	4032
55-59	3614	2656	3484	3034
60 ani și peste	8701	8855	9666	10 322

Tabelul 12. Proporția populației „tinere” și „bătrâne” în mediul urban și rural în anii 1930, 1948, 1956, 1966 și 1975 (%)

Anii	Populația „tânără” (0-14 ani)		Populația „bătrână” (60 ani și peste)	
	Urban (municipii și orașe)	Rural (comune)	Urban (municipii și orașe)	Rural (comune)
1930	25,9	35,6	7,2	7,4
1948	21,8	31,2	9,4	9,1
1956	22,5	29,8	9,3	10,2
1966	21,8	28,7	10,9	13,2
1975	21,7	27,6	12,5	15,6

Tabelul 13. Structura populației celor 170 de orașe pe grupe mari de vârstă (%)

	1966				1956			
	Grupe de vârstă				Grupe de vârstă			
	Total	0-14 ani	15-59 ani	60 ani și peste	Total	0-14 ani	15-59 ani	60 ani și peste
0	1	2	3	4	5	6	7	8
Total	100,0	19,1	69,8	11,1	100,0	23,1	67,7	9,3
„secundar” - total	100,0	21,6	68,3	10,1	100,0	22,3	68,5	9,2
Orașe cu peste 100 000 locuitori	100,0	18,8	69,7	11,5	100,0	20,2	69,8	10,0
Orașe cu 20 000 - 99 999 locuitori	100,0	23,4	67,9	8,7	100,0	23,4	68,2	8,4
Orașe sub 20 000 de locuitori	100,0	25,1	65,5	9,4	100,0	25,7	65,6	8,7
II. „terțiar” - total	100,0	22,4	67,1	10,5	100,0	24,6	66,0	9,4
Orașe cu peste 100 000 locuitori	100,0	20,4	70,4	9,2	100,0	22,4	69,8	7,8

Tabelul 14. Structura socială a populației pe categorii de orașe (1966 - %)

Mărimea municipiilor și orașelor	Categorii sociale		
	Muncitori	Intelectuali funcționari	□ ărani cooperatori
Orașe cu peste 100 000 locuitori	61,6	29,6	3,7
Între 50 000 – 99 999 locuitori	65,2	26,3	3,0
Între 20 000 – 49 999 locuitori	62,3	23,4	7,5
Între 10 000 – 19 999 locuitori	60,1	17,9	14,7
Sub 10 000 locuitori	51,8	15,3	21,8

Tabelul 15. Prognoza populației urbane a României 1975-1990

Anii	Populația totală (mii)	Populația urbană (mii)	Grad de urbanizare (%)	Creșterea totală a populației urbane față de cincinalul precedent (mii)	Sporul mediu anual (mii)	Ritmul mediu anual de creștere (%)
1975	21 240	9 534	44,9	1276	+ 255	2,9
1980	22 418	11 206	50,0	1672	+ 334	3,3
1985	23 682	13 438	56,7	2232	+ 446	3,7
1990	24 941	16 507	66,2	3069	+ 614	4,2

Tabelul 16. Sperața de viață la naștere pentru cele 170 de orașe (1966) și pentru populația României în anii 1964-1972

	170 de orașe (1966)	Populația României		
		1964-1967	1969-1972	1970-1972
Ambele sexe	69,58	68,51	68,19	68,6
Masculin	67,13	66,45	65,84	66,27
Feminin	71,77	70,51	70,52	70,89

Sursa: Measnicov, Hristache, Trebici 1977, 62, 113, 116, 160, 165, 174, 177, 149.

Tabelul cu numărul 9 demonstrează foarte clar viteza migrației dinspre mediul rural (comune) înspre mediul urban, ajunsă în 1973 la 67,3%. Invers, dinspre mediul urban înspre mediul rural plecau, în același an, aproape de trei ori mai puțini oameni (27,6%). La fel, datele din următoarele tabele arată o creștere masivă a populației adulte (15-59 ani) în toate orașele mari, în special în cele cu peste 100 000 de locuitori. Statisticile legate de structura pe vârstă a populației au fost confruntate cu studii recente, care avansează, pentru populația cu vârsta între 15-59 de ani, cifre cum

ar fi 59,1% - 1930, 61,1% - 1960, 60,8% - 1970, 60,0% - 1980 și 60,8% - 1990, iar pentru populația cu vârsta între 0-14 ani, 33,5% - 1930, 28,1% - 1960, 25,9% - 1970, 26,7% - 1980, 23,5% - 1990². Așa cum se poate constata, datele, cel puțin în privința acestui criteriu – populația pe grupe de vârstă – par în mare măsură verosimile. Mai departe, dimensiunea ideologică și politică a urbanizării, despre care am discutat mai sus, este pregnant reflectată de datele din tabelul cu numărul 14: muncitorii alcătuiesc în medie 60 % din populația orașelor mari, de peste 20 000 de locuitori,

intelectualii între 25-30%, iar numărul țăranilor membri ai cooperativelor de producție se află în relație invers proporțională cu mărirea orașelor; de la 7,5% în orașe având între 20 000-49 999 de locuitori și scăzând până la 3,7% în orașele cu peste 100 000 de locuitori, în ușoară urcare față de orașele având între 50 000-99 999 de locuitori, unde ponderea lor este de numai 3%. Din tabelul cu numărul 15 reiese că optimismul regimului de a atinge o populație de aproximativ 25 000 000 de locuitori în 1990 a fost devansat negativ cu aproximativ 2 000 000 de cetățeni, în timp ce cifrele legate de speranța de viață în mediul urban sunt oarecum mai interesante, arătând o creștere constantă a speranței de viață pentru femei între 1964-1972, respectiv o ușoară scădere a speranței de viață pentru bărbați în intervalul 1969-1972 față de intervalul 1964-1967. Handicapul nu a putut fi recuperat nici în intervalul 1970-1972, speranța de viață a bărbaților fiind cu 0,18 ani mai mică decât în primul interval, 1964-1972. Să nu uităm, așa cum recunosc și autorii, că speranța de viață în mediul urban o întrecea pe cea din mediul rural³. Care să fie explicația? Nu ne putem pronunța cu certitudine, dar nici nu putem exclude din ecuație presiunile sociale și psihice ale ritmurilor alerte de

industrializare, coroborate cu o creștere generală a nivelului de represiune în comparație cu deceniul precedent. La sfârșitul anilor 1970, speranța de viață pentru bărbați ajunsese la 67,42% pentru bărbați, respectiv la 72,18% pentru femei, întrecând, în cazul bărbaților, speranța de viață din țări ca Iugoslavia, Uniunea Sovietică, Portugalia, Polonia, Ungaria și Cehoslovacia, dar fiind mai mică decât speranța de viață din Bulgaria și Republica Democrată Germană, dintre statele est-europene, și de asemenea mai redusă decât speranța de viață din unele state occidentale social-democrate ca Suedia, Norvegia, Danemarca și din Marea Britanie, ultimele state având medii de peste 72 de ani. În cazul femeilor, RSR stătea mai bine doar decât Iugoslavia, fiind întrecută cu unul sau doi ani în statele est-europene, și cu patru până la șase ani de către unele state occidentale⁴.

Să trecem în revistă și niște tabele conținând cifre și prognoze legate de structura populației active pe categorii sociale în RSR (1956-1990), structura populației inactive, pentru același interval, structura populației totale, tot pentru același interval, respectiv dinamica declasării populației rurale (1950-1970).

Tabelul 17. Structura populației active în RSR pe categorii sociale în anii 1956-1966, 1973 și 1990

Categoriile ale populației active	1956	1966	1973	1990
Total	100	100	100	100
Muncitori	20,0	32,6	45,3	67,5
Intelectuali și funcționari	10,4	11,9	11,2	10,9
Țărani cooperatori	7,6	45,7	35,4	15,8
Țărani cu gospodării individuale	58,9	6,8	4,8	1,3
Meseriași cooperatori	0,9	2,2	2,6	4,2
Meseriași individuali	1,9	0,8	0,6	0,3
Alte categorii sociale	0,3	–	0,1	–

Tabelul nr. 18. Structura populației inactive în RSR pe categorii sociale în anii 1956, 1966, 1973 și 1990

Categoriile sociale ale populației inactive	1956	1966	1973	1990
Total	100	100	100	100
Muncitori	29,10	48,55	62,15	77,38
Intelectuali și funcționari	17,66	12,91	11,20	9,77
Țărani cooperatori	6,58	30,07	20,60	7,31
Țărani cu gospodării individuale	39,68	3,39	2,19	0,77
Meseriași cooperatori	1,33	2,43	2,55	4,23
Meseriași individuali	3,56	1,06	0,71	0,54
Alte categorii sociale	2,09	1,59	0,60	–

Tabelul 19. Structura populației totale în RSR pe categorii sociale, în anii 1956, 1966, 1973 și 1990

Categoriile sociale ale populației totale	1956	1966	1973	1990
Total	100	100	100	100
Muncitori	23,7	39,9	53,7	72,7
Intelectuali și funcționari	13,3	12,3	11,2	10,3
Țărani cooperatori	7,2	38,6	27,9	11,2
Țărani cu gospodărie individuale	51,1	5,2	3,5	1,0
Meseriași cooperatori	1,1	2,3	2,6	4,3
Meseriași individuali	2,6	0,9	0,7	0,5
Alte categorii sociale	1,0	0,8	0,4	–

Tabelul 20. Categoria socială a părinților subiecților, în 1950 și a subiecților în 1970 (în % față de total)

Categoria socială a părinților în anul 1950	Categoria socială a subiecților în 1970					
	Țărani cooperatori	Muncitori	Intelectuali	Funcționari	Alte categorii sociale	Total
Țărani cu gospodărie mică	18,6	6,3	0,6	0,4	2,0	27,9
Țărani cu gospodărie mijlocie	48,0	11,3	3,4	2,0	3,8	68,5
Țărani cu gospodărie mare	1,6	0,2	0,1	0,2	0,4	2,5
Alte categorii	0,1	0,2	0,4	0,2	0,2	1,1
Total	68,3	18,0	4,5	2,8	6,4	100

Sursa: Trăistaru 1975, 34, 43, 47, 122.

Alte estimări referitoare la urbanizare sunt avansate de către Ioan Safta. Conform acestui autor, în 1974, 43% din populația RSR trăia în orașe, acestea însumând aproximativ 9 milioane de locuitori. Pentru 1990, regimul avea ca obiectiv dublarea populației urbane: 17 milioane de oameni ar fi urmat să populeze un parc urban îmbogățit cu aproximativ 3-400 de noi orașe. Mai departe, la sfârșitul secolului XX, circa 21 de milioane de cetățeni, dintr-o populație totală de 27 de milioane, urmau să locuiască în orașe. Nici așa nu era suficient. „Dacă întreaga populație urbană, în perspectivă, va fi cuprinsă în actualele perimetre ale orașelor, densitatea pe kilometru pătrat nu va depăși în anul 2000 nivelul de 12 000, ceea ce este mult sub nivelul marilor metropole ale lumii”⁵. Într-adevăr, dar Safta omite să ia în considerare condițiile structurale și „duratele lungi”, așa cum le numește reputatul istoric francez Fernand Braudel, condiții care au făcut posibilă apariția și dezvoltarea marilor aglomerații urbane mondiale. Iar acest condiții sunt subsumate toate emergenței și consolidării capitalismului global și a zonelor sale centrale, semiperiferice și periferice, conform lui Immanuel Wallerstein – inamicul numărul unu al regimului în plan extern. Contradicțiile interne ale național-comunismului românesc nu pot fi deci dissociate de cele externe.

Totuși, trebuie să luăm în considerare și faptul că datele mai sus

prezentate sunt niște simple anticipări ale unor evoluții înscrise în programul PCR pentru crearea societății socialiste multilateral dezvoltate, și probabil amplificate ușor de către anumiți autori care doreau să demonstreze astfel zelul cu care serveau autoritățile; ele nu aveau cum să oglindească altceva decât deziderate. Cu toate acestea, discrepanța mai sus amintită rămâne uriașă dar, per ansamblu, nu trebuie să exagerăm în direcția opusă, considerând absolut toate datele de dinainte de 1989 ca fiind aprioric falsificate; acestea sunt utile în primul rând pentru a hașura niște tendințe reale; într-un sistem hipercentralizat, sincretic, în care toată lumea, din mediul economic și comercial cel puțin, avea tendința să modifice date pentru a respecta cerințele planului anual sau cincinal și pentru a evita suplimentarea sarcinilor⁶ – nu putem cere acestor date să fie de o acuratețe exhaustivă, deoarece ele nu pot reprezenta ipostaze, instantanee stabile ale unui regim prin natura sa instabil și contradictoriu.

Cel puțin la fel de interesante sunt și cifrele din tabelul cu numărul 20 conform cărora țărani cu gospodărie mică se reproduceau ca clasă în proporție de 18,6%, cei cu gospodărie mijlocie în proporție de 48,0%, iar cei cu gospodărie mare, foștii chiaburi, în proporție de doar 1,6%. Transpare fără echivoc prioritatea acordată de către regim echilibrării dimensiunilor gospodăriilor din mediul rural, cel puțin în paralel

cu procesul colectivizării, încheiat în 1962, precum și faptul că foștii țărani mijlocași au dat proporția cea mai mare atât de țărani cooperatori, cât și de muncitori. Omogenizarea socială a țăranimii, dacă este să dăm crezare datelor din acest tabel, funcționase.

Revenind, după acest lung excurs tehnic, la sistematizarea teritorială, aflăm că rațiunile care au făcut-o necesare au constat în preocupările insuficiente ale conducerii din perioada Gheorghiu-Dej în acest sens, care s-au reflectat într-o dezvoltare disproporționată atât a satelor, cât și a orașelor. Neglijența cu care a fost tratat subiectul s-a perpetuat și de-a lungul anilor 1970; în ultimul deceniu al existenței sale, național-comunismul românesc dorea să redreseze situația. De asemenea, erau blamate și poluarea dezvoltarea nesustenabilă a unor obiective turistice, care au afectat fondul forestier, necesitând „cheltuieli exagerat de ridicate pentru alimentarea cu apă și energie electrică, pentru aprovizionare etc.”⁷.

Densitatea locuitorilor la hectar în orașele din România este cu mult mai redusă decât cea existentă în alte țări. Chiar între orașele noastre există diferențieri mari: astfel, în zonele de locuit, numărul locuitorilor la hectarul de teren este în municipiul Cluj de 70, în municipiul Arad de numai 60, în timp ce în municipiul Galați acest număr se ridică la 190, în condiții când nici densitatea atinsă în Galați nu este coresponzătoare, existând încă

posibilități de folosire mai intensă și rațională a spațiului constructibil.

*Densitățile reduse din cadrul orașelor duc atât la o mare risipă de teren, cât și la creșterea exagerată a cheltuielilor edilitare pentru construirea de drumuri, pentru rețelele de energie electrică, apă, canalizare, linii telefonice. În asemenea condiții, o însemnată parte din cheltuielile de dotare edilitar-gospodărească – până la aproximativ 5% – se fac în mod inutil, datorită acestei orientări greșite în organizarea și sistematizarea orașelor*⁸.

Nici satele nu stăteau mai bine.

S-a mai arătat că îndelungata lipsă de preocupare pentru sistematizarea satelor, concepția greșită a multor organe locale de stat că dezvoltarea localităților rurale se corelează cu extinderea suprafețelor acestora, slaba fermitate în aplicarea prevederilor legale au făcut să sporească vetrele satelor. Deși s-a stabilit că noile construcții se pot ridica numai în vatra satului, a continuat să se construiască, fără autorizație, oriunde și de către oricine, iar consiliile populare nu exercită controlul și nu trag la răspundere pe cei ce încalcă actele normative. În ultimele două decenii, foarte multe sate s-au extins în mod exagerat, îndeosebi de-a lungul arterelor de circulație, dublându-și suprafețele, ajungându-se în unele zone, de exemplu, pe traseele București-Ploiești sau București-Pitești, ca satele să se întindă neîntrerupt pe distanțe de zeci de

kilometri. Drept rezultat, densitatea medie a locuitorilor din vatra satului este de numai 8-10 locuitori la hectar, numeroase sate situându-se sub media pe țară. Or, aceasta reprezintă o mare risipă de teren, determină cheltuieli foarte ridicate pentru dezvoltarea rețelei de școli, de magazine și unități sanitare pentru instalarea luminii electrice etc. Orice extindere a vetrei satelor creează dificultăți în înzestrarea edilitar-gospodărească a localităților rurale și îngreuează utilizarea de către populație a dotărilor social-culturale. Este evident că, în condiții când în țara noastră există peste 13 000 de sate, din care aproape 40% au mai puțin de 500 de locuitori și o densitate scăzută, nu se pot rezolva corespunzător problemele egate de dezvoltarea învățământului, unitățile sanitare, asigurarea serviciilor, alimentarea cu apă și energie electrică. Ridicarea gradului de organizare și de civilizație a satelor se poate obține printr-o concentrare a localităților și a construcțiilor, care să permită soluționarea rațională a acestor probleme din punct de vedere economic, administrativ și social-cultural⁹.

Iată o mostră elocventă de critică adresată de către partid statului pentru lipsă de „vigilență revoluționară”, pentru lipsă de determinare în privința edificării comunismului „pe pământ românesc”. Pe termen mediu și lung, soarta satelor era deci pecetluită: urmau să devină, dimi-

nuându-și numărul, „centre cu caracter urban”, având o populație de aproximativ 5000 de persoane și o densitate a populației care ar fi trebuit să ajungă, de la 10-12%, cât era în anii 1960, la 60-70%, așa cum era cazul în anumite țări vecine, nenumite (probabil era vorba de sau și de Ungaria, stat cu care rivalitățile de factură naționalistă a regimului său amplificat puternic în anii 1970 și 1980). Regimul identificase la începutul anilor 1970 aproximativ 350 de sate din 1220 care aveau „condiții deosebite de dezvoltare economică și socială” și care, în următoarele două decenii, fructificându-și în mod adecvat resursele și fiind tratate preferențial de către regim în ceea ce privește înființarea de „obiective industriale și agrare”, obiective medicale, educaționale, comerciale, turistice, culturale – aveau să se transforme în adevărate „centre civice”, compuse din suma „unităților economico-sociale indispensabile funcționării satului: primărie, școală, dispensar, cooperativă, baie populară, cămin cultural, tot ceea ce poate servi întreaga populație astfel încât oamenii să poată beneficia ușor de ele”¹⁰.

Cât despre ostilitatea populației față de acest demers de inginerie socială, regimul se dovedea înțelegător, dar în același timp de neînduplecat. Înțelegător față de atașamentul populației față de progresele obținute de către „satul socialist”, dar și față de tradițiile, de conservatorismul inerent lumii rurale. În acest sens, documentele oficiale ale

partidului stipulau „necesitatea includerii și a psihologilor sociali în componența echipelor interdisciplinare care participă nemijlocit la efectuarea studiilor prealabile privind reorganizările teritoriale”. Neînduplecat relativ la „stagnare”, la orice ar periclita „exigențele națiunii” în materie dezvoltare economică și socială, de „creșterea populației” și de „necesitatea tinerii la zi a organizării existente cu progresul științific și tehnic”. În cazul în care populația și chiar unele structuri administrative nu se conformau imperativelor sistematizării teritoriale și sabotau prin diferite mijloace acest proces, amenzi care puteau fi percepute variau între 1000 și 10 000 de lei pentru persoane fizice, respectiv de la 3000 la 30 000 de lei pentru persoane juridice.

Toate aceste impedimente puteau fi depășite prin „atragerea cetățenilor la conducerea vieții publice”. În acest fel, trecând peste reziduurile mentalităților mic-burgheze concretizate prin atitudini refractare la adresa proiectului de sistematizare teritorială, cetățenii ar fi înțeleși în cele din urmă libertatea ca necesitate încarnată în PCR; informați în mod corespunzător, ei ar fi contribuit în mod voluntar și activ la această activitate de proporții, „garantându-se, în acest mod, succesul deplin al reorganizării teritoriale”. De fapt, partea cea mai importantă a acestui obstacol era deja esențialmente soluționată prin înlocuirea proprietății private cu cea de stat. „Factorul favorabil realizării acestor înfăptuiri

remarcabile și fără dificultăți îl constituie existența proprietății socialiste, astfel încât sistemul economic și juridic în loc să fie o frână cum se întâmplă în statul capitalist, devin mijloace tehnice puse în slujba interesului general”. Juridicul ca armă politică a regimului este exprimat într-o formă nu numai lipsită de ambiguitate, ci de-a dreptul cinică: „Ori de câte ori evoluția realităților economice și sociologice solicită reorganizări teritoriale, instrumentul juridic servește necondiționat o asemenea politică”¹¹.

În paragraful următor avem de-a face cu o nouă critică în spirit partinic la adresa statului, chiar mai elocventă decât precedentă. Tocmai din acest motiv merită citată pe larg.

În înfăptuirea obiectivelor organizării teritoriale, administrația, întrucât organizează executarea în concret a legilor, are un rol precumpănitor. Într-adevăr, în practică, cele mai multe relații sociale organizate de stat în diferite domenii de activitate se realizează prin administrație. De aceea, în măsura în care administrația reflectă organizarea socială însăși, inclusiv organizarea teritorială, cu toate imperfecțiunile sale inerente, este fresc ca unele dificultăți de ordin psihologic, pe plan uman, să-și așească ecou în acest domeniu. O asemenea situație se explică prin aceea că, în cadrul administrației, în decursul timpului, au apărut imperfecțiuni inerente pe care (aceasta, n.m.) le-a tolerat și nu le-a eliminat, așa cum avea sarcina. Totodată,

*subordonarea verticală a administrației face ca mulți funcționari cu tot devotamentul și buna lor credință să vadă în apărarea intereselor sociale pe care au sarcina să le organizeze, un aspect esențial al funcțiunii lor, aspect care tinde să denatureze pentru ei viziunea interesului general. De aici rezultă necesitatea perfecționării și reciclării cadrelor așa cum se recomandă în știința administrației, procedându-se la o analiză multilaterală profundă și științifică a aspectelor mai sus semnalate*¹².

Numai că respectivele „imperfecțiuni” administrative amintite de Oroveanu nu aveau cum să fie eliminate, din simplul motiv că erau expresia imperfecțiunilor structurale ale societății sincretice, o reverberare politică a incompatibilităților care dădeau măsura ontologiei politice subiacente. Alte critici aduse „unor lucrători din aparatul de stat” includeau „birocratismul”, lipsa de empatie și de bun simț în ceea ce privește „aplicarea legii”, „favoritismul”, „nepotismul” și corupția, în general. „Adeseori, sesizările și reclamațiile oamenilor muncii privind asemenea fapte ajung în fața unor uși închise, se lovesc de obtuzitate a unor funcționari sau de formalismul și superficialitatea altora, soluționarea lor fiind tăgănată, ceea ce constituie de asemenea o încălcare a celor mai elementare reguli ale eticii comuniste”. În sfârșit, era blamată și indulgența excesivă a unor funcționari față de alți colegi care încălcasez legea, dar

căroră le era oferită astfel ocazia de a se „îndrepta”; o asemenea atitudine nu făcea decât să contribuie la perpetuarea „comportărilor antisociale”¹³. Comentariile sunt de prisos.

O altă contradicție care putea greva asupra proiectului de sistematizare era aceea dintre „centralismul democratic” al PCR și „autonomia locală” a „unităților administrativ-teritoriale” ale RSR. Observăm că este vorba, într-un mod ce nu admite replică, de o contradicție între un principiu de partid, eminațent leninist, respectiv o funcție administrativă, statală. Încă o dată, soluția este oferită de subordonarea politică a juridicului: chiar dacă nu este altceva decât o „noțiune juridică”, autonomia locală rămâne „o problemă politică constituind (sic!) o preocupare constantă a conducerii noastre de partid și de stat”. Așa încât autonomia locală se putea manifesta nu punând în discuție centralismul democratic, ci aplicându-i contextual prevederile prin mijloace cât mai diverse și cât mai creatoare cu putință¹⁴.

O categorie de populație pe care regimul o considera crucială și pe a căru sprijin se baza pentru a obține acceptarea de către populație per ansamblu a sistematizării era „personalul muncitor” având domiciliul la sate dar care își exercita activitatea profesională în orașe aflate, în medie, la 30-40 de kilometri depărtare. Venind în întâmpinarea „cerințelor sporite” a acestei categorii socio-profesionale care „ziua lucrează în mediul urban, dar domiciliază

în mediul rural”, PCR spera să contribuie, cel puțin mai eficient ca până atunci, la „apropierea condițiilor de viață ale populației de la sate de cele de la orașe” și, implicit, la acceptarea, chiar și resemnată, a planului său de reorganizare teritorială de-a dreptul pantagruelic¹⁵.

Dacă numărul ideal al populației „centrelor cu caracter urban” era, așa cum am amintit, de 5000 de oameni, numărul ideal al rezidenților orașelor era între 40-80 000. Orașele supradimensionate de 400-500 000 de locuitori nu puteau asigura, se considera, o dezvoltare socio-economică omogenă, concentrând în mod nejustificat resursele și dezavantajând, într-un joc de sumă nulă, alte zone¹⁶. De menționat că această abordare este foarte similară cu aceea de „număr politic al populației” dezvoltată de către geograful german Friedrich Ratzel, care stabilea o densitate ideală de 90 de

locuitori pe kilometru pătrat, orice abatere de la această normă fiind catalogată drept „discordanță antropogeografică”; la sfârșitul secolului XIX, densitatea prea mare a populației Germaniei permitea o reechilibrare prin stabilirea de coloni germani în Rusia europeană, subpopulată¹⁷. Conceptul nazist de „spațiu vital” și-a extras cu lejeritate rădăcinile ideologice din aceste elucubrații pseudo-științifice.

În sfârșit, sistematizarea teritorială avea ca scop general „fericirea” cetățenilor, „inspirarea” acestora de către „o idee constructivă exprimată într-o doctrină”¹⁸. Nu mai are rost să menționăm despre ce doctrină este vorba, dar este în schimb util să consultăm următorul tabel care indică intenția regimului de a spori, pentru cincinalul 1986-1990, volumul de activitate economică pe locuitor.

Tabelul 21. *Volumul de activitate economică pe locuitor în intervalul 1980-1990*

Volumul de activitate economică pe locuitor – lei	Număr de județe		
	1980	1985	1990
Până la 80 000	30	10	–
80 001- 90 000	5	9	4
90 001-100 000	2	6	8
Peste 100 000	4	16	29

Sursa: Oroveanu 1986, 335.

Evident, județele care urmau să primească fonduri suplimentare trebuiau să se afle, cum altfel, în fruntea procesului de sistematizare teritorială.

Toate acestea nu puteau fi îndeplinite în absența „legăității socialiste”, a respectării cadrului normativ al RSR. Procesul de sistematizare era o componentă a „democrației

socialiste”; cetățenii înșiși, prin intermediul reprezentanților lor la nivel de stat, și de partid, în cazul celor mai „înaintați”, contribuiau în mod direct la discutarea, configurarea și implementarea legilor. Evident, unele legi „mai au pe undeva lipsuri, carențe”, fapt care impune „să le modificăm, să le perfecționăm; dar nu se poate admite nimănui să nesocotească aceste legi, să le încalce”¹⁹. Până la urmă, dreptul și morala nu sunt incompatibile, ca în regimurile capitaliste, unde dreptul este o armă a claselor dominante; în regimurile leniniste, dreptul, chiar dacă se recunoaște explicit „caracterul de clasă al legilor pe care le elaborează, faptul că acestea constituie instrumente în vederea consolidării și dezvoltării orânduirii socialiste, reglementării relațiilor sociale potrivit cu interesele celor ce muncesc (până la lichidarea claselor antagoniste), iar în prezent corespunzător intereselor tuturor cetățenilor patriei noastre, ale întregului popor” – reprezintă un produs al unor societăți care și-au propus să elimine integral structura de clasă și, până la un anumit punct, chiar au reușit. Astfel că în regimurile leniniste dreptul nu este fondat pe neglijarea intereselor de clasă ale majorității populației, ci pe dialectica dintre interesele individuale și cele colective, sociale. Sigur, „Un asemenea nivel de conștiință revoluționară nu se generalizează decât cu timpul, odată cu transformările care au loc în baza materială a societății și, totodată,

printr-o vastă și sistematică muncă educativă a partidului comunist și a statului socialist”. Pe cale de consecință, „nu toți oamenii au o reprezentare clară a interdependenței dintre interesele generale și cele personale, nu au căpătat încă deprinderea să respecte exigențele sociale, ceea ce conduce”, deocamdată, „la încălcări ale disciplinei sociale, ale intereselor societății”²⁰. Dar „legea cetățeniei”, chiar dacă nu era încă înțeleasă în mod adecvat idealul care o articula, tocmai de aceea cetățenii fiind „prelucrați” constant în cadrul malaxorului ideologic al discursului PCR – trebuia fără doar și poate respectată. De abia când cetățenii vor deveni comuniști autentici legea va fi înțeleasă ca o formă de libertate supusă constrângerilor prezentului; de abia atunci va exista un atașament real față de ea. Între timp, era suficient ca legea să fie doar respectată. Ce cuprindea această „lege a cetățeniei”? În primul rând, obligația de a iubi necondiționat „patria socialistă”; apoi, „apărarea secretului de stat”, care trebuia înconjurat cu deferență și în același timp cu „vigilență”; în al treilea rând, angajarea și „promovarea” la locul de muncă se făceau „în raport cu capacitatea moral-politică și profesională a angajaților”. În sfârșit, legea prevedea controlul averilor și sancționarea infracțiunilor ca „furtul, delapidarea, înșelăciunea” și „tâlhăria”²¹.

Pavel Câmpeanu a descifrat excelent maniera în care operează legea în regimurile leniniste.

Aceasta „legitimează o formă de proprietate care, fiind un proiect (întocmai ca sistematizarea, n.m.), nu este o realitate, astfel că, în mod necesar, ea ignoră statutul real al proprietății”. Proprietatea privată a fost în mare măsură abolită, dar ea continuă să-și facă simțină prezența prind diferite forme, mai ales de opoziție tacită. Proprietatea de stat, pe de altă parte, rămâne mai degrabă în sfera virtualului decât a realului, deoarece nu reușește să armonizeze interesele particulare cu cele generale, fapt care îi potențează trăsăturile represive și așa deloc neglijabile. Această disjunție dintre proprietatea reală, reprimată și cea ficțională, discursiv afirmată, „condamnă” legea în cadrul regimurilor leniniste la „ineficiență generală” și, în același timp, „provoacă excese din partea regimului”. Pentru a ține sub control această situație cu iz kafkian, această absență a „proporționalității”, „autoritatea excesivă este întruchipată de conducătorul incomensurabil și infailibil”²².

Reiese, din rândurile de mai sus, fără putință de tăgadă, aș adăuga, ascendentul pe care statul l-a obținut în defavoarea partidului și în ceea ce privește sistematizarea teritorială. Atât instrument politic cât și frână și chiar factor de disoluție a conștiinței revoluționare, atât cât mai rămăsese din ea, statul a reușit, involuntar și inconștient, așa cum progresează de

obicei lucrurile în istorie, conform lui Hegel, și în ciuda culpelor care îi erau imputate tot mai vehement de către partid, să se impună, prin simpla inerție birocratică, anti-revoluționară și esențialmente mic-burgheză.

Nu este un secret faptul că planurile de sistematizare teritorială au fost întâmpinate cu rezistență în interiorul RSR și condamnate vehement în exteriorul ei²³. Cu toate aceste excese și absurdități, planurile de sistematizare teritorială pentru optimizarea activității economice și sociale nu sunt, în sine, un lucru rău. Chiar dimpotrivă. Numai că niciun stat nu își poate permite să le inițieze și să le aplice neglijând atât de flagrant, cum a procedat RSR, interesele particularităților, în termeni hegelieni, respectiv devansarea forțelor de producție de către relațiile de producție, în termeni marxiști. Astăzi, dacă îmi este permisă paralela, România postcomunistă se dezvoltă extrem de inegal și de fragil, în cele din urmă, datorită absenței unui plan cuprinzător de sistematizare teritorială care să evite concentrarea capitalului în câteva orașe mari, ruina orașelor mici din zonele defavorizate și a satelor per ansamblu și, în general, menținerea „competitivității” țării prin intermediul unui sistem economic de tip lohn.

Note

- ¹ Într-o formă de lucru, acest text reprezintă un capitol dintr-o lucrare mai amplă, intitulată *Cetățenii și revoluția. Contradicții între partid și stat în Epoca de Aur*, în curs de apariție la Editura Cetatea de Scaun.
- ² Traian Rotariu, *Demografie și Sociologia Populației. Structuri și procese demografice*, Iași, Editura Polirom, 2009, p. 53.
- ³ I. Measnicov, I. Hristache, Vl. Trebici, *Demografia Orașelor României*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1977, pp. 149-150.
- ⁴ V. Predescu, A. Nițurad, „Vârsta înaintată și sănătatea psihică. Șocul retragerii. Măsuri de reintegrare”, în V. Mironțov-Țuculescu, V. Predescu, C. Oancea, (ed.), *Sănătatea Mintală în Lumea Contemporană*, București, Editura Medicală, 1986, p. 103.
- ⁵ Ion Safta, *Cultul sănătății*, București, Editura Sport-Turism, 1980, p. 100.
- ⁶ Vezi Janos Kornai, *The socialist system. The political economy of communism*, New York, Oxford University Press, 1992, pp. 138-153; Emanuel Copilaș, *Geneza leninismului romantic. O perspectivă teoretică asupra orientării internaționale a comunismului românesc, 1948-1989*, Iași, Editura Institutul European, 2012, pp. 462-463.
- ⁷ Mihai T. Oroveanu, *Organizarea administrativă și sistematizarea teritoriului Republicii Socialiste România*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986, p. 97.
- ⁸ *Ibidem*, pp. 95-96.
- ⁹ *Ibidem*, p. 96.
- ¹⁰ *Ibidem*, pp. 90-91; Safta, *op. cit.*, p. 100.
- ¹¹ Oroveanu, *op. cit.*, pp. 135-138, 277; vezi și Dragoș Iliescu, *Statul în Sistemul Democrației Muncitorești Revoluționare*. București, Editura Politică, 1988, pp. 86-87.
- ¹² Oroveanu, *op. cit.*, p. 138.
- ¹³ George Antoniu, *Corelația dintre Drept și Morală în Societatea Noastră Socialistă*, București, Editura Politică, 1974, pp. 54-55.
- ¹⁴ Oroveanu, *op. cit.*, pp. 66-68.
- ¹⁵ *Ibidem*, p. 93.
- ¹⁶ *Ibidem*, p. 112.
- ¹⁷ Paul Dobrescu, *Geopolitica*. București, Editura Comunicare.ro, 2008, pp. 73-118.
- ¹⁸ Oroveanu, *op. cit.*, pp. 81-88; vezi și Ludwig Grünberg, *Ce este fericirea?* București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978, pp. 96-103.
- ¹⁹ *Perfecționarea Organizării și Conducerii Vieții Sociale. Rolul Statului Socialist*, București, Editura Politică, 1972, p. 23.
- ²⁰ Antoniu, *op. cit.*, p. 38, 41-42.
- ²¹ *Ibidem*, pp. 47-48.
- ²² Pavel Câmpeanu, *Societatea sincretică. 1980*, traducere de Nadia Badrus, Iași, Editura Polirom, 2002, p. 56.
- ²³ Jessica Douglas-Home, *A fost odată, în alte vremuri. Aventuri în spatele cortinei de fier*, traducere de Delia Răzdolescu, București, Editura Humanitas, 2001; Vladimir Socor, „«Romania action day» in Eastern Europe”, *Situation Report. Romania*, no. 120, 18 November 1988, Open Society Archives, pp. 641-642.

Bibliografie

- ANTONIU, George, *Corelația dintre Drept și Morală în Societatea Noastră Socialistă*, București, Editura Politică, 1974.
- CÂMPEANU, Pavel, *Societatea sincretică*. 1980, traducere de Nadia Badrus, Iași, Editura Polirom, 2002.
- COPILAȘ, Emanuel, *Geneza leninismului romantic. O perspectivă teoretică asupra orientării internaționale a comunismului românesc, 1948-1989*, Iași, Editura Institutul European, 2012.
- DOBRESCU, Paul, *Geopolitica*. București, Editura Comunicare.ro, 2008.
- DOUGLAS-HOME, Jessica, *A fost odată, în alte vremuri. Aventuri în spatele cortinei de fier*, traducere de Delia Răzdolescu, București, Editura Humanitas, 2001.
- GRÜNBERG, Ludwig, *Ce este fericirea?* București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978.
- ILIESCU, Dragoș, *Statul în Sistemul Democrației Muncitorești Revoluționare*. București, Editura Politică, 1988.
- KORNAI, Janos, *The socialist system. The political economy of communism*, New York, Oxford University Press, 1992.
- MEASNICOV, I. HRISTACHE, I., TREBICI, Vl., *Demografia Orașelor României*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1977.
- OROVEANU, Mihai, *Organizarea administrativă și sistematizarea teritoriului Republicii Socialiste România*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986.
- Perfecționarea Organizării și Conducerii Vieții Sociale. Rolul Statului Socialist*, București, Editura Politică, 1972.
- PREDESCU, V., NIȚURAD, A., „Vârsta înaintată și sănătatea psihică. Șocul retragerii. Măsuri de reintegrare”, în MIRONȚOV-ȚUCULESCU, V., PREDESCU, V., OANCEA, C., (ed.), *Sănătatea Mintală în Lumea Contemporană*, București, Editura Medicală, 1986, pp. 101-106.
- ROTARIU, Traian, *Demografie și Sociologia Populației. Structuri și procese demografice*, Iași, Editura Polirom, 2009.
- SAFTA, Ion, *Cultul sănătății*, București, Editura Sport-Turism, 1980.
- SOCOR, Vladimir, „«Romania action day» in Eastern Europe”, *Situation Report. Romania*, no. 120, 18 November 1988, Open Society Archives.
- TRĂISTARU, Elisabeta, *Mobilitatea socio-profesională a populației active*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1975.

Il ruolo degli agenti di emigrazione e delle compagnie di navigazione nei flussi in uscita dall'Italia sino alla Prima Guerra Mondiale

(The role of emigration agencies and shipping companies in outbound flows of Italian migrants until World War I)

Antonio CORTESE
Maria Carmela MICCOLI

Abstract: *The paper deals with the role of migration agencies and shipping companies in outflows originated in Italy until the First World War.*

While migration agencies – often criticized for giving misleading promise – provided the necessary support to people seeking better conditions abroad, shipping companies carried a multitude of emigrants to the other sides of Atlantic. The economic segment dealing with the improvement of the national ship-owning industry drew benefit from this activity, as ships were, albeit belatedly, refurbished. Shipping companies also received criticism for their tendency to join in trusts to raise the fare cost.

The situation was remedied by the first organic law on emigration enacted in 1901, which replaced migration agencies with carried representatives and entrusted the Commissariat of Emigration the supervision of freights.

Keywords: *emigrations, level of education, regulatory framework, emigration agencies, shipping companies.*

1. Premessa

Tra il 1876¹ e il 1915 sono emigrate dal nostro paese 14.027.660 persone. Il 62,5 per cento delle partenze è concentrato negli anni che vanno dai primi del Novecento alla prima guerra mondiale. E' questa la fase che passa alla storia come quella della

“grande emigrazione” che vede il prevalere delle mete transoceaniche. Nel 1913, quando gli espatri raggiungono la loro punta massima (873 mila unità), il flusso verso gli Stati Uniti è pari al 43,2 per cento del totale. Sono in particolare le regioni meridionali ad alimentare la corrente transoceanica.

“Il decollo industriale dell’epoca giolittiana, non sufficientemente diffuso sull’intero territorio nazionale, si è dimostrato incapace di assorbire la larga eccedenza di manodopera, sia di origine demografica che di origine economica (espulsa dal settore agricolo e dalle aree rurali), presente sul mercato del lavoro italiano che ha quindi dovuto trovare all’estero la possibilità di sopravvivenza e di lavoro”².

E’ con riferimento a questi anni nei quali si è sviluppato un vero e proprio esodo di massa, ma non solo, che ci proponiamo di svolgere alcune considerazioni sul ruolo avuto dalle “agenzie di emigrazione” e dalle “compagnie di navigazione”.

2. Il quadro normativo

In via preliminare risulta opportuno riservare brevi cenni al quadro normativo, alle “regole” che hanno caratterizzato la nostra politica migratoria.

Partendo da lontano, vale la pena di precisare che l’atteggiamento di *laissez-faire* nei confronti dell’emigrazione maturato dalla classe dirigente piemontese che negli anni aveva acquisito una certa familiarità col fenomeno migratorio riconoscendone i vantaggi, ha dominato la vita politica italiana per molti anni ancora dopo il compimento dell’Unità d’Italia³.

Dopo il 1861 si intervenne con circolari del Ministero dell’Interno. Sono in particolare da ricordare la “circolare Menabrea” del 28 gennaio

1868 e la “circolare Lanza” del 18 gennaio 1873 con le quali viene operato un timido tentativo di porre un freno all’emigrazione (con la seconda i prefetti furono sollecitati a “dare istruzioni precise e rigorose per impedire e denunciare all’uopo all’autorità competente la disonesta speculazione delle agenzie, e l’emigrazione illecita, e per infrenarla se lecita”⁴; il risultato fu quello di far crescere l’emigrazione clandestina in partenza da porti esteri⁵.

“Le tesi cavouriane, ispirate alla più classica ortodossia del libero scambio, vengono negate, con apparente contraddizione negli anni Settanta, proprio dai settori liberisti della Destra e della Sinistra, che raggruppano gli interessi agrari, commerciali e bancari, in questo periodo dominanti nelle Camere. Soprattutto da parte degli agrari si assiste ad una dura polemica contro l’emigrazione che, per la sua alta componente contadina, sembra minacciare la stessa struttura produttiva nelle campagne. Si teme principalmente un improvviso aumento della domanda di manodopera, le cui ripercussioni sociali intaccherebbero quella rendita di posizione alla quale gli agrari, soprattutto meridionali, sono tenacemente attaccati”⁶.

La successiva “circolare Nicotera” del 28 gennaio 1876 manifesta una qualche maggiore apertura nei confronti degli espatri. Ancora non sa però rispondere con sufficiente coerenza all’angustiante dilemma: l’emigrazione è da deplorarsi, come

perdita di braccia, o è da incoraggiarsi come veicolo di maggiore ricchezza? Nel 1888 viene comunque emanata la prima legge sull'emigrazione (la n. 5866 del 30 dicembre) che all'art. 1 sancisce che "l'emigrazione è libera". Principale risultato della legge fu quello di disciplinare l'attività delle strutture di mediazione, delle quali si tratterà più avanti, e di istituire altre forme di tutela degli emigranti. "La legge non vide già la luce come insieme di principii, da cui dedurre norme organizzative, per l'inquadramento e lo sviluppo d'un fenomeno che andava rivelandosi mano mano più imponente; bensì, come accolta di norme repressive che colpissero mediatori imbrogliatori ed agenti senza scrupoli"⁷.

Si arriva così al 1901, nel momento in cui inizia l'impennata dei flussi in uscita, con l'emanazione della prima legge organica in

materia di emigrazione (la n. 23 del 30 gennaio) che ha previsto la creazione del Commissariato Generale dell'Emigrazione, un ufficio speciale per la tutela dell'emigrazione destinato a riunire e a gestire tutte le competenze relative fino ad allora assegnate ad uffici e a ministeri diversi.

3. Le agenzie di emigrazione

Se si volge lo sguardo ai tassi di analfabetismo accertati dai censimenti del 1881 e del 1901, si può osservare che nelle regioni meridionali e insulari la cui popolazione fra il 1901 e il 1915 aveva alimentato per oltre il 70 per cento la corrente transoceanica, questi superavano abbondantemente la soglia del 50 per cento fra i maschi e quella del 70 per cento fra le femmine⁸.

Tabella 1 – Tassi di analfabetismo per sesso ai censimenti del 1881 e del 1901 nelle regioni meridionali e insulari (a)

Regioni	Censimento 1881		Censimento 1901	
	M	F	M	F
Abruzzo e Molise	70,4	90,0	58,5	79,8
Campania	67,4	83,2	56,9	72,6
Puglia	73,6	86,4	63,7	75,3
Basilicata	77,2	92,6	66,5	83,1
Calabria	76,3	93,1	69,2	87,0
Sicilia	74,6	87,8	65,2	76,6
Sardegna	73,0	87,3	61,0	76,1

(a) Analfabeti di 6 anni e oltre su 100 abitanti di pari età
Fonte: Noble, 1965.

Si può perciò sostenere che l'attività di intermediazione svolta dalle agenzie di emigrazione rispondeva a precise esigenze espresse da miseri contadini, per lo più analfabeti, che desideravano andare all'estero per cercare migliori condizioni di vita e che necessitavano di un aiuto per il disbrigo delle necessarie pratiche burocratiche, per la scelta del vettore, per la lettura di lettere talvolta ricevute da parenti e conoscenti, ecc. Come osserva Bodio, la legge del 1888 "era quasi unicamente guidata dai criteri di un servizio di polizia, nulla disponendo per creare uffici d'informazione nei Comuni di origine del movimento, né per dar vita ad istituti di patronato e collocamento degli emigrati all'estero"⁹.

Parlare di agenzie di emigrazione significa fare riferimento non solo ai responsabili centrali del reclutamento ma anche ai subagenti locali e al vero esercito di intermediari e di appaltatori che non poteva essere composto in esclusiva, come spesso pretendevano i giornali contrari all'emigrazione, da "sobillatori" e da "truffatori" di professione¹⁰. Vi era in altri termini una naturale diffidenza dei candidati all'espatrio nei confronti di questi operatori. Il sistema migliore per superare la loro giustificata ritrosia, era quello di farsi garantire da chi ricopriva un ruolo sociale di indubbia affidabilità: il prete, il maresciallo dei carabinieri, il maestro, l'ufficiale comunale e così via¹¹.

Le notizie sulle Americhe, prefabbricate dalle compagnie di navigazione e dai consolati esteri dei paesi interessati, venivano filtrate attraverso gli agenti di emigrazione e ribadite poi nelle innumerevoli discussioni tra amici e conoscenti¹².

Certamente nel "marketing" di queste strutture di mediazione si registravano delle esagerazioni come quella di affermare che un contadino divenuto inabile al lavoro nel paese di arrivo avrebbe potuto contare su una generosa pensione e la garanzia, assai spesso ripetuta, di un facile accesso alla proprietà della terra. Non sono sicuramente mancate le frodi come quella dell'intermediario che intascava un anticipo sulle spese sostenute per poi scomparire. La polemica sulle "malefatte" delle agenzie riflette comunque le contrapposizioni politiche protrattesi a lungo tra fautori dell'emigrazione e coloro che ne denunciavano i pericoli.

La già citata "circolare Lanza" del 1873 così si esprimeva: "Da qualche tempo va piucché mai estendendosi nello Stato la riprovevole speculazione di promuovere, per trarne il maggior lucro, l'emigrazione dei cittadini, massime per l'America meridionale; e a tal uopo numerosi agenti percorrono particolarmente le provincie ove gli agricoltori sono più ignoranti e più poveri, per eccitarli ad abbandonare i loro luoghi nati, con la lusinga di facili fortune nel nuovo mondo.

Molte famiglie di contadini, sedotte in tal modo da promesse ingannevoli, vendono le masserizie e

persino parte dei loro indumenti per pagare il prezzo del viaggio a speculatori, che poi li imbarcano press'a poco a somiglianza di mandrie, e quando non li abbiano abbandonati in qualche porto intermedio, li sbarcano in America, ove, per magre anticipazioni, quei disgraziati cadono in balia di altri speculatori che ne traggono il miglior partito per sé, togliendo ad essi ogni libertà e lasciandoli nella miseria.

Tale è generalmente la dura condizione della maggior parte dei nostri emigranti; e finché una serie di luttuose notizie venute dall'estero, di infortuni narrati da reduci, non avran levato dalle menti dei contadini le illusioni che scaltri emissari vi seppero insinuare, molte saranno ancora le vittime di questo disonesto traffico¹³.

È la già ricordata legge Crispi del 1888 a tentare di fare chiarezza con vere e proprie misure di polizia. L'art. 2 così precisava: "Nessuno può arruolare emigranti, vendere o distribuire biglietti per emigrare, farsi mediatore a fini di lucro fra chi voglia emigrare e chi procuri o favorisca imbarco, se non abbia avuto dal Ministero dell'Interno la patente di Agente". Gli articoli successivi disponevano le modalità per ottenere la patente, per concederla, per ritirarla; erano diretti agli armatori, agenti, subagenti, affinché svolgessero l'opera nella sola zona di territorio nazionale per cui erano stati autorizzati, esplicitamente diffidandoli dal percorrere il paese eccitando ad emigrare; venivano

fissati, dagli artt. 13-16, i rapporti tra agenti ed emigranti, la procedura per l'inoltro dei reclami ai Consolati, ed infine si comminavano pene per gli agenti non autorizzati ed i contraventori¹⁴.

Con l'avvicinarsi degli anni della "grande emigrazione", vale però la pena di notare che se prima era necessario convincere i lavoratori a trovare altrove migliori condizioni di vita, magnificando la virtù di luoghi più vicini alla fantasia che alla realtà, recandosi nelle piazze e nei mercati a reclamizzare il proprio prodotto, già dall'inizio del Novecento la domanda si fa talmente pressante che sono gli emigranti a recarsi nella casa o nell'ufficio di rappresentanza (spazi fisici spesso coincidenti) degli intermediari a richiedere i biglietti per l'imbarco¹⁵.

Vanno progressivamente maturando le condizioni per il varo della prima legge organica sull'emigrazione che, come si è visto, vide la luce nel 1901. Dopo un lungo confronto tra Parlamento e Governo, un'apposita Commissione parlamentare arrivò ad un testo concordato sulla base del quale venne predisposta un'unica relazione.

"Mentre nei disegni parlamentari si continuava a riconoscere l'esistenza giuridica delle agenzie e dei loro subagenti pur cercandosi con garanzie e più severi provvedimenti di infrenarne gli abusi; nei disegni governativi non erano ammessi a trattare con gli emigranti ed a vendere biglietti di viaggio se non le compagnie di navigazione ed i loro

rappresentanti. Nei disegni parlamentari si dimostrava la convenienza di conservare gli agenti, per la concorrenza che avrebbero potuto promuovere e mantenere fra le società di navigazione, rendendo difficile ad esse di unirsi in sindacato per elevare i noli e rincarare il costo del viaggio fra i porti italiani e i paesi transatlantici. Nei disegni governativi si rammentava invece di quanti danni gli agenti fossero stati causa, soprattutto ai lavoratori più ignoranti e più poveri; si affermava inoltre che i rappresentanti, che alle società si dava facoltà di nominare, avrebbero potuto pienamente supplire all'opera degli agenti"¹⁶.

Il dissenso rifletteva cospicui interessi in contrasto. Non è vero, dicevano gli agenti, che essi cercassero di attirare gli emigranti con lusinghe ed inganni e volessero imporsi ai vettori senza curarsi se offrirono garanzie di comodità, di igiene e di velocità nei viaggi. Al contrario avevano più volte avuto il merito di rompere gli accordi delle compagnie italiane o estere, che elevavano a danno degli emigranti i prezzi del viaggio senza migliorarne le condizioni. Le compagnie accusavano gli agenti di attrarre con "operosità morbosa" gli emigranti sul piroscafo che pagava loro una più alta provvigione fosse anche di compagnie estere. I tanto condannati trusts, aggiungevano, non erano che un accordo legittimo contro le pretese e i raggiri degli agenti, oltre a costituire una legittima precauzione contro i colpi al ribasso che

minacciavano di sopprimere i servizi remunerati a giusto prezzo¹⁷.

La formula vincente alla quale si ispirò la legge n. 23 del 1901, fu la seguente: né agenti e subagenti di emigrazione, né tolleranza di accordi e di sindacati fra imprese marittime a danno dei migranti. Le nuove norme sostituirono infatti gli agenti e i subagenti coi rappresentanti delle compagnie, ma proposero nel contempo la vigilanza sui prezzi dei noli e sulle condizioni dei trasporti da parte del nuovo Commissariato dell'emigrazione.

Una volta individuato un paese o un circondario in cui il flusso migratorio mostrava una certa consistenza, vi fu naturalmente per le compagnie di navigazione la possibilità di contattare le autorità locali per richiedere la segnalazione di soggetti di assoluta affidabilità e di provate capacità cui affidare il compito di loro rappresentante (i nominativi prescelti provenivano solitamente da una ristretta cerchia di figure sociali vicine alle stesse autorità). La strada spesso seguita fu comunque quella di confermare quelli che avevano svolto la funzione di agente prima dell'entrata in vigore della nuova legge, regolarizzando la loro posizione e istruendoli sui loro nuovi obblighi professionali; questo evidentemente significava scegliere elementi di sicura esperienza, con una conoscenza del territorio e dei suoi abitanti e con un bagaglio di relazioni commerciali già avviate¹⁸.

4. Le compagnie di navigazione

Le compagnie di navigazione hanno naturalmente avuto un ruolo fondamentale per il trasferimento degli emigranti italiani diretti verso mete transoceaniche o verso paesi situati lungo le sponde del Mediterraneo. Si consideri che tra il 1876 e il 1915, poco più della metà dei circa 14 milioni dei nostri connazionali espatriati ha raggiunto Stati Uniti, Argentina o Brasile.

Genova è stato il principale porto di partenza dell'emigrazione italiana, almeno fino all'inizio del Novecento, quando si è verificata l'esplosione del fenomeno dalle regioni dell'Italia meridionale. Nel periodo che va dal 1830 all'inizio del Novecento, si calcola che oltre quattro milioni di emigranti si siano imbarcati nel capoluogo ligure¹⁹.

Non sono pochi quelli partiti da un porto estero e qui entra in gioco l'emigrazione clandestina da non intendersi limitata all'espatrio avvenuto di nascosto da parte di individui che dovevano rispondere alla legge di qualsivoglia reato (in particolare l'obbligo del servizio militare quinquennale non aveva suscitato un largo consenso: se la leva del 1840 aveva registrato 4.800 renitenti, per quella del 1901 furono accertate 31.906 denunce per renitenza), ma estesa all'espatrio effettuato per mezzo di vettori non autorizzati ad agire in territorio nazionale che spesso promettevano prezzi più bassi e controlli minori

allo sbarco, facendo però perdere, nello stesso tempo, le protezioni accordate dal governo italiano ai propri emigranti. Importante, dopo l'emanazione della legge del 1888, era pure l'azione di agenti di emigrazione privi della necessaria patente rilasciata dal Ministero dell'Interno. Solitamente questi reclutatori clandestini facevano capo a delle agenzie con sede legale in Svizzera o in Francia. L'imbarco avveniva quasi sempre a Marsiglia o Le Havre, più raramente ad Amburgo o a Trieste²⁰.

Ancora da porti esteri partivano nostri emigranti presenti in paesi stranieri dove avevano lavorato. Si tratta del *nomadismo emigratorio* del quale scrive Sori che "fa approdare gruppi di lavoratori erranti in cerca di lavoro ai porti di Marsiglia, Le Havre, Bordeaux, Brema e Amburgo, ove si imbarcano per le Americhe"²¹. Cita il caso di 200 italiani che nel 1876 arrivarono in Nuova Zelanda via Amburgo: erano muratori e operai rimasti disoccupati in Germania e di lì imbarcatasi dopo l'arresto dei lavori edilizi e ferroviari causato dalla crisi economica dei secondi anni Settanta. Si segnala in proposito pure la vicenda di 355 emigranti italiani (principalmente piemontesi e lombardi) giunti in Australia nel 1891 a bordo della nave inglese Jumna per sostituire i lavoratori reclutati nelle isole del Pacifico che lavoravano nelle piantagioni dove si coltivava la canna da zucchero e quella di gruppi di italiani presenti in Tunisia che,

trasferitisi a Marsiglia, si imbarcarono poi per gli Stati Uniti.

Nessuna sorpresa perciò nel constatare, secondo quanto riferisce un nostro ispettore dell'emigrazione sulla base di dati di fonte americana, che la percentuale degli italiani giunti negli Stati Uniti da porti non italiani sia passata dall'1,2 per cento del 1902 al 5,1 per cento del 1908²². Considerazioni simili possono essere fatte per l'Argentina: il nostro rappresentante diplomatico a Buenos Aires ha stimato nel 1902 che dei 53.295 e 52.143 italiani sbarcati nel paese nel 1899 e nel 1900, siano stati, rispettivamente, 6.694 e 4.568 quelli provenienti da porti stranieri²³. L'imbarco in porti di altri paesi avvenne anche per le difficoltà che incontravano gli emigranti italiani, provenienti in una prima fase dalle regioni settentrionali, a raggiungere con la ferrovia il porto di Genova²⁴.

Naturalmente non si deve pensare che i nostri emigranti partiti da porti italiani si siano imbarcati tutti su navi battenti bandiera italiana. Negli anni della "grande emigrazione" circa un terzo dei nostri connazionali è stato infatti portato sull'altra sponda dell'Atlantico da navi di compagnie straniere (Norddeutscher Lloyd, Hamburg-Amerika Linie, Transatlantica de Barcelona, Compagnie générale Transatlantique, Dominion Line Transports maritimes, Luis Huguet y Ferriol, ecc.). *La Veloce*, fondata nel 1897, è divenuta nel 1909 di proprietà di tre banche tedesche. "Dagli anni Ottanta in poi nel settore a vapore

interviene un capitale diversificato che opera nell'industria e nella finanza e che, anche nel ramo transatlantico, si sostituisce al vecchio capitale mercantile. Questo nuovo tipo di capitale viene incentivato dai premi di navigazione statali che, per il loro carattere selettivo, accentuano la tendenza al monopolio che trova la sua massima punta nella *Navigazione Generale Italiana*, costituitasi per fusione delle Società Rubattino e Florio nel 1881"²⁵.

Dal 1876 al 1901 nel porto di Genova si imbarca circa il 60 per cento dell'emigrazione transoceanica italiana. Non c'è però, come si è visto più sopra, un rapporto diretto e immediato tra l'aumento del traffico portuale e lo sviluppo della flotta genovese. "Si verifica, anzi, una sempre minore partecipazione della bandiera nazionale al traffico portuale genovese. Il fatto è collegato al ritardo col quale la classe armatoriale genovese aveva affrontato i problemi connessi alle profonde trasformazioni in atto nelle flotte di tutto il mondo; in altre parole è legato alla sua incapacità di realizzare tempestivamente il progresso tecnologico dalla vela al vapore"²⁶.

Per dirlo con le parole di un'altra studiosa, "l'inserimento dei ceti armatoriali e dell'economia marittima italiana nel contesto del traffico di emigrazione si rivela fin dall'inizio improntato a una strategia ben precisa: conciliare il massimo profitto con il minimo di investimenti. Non è certo un caso che lo sviluppo delle compagnie genovesi,

le prime a praticare il trasporto transoceanico degli emigranti, avvenga in concomitanza con le politiche di emigrazione gratuita e sovvenzionata promosse per buona parte dell'Ottocento dai paesi del Sud America²⁷. Il traffico di emigrazione assume negli anni di fine secolo la funzione di “volano” dell'economia nazionale perché in questo settore convergono gli interessi dei più grandi monopoli industriali e finanziari dell'epoca: la cantieristica e la siderurgia. La favorevole condizione in cui si trova ad agire l'armatoria italiana, priva di fatto di vincoli legislativi nella gestione del trasporto degli emigranti e “protetta” dalle sovvenzioni statali, favorisce le strategie imprenditoriali delle quali si è più sopra fatto cenno. Lo stesso ritiro dalle rotte transoceaniche delle “carrette del mare”, avvenne nei primi anni del Novecento solo a seguito delle misure di controllo sulla “qualità” dei flussi migratori messe in atto negli Stati Uniti²⁸.

Proprio in quel periodo la meridionalizzazione dei flussi e la prevalenza delle correnti migratorie per gli Stati Uniti farà assumere al porto di Napoli il primato nel traffico di emigrazione. Già nel 1901 il porto partenopeo imbarca una quota di

emigranti che è il doppio di quella del porto di Genova. A partire dal 1905 prendono consistenza anche i traffici migratori nel porto di Palermo e con quote meno rilevanti anche nel porto di Messina²⁹.

5. Le ultime tracce della rete di agenzia

La territorialmente diffusa rete di agenzie e di procuratori delle compagnie marittime, indispensabile per l'elevato grado di analfabetismo dei migranti, è stata verosimilmente uno dei meccanismi fondanti le catene migratorie che all'inizio dello scorso secolo hanno fortemente caratterizzato l'Italia ed il Mezzogiorno.

Tale rete, inoltre, sembra essersi radicata nel territorio. Prova ne sia il fatto che all'inizio degli anni '70 – cioè dopo due guerre ed un regime autarchico che aveva orientato verso le “colonie dell'Impero” i flussi migratori in uscita – era ancora possibile in Calabria, lungo la strada principale di un paese montano, trovare le insegne di un “Rappresentante emigrazione” collegato con compagnie di navigazione e (segno di modernità acquisita) con compagnie aeree responsabili di rotte transoceaniche³⁰.

Foto 1 – Insegna di un «Rappresentante emigrazione» lungo la strada centrale di Serra San Bruno, 1973

Fonte: Archivio fotografico familiare Ancona-Miccoli

All'indomani della seconda guerra mondiale, infatti, il "vecchio" schema organizzativo dell'emigrazione aveva ripreso vigore per le debolezze del Mezzogiorno. Anche se i paesi di destinazione sono in

buona parte cambiati (prevale nettamente l'Europa e c'è poi il contributo di mete relativamente nuove come l'Australia ed il Canada) la vecchia e collaudata macchina poteva nuovamente funzionare a regime.

Note

- ¹ E' l'anno nel quale viene avviata, su sollecitazione della Giunta di statistica, la rilevazione degli espatriati.
- ² A. Golini, F. Amato, „Uno sguardo a un secolo e mezzo di emigrazione italiana”, in P. Bevilacqua, A. De Clementi e E. Franzina (a cura di), *Storia dell'emigrazione italiana – Partenze*, Donzelli Editore, Roma, 2001, p. 51.
- ³ M. Vitiello, „Fughe e ritorni. Aspetti delle migrazioni nel XIX e XX secolo”, “Percorsi Storici”, *Rivista di storia contemporanea*, N. 1, 2013, pp. 1-14, (<http://www.percorsistorici.it/numeri/numero-1/titolo-e-indice/saggi/mattia-vitiello-le-politiche-di-emigrazione-e-la-costruzione-dello-stato-unitario-italiano>).
- ⁴ Z. Ciuffoletti, M. Degl'Innocenti, *L'emigrazione nella storia d'Italia 1868/1975*, Vol. 2, Vallecchi Editore, Firenze, 1978, p. 32.
- ⁵ A. Annino, „La politica migratoria dello stato postunitario”, *Il Ponte*, N. 30, 11-12, 1974.
- ⁶ *Ibidem*, p. 1233.
- ⁷ M.A. Darbesio, „Cenni di storia delle leggi sull'emigrazione in Italia”, *Occidente – Rivista bimestrale di studi politici*, Anno IX-N. 3-4, Maggio-Agosto 1953, p.248.
- ⁸ F. Noble, „Istruzione scolastica”, in „Sviluppo della popolazione italiana dal 1861 al 1961”, Istat, *Annali di Statistica*, Anno 94, Serie VIII-Vol. 17, Roma 1965. Anche secondo dati di fonte americana, all'inizio del Novecento la più alta percentuale di analfabeti per ogni 100 emigranti sbarcati negli Stati Uniti si registrava fra gli italiani provenienti dalle province centrali e meridionali (46,6 per cento) (cfr. Corinaldi, 1902).
- ⁹ L. Bodio, „Dell'emigrazione italiana e dell'applicazione della legge 31 gennaio 1901”, *Bollettino dell'Emigrazione*, N. 8, 1902, p. 11.
- ¹⁰ E. Franzina, *La grande emigrazione. L'esodo dei rurali dal Veneto durante il secolo XIX*, Marsilio, Venezia 1976.
- ¹¹ A. Martellini, „Le strutture della mediazione. Agenti e agenzie di emigrazione nelle Marche dagli anni Ottanta alla prima guerra mondiale”, in E. Sori (a cura di), „Le Marche fuori dalle Marche. Migrazioni interne ed emigrazione all'estero tra XVIII e XX secolo”, Atti del Convegno Internazionale di Storia economica e Sociologia dell'Università di Ancona, *Quaderni di Proposte e ricerche*, N. 24, Tomo II, 1998, pp. 463-475.
- ¹² P. Brunello, „Agenti di emigrazione, contadini e immagini dell'America nella provincia di Venezia”, *Rivista di storia contemporanea*, XI-Fasc. 1 del 1982, pp. 95-122.
- ¹³ Z. Ciuffoletti, M. Degl'Innocenti, *L'emigrazione nella storia d'Italia 1868*, cit., pp. 31-32.
- ¹⁴ M.A. Darbesio, *Cenni di storia delle leggi sull'emigrazione in Italia*, op.cit., pp. 247-269
- ¹⁵ A. Martellini, *Le strutture della mediazione. Agenti e agenzie di emigrazione nelle Marche dagli anni Ottanta alla prima guerra mondiale*, cit., pp. 463-475.
- ¹⁶ F. Manzotti, „La polemica sull'emigrazione nell'Italia unita”, Biblioteca della *Nuova Rivista Storica*, N. 28, Società editrice Dante

- Alighieri, Milano-Roma-Napoli-Città di Castello, 1969, p. 106.
- ¹⁷ *Ibidem*, p. 106.
- ¹⁸ A. Martellini, *Le strutture della mediazione. Agenti e agenzie di emigrazione nelle Marche dagli anni Ottanta alla prima guerra mondiale*, cit., pp. 463-475.
- ¹⁹ F. Capocaccia, „Il viaggio dell'emigrante: verso un archivio nazionale informatizzato”, in *Museo Nazionale Emigrazione Italiana* (a cura di A. Nicosia e L. Prencipe), Ministero degli Affari Esteri, Gangemi Editore, Roma, 2009, pp. 187-205.
- ²⁰ A. Martellini, *Le strutture della mediazione. Agenti e agenzie di emigrazione nelle Marche dagli anni Ottanta alla prima guerra mondiale*, op.cit., pp. 463-475.
- ²¹ Sori Ercole, *L'emigrazione italiana dall'Unità alla seconda guerra mondiale*, il Mulino, Bologna, 1979, p. 323.
- ²² G. E. di Palma di Caltagirone, „L'immigrazione italiana negli Stati Uniti dell'America del Nord”, *Bollettino dell'Emigrazione*, N. 1, 1913, pp. 183-192.
- ²³ O. Malaspina di Carbonara, „L'immigrazione nella Repubblica Argentina”, *Bollettino dell'Emigrazione*, N. 3, 1902, pp. 3-15.
- ²⁴ A. Molinari, „Porti, trasporti, compagnie”, *Storia dell'emigrazione italiana – Partenze* (a cura di P. Bevilacqua, A. De Clementi e E. Franzina), Donzelli Editore, Roma, 2001, pp. 237-255.
- ²⁵ A. Annino, *La politica migratoria dello stato postunitario*, op.cit., p. 1257.
- ²⁶ G. Doria, „Investimenti e sviluppo economico a Genova alla vigilia della prima guerra mondiale”, Vol. I, *Le premesse (1815-1882)*, Edizioni Pantarei, Milano, 2008, pp. 276-7.
- ²⁷ A. Molinari, *Porti, trasporti, compagnie*, op.cit., p. 241.
- ²⁸ *Ibidem.*, p. 241.
- ²⁹ *Ibidem.*, p. 241.
- ³⁰ La cittadina in questione è Serra San Bruno (oltre 800 metri sul livello del mare, 6.850 abitanti nel 2011). Il Comune, oggi in provincia di Vibo Valentia, apparteneva alla provincia di Catanzaro.

Riferimenti bibliografici:

- ANNINO A. , „La politica migratoria dello stato postunitario”, *Il Ponte*, N. 30, 11-12, 1974.
- BODIO L., „Dell'emigrazione italiana e dell'applicazione della legge 31 gennaio 1901”, *Bollettino dell'Emigrazione*, N. 8, 1902.
- BRUNELLO P. „Agenti di emigrazione, contadini e immagini dell'America nella provincia di Venezia”, *Rivista di storia contemporanea*, XI-Fasc. 1 del 1982.
- CAPOCACCIA F., „Il viaggio dell'emigrante: verso un archivio nazionale informatizzato”, in *Museo Nazionale Emigrazione Italiana* (a cura di A. Nicosia e L. Prencipe), Ministero degli Affari Esteri, Gangemi Editore, Roma, 2009.
- CIUFFOLETTI Z. e Degl'Innocenti M., *L'emigrazione nella storia d'Italia 1868/1975*, Vol. 2, Vallecchi Editore, Firenze, 1974.

- CORINALDI L., „L'emigrazione italiana negli Stati Uniti”, *Bollettino dell'Emigrazione*, N. 2, 1902.
- DARBESIO M.A., „Cenni di storia delle leggi sull'emigrazione in Italia”, *Occidente – Rivista bimestrale di studi politici*, Anno IX- N. 3-4, Maggio-Agosto, 1953.
- DI PALMA DI CALTAGIRONE G. E., „L'immigrazione italiana negli Stati Uniti dell'America del Nord”, *Bollettino dell'Emigrazione*, N. 1, 1913.
- DORIA G. , „Investimenti e sviluppo economico a Genova alla vigilia della prima guerra mondiale”, Vol. I, *Le premesse (1815-1882)*, Edizioni Pantarei, Milano, 2008.
- FRANZINA E., *La grande emigrazione. L'esodo dei rurali dal Veneto durante il secolo XIX*, Marsilio, Venezia, 1976.
- GOLINI A. e Amato F., „Uno sguardo a un secolo e mezzo di emigrazione italiana”, in P. Bevilacqua, A. De Clementi e E. Franzina (a cura di), *Storia dell'emigrazione italiana – Partenze*, Donzelli Editore, Roma, 2001.
- MALASPINA di Carbonara O., „L'immigrazione nella Repubblica Argentina”, *Bollettino dell'Emigrazione*, N. 3, 1902.
- MANZOTTI F., „La polemica sull'emigrazione nell'Italia unita”, *Biblioteca della Nuova Rivista Storica*, N. 28, Società editrice Dante Alighieri, Milano-Roma-Napoli-Città di Castello, 1969.
- MARTELLINI A. , „Le strutture della mediazione. Agenti e agenzie di emigrazione nelle Marche dagli anni Ottanta alla prima guerra mondiale”, in E. Sori (a cura di), “Le Marche fuori dalle Marche. Migrazioni interne ed emigrazione all'estero tra XVIII e XX secolo”, *Atti del Convegno Internazionale di Storia economica e Sociologia dell'Università di Ancona, Quaderni di Proposte e ricerche*, N. 24, Tomo II, 1998.
- MOLINARI A., „Porti, trasporti, compagnie”, in *Storia dell'emigrazione italiana – Partenze* (a cura di P. Bevilacqua, A. De Clementi e E. Franzina), Donzelli Editore, Roma, 2001.
- NOBLE F., „Istruzione scolastica”, in “Sviluppo della popolazione italiana dal 1861 al 1961”, Istat, *Annali di Statistica*, Anno 94, Serie VIII-Vol. 17, Roma, 1965.
- SORI Ercole, *L'emigrazione italiana dall'Unità alla seconda guerra mondiale*, il Mulino, Bologna, 1979.
- VITIELLO M., „Fughe e ritorni. Aspetti delle migrazioni nel XIX e XX secolo, Percorsi Storici”, *Rivista di storia contemporanea*, N. 1, 2013, (<http://www.percorsistorici.it/numeri/numero-1/titolo-e-indice/saggi/mattia-vitiello-le-politiche-di-emigrazione-e-la-costruzione-dello-stato-unitario-italiano>).

Atitudini ale unor instituții și autorități publice față de minorități în România - așa cum rezultă din activitatea instituției Avocatul Poporului

(The attitudes of several public institutions and authorities towards the minorities in Romania - as derived from the activity related to the Romanian Institution of the Ombudsman)

Vasile BURTEA

Abstract: *The present study aims at highlighting the relations between the legal frame and the institutional frame at a particular historic moment of its development, respectively the period of transition from the centralized economy to the free market economy. The present study emphasizes the dysfunctional gap between the expectations and the effective achievements within the formal frame of public administration, considered to be the prominent marker related to the civilization level and the social philosophy specific to a certain people, as regards the organizational and the functioning points of view. In respect that the analysis deliberately remains at the stage of empiric research, we reckon that the reader may retain the conclusions in accordance with one sown personality and exigency.*

Keywords: *de facto statelessness, discriminating announcement, institutional discrimination, intolerance and social rejection, discriminating practices.*

În România instituția Avocatul Poporului (în continuare Av. P.) ființează din anul 1997. Deși în Constituția postcomunistă a României, aprobată în anul 1991, instituția era prevăzută în Titlul II, *Drepturile, libertățile și îndatoririle fundamentale*, art. 55 (în Constituția republicată în 2003, art. 59), actul său de

naștere s-a semnat numai în anul 1997 prin promulgarea *Legii nr. 35/1997 privind organizarea și funcționarea instituției Avocatul Poporului*.

Semnatarul acestor rânduri s-a aflat printre primii angajați ai instituției (legitimația nr. 25), ceea ce i-a permis efectuarea studiului prin metoda cercetării documentare

directe și a observației coparticipative.

Concepută ca instituție de tip ombudsman (denumire dată primei astfel de instituții apărută în Suedia), principala și constanta sa preocupare, încă de la înființarea și funcționarea propriu-zisă, a constituit-o apărarea drepturilor și libertăților persoanelor fizice în relațiile lor cu instituțiile și autoritățile administrației publice românești, așa cum acestea sunt prevăzute în Constituție¹, precum și în principalele instrumente internaționale: *Declarația Universală a Drepturilor Omului* (în continuare *Declarația*) și *Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și Libertăților Fundamentale* (în continuare *Convenția*). Apelul la amintite instrumente internaționale (ca și la altele ce vizează aspecte privind drepturile omului) este posibilă deoarece art. 20 alin.(1) din Constituție prevede că „dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile cetățenilor vor fi interpretate și aplicate în concordanță cu *Declarația Universală a Drepturilor Omului*, cu pactele și celelalte tratate la care România este parte”.

Deoarece spațiul și structura prezentului material nu ne permit o abordare exhaustivă a problemicii în care instituția s-a implicat, fie și pentru o perioadă determinată de timp, în apărarea tuturor drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor, în relațiile acestora cu autoritățile publice, în cercetarea și analiza noastră ne ocupăm doar de

un capitol al domeniului drepturile omului, *respectiv drepturile și libertățile minorităților* (indiferent de natura acestora), în relațiile lor cu aceleași autorități și instituții ale administrației publice.

Convinși că drepturile minorităților reprezintă un capitol important și deosebit de actual de drepturile omului, vom prezenta mai jos câteva aspecte, așa cum au fost „extrase” din activitatea instituției Av. P., pe o perioadă de un an.

Obiectul analizei l-au constituit *215 cereri* depuse de petenți minoritari (din care 18 nesoluționate în perioada anterioară) și *9 autosesizări* (din care 7 din anul de analiză și 2, nefinalizate, din perioada anterioară), în total 224 dosare.

Unitățile de analiză sunt: *cererea individuală* și *autosesizarea* (sesizarea din oficiu).

Succinte precizări conceptuale

Deoarece activitatea Av. P. (ca, de altfel, a multor instituții bugetare) nu realizează volume semnificative din punct de vedere statistic, pe o problematică anume, într-o perioadă bugetară determinată (un an calendaristic), este de preferat ca o anumită cazuistică, supusă unei analize, să se producă pe loturi exhaustive. Chiar dacă modalitatea nu realizează nici măcar o reprezentativitate cu grad de eroare maxim, rezultatele nu pot fi acuzate de lipsă de semnificație.

Pentru a ne clarifica asupra sensului aparatului conceptual pe care

ne vom fundamenta analiza, vom proceda la precizarea înțelesului acordat de noi fiecăruia dintre noțiuni, înțeles a cărui valabilitate nu insistăm în a-l extrapola dincolo de conținutul prezentelor rânduri.

Vom porni de la observația că „disputele” pentru acceptarea unitară și (cvasi)unanimă a noțiunii de minoritate s-au datorat, în principal, faptului că, în definițiile cele mai cunoscute, minoritatea este concepută *simultan* ca grup uman caracterizat de determinări cantitative, calitative, sociale, de statut, de rol etc., ceea ce conduce la insurmontabile dificultăți epistemologice în stabilirea genului proxim și diferenței specifice, menite a întruni acceptul unei cvasimajorități a cercetătorilor din domeniu.

Ca un exemplu grăitor apare definiția acordată conceptului de minoritate de domnul Jules Deschêne². Dorind să acopere o realitate socială și istorică vastă și variată, domnia sa apreciază că “termenul de minoritate desemnează un grup numeric inferior (s.n.) restului populației unui stat, ai cărui membri sunt, care au cetățenia acestui stat, au caracteristici etnice, religioase sau lingvistice diferite de cele ale restului populației și sunt animați de voința de a-și păstra cultura, tradițiile, religia sau limba”. De fapt, nu definește noțiune de minoritate ci pe cea de minoritate etnică (eventual națională) care, pe lângă o serie de determinări calitative de identificare (limbă, religie, cultură) sau de apartenență (cetățenia), are și obiective programatice (sunt animați de ...).

La a 47-a sesiune a Comisiei pentru Drepturile Omului a Consiliului Economic și Social al Organizației Națiunilor Unite din anul 1991 nu s-a putut ajunge la un consens în definirea minorităților, recunoscându-se dificultatea ^{problemei}, iar în *Raportul Explicativ* al Convenției-Cadru pentru Protecția Minorităților, adoptată de Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei în februarie 1995, la punctul 12, se consemnează că „nicio definiție a noțiunii de minoritate națională nu este conținută în Convenția-Cadru. S-a decis să se adopte o abordare pragmatică, bazată pe recunoașterea faptului că, în acest stadiu, este imposibil să se ajungă la o definiție aptă să întrunească sprijinul general al tuturor statelor membre ale Consiliului Europei”³, ceea ce reprezintă o altă formă de a recunoaște dificultatea (sensibilitatea) problemei în cauză.

Ca atare, pentru a conferi minimul de claritate necesar noțiunilor utilizate în prezentele rânduri și a rămâne în acord cu conotațiile românești (și, probabil, balcanice) ale denumirilor, am adoptat definițiile prezentate în cursul universitar *Probleme sociale ale Grupurilor Vulnerabile sau cu Risc de Discriminare*⁴ (în continuare Cursul) de la Facultatea de Sociologie și Asistență Socială a Universității din București, în care se apreciază că „determinările calitative sunt masiv grevate de subiectivitatea, cultura, normele și modelul grupului la care cercetătorul aparține, precum și de

experiența sa (noastră) în contextul praxisului istorico-social-politic”.

Dată fiind sensibilitatea și impactul problemei, vom utiliza o accepție largă a termenului de minoritate, care să nu implice sfera calitativului (convinși că orice grup uman, privit în devenirea sa istorică, are capacitatea de a edifica o varietate de aspecte calitative, concretizate în norme, cultură, educație, filosofie etc.), ci să ne mențină în curba statistică gaussiană, care ne va permite ulterioare adaptări în funcție de situație și context. Concret, vom înțelege prin minoritate „o entitate care, din punct de vedere numeric, al volumului sau cantității, diferă evident de o altă entitate de aceeași natură cu care coabitează și stabilește relații de diferite tipuri”⁵.

Pornind de la această definiție vom accepta că ne putem referi, în primul rând, la minorități naționale sau etnice, la cele nonteritoriale, dar și la minorități sociale (persoane cu handicap, persoane de vârstă a III-a sau a IV-a, copii instituționalizați, femei, persoane dependente de droguri sau/și alcool etc.), religioase, sexuale (gay, lesbiene, bisexuali, transsexuali), refugiați, solicitanți de azil, străini, apatrizi, migranți”⁶. Argumentele au fost satisfăcătoare deoarece diseminează acceptabil categoriile de petenți, care, într-o formă sau alta, au făcut obiectul preocupărilor Av. P. din România și de care se ocupă prezenta analiză.

Astfel „minoritatea națională apare ca o fracțiune din populația unei națiuni care, datorită unor

cauze de ordin militar, politic, natural, social etc., nu își duce existența în statul în care trăiește marea majoritate a poporului din care face parte (numit, de obicei stat mamă), stat la care se raportează și cu care, de cele mai multe ori, relaționează, ci pe teritoriul altui stat național a cărui cetățenie o deține”⁷.

Similar și în concordanță cu aprecierile din Cursul menționat, „*minoritățile etnice* se definesc la fel ca și cele naționale, dar acestea nu se pot raporta la un stat mamă de la care să poată aștepta (real, ipotetic, imaginar) sprijin, încurajare, influență etc. Ele se mulează mai bine pe noțiunea de popor, membrii lor având conștiința unei aceeaiași origini comune (uneori aceasta li se heteroatribuie) și în atingerea intereselor lor sunt lipsite de presupusul sprijin al unei (terțe) diplomații, a unei armate, a unui guvern, a unei economii, a unor tratate sau înțelegeri stabilite de șara mamă etc.”⁸. Ca atare, gradul lor de vulnerabilitate este mult mai ridicat, comparativ cu minoritățile naționale și chiar cu cele sociale, soarta acestora nefiind, de obicei, subiect de negociere și înțelegere în tratatele bilaterale, de bază, economice etc., existența lor neaflându-se pe linia intereselor majore și a scopurilor comune ale unui stat mamă și statului în care conviețuiesc.

În abordarea petenților străini, care s-au adresat Av.P., am utilizat, desigur, definiția oferită de actul normativ în domeniu, respectiv *Ordonanța de Urgență a Guvernului*

României nr. 194/2002, în care, la art.2, lit. a) se precizează că „străin este persoana care nu are cetățenia română sau cetățenia unui alt stat membru al Uniunii Europene ori al Spațiului Economic European”, dar am avut în vedere și definiția prezentată în *Curs*, care apreciază că „prin străini înțelegem un grup restrâns de persoane care diferă prin limbă, cultură, religie și/sau caracteristici și trăsături psiho-fizice de locuitorii statului pe teritoriul căruia trăiesc de o perioadă de timp scurtă, din punct de vedere istoric, fără a fi cetățenii acestuia, ei fiind cetățeni ai altor state pe care le-au părăsit definitiv ori temporar”⁹. În același *Curs* „apatrizii sunt definiți ca persoane care trăiesc pe teritoriul unui stat ai cărui cetățeni nu sunt. Ei pot face parte chiar din populația majoritară a respectivului stat, sau din minoritățile sale, dar din varii motive nu au cetățenia statului în care domiciliază și nici a unui alt stat terț”¹⁰, ceea ce ne pare ceva mai complet decât definiția oferită de art. 2, lit. b) din ordonanța menționată, unde apatridul este „străinul (s.n.) care nu are cetățenia niciunui stat”¹¹.

În *Curs* „refugiații sunt reprezentați de persoanele care au părăsit statul ai cărui cetățeni au fost sau încă mai sunt, din cauza unor presiuni politice, militare, religioase etc., care le punea în pericol sau amenința viața și securitatea personală ori a familiilor lor, motiv pentru care au primit adăpostul și protecția statului pe teritoriul căruia se află, cel puțin până la încetarea

cauzelor care le punea în pericol viața, când se pot întoarce în patria mamă. Refugiații, pe perioada refugiului, beneficiază de aceleași drepturi sociale și civile ca și cetățenii statului care le-a acordat azilul”¹². *Legea nr. 122/2006* definește nu atât refugiatul cât statutul de refugiat ca „formă de protecție recunoscută de statul român cetățeanului străin sau apatridului care îndeplinește condițiile prevăzute în Convenția privind statutul refugiaților, încheiată la Geneva la 28 iulie 1951, denumită în continuare Convenția de la Geneva, la care România este parte prin *Legea nr. 46/1991 pentru aderarea României la Convenția privind statutul refugiaților*, precum și la Protocolul privind statutul refugiaților”¹³. La lit. b) a aceleiași articol din aceeași lege, solicitant sau solicitant de azil apare „cetățeanul străin sau apatridul care și-a manifestat voința de a obține o formă de protecție în România, atât timp cât cererea sa nu a fost soluționată printr-o hotărâre irevocabilă”¹⁴. Asemănător, dar ceva mai clar și mai complet, în *Curs* „solicitanții de azil sunt persoane care nu sunt cetățeni ai statului pe al cărui teritoriu se află, dar au solicitat de la acesta statutul de refugiat, pe care nu l-au primit încă, ei aflându-se în derularea procedurilor în urma cărora statutul de refugiat li se va acorda sau nu”¹⁵.

Spre deosebire de solicitanții de azil „migranții sunt reprezentați de persoanele care domiciliază stabil, în sens clasic, pe teritoriul statului ai

căruia cetățeni sunt, dar pentru o perioadă de timp se află pe teritoriul altor state în căutare, de obicei, de (locuri de) muncă”¹⁶.

Am simțit nevoia să facem aceste precizări deoarece printre petenți sau printre subiecții sesizărilor din oficiu se întâlnesc persoane din toate categoriile menționate mai sus.

Analiza cererilor și sesizărilor din oficiu

Pentru cele 18 dosare vechi s-au efectuat, în vederea soluționării, 93 adresări către autorități, revenind o medie de 5,17 adresări pe cerere (fără a fi soluționate), iar pentru cele din anul de referință, numărul mediu de adresări a fost de numai 2,36 pe fiecare cerere (fără a fi soluționate în totalitatea lor).

Adresările către autorități în cazul autosesizărilor este, în medie, de 3,75 adresări pe autosesizare, cu mențiunea că pentru multe dintre cereri și autosesizări răspunsurile au parvenit cu mare întârziere. Aceasta reprezintă o primă atenționare privind inerția ce caracterizează încă instituțiile publice și cultura instituțională românească, nu numai în raporturile sale cu cetățenii, care ar trebui să fie centrul preocupării oricărei instituții, dar și în raporturile dintre ele.

Întârzieri de câte 3-4 luni în acordarea răspunsurilor¹⁷ și uneori lipsa totală de răspuns, chiar și după reveniri, s-au înregistrat la adresele expediate Secretariatului General al Guvernului, Ministerului Educației și

Cercetării, Ministerului Muncii, Familiei, Protecției Sociale și Persoanelor Vârstnice, Casei Naționale pentru Asigurări de Sănătate, Instituției Prefectului București și Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție, pentru a menționa doar instituții de primă importanță, față de care comportamentul și atitudinea unor primari locali, în raport cu aceleași probleme, rămâne efectiv nesemnificativă.

Din punct de vedere al titularilor, cererile aparțin la:

- 2 **apatrizi**, foști cetățeni români; 4 cetățeni aparținând minorității naționale maghiare din România,
- 170 minoritari aparținând etniei **rom** din România;
- 1 **bătrân**;
- 3 persoane cu **dizabilități**;
- 30 **străini**, din care: 4 din Bangladesh, 1 evreu, 5 irakieni, 6 iranieni, 4 kurzi, 4 palestinieni, 6 turci;
- 3 **migranți** camerunezi, la care se adaugă
- 2 cereri venite **din afara țării**: una din partea ombudsmanului moldovean și una din partea organizației Amnesty Internațional.

Cererile apatrizilor, foști cetățeni români (returnați în România după renunțarea la cetățenia română și înstrăinarea locuințelor, deveniți involuntar *apatrizi de facto*)¹⁸, ca și ale **minoritarilor maghiari**, au fost analizate în temeiul **dreptului de petiționare**¹⁹. Ambele categorii se adresaseră unor primari sau consilii locale și nu au primit răspuns la

petiții. Intervenția instituției Avocatul Poporului i-a pus pe petiționari în posesia răspunsurilor convenite prin lege.

Cererea bătrânului a fost analizată în contextul *dreptului la ocrotirea sănătății*²⁰, fiindcă prezența unor câini vagabonzi, în jurul blocului în care locuia, zădărnicea accesul asistentei din cadrul Complexului de Servicii pentru Persoane Vârstnice, care-i efectua tratamentele la domiciliu. Deoarece adresările bătrânului la Primăria Municipiului Buzău nu au dat niciun rezultat, problema s-a rezolvat doar la intervenția Av. P.

Persoanele cu dizabilități (cu handicap). *Una dintre ele*, care a dobândit handicapul datorită malpraxis-ului personalului medical, a sesizat, în temeiul art. 6 din *Convenție*²¹ privind dreptul la un proces echitabil și termen rezonabil și a art. 21, *accesul liber la justiție*, din Constituția României, deoarece nu i s-a pus pe rol procesul intentat în legătură cu dizabilitatea dobândită. Rezultatul intervenției instituției Av. P. a fost satisfacerea cererii.

Cererea celeilalte persoane cu dizabilitate s-a analizat în contextul *dreptului persoanei vătămate de o autoritate publică*²², respectiv Secretariatul de Stat pentru Problemele Revoluționarilor din Decembrie 1989 (SSPR), care nu a răspuns și nu a onorat cererea petentului de a fi ajutat pentru acordarea gratuită a unui mijloc de transport autonom.

Urmare a demersului întreprins de Av. P., SSPR a informat că interpretarea sintagmei „mijloc de trans-

port autonom corespunzător standardelor internaționale” din *Legea nr. 341/2004*, cu modificările și completările ulterioare, a generat soluții diferite la două instanțe judecătorești cu același nivel de competență (Curtea de Apel Timișoara și Curtea de Apel București), iar SSPR, în baza art. 329 Cod procedură civilă, actualizat, cu modificările și completările ulterioare, s-a angajat, în vederea interpretării unitare a legii, să solicite procurorului general al Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție un recurs în interesul legii.

O altă persoană cu handicap grav și accentuat, din provincie, s-a plâns la instituția Avocatul Poporului că nu beneficiază de gratuitate în transportul cu metroul, atunci când se află în capitală, deși *Legea nr. 448/2006* privind protecția și promovarea drepturilor persoanelor cu handicap, cu modificările și completările ulterioare, la art. 21 alin. (1), prevede acest drept. După repetate demersuri ale Av. P. la autoritatea națională competentă și la direcțiile generale de asistență socială și protecția copilului, ale sectoarelor municipiului București, s-a constatat că între prevederile alin. (1) și alin. (3) ale art. 21, din legea menționată, există o neconcordanță. Astfel, în mod discriminatoriu, prevederile legii acordau dreptul de a călători cu mijloacele de transport subteran în comun (respectiv cu metroul) numai pentru persoanele cu handicap grav și accentuat dintr-o singură localitate

(București), ceea ce reprezenta încălcarea a *principiului constituțional al egalității în drepturi*, prevăzut de art. 16 din Constituția României.

Ca urmare, Av. P. a solicitat, prin recomandare, Autorității Naționale pentru Persoanele cu Handicap să emită, în regim de urgență, un act normativ care să reglementeze uniform regimul gratuității la transportul cu metroul pentru toate persoanele cu handicap grav și accentuat.

O sesizare din oficiu a instituției a avut drept subiect o altă categorie de minoritari cu handicap.

În urma unor articole din presă, cu privire la modul neglijent în care sunt tratate persoanele cu handicap la un Centru de Recuperare și Reabilitare Neuropsihică din județul Giurgiu (în continuare Centru), Avocatul Poporului s-a sesizat din oficiu. Urmarea demersului Avocatului Poporului și a anchetei efectuate, s-a constatat că au fost *încălcate dreptul la protecție specială a persoanelor cu handicap și dreptul la ocrotirea sănătății*²³. Ca atare, au fost emise două recomandări prin care s-a solicitat Autorității Naționale pentru Persoanele cu Handicap întreprinderea măsurilor urgente de supraveghere și coordonare a implementării, cel puțin, a standardelor minime de calitate pentru persoanele adulte cu handicap, la nivelul respectivului Centru, iar Consiliului Județean Giurgiu dispunerea măsurilor legale pentru ca Direcția Generală de Asistență Socială și Protecția Copilului Giurgiu să asigure la Centru un sistem de per-

manență privind asistența medicală de specialitate, precum și repartizarea fondurilor necesare asigurării serviciilor sociale, pentru persoanele adulte cu handicap, măcar la nivelul standardelor minime de calitate prevăzute de reglementările în vigoare; recomandări însușite de ambele autorități publice.

După cum se poate observa, din rândul **minorităților naționale** sau etnice se detașează, cererile ce provin din cadrul **minorității etnice a rromilor**. Datorită numărului și omogenității solicitărilor, analiza acestor cereri ne-a permis desprinderea unei problematice, pe care o apreciem ca specifică, motiv pentru care vom insista mai mult asupra lor. Fiind mai numeroase, ne permit emiterea unor aprecieri și judecăți de valoare cu un grad de relevanță mai consistent.

Astfel, constatăm că cererile acestei minorități vizează, în principal, două aspecte:

I. Probleme de muncă și proprietate

II. Acte de discriminare și respingere socială.

I. **Legat de primul aspect**, adresările membrilor acestei minorități se referă la:

1. Recunoașterea și respectarea dreptului de proprietate asupra terenurilor pe care li s-a impus să-și construiască locuințele, în perioada comunistă, în urma sedentarizării forțate, cu mijloace administrative și acțiuni polițienești (1958-1968);

2. Respectarea legilor proprietății și în cazul comunității lor (rrome)²⁴,

respectiv sancționarea și anularea abuzurilor sau discriminărilor intervenite în cazul aplicării acestor legi cu privire la reconstituirea și, în mod deosebit, *constituirea dreptului de proprietate*.

Cererile privind dreptul de proprietate nu au putut fi soluționate pe cale administrativă. Unii petenți s-au adresat justiției, alții au renunțat, apreciind lupta în instanța de judecată mult disproportionată în raport cu posibilitățile lor (încrederea în justiție fiind grav afectată);

3. Refuzul acordării unor locuri de muncă, anunțuri discriminatorii în raport cu legislația muncii²⁵, vizând direct etnia rromă sau chiar acțiuni instituționale de respingere a rromilor de pe piața muncii.

II. În ceea ce privește cel de-al doilea aspect plângerile se referă la:

1. Modul discriminator în care se aplică prevederile *Legii 416/2001 privind venitul minim garantat*, atunci când este vorba de membrii acestei etnii;

2. Manifestările de intoleranță și respingere socială, exprimate prin interzicerea accesului în unele localuri publice aparținând unor întreprinzători particulari.

Ne vom opri doar asupra câtorva aspecte relevante, ce implică activitatea ori atitudinea autorităților sau instituțiilor administrative.

I.3. Refuzul acordării locurilor de muncă pe motive etnice și încălcarea legislației

După mențiunea *exclus rromi* în anunțurile pentru locuri de muncă

vacante, publicate prin intermediul presei de către angajatorii privați sau afișate la sediul acestora, Av. P. s-a confruntat și cu un astfel de anunț găzduit de o instituție a statului, specializată în ocuparea forței de muncă, respectiv o filială bucureșteană a Agenției Naționale de Ocupare și Formare Profesională.

Cazul a făcut obiectul autosesizării Av. P., fiind considerat discriminare instituțională.

Lipsa unei atitudini ferme a societății românești și lipsa măsurilor instituționale concrete față de astfel de manifestări, au făcut posibilă existența lor și la societăți cu capital de stat, aflate în subordinea instituțiilor statului. Astfel, Societatea Urban S.A. din sectorul 6 al capitalei, sub pretextul că dorește ca „ridicarea gunoiului să se facă după principiile din Occident”, a hotărât ca rromii, prestatori tradiționali în domeniu, să nu mai fie angajați la respectiva societate.

Primarul sectorului 6 al capitalei, în urma intervenției Av. P., s-a delimitat net de atitudinea societății de salubritate și a precizat că politica primăriei este total contrară acesteia, pe care o consideră condamnabilă, problemele sociale și de muncă ale rromilor constituind, după afirmația sa, o prioritate pentru primărie.

În drept, aspectele de mai sus constituie încălcări atât ale legislației interne a muncii, cum ar fi *egalitatea de tratament și nediscriminarea* prevăzute de Codul Muncii²⁶, *principiului constituțional al egalității în drepturi*²⁷, cât și a art.

5 al *Convenției nr. 111/1958 a Organizației Internaționale a Muncii*, la care țara noastră este parte și în temeiul căreia, în anul 1991 o Comisie de Anchetă a Biroului Internațional al Muncii a efectuat o cercetare privind discriminarea în muncă în România²⁸, urmată de recomandări pe cât de clare pe atât de ferme, adresate Guvernului României²⁹. Deși plângerea a fost făcută de reprezentanții minorității maghiare din România, experții și specialiștii Organizației Internaționale a Muncii au ajuns la concluzia că etnia cea mai discriminată și rejectată în procesul muncii (angajare și profesie) este cea rromă. Pentru reglementarea problemei, *Comisia de anchetă*, prezidată de onorabilul Jules Dechêne, a făcut recomandări ferme și clare Guvernului României, recomandări care niciodată nu au constituit obiectul unor dezbateri publice ori politici sociale specifice, cu efecte benefice, palpabile.

II.1. Modul de respectare a prevederilor Legii venitului minim garantat

Av. P. s-a confruntat, într-un interval de numai 3 luni, cu 157 petiții comunicate de etnicii rromi din două localități din zone geografice diferite (101 din Transilvania și 56 din Oltenia).

Ambele grupuri apreciau (și, din câte ne-am informat, opinia este împărtășită de o considerabilă majoritate a rromilor) că situația lor disperată se datorează, în principal,

neaplicării sau aplicării defectuoase, abuzive sau discriminatorii a *Legii privind venitul minim garantat*.

În cazul celor 101 cereri, investigația noastră a stabilit că încălcarea dreptului nu s-a produs datorită unei discriminări pe baze etnice. Neonorarea drepturilor de ajutor social a fost valabilă pentru toți beneficiarii din comunitate, indiferent de etnie (chiar dacă rromii erau principalii beneficiari), nefiind vorba de discriminare ci de **nerespectarea legii**.

Nu același lucru se poate spune și despre semnatarii celorlalte 56 cereri venite din Oltenia.

De această dată, autoritatea locală, invocând insuficiența fondurilor, a procedat la reducerea numărului beneficiarilor de ajutor social prin *recalcularea ideală* (teoretică) a veniturilor pe care ar trebui să le realizeze o *gospodărie*, în contradictoriu cu legea, care se referă la veniturile *reale pe persoană*. Deși textul de lege prevede că la stabilirea venitului net lunar al familiei „se iau în considerare toate veniturile pe care membrii acesteia le realizează (s.n.)”, adică în mod real, consiliul local a interpretat eronat o altă sintagmă a legii care prevede că, în cazul în care familia are bunuri în proprietate, să se ia în considerare „și veniturile care *se pot obține* (s.n.) din valorificarea bunurilor respective”. Adică, dacă familia are o casă cu mai multe camere decât are nevoie, iar în localitate există cerere de închiriere, familia are obligația să închirieze camerele disponibile. Sau; dacă familia respectivă are un atelaj

și în localitate există solicitări de prestări servicii cu atelaje, ea are obligația să presteze, contra cost, serviciile pe care le poate efectua cu atelajul său ori să valorifice atelajul prin vânzare, fără a mai apela la ajutorul social integral sau parțial. În caz de refuz sau lipsă de interes a respectivei familii (și acest aspect doar consiliul local îl poate constata și stabili) ajutorul social trebuie să se suspende sau să se reducă. Dar dacă cerere nu există? Ce să facă solicitatorul ori beneficiarul de ajutor social? Să-și dărâme o parte din locuință, să-și ucidă animalele de tracțiune și să-și dezmembreze atelajul? Fiindcă acolo unde nu există cerere, nu există nici cumpărători. Ori, procesul legislativ ca atare nu se poate realiza în afara realității concrete, a posibilităților reale. Nu se legiferează pentru situații ideale, ci pentru reglementări de situații și activități posibile, reale.

Din păcate, această recalculare eronată a vizat, în principal, familiile rrome. Mai mult, unei familii rrome, care primise în custodie (având curte) mașina ginerelui aflat în străinătate, i s-a tăiat dreptul la ajutor social sub pretextul că este proprietar de mașină, deși respectivul cuplu a demonstrat cu acte, faptul fiind notoriu, că mașina nu-i aparține, ci o are în supraveghere.

În realitate, primarul în loc să **păstreze** petiționarilor **dreptul** la ajutorul social, chiar și în condițiile neonorării sale (deoarece păstrarea dreptului implică accesul la serviciile de sănătate, de asistență medi-

cală și socială etc.), procedează contrar legii, **substituind incapacitatea sa de plată cu anularea dreptului** conferit de lege și creând condiții pentru realizarea tocmai a ceea ce o altă lege încearcă să limiteze și să evite³⁰.

Consecințele s-au materializat nu numai în limitarea drastică a posibilităților elementare de întreținere a familiilor, dar ridicându-li-se *dreptul* la ajutorul social, petenții au pierdut și *dreptul la asistență medicală gratuită*, cu consecințe grave și pentru familie și pentru societate.

Ca atare, femeile de etnie rromă care au născut în această perioadă și nu au putut plăti taxele medicale (nefiind cuprinse în sistemul asigurărilor de sănătate), nu au primit înscrisul necesar pentru eliberarea certificatelor de naștere noilor născuți. Neeliberarea certificatului de naștere în termen de 15 zile de la producerea nașterii atrage, conform legii, obligația obținerii acestuia pe cale judecătorească, ceea ce necesită cheltuieli mult mai mari.

Soluția adoptată, de persoanele în cauză, a fost fie abandonarea copiilor și fuga din spital (peste gard, fără forme), fie de a lua și copiii (părăsind ilegal maternitatea) și a-i crește fără acte de identitate, îngroșând astfel rândurile celor, deja foarte mulți în această etnie, aflați în situația unei **apatridii de facto** (Burtea, 2000)³¹.

De asemenea, persoanele care aveau acte de identitate și au fost spitalizate, neputând plăti, au abandonat actele în spital și au fugit *fără*

biletul de ieșire ce se întocmește în astfel de cazuri.

Ambele situații constituie încălcări ale art. 9 al *Pactului Internațional cu privire la Drepturile Economice, Sociale și Culturale*, ratificat de România în 1974, prin *Decretul nr. 212*, iar cel de-al doilea caz încalcă și prevederile art. 10 al aceluiași document.

II.2. Discriminare pe motive etnice

Acest aspect poate fi ilustrat prin două petiții venite din partea unor studenți rromi cărora li s-a refuzat, pe motive etnice (în timpul unui **experiment asistat de presă**), accesul în discotecă, atât în capitală cât și în orașe din provincie, precum și cu cazul unei familii rrome care nu a fost primită într-o pizzerie din Galați, din aceleași motive.

În ambele situații presa și autoritățile administrative recunosc realitatea faptelor și existența afișelor cu conținut discriminatoriu. Unul dintre primarii localităților, după cercetarea faptelor, a ajuns la concluzia că acestea sunt reale, se verifică, și a prezentat scuze pentru situația creată. În schimb, organele parchetului, în ambele situații, fie că nu recunosc existența faptelor, fie că explică atitudinea de respingere prin lipsa locurilor libere la mesele localului, fie invocă lipsa unui text de lege care să-i încrimineze pe patroni.

În drept, faptele constituie încălcări ale unor prevederi constituționale printre care cele stipulate în art. 4, alin (2); art. 6; art. 16 alin.(1)

și (2) și art. 20 din Constituția României.

În mod special, se încalcă dispozițiile art. 30, *Libertatea de exprimare*, alin.(7) din Titlul II *Drepturile, libertățile și îndatoririle fundamentale*, din Constituția României prin care „sunt interzise ... îndemnul la ură națională, rasială ... incitare la discriminare, la separatism teritorial sau la violență publică”.

De asemenea, faptul reprezintă și o încălcare a prevederilor Convenției-Cadru privind *Protecția Minorităților Naționale*, document internațional ratificat de România³², precum și încălcare a *Recomandării nr. 1201/1993 a Adunării Parlamentare a Consiliului European cu privire la minoritățile naționale și etnice din Europa ca și a Rezoluției nr. 249/1993 a Conferinței Permanente a Puterilor Locale și Regionale ale Europei*, respectiv a Congresului Puterilor Locale și Regionale ale Europei. La acestea se adaugă încălcarea documentelor celor două foruri, care au completat prevederile *Recomandării și Rezoluției* menționate, respectiv *Recomandarea 11* din 30.05.1995, urmată de *Rezoluția 16* din 31.05.1995 și *Rezoluția nr. 44/1997* a Congresului Puterilor Locale și Regionale ale Europei, „Către o Europă tolerantă: contribuția rromilor/țigănilor”, Strasbourg, 1997. Concomitent, faptele intră în contradicție flagrantă cu prevederile *Recomandării de politică generală nr. 3 a Comisiei Europene împotriva Rasismului și Intoleranței (ECRI)*, „Combaterea rasismului și into-

leranței împotriva Rromilor/Țiganilor”, Strasbourg, 1998.

Pentru un caz similar, vizând accesul rromilor în localurile publice, Av. P. s-a autosesizat în legătură cu un anunț discriminatoriu afișat pe vitrina unui local din orașul Călimănești, județul Vâlcea.

Adresările străinilor, migranților și solicitanților de azil

Această categorie de minorități s-a adresat Av. P. pentru probleme ca cele de mai jos.

Eliberare din detenție și statutul de azilant

Petenții străini care au devenit titulari de cereri adresate Av. P. erau reținuți (fără hotărâre judecătorească) în Centrul de Primire, Triere și Cazare Otopeni. Motivul reținerii: expirarea vizei de ședere în România (lucru care s-a produs, după cum s-a constatat, nu întotdeauna din vina lor). Persoanele care s-au adresat Av. P. depuseseră cereri pentru statutul de refugiat (azilant).

Detenția în centru, îi lipsea de posibilitatea de a lua legătura cu avocații și instanțele de judecată. După intervenția instituției Avocatul Poporului, situația s-a rezolvat, petenților creându-li-se posibilitatea de a comunica cu apărătorii lor și a avea acces liber la justiție³³.

Expulzare ... pe jos

Potentul avea o situația asemănătoare cu a celor din exemplul precedent. Domnia sa nu a solicitat accesul la procedura de azil și nici

eliberarea din centru, deoarece a devenit indezirabil pentru România pe o perioadă de un an și primise ordinul de expulzare, fără a primi, în schimb, documentele de călătorie. Bani personali, pentru procurarea biletelor de călătorie până în Camerun, nu avea, drept de muncă, de asemenea și cum nu putea ajunge pe jos în țara de origine, a fost necesară intervenția Av. P. pentru a primi gratuit documentele de călătorie.

Petiții comunicate din afara țării

Instituție internațională

Cazul se referă la un cetățean român din Județul Vaslui, supus la tratamente inumane de către doi subofițeri ai Poliției Bârlad. Văzând că reclamația sa nu se materializează în nici un fel, s-a adresat Organizației Amnesty International, iar această organizație, după ce a solicitat informații la instituțiile implicate în soluționarea cazului, fără a primi răspuns, s-a adresat Av. P.

Din informațiile obținute de la autoritățile la care ne-am adresat, a rezultat că respectivii subofițeri au fost condamnați la un an și trei luni, respectiv 10 luni de închisoare, prin Sentința nr. 209 a Tribunalului Militar Teritorial București și menținută prin Decizia nr. 247a Curții Supreme de Justiție, dar pedepsele au fost grațiate conform art. 1 și 10 din *Legea nr. 137/1997*.

La rândul său, instituția poliției a dispus trecerea celor doi în rezervă.

Cu aceste precizări, instituția Avocatul Poporului a reușit să ofere

răspunsul solicitat de prestigioasa instituție internațională.

Lege, lege, dar nu și la vamă

Un fost cetățean român, trăitor în Canada, stimulat de schimbarea de regim care s-a produs în România după 1989 și de prevederile *Decretului-Lege nr. 7 din decembrie 1989*, precum și de *H.G. nr. 626/1997*, a hotărât ca timpul de după pensionare să și-l petreacă liniștit în România, în orașul natal – Ploiești. Pentru aceasta și-a cumpărat un apartament și a hotărât să-i îmbunătățească finisajele și tâmplăria cu materiale mai bune și mai ieftine, procurate din Canada.

Gustul amar al hotărârii sale l-a simțit la vama din Ploiești, când i s-a refuzat vămuirea conform art. 3, anexa 6 din *H.G. nr. 626/1997*, căruia i se conforma coletul pe care și-l autoexpediasse, și a fost vămuit conform *Listei de valori unice*, care-i ridica taxele vamale cu mult peste valoarea consemnată în factura materialelor cumpărate și expediate. Pentru a fi vămuit conform actului normativ de care beneficia, a fost nevoie de 4 luni, pentru ca, în urma intervențiilor instituției Avocatul Poporului, autoritățile vamale să intre în legalitate.

Cazuri nesoluționate ... încă

Răspunsul care întârzie ascunde o bubă

Și aceste cazuri se referă tot la petiționari *străini sau migranți* din Centrul de Primire, Triere și Cazare Otopeni, care acuzau comportament

abuziv din parte Direcției Străini și Pașapoarte.

Subiectul primului dosar (O.A.H.) pretindea că este student în anul doi la Politehnica București și datorită unui cutremur în țara de origine (Camerun), care i-a afectat grav familia și gospodăria, părinții nu au putut să-i trimită banii necesari pentru taxele școlare și prelungirea vizei de ședere, fapt ce a determinat refuzul facultății de a-i elibera adeverința de student, necesară pentru obținerea prelungirii vizei de ședere în România.

Adresându-se Direcției de Pașapoarte, Străini și Probleme de Migrări, instituția Avocatul Poporului a primit răspunsul că petentul a venit în România pentru a studia, dar nu s-a înscris la cursuri, nu a absolvit nici un an de studiu etc.

La revenirea petentului la cererea inițială, Av. P. s-a adresat facultății și răspunsul primit de la aceasta a fost în concordanță cu ceea ce susținea petentul. S-a revenit la Direcția Străini, anexând adresei răspunsul politehnicii, dar această autoritate nu a mai dat niciun răspuns.

Subiectul celui alt dosar, matematician, specializat în statistică agrară, reclama faptul că deși a venit în România (la Iași) să facă afaceri legale, a devenit persoană indezirabilă, datorită faptului că a intrat, după afirmațiile sale, în conflict cu maiorul A. I., din cadrul poliției Iași, care i-a întocmit referate nefavorabile. Cauza conflictului, afirmă petentul, a constituit-o refuzul său

de a-i mai face diferite favoruri materiale d-lui maior, care, la un moment dat, i-a pretins autoturismul propriu, ceea ce petentului i s-a părut prea mult.

Av. P. s-a adresat șefului Inspectoratului Județean de Poliție Iași, dar acesta nu a răspuns.

Modul în care se respectă drepturile **minoritățile sexuale** se poate observa dintr-o autosesizare a Av. P., urmare a unui articol apărut într-un ziar central, în legătură cu cercetarea abuzivă, de către poliție, a unui tânăr **homosexual**. Deși conducerea poliției municipiului București nu a recunoscut comportamentul abuziv al angajaților săi, tânărul și-a găsit soluționarea favorabilă la Curtea Drepturilor Omului de la Strasbourg. Av. P. a fost nevoit să abandoneze cazul, din cauza adresării tânărului justiției interne, în raport cu care își declină competența.

Dincolo de demersurile și acțiunile ce revin, în continuare, Avocatului Poporului din România, pentru educarea și conștientizarea autorităților administrației publice românești cu privire la obligațiile ce le au, în raporturile lor cu cetățenii, trebuie avută în vedere și evidențierea inerției sau înclinației spre refuz ori escamotare ce există încă la nivelul unor autorități și instituții ale administrației publice (care ar trebui să fie exemple și modele de corectitudine), atunci când este vorba de a soluționa în termen legal sau de a răspunde în termen legal, solicitărilor ori petițiilor ce le sunt adresate. Din respect pentru cititorii acestor rânduri nu vom mai trage alte concluzii, deoarece apreciem că ele se evidențiază de la sine din textul lucrării.

Note

- ¹ Constituția României, art. 15 – art. 53.
- ² Jules Deschênes, *Raport prezentat Comisiei pentru Drepturile Omului a Consiliului Economic și Social a O.N.U.*, 1985.
- ³ *Raportul Explicativ al Convenției - Cadru pentru Protecția Minorităților*, adoptată de Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei în februarie 1995, pct. 12.
- ⁴ Vasile Burtea, *Probleme sociale ale Grupurilor Vulnerabile sau cu Risc de Discriminare*, curs predat studenților de la secția de Asistență Socială a Facultății de Sociologie și

Asistență Socială a Universității din București.

- ⁵ *Ibidem.*
- ⁶ *Ibidem.*
- ⁷ *Ibidem.*
- ⁸ *Ibidem.*
- ⁹ *Ibidem.*
- ¹⁰ *Ibidem.*
- ¹¹ „Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 194/2002 privind regimul străinilor în România, republicată”, *Monitorul Oficial* al României, Partea I, nr. 421/2008.
- ¹² Vasile Burtea, *op. cit.*, 9.
- ¹³ „Legea nr. 122/2006 privind azilul în România”, *Monitorul Oficial* al

- României, Partea I, nr. 428/2006, art.2, lit. g)
- ¹⁴ *Ibidem*.
- ¹⁵ Vasile Burtea, *op. cit.*, 9.
- ¹⁶ *Ibidem*.
- ¹⁷ Actul normativ în materie, respectiv „Ordonanța Guvernului nr. 27/2002 privind reglementarea activității de soluționare a petițiilor”, aprobată cu modificări prin „Legea nr. 233/2002”, *Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 296/2002*, stabilește termenul general de răspuns la 30 zile.
- ¹⁸ Vasile Burtea, „Documentele de stare civilă și cetățenie în comunitățile cu populație de rromi”, în Elena Zamfir, Marian Preda, *Diagnoza problemelor sociale comunitare – studii de caz.*, Editura Expert, București. 2000, p. 412.
- ¹⁹ Constituția României, art. 51.
- ²⁰ Constituția României, art. 34.
- ²¹ „Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și Libertăților Fundamentale”, ratificată de România prin „Legea nr. 30/1994”, în *Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 135/1994*.
- ²² Constituția României, art. 52.
- ²³ Constituția României, art. 50 și art. 34.
- ²⁴ Este vorba de: „Legea nr. 18/1991 a fondului funciar, Legea nr. 169 din 1997, Legea nr. 1 din 2000, Legea nr. 10/2001”.
- ²⁵ „Legea nr. 53/2003” – CODUL MUNCII, *Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 72/2003*.
- ²⁶ Constituția României, art. 5 alin. (1) și (2).
- ²⁷ Constituția României, art.16
- ²⁸ Bureau International du Travail, „Rapport de la Commission d’enquête instituée en vertu de l’article 26 de la Constitution de l’Organisation Internationale du Travail pour examiner la plainte relative à l’observation par la Roumanie de la convention (nr. 111) concernant la discrimination (emploi et profession), 1958”, *Buletin Oficial, Suplément 3, vol LXXIV, Genève, 1991*.
- ²⁹ *Concluzii și recomandări ale Comisiei de Anchetă a O.I.M. privind discriminarea în muncă în România*, Biroul Internațional al Muncii, Geneva, 1991.
- ³⁰ „Legea nr. 116/2002 privind prevenirea și combaterea marginalizării sociale”, *Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 193/2002*.
- ³¹ Vasile Burtea, *Documentele de stare civilă... op. cit.*
- ³² „Legea nr. 33/1995 privind ratificarea Convenției-cadru pentru protecția minorităților naționale, încheiată la Strasbourg la 1 februarie 1995”, *Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 82/1995*.
- ³³ Constituția României, art. 21.

Bibliografie:

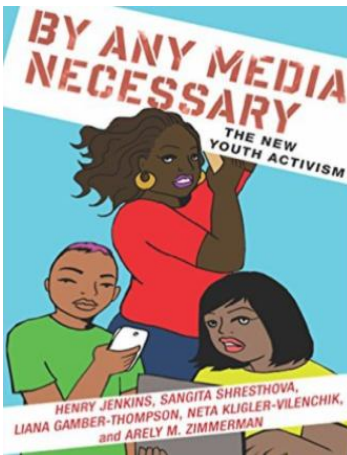
- BURTEA, Vasile, *Documentele de stare civilă și cetățenie în comunitățile cu populație de rromi, în vol. Diagnoza problemelor sociale comunitare – studii de caz*, coord. Elena Zamfir și Marian Preda, Editura Expert, București, 2000.
- BURTEA, Vasile, *Probleme Sociale ale Grupurilor Vulnerabile sau cu Risc de Discriminare-* note de curs, Universitatea din București,

- Facultate de Sociologie și Asistență Socială, 2005.
- DESCHÊNES, Jules, *Raport prezentat Comisiei pentru Drepturile Omului a Consiliului Economic și Social a O.N.U.*, 1985.
- Legistație:**
- 1991, Bureau International du Travail, *Rapport de la Commission d'enquête instituée en vertu de l'article 26 de la Constitution de l'Organisation Internationale du Travail pour examiner la plainte relative à l'observation par la Roumanie de la convention (nr. 111) concernant la discrimination (emploi et profession)*, 1958, în Buletin Oficial, Suplément 3, vol LXXIV, Genève.
- 1991, *Concluzii și recomandări ale Comisiei de Anchetă a O.I.M. privind discriminarea în muncă în România*, Biroul Internațional al Muncii, Geneva.
- Constituția României*, republicată, în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 767/2003;
- Decret - Lege nr. 7 din 31 decembrie 1989 privind repatrierea cetățenilor români și a foștilor cetățeni români*, Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 9/1989.
- Legea nr. 18/1991 a fondului funciar*, în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.37/1991;
- Legea nr. 46/1991 pentru aderarea României la Convenția privind statutul refugiaților*., Monitorul Oficial al României nr.148/1991.
- Legea nr. 33/1995 privind ratificarea Convenției-cadru pentru protecția minorităților naționale*, încheiată la Strasbourg la 1 februarie 1995, Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 82/1995.
- Legea nr. 35/1997 privind organizarea și funcționarea instituției Avocatul Poporului*, Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 844/2004.
- Legea nr. 137/1997 privind grațierea unor pedepse*, în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 170/1997.
- Legea nr. 169 din 1997*, pentru modificarea și completarea Legii fondului funciar, Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.229/1997.
- Legea nr. 1/2000 pentru reconstituirea dreptului de proprietate asupra terenurilor agricole și cele forestiere*, solicitate potrivit prevederilor Legii fondului funciar nr. 18/1991 și ale Legii nr. 169/1997, Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.8/2000.
- Legea nr.10/2001 privind regimul juridic al unor imobile preluate în mod abuziv în perioada 6 martie 1945 - 22 decembrie 1989*, Monitorul Oficial al României nr. 798/2005.
- Legea nr. 416/2001 privind venitul minim garantat*, Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.401/2001.
- Legea nr. 116/2002 privind prevenirea și combaterea marginalizării sociale*, Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.193/2002.
- Legea nr. 53/2003 - CODUL MUNCII*, Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 72/2003.
- Legea nr. 341/2004a recunoștinței față de eroii martiri și luptătorii care au contribuit la victoria Revoluției române din decembrie 1989*, Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 654/2004.
- Legea nr. 122/2006 privind azilul în România*, Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 428/2006.
- Legea nr. 448/2006 privind protecția și promovarea drepturilor persoanelor cu handicap*, Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 1006/2006.
- Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 194/2002 privind regimul străinilor în România*, republicată, Monitorul

- Oficial al României, Partea I, nr. 421/2008.
- Ordonanța Guvernului nr. 137/2000 privind prevenirea și combaterea tuturor formelor de discriminare*, Monitorul Oficial în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 431/2000.
- Ordonanța Guvernului nr. 27/2002 privind reglementarea activității de soluționare a petițiilor*, Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.84/2002, aprobată cu modificări prin Legea nr. 233/2002, Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.296/2002.
- Hotărârea Guvernului nr. 626 din 6 octombrie 1997 pentru aprobarea Regulamentului de aplicare a Codului vamal al României*, Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 626/1997.
- Decret nr. 212/1974 pentru ratificarea Pactului internațional cu privire la drepturile civile și politice*, Buletinul Oficial al R.S.R., nr. 146/1974.
- 1948, *Declarația Universală a Drepturilor Omului*, adoptată prin Rezoluția 217 A(III) a Adunării Generale a O.N.U.
- Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și Libertăților Fundamentale*, amendată prin *Protocoalele nr. 3, 5 și 8* și completată prin *Protocolul nr. 2*, încheiată la Roma, la 4 noiembrie 1950, ratificată de România prin *Legea nr. 30/1994*, în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 135/1994.
- Convenția Internațională privind Discriminarea în Domeniul Ocupării Forței de Muncă și Exercițiului Profesiei*, nr.111/1958 - Organizația Internațională a Muncii (O.I.M.), Buletinul Oficial al R.S.R. (M.O.), Partea I, nr. 81/1973.
- Pactul Internațional cu privire la Drepturile Economice, Sociale și Culturale*, ratificat de România la 31 octombrie 1974 prin Decretul nr. 212.
- Recomandarea 1201 din 1993 a Adunării Parlamentare a Consiliului Europei cu privire la minoritățile naționale și etnice din Europa*, Strasbourg, 1993, în vol. România și minoritățile, Edit. Liga Pro Europa, 1997.
- Recomandarea 1203 din 1993 a Adunării Parlamentare a Consiliului Europei cu privire la rromii din Europa*, Strasbourg, 1993, în vol. România și minoritățile, Edit. Liga Pro Europa, 1997.
- Rezoluția 249/1993 a Conferinței Permanente a Puterilor Locale și Regionale ale Europei*, Strasbourg, 16-18 martie, 1993, în vol. România și minoritățile, Edit. Liga Pro Europa, 1997.
- Raportul Explicativ al Convenției - Cadru pentru Protecția Minorităților*, adoptată de Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei în februarie 1995, Strasbourg.
- Recomandarea nr.11/1995 a Adunării Parlamentare a Consiliului Europei*, Strasbourg.
- Rezoluția nr.16/1995 a Conferinței Permanente a Puterilor Locale și Regionale ale Europei*, Strasbourg.
- Rezoluția nr. 44/1997 a Congresului Puterilor Locale și Regionale ale Europei*, “Către o Europă tolerantă: contribuția rromilor/țiganilor”, Strasbourg.
- Recomandarea de politică generală nr. 3/1998 a Comisiei Europene împotriva Rasismului și Intoleranței(ECRI)*, “Combaterea rasismului și intoleranței împotriva Rromilor/Țiganilor”, Strasbourg.

RECENZII

By Any Media Necessary: The New Youth Activism

Henry Jenkins, Sangita Shresthova, Liana Gamber-Thompson, Neta Kligler-Vilenchik, Arely M. Zimmerman, *By Any Media Necessary: The New Youth Activism*, NYU Press, 2016.

Recent political uprisings taking place in Romania's Victoria's Square make any discussion about digital activism very interesting and intellectually challenging. This is the main reason for bringing into our public's attention a very intriguing book about new type of political participation and engagement. *By*

Any Media Necessary: The New Youth Activism represents an attempt to grasp the ways the new media are shaping the political space from political participation to political action. The book is written by several researchers Henry Jenkins, Sangita Sheresthova, Liana Gamber-Thomson, Neta Kligler-Vilenchick and Arely M. Zimmerman and it was published in 2016 by New York University Press.

Henry Jenkins (born June 4, 1958) is an American media scholar and a Provost Professor of Communication, Journalism, and Cinematic Arts, a joint professorship at the USC Annenberg School for Communication and Journalism and the USC School of Cinematic Arts

Sangita Sheresthova is the author of *Between Storytelling and Surveillance. American Muslim Youth Negotiate Culture, Politics and Participation*. A case Study Report Working Paper, of the MacArthur Foundation Research Network on Youth and Participatory Politics (YPP) Media, Activism and

Participatory Politics Project (MAPP), Annenberg School for Communication and Journalism University of Southern California September 11, 2013.

Liana Gamber Thompson is a Postdoctoral Research Associate working on the Media Activism and Participatory Politics (MAPP) Project at the Annenberg School for Communication and Journalism at USC. She also facilitates the Civic Paths graduate research group at Annenberg. Her fields of interest include popular culture, identity and authenticity, and gender and feminism. She is currently investigating how youth engagement in participatory cultures, online networks, and new media leads to civic engagement more broadly.

Neta Kligler-Vilenchik is a Ph.D. candidate in Communication at the Annenberg School for Communication & Journalism at the University of Southern California. As a researcher in the YPP Network, Neta is investigating how youth's involvement in participatory cultures and new media promotes their civic and political engagement. Neta is currently in the writing stages of her Doctoral thesis, which examines case studies of socially-active fan groups as "alternative citizenship models" and considers their broader potential for youth civic engagement.

Arely Zimmerman Assistant Professor/Faculty Fellow of Social and Cultural Analysis holds a Ph.D. from UCLA in political science, with emphasis in political theory and race,

ethnicity, and gender. Her work is situated at the intersection of contemporary political theory, transnational studies, social movements and Latino/a and Latin American studies. Her research agenda revolves around the notion of unauthorized citizenship and the political becoming of undocumented migrants.

The book contains seven chapters that try to emphasize the role of the new media in political engagement as it is today practiced by young people. More than a century ago Marshall McLuhan wrote a phrase that it is been quoted over and over again: "The medium is the message". *By Any Media Necessary* is once again trying to provide a more specific understanding of this claim. What we are witnessing once the social media and especially Facebook became an indispensable tool of production and dissemination of political messages is the incredible shift of the political debate from an austere rational debate to some sort of popular culture infused visual messages. The dramatization of political debate became more and more obvious once the television gained the central role in terms of means of communication. But this was only the first step in an ongoing process strictly related to the way the mass communication means evolved. This is why it is very important to see what the Internet is currently doing to the political messages. What we are now witnessing is the transformation of political messages into vivid memes that quickly attract many viewers. The book insists on a very

interesting phenomenon taking place. Politics, and especially political protests, are based on a new type of language: the visual language with eye – candy popular culture references. Today’s protesters are especially young people speaking this new type of language loaded with popular culture insertions. If we are to think about some of the most creative messages of the 2017 protesters in Romania’s main cities we can see how this is working. Slogans like “No more Victoria’s Secrets” (reference to the fact that the Romanian government is placed in Victoria Square); “Even the Introverts have come out”, or the image of a small dog with a poster on his body saying “I feel like shouting!” (reference to the government criticising the protesters for bringing their pets with them in the square) are vivid examples of this new type of political language. Although it has been criticized for providing poor theoretical perspectives of this new type of political communication the book raises important questions about something it was taken for granted for centuries: *imagination and phantasy have no place in the political debate*. The political debate should be rational and based on empirical evidence not on humour, laughter and cartoons!

But, as the authors of the book are showing this is about to change dramatically. Thus, one of the most important topics of the book is the role of imagination versus the role of rationality in the political debate. The

authors are focusing on young people attempts to produce and disseminate political messages that are the result of a transition from a participatory culture to a participatory politics. The popular culture and the political debates have never been so intertwined. The new media is offering imagination a key role in the political debate. And, as the authors are showing, we should not cast too many doubts on the positive effects of this transformation. This is because without imagination we cannot foresee a better future, a better society. Any political ideal is the result of political imagination. For decades our political leaders used our darker fears to gain legitimacy: they did not promise us a better future, they promised to save us from terrible perils (plagues, terrorism, uncontrolled migration, etc.). Political imagination has also the important role of shifting our attention and aspiration towards a brighter, more positive image of the future. But what is very interesting about this new type of political imagination is that its images are drawn not from *political rhetoric* but from *popular fantasy*! An NGO called “Harry Potter Alliance” that is very popular among young Americans uses Harry Potter references to explain the stakes in human rights. Of course, the same narrative can be used to create panic and fear. Harry Potter references were also used, for example, in Romanian electoral campaign portraying the social democrat leader Liviu Dragnea as the equivalent of

Voldemort. This had a powerful effect on the future protesters in Victoria's square since the electoral video was presenting Voldemort *alias* Dragnea liberating the dark creatures from their cages. The stage was set for the moment where the government was trying to pass an emergency ordinance decriminalizing the abuse of power and other criminal acts.

By Any Media Necessary is a book that takes a descriptive stance trying to present what do young people do to politics, what is the Internet doing to politics. A fair

critique would be that it does not take a more critical stance with regard to the access to this new type of mass communication resource. Media illiteracy and lack of access of some parts of the population should have been closely analysed.

But I consider that any kind of future remarks about the new political language should take into account this book since it is one of the first attempts to grasp the implications of the use of popular culture in the political discourse.

Maria CERNAT

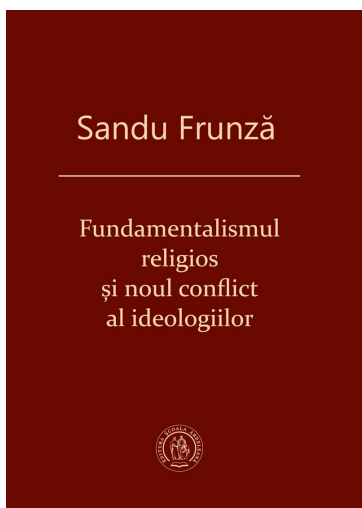
Note

¹ According to Paul Gil, A 'meme' is a virally-transmitted cultural symbol or social idea. The majority of modern memes are captioned photos that are intended to be funny, often as a way to publicly ridicule human behavior. Other memes can be videos and verbal expressions. Some memes have heavier and more philosophical content. The world of memes (which rhymes with 'teams')

is noteworthy for two reasons: *it is a worldwide social phenomenon*, and *memes behave like a mass of infectious flu and cold viruses*, traveling from person to person quickly through social media. (Online document accessed at 01.02.2017)
<https://www.lifewire.com/what-is-a-meme-2483702>.

Sfânta Rusie – consecință ultimă a teologiei politice bizantine? Două dimensiuni ale secularizării

(Holy Russia - A Last Consequence of the Byzantine Political Theology? Two Dimensions of Secularization)

Sandu Frunză, *Fundamentalismul religios și noul conflict al ideologiilor*, Ediția a II-a revăzută și adăugită, Colecția Școala Ardeleană de filosofie, Cluj-Napoca: Editura Școala Ardeleană, 2015, 429 pagini.

Care este raportul dintre ideologie și religie în lumea contemporană? Ce reprezintă fundamentalismul religios contemporan și care este raportul dintre el și tradiționalismul religios? În ce

măsură influențează fundamentalismul religios viața politică, socială și culturală, care este impactul lui asupra societății omenesti, atât în contemporaneitate, cât și din punct de vedere istoric, în alte epoci și societăți? Care sunt asemănările și deosebirile între diferitele aspecte ale fundamentalismului religios, între formele lui de manifestare în cadrul diferitelor religii prezentate în mod comparativ, cât și în cadrul fiecărei religii, care include grupuri de orientare diferită? Cartea *Fundamentalismul religios și noul conflict al ideologiilor*, al cărei autor este Sandu Frunză, urmărește să răspundă la aceste întrebări. Concluzia lui este că „fundamentalismul are o pluralitate de forme, se revendică de la contexte culturale dintre cele mai diverse și se grezează pe doctrine religioase de o mare varietate. Ca fenomen global, fundamentalismele nu mai au o circumscriere teritorială sau culturală clară, nu

mai țin de entități teritoriale, ci mai degrabă de zone de influență globalizate ... noul conflict al ideologiilor ... nu mai împarte lumea în blocuri sau lagăre ... fundamentalismele au o structură locală ce se integrează sau se anexează cu foarte mare ușurință la rețele vaste și în structuri globale” (p. 395).

Sandu Frunză, unul dintre cei mai buni specialiști români în știința comparată a religiilor, analizează problema fundamentalismului în cele trei religii avramice: iudaismul, creștinismul, islamul. Mișcările fundamentaliste din cadrul acestor trei religii sunt analizate în cadrul transformării lor în ideologii. El tratează raportul între ideologie, identitate religioasă, multiculturalism și globalizare în ultimele decenii. Metoda autorului este de a prezenta păreri diferite cercețatori ai temei respective, a le analiza și a adăuga punctul lui de vedere. Observațiile sale sunt diferite, în funcție de aspectele și elementele cercetate. Astfel, în privința creștinismului, analiza se axează pe apărarea drepturilor copiilor nenăscuți încă în Statele Unite ale Americii din punctul de vedere al fundamentalismului protestant, precum și asupra existenței unor tendințe fundamentaliste în societatea românească. În privința iudaismului, autorul se referă la două aspecte existente în Israel, considerate ca fundamentalisme, deși contrarii, oponente

unul altuia: fundamentalismul ultraortodox, antisionist, mesianic, al organizației *Neturey Kartha* pe de o parte și fundamentalismul sionismului religios (din punctul de vedere al autorului), reprezentat de organizația „Guș Emunim” și de politicienii religioși de dreapta pe de altă parte. Adăugăm că, deși este importantă din punct de vedere istoric, organizația *Guș Emunim* nu mai există de circa 30 de ani, iar așezarea evreiască în regiunile Yehuda și Șomron are un caracter practic laic, în afara caracterului ideologic și religios: orientare politică de dreapta, dar nu fundamentalistă.

În privința islamului, autorul îl analizează ca ideologie, prezentând raportul dintre islamul elitelor și islamul maselor, primul fiind cel care a condus la fundamentalism. Urmează analiza elementului „jihad” în islam: „fundamentalistii sunt preocupați doar de implementarea legii islamice Sharia (căreia îi dau un înțeles rigid și îngust ce distorsionează tradiția, cultura și chiar religia islamului) prin reducerea sa la un cod penal represiv pentru toți cetățenii. Prin urmare, Războiul Sfânt ... este transformat într-un război al lui Dumnezeu cu lumea prin intermediul jihadiștilor ce se identifică drept un instrument al voinței și acțiunii divine” (pp. 275-276). Autorul se referă și la raportul dintre poziția *micului jihad* și *marelui jihad* în Coran, la

„Al-Qaeda sau jihadul ca distrugere a puterii economice, militare și religioase a Occidentului” (pp. 279-283) și la „Daesh (ISIL, ISIS) sau despre jihad ca spectacol al războiului lui Dumnezeu cu lumea” (pp. 298-305). În privința problemei fundamentalismului islamic, autorul ajunge la evenimente contemporane, care au precedat apariția studiului său cu foarte puțin timp: cazul *Charlie Hebdo*, pe care îl vede ca „atacul jihadist asupra culturii laice occidentale” (p. 283). El prezintă modul de percepere al acestui caz în publicistica românească din anul 2015, punând și problema raportului între libertatea de expresie și libertatea religioasă într-un stat de drept occidental. Referindu-se la criticii creștini ai fenomenului *Je suis Charlie*, care pe de o parte deplângeau moartea caricaturistilor uciși, iar pe de altă parte criticau atitudinea lor anti-religioasă, autorul afirmă că ei „ar trebui să aibă în vedere faptul că, din punct de vedere al fundamentalistilor islamiști, ... sunt într-o categorie foarte apropiată de cea a caricaturistilor, ... niște ‘infideli’ și niciun ‘infidel’ nu este considerat ca fiind inocent” (p. 297).

Unul dintre aspectele tratate de Sandu Frunză este cel al raportului dintre fundamentalism și comunitățile religioase tradiționale. Autorul constată diferențele între aceste orientări, subliniind că fundamentalismul este diferit de tradiționalism, respectiv de comu-

nitățile religioase tradiționale. Formele de manifestare ale fundamentalismului sunt diferite, ajungând chiar la dispute și contradicții cu adepții tradiționalismului religios. Autorul analizează părerile exprimate de profesoara israeliană Hava Lazarus-Yafeh, precum și cele ale cercetătorilor americani Marty E. Martin și R. Scott Appleby, afirmând că „spre deosebire de tradiția pe care o revendică în numele unei anumite religii, ideologiile religioase sunt dominate de instinctul lor totalitar. Ca și în cazul religiilor secularizate, impulsul totalitar generează intoleranță și atrage după sine violența” (p. 118). În același timp, autorul afirmă că fundamentalismul este o ideologie religioasă a modernității: „deși invocă tradiția, fundamentalismul se conturează ca o ideologie ce ține de condiția modernă”. Ajungem astfel la prima întrebare pe care ne-am pus-o, la începutul acestei prezentări referitoare la raportul dintre ideologie și religie în lumea contemporană. După analiza unor puncte de vedere diferite – Alain Besançon, Leonard Swidler, Paul Ricoeur, Emile Durkheim, Karl Marx, Hannah Arendt și alții – autorul afirmă punctul său de vedere: „Ca modele de realitate construită globală, ideologiile presupun construcții bazate pe experiența mundaneității și pe acțiunea eficientă, în timp ce teologiile – și ele o creație imaginativă – sunt întotdeauna rezultatul unei întâl-

niri între structuri ale sacrului care aparțin deopotrivă transcendențului și transcendențialului” (p. 57). Această afirmație a autorului susține și confirmă ipoteza sa de lucru, ca și scopul pe care și l-a propus în cercetarea pe care a făcut-o atunci când a decis să scrie această carte: „nu ... despre iudaism, creștinism sau islam, ci despre câteva forme ale radicalismului, care se dezvoltă pornind de la tradițiile religioase dar despărțindu-se în același timp de acestea” (p. 9). Autorul se referă la reacția mișcărilor fundamentaliste la cultura laică modernă, sub forma anti-modernității, precum și la respingerea de către ele a practicilor moderate din propria religie. În opinia lui, ideologia religioasă bazată pe fundamentalism și religie instrumentalizată orientată spre schimbare socială este lipsită de orice logică, aparținând mai curând viziunii decât doctrinei. El se referă și la problema actuală a găsirii unor modele de conviețuire între grupurile majoritare și minoritățile religioase, a toleranței și multiculturalismului, respingând dogmatismul și intoleranța, care pot genera fundamentalism și extremism religios.

Totuși, ne-am putea permite să facem o observație neconvențională, care nu se referă numai la tezele autorului, ci la aspectul și caracterul istoric al fundamentalismului în general. Oare nu am putea compara fapte și fenomene

apărute în secolele XX-XXI cu fenomene apărute în altă perioadă istorică? Ne referim la secolul al XII-lea vest-european, perioada considerată de istoricii Evului Mediu ca cea a fundamentalismului religios în toate cele trei religii avraamice. Anterior, societatea și religiile aveau un caracter tradițional, exista o anumită toleranță religioasă reciprocă în cadrul căreia erau încercări de convingere individuală a adepților unei religii de a se converti la alta. La sfârșitul secolului al XI-lea apare însă o ideologizare religioasă, pe care o putem numi fundamentalism. Ne referim la predicile lui Bernard de Clairvaux, care cere creștinilor catolici să pornească la luptă pentru „eliberarea” Țării Sfinte de sub dominația necredincioșilor și duce la Cruciade. În mod paralel, mulțimea fanatizată ajunge la pogromuri împotriva evreilor, în cazul în care aceștia refuzau convertirea la catolicism, în apărarea lor venind tocmai clerici catolici tradiționali. Se ajunge și la lupte împotriva creștinilor ortodocși și orientali, considerați schismatici. În aceeași perioadă, în cadrul islamului de asemenea au loc fenomene de fanatism religios devenit ideologie politică: preluarea puterii de către almohazi în Spania musulmană și reprimarea de către aceștia a musulmanilor considerați moderați și respingerea lumii creștine, precum și a influenței exterioare laice în islam. În cadrul

iudaismului apar de asemenea fenomene de fanatism, dar întrucât lipsea puterea politică, ele se manifestă sub forma respingerii totale a altor religii și a practicienilor lor, introducându-se termeni insultători la adresa acestora în literatura ebraică. Am putea oare caracteriza aceste fenomene drept fundamentalism, ideologie religioasă și religie instrumentalizată orientată spre schimbare socială și politică, dar lipsită de orice logică în mod aparent, aparținând mai curând viziunii decât doctrinei? Desigur, apare problema poziției fundamentalismului în cadrul modernizării, chiar și în secolul XII. Putem aduce încă un exemplu: Spania în perioada de sfârșit a fenomenului Reconquista. În ultimele decenii ale secolului al XV-lea, apar teologi spanioli nemulțumiți de Inchiziția Papală, deci de Biserica oficială, afirmând că aceasta nu pedepsește suficient pe eretici. Acești teologi cereau o Inchiziție națională, politică, ceea ce au obținut în cele din urmă, deși o parte a teologilor se opuneau, iar unii au devenit victime ale ei. Punem întrebarea dacă nu ar putea fi vorba de un fundamentalism politico-religios și în acest caz.

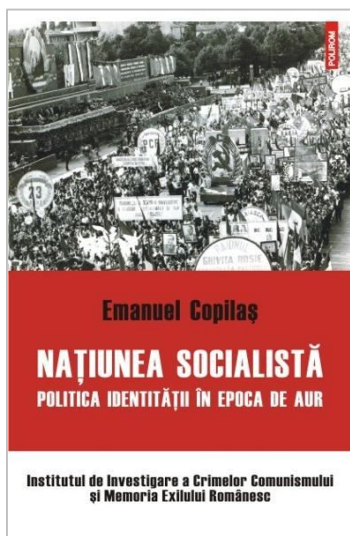
Un alt aspect la care vrem să facem referință este faptul că autorul folosește surse documentare în limbi europene în exclusivitate, în special în limba engleză. În privința Israelului, majoritatea scrierilor ce influențează în direcția fundamentalismului religios ideologizat sînt în limba ebraică sau în limba arabă: uneori există diferențe între ele și cele în limba engleză. Cu toate acestea, analiza făcută de autor este profundă, deși nu utilizează izvoarele primare în limba originală.

În privința Ierusalimului, căruia Sandu Frunză îi acordă un loc central în analizele sale, soluția poate fi numai a unui oraș unit, ca toate centrele istorice ale lumii, orașul celor trei religii, care să includă un multiculturalism bazat pe toleranță și respect reciproc, în care evreii, creștinii și musulmanii să trăiască laolaltă, pe bază de logică și rațiune, eliminând fundamentalismul, intoleranța, actele de terorism. Din acest punct de vedere suntem de acord cu autorul, pe care îl felicităm pentru cartea sa interesantă.

Lucian-Zeev HERȘCOVICI

Națiunea socialistă. Politica identității în Epoca de Aur

(Socialist nation. The politics of identity during the Golden Age)

Emanuel Copilaș, *Națiunea socialistă. Politica identității în Epoca de Aur*, Editura Polirom, Iași 2015.

Cred că se poate spune, fără să greșim, că două obsesii au traversat istoria celor 42 de ani de regim comunist din România: industrializarea și independența. Încă din perioada anilor 50, când România se afla sub ocupație militară sovietică, regimul lui Dej a demarat o politică forțată de modernizare a agriculturii (colectivizare) și, ulterior, de distanțare față de Moscova și construire a

unei industrii naționale. Aceste direcții politice vor fi împinse până la paroxism în perioada ceaușistă. Pornind de la cei doi termeni cheie cred că putem citi și cartea lui Emanuel Copilaș, despre avatarurile națiunii și politica de construire a identității colective în perioada comunistă.

Desigur, este cunoscut faptul că epoca comunistă se împarte în două mari perioade: perioada stalinistă a lui Dej și perioada naționalistă a lui Ceaușescu. Fiecare epocă are trăsăturile ei distincte, dincolo de care se află însă un fir conducător. Și, pentru a înțelege acest fir conducător al regimului comunist, în contextul propriilor sale limite ideologice și a realității istorice în care a evoluat, E. Copilaș face câteva precizări conceptuale importante în cartea sa.

Prima precizare constă în distincția dintre marxism și leninism și argumentarea faptului că regimurile istorice cunoscute sub numele de „comuniste” au fost, de fapt, regimuri leniniste. De ce este importantă această precizare? Pentru că gândirea marxistă și marxismul ca doctrină stau la baza mai multor

doctrine și regimuri politice moderne. Cele mai importante dintre ele sunt social-democrația și leninismul – nume pe care autorul îl atribuie regimurilor comuniste, așa cum au arătat ele în chip istoric. Distincția este esențială pentru că social-democrația presupune adoptarea ideilor marxiste într-un context democratic, pe când leninismul presupune transformarea marxismului în ideologie, exact în termenii în care Marx definea ideologia: etalarea unui discurs universalist care servește în fapt anumite interese particulare. În termeni reali, ideologia leninistă servea, sub masca pretențiilor sale universale, interesele oficialilor regimului comunist.

Această distincție mai este importantă și pentru raportul pe care conceptul națiunii l-a întreținut cu ideologia oficială în cadrul regimurilor comuniste. Dacă pentru Marx națiunea este doar o etapă în evoluția necesară a istoriei universale, mai precis etapa în care capitalul stimulează crearea piețelor naționale, fiind, din punct de vedere comunist, doar o ideologie burgheză reacționară, ce va fi depășită la un moment dat de mersul înainte al istoriei, în gândirea leninistă naționalismul poate fi o forță pentru societățile periferice ale capitalismului global. Astfel, dacă într-o economie avansată naționalismul devine o frână în calea realizării revoluției proletare, pentru o societate periferică, precum cea rusă, naționalismul poate fi un aliat al revoluției. În acest fel se deschide

alianța ideologică, imposibilă din punctul de vedere al lui Marx, dintre ideologia revoluționară și naționalism, alianță perfecționată în epoca lui Stalin și preluată apoi și de către celelate regimuri comuniste. În România această alianță ideologică va fi desăvârșită în perioada lui Ceaușescu, fiind cunoscută sub numele de național-comunism sau, în terminologia autorului, leninism naționalist.

Un alt concept important al lucrării este cel de pseudo-hegemonie, termen care are scopul de a caracteriza național-comunismul din perioada ceaușistă. Vom reveni un pic mai târziu asupra acestui concept. Pentru moment, vom urmări câteva din metamorfozele identitar discursive care au traversat evoluția regimului comunist. Știm cu toții că întreaga perioadă modernă a fost marcată de o puternică obsesie a identității naționale. Și că aceste obsesii au fost exacerbate în perioada interbelică. După cel de-al Doilea Război Mondial însă, sub regimul de ocupație sovietică și dominația noii ideologii proletare, termenul naționalism trebuia să dispară din vocabular. Folosirea sa era asociată cu vechiul regim fascist (aka, antonescian), iar acum venise vremea unei noi etici naționale: patriotismul proletar. Așa se face că orice ieșire naționalistă era taxată de partid, în capcana acestei „devieri de dreapta” căzând victimă și Lucrețiu Pătrășcanu, condamnat și executat ulterior de regimul Dej. Atitudinea lui Dej față de românii din

Transilvania și potențialul naționalist al acestora este una rezervată, cunoscut fiind faptul că Stalin a decis ca după război Transilvania să intre în componența României. Motivațiile sale erau multiple: Transilvania era o compensație pentru pierderea Basarabiei, reprezenta o punere la punct a Ungariei, pentru atitudinea sa anterioară radical anti-sovietică și, pentru viitor, Stalin miza pe faptul că România va fi un aliat fidel al URSS. Totodată Stalin privea Transilvania și ca pe un mijloc de a păstra relațiile tensionate între România și Ungaria și, în consecință, ca pe un mijloc de control al celor doi sateliți.

După moartea lui Stalin, în 1953, și începutul politicii de destalinizare inițiată de Hrusciiov, regimul de la București sesizează oportunitatea și începe, treptat, desprinderea de Moscova. În anul 1958 sovieticii acceptă retragerea trupelor militare de pe teritoriul României, iar la începutul anilor '60 este inițiată politica de industrializare și câștigare a independenței economice. Această politică este promovată de puterea de la București în urma negocierilor din CAER (piața comună a statelor socialiste), unde Bulgariei și României le-ar fi revenit rolul de „grânare” ale pieței comune, conform valențelor lor de state agrare. Folosind argumente politice și ideologice românii reușesc să respingă cu succes acest plan și accelerează politica de industrializare. „Declarația cu privire la poziția PMR în problemele mișcării

comuniste și muncitorești internaționale”, adoptată în 1964, cunoscută și sub numele de „Declarația de independență”, este documentul fanion care proclamă că nu există un tipar unic pentru construirea socialismului și, în consecință, fiecare țară are dreptul să meargă pe propriul său drum.

Acesta este începutul. Ceaușescu, care va prelua puterea un an mai târziu, va continua această direcție politică și o va împinge, ulterior, spre imposibil, forțând limitele unei sustenabilități reale. Încetul cu încetul, politica externă a lui Ceaușescu va încerca să-și croiască drumul de la autonomie la independența totală. Primul gest radical se petrece în 1968, când condamnă public decizia URSS de invadare a Cehoslovaciei. România este singurul stat comunist nealineat, iar Ceaușescu devine copilul teribil al Occidentului! Al doilea gest are loc în urma crizei economice al celui de-al doilea șoc petrolier, când Ceaușescu, sub presiunea FMI-ului, ia decizia radicală a returnării totale a datoriei externe a țării! Această decizie a fost echivalentă ulterior cu ruptura definitivă de Occident. Acestea cred că sunt cele două momente cheie ale epocii Ceaușescu, și, totodată, cele două fronturi între care Ceaușescu a încercat să joace. Pentru că a sesizat miza internațională a direcției asumate, Ceaușescu a încercat să construiască alianțe cu statele mai puțin dezvoltate (din Lumea a II-a și Lumea a III-a, în termenii epocii). Așa se face România a intrat în

grupul celor 77 de state nealiniat și, lucru mai puțin cunoscut, Ceaușescu a finanțat cu sute de milioane de dolari anual regimurile țărilor africane, în lupta lor de eliberare colonială.

Planurile lui Ceaușescu pentru țara sa erau într-adevăr extraordinare. În 1969 îi spune lui Tito că are de gând ca în jurul anilor 2000 România să fie o țară cu 30 de milioane de locuitori, o putere politică internațională de talie medie și o forță economică regională, o țară în care urbanizarea să fie completă, cu cetățeni „patrioți și revoluționari militanți”, nu oameni „comozi și imaturi ideologic”. Proiectul nu era doar unul politic, ci, am putea spune, unul antropologic. Noi, privind azi înapoi, putem spune că era nebunie curată. Pentru Ceaușescu acesta era „visul revoluționar”! Iar din momentul în care visul a început să fie transpus în realitate, el s-a transformat încetul cu încetul în coșmar. În anul 1971 Ceaușescu conștientizează că, pentru saltul pe care îl are de făcut, are nevoie de oameni devotați în totalitate, credincioși idealurilor revoluției comuniste. Fiecare cetățean trebuie să devină un erou al patriei, atât la locul de muncă, cât și în viața sa privată. Ceaușescu vrea să imprime tuturor românilor imaginărilor sale romantic revoluționar. Astfel începe rescrierea glorioasei epeei naționale a poporului român, care a început cu 2000 de ani în urmă (pe vremea lui Burebista) și a cărei traiectorie se împlinește în epoca

comunistă, avându-l pe Ceaușescu drept erou suprem. Așa se naște, din dorința depășirii propriei condiții și a saltului definitiv în istorie, național-comunismul și cultul personalității lui Ceaușescu.

Numai că întregul demers inițiat de Ceaușescu era subminat încă de la început, de condițiile sale de posibilitate. Regimul are prin natura sa o dimensiune duală: o dată cu dezvoltarea economică și socială, regimul capătă o oarecare stabilitate, iar cetățenii devin comozi, „îmburghezindu-se”. Pe de altă parte, regimul are nevoie de comuniști devotați, revoluționari adevărați, capabili oricând să se sacrifice pentru cauza construirii „socialismului multilateral dezvoltat”. Se află aici, în mod evident, contradicția între mirajul occidental, care îl seduce pe românul de rând, și imposibilitatea, pe care tocmai acest miraj o aduce cu sine, de a lupta până la capăt pentru cauza comunistă! Altfel spus, Ceaușescu își dorea ca românii să se sacrifice pentru a ajunge ulterior să se poată compara cu Occidentul, însă tocmai seducția occidentală era cea care-i împiedica să se sacrifice, punându-i astfel în imposibilitatea de a construi Edenul terestru visat!

Și aici cred că am putea reveni la conceptul de pseudo-hegemonie propus de autor. Regimul comunist din perioada lui Ceaușescu este caracterizat ca fiind unul pseudo-hegemonic. Ce înseamnă asta? Hegemonia se referă la dimensiunea ideologică pe care regimul vrea să o impună tuturor cetățenilor. În comu-

nism nu există vreun aspect al vieții individuale care să se poată sustrage ideologiei oficiale. Cetățeanul trebuia să fie cu totul dedicat cauzei comuniste. Însă, tocmai această pretenție de hegemonie pe care regimul o are nu a reușit în cele din urmă să se impună. Spre deosebire de ideologia capitalistă, care a reușit prin imaginarul său seducător să-și impună hegemonia asupra indivizilor, comunismul a eșuat în acest

sens. Discursurile moralizatoare ale liderilor comuniști nu au fost suficiente pentru ca cetățenii să se sacrifice pe altarul patriei. Ei visează tot la mirajul occidental! De aici și falsul care se inserează insidios în miezul ideologiei comuniste, subminând-o. De aici și eșecul, moral, al saltului proiectat.

Gelu SABĂU

Note despre autori

Aurelia PERU-BALAN is a Doctor in Political Sciences since 2004, a specialist in Political Public Relations, associate PhD at Moldova State University, Faculty of Journalism and Communication Science; a Researcher Coordinator at Academy of Sciences of Moldova, Institute of Political and Legal Research. She published articles in political science journals: *Moldoscopia*, *Sfera politicii*, *Polis*. She is the author of the monograph "Managementul PR-ului politic. Vânătoarea de voturi electorale". ("Political PR management. Electoral Votes Chase").

Vasile BURTEA is currently an independent researcher. He graduated from the Faculty of Philosophy, within the Department of Sociology (1974) of University of Bucharest and from the Faculty of Construction and Transport Industry Economics (1982) of the Academy of Economic Studies in Bucharest. In 1998 he received a doctorate in sociology, with a focus on Minorities and Interethnic Relations and has completed several graduate courses.

He was a member of the academics group of the Faculty of Sociology and Social Assistance (1992 - 2011) within the University of Bucharest and of the Faculty of Political Science, Sociology and International Relations within the "Hyperion" University, Bucharest (2012 - 2016). *Lucrarea Țiganiile între ignorare și îngrijorare* (coautor 1993) a primit Premiul Academiei Române, iar *lucrarea Kromii în sincronia și diacronia populațiilor de contact* (autor 2002) a fost publicată în limba engleză (2016) cu sprijinul Universității Rutgers din New Jersey. Dr. Burtea is an author or co-coordinator of several specialized books and several dozens of studies and articles published in Romania and abroad. The work *Gypsies between ignorance and concern* (coauthor 1993) was awarded with the Romanian Academy Prize and the book (copyright 2002) was published in English (2016) with the support of Rutgers University in New Jersey.

Radu CARP is Professor at Faculty of Political Science, University of Bucharest. Director of the Doctoral School in Political Science, University of Bucharest. MA in European studies and international relations, Institut Européen des Hautes Etudes Internationales, Nice (1996). SJD, Comparative Constitutional Law, Faculty of Law, Babeș - Bolyai University of Cluj (2002). Representative of the University of Bucharest team part of the European research network Observatory on Local Autonomy, coordinated by the Université de Lille 2 (2015 -). Member of the Executive Committee of the E.MA - European Master's Degree in Human Rights and Democratization of the EIUC - European Inter-University Centre for Human Rights and Democratization, Venice (2015 -). Representative of the University of Bucharest in the project CIII-AT-0702-01-1213 - Ethics and Politics in the European Context, part of the CEEPUS III network, coordinated by Institut für Sozialethik, University of Vienna ; 12 universities from

Central and Eastern Europe are part of this network (2012 -). Visiting Professor: National Tchengchi University, Taiwan (2016), European Inter-University Centre for Human Rights and Democratization, Venice (2016); University Matej Bel of Banska Bystrica (2016); Università degli Studi Firenze (2015); Institut für Sozialethik, Universität Wien (2015); Trnava University (2014); Umea University (2013); Charles University of Prague (2013); University of Szeged (2012); The Munk School of Global Affairs, University of Toronto (2011); Mykolo Romerio Universitetas, Vilnius (2010); National and Kapodistrian University of Athens (2000). Research associate of: Institut für Rechtsphilosophie, Religions-und Kulturrecht, Universität Wien (2006 - 2008); The European Institute of Romania, in the framework of Programme Accession Impact Studies - PAIS 3 (2005); The Ludwig Boltzmann Institute for Religious Studies towards EU Integration, a programme of New Europe College - Bucharest (2004); TMC Asser Institut, Den Haag (2002). He published 15 books as author and co-author. Latest books: Politograma. Incursiuni în vocabularul democrației (Politograma. Travels into the vocabulary of democracy) - Institutul European, Iași, 2015; Dreptul public, perspectiva comparată și analiza politică. O intersecție necesară (The public law, the comparative perspective and the political analysis. A necessary crossroad) - Adenium, Iași, 2015; (ed.) Calea europeană a Republicii Moldova (The European path of the Republic of Moldova) - Adenium, Iași, 2016. Articles and book chapters published in Austria, Belgium, Bulgaria, Germany, Lithuania, Poland, Republic of Moldova, the Netherlands, USA.

Giuseppe CASCIONE is Professor of Political Philosophy at the University “Aldo Moro” of Bari. He directs the scientific journal *Iconocrazia* and is the author of numerous publications, including monographs: *Iconocrazia* (2006), *Il problema del colore nella filosofia di Wittgenstein* (2008) and *La comunità felice* (2012) and essays: *Filosofia e comunicazione politica nell’Europa di Carlo V: Erasmo, Alciato, l’emblematica* (2007), *I nuovi bucanieri. Le metamorfosi del capitale e la liquidazione del lavoro* (2010) e *Metamorfosi della forma di vita come metamorfosi della dialettica capitale/lavoro* (2012).

Maria CERNAT 2001 graduate of Faculty of Journalism and Communication Science at the Bucharest University. She also graduated the Faculty of Philosophy (2004) also at the Bucharest University. In 2002 she graduated the M.A. program in Communication Science at the Faculty of Journalism and Communication Science. In 2008 she finished her doctoral studies and received her PhD from the Faculty of Philosophy, Bucharest University with a thesis examining the ontological status of events. She was an associate professor for several years at the Bucharest University teaching Media Ethics and Public Relations Management. She is currently Senior Lecturer at the Faculty of Political Science, Christian University Dimitrie Cantemir. She published a book in 2010 (*Information and Communication Techniques*). She is also the author of several academic articles concerning political communication, media ethics, academic ethics and communication science published in academic journals indexed in international databases such as *Journal for the Study of Religion and Ideology*, *Sfera Politicii*, *Polis*, *South East European Journal of Political Science*, She also attended several international

conferences and published articles in the proceedings of those conferences which are also indexed in international databases (Challenges of the Knowledge Society Proceedings, Gender Studies in the Age of Globalization Proceedings, etc). She is member in the editorial board of international academic journals (Journal of Politics and Law – edited by the Canadian Center for Higher Education).

Giulia CHIELLI deals with political science and history. Her main reserch area is history of international relations. She collaborates with several journal. Some essays regarding the political and istitutional history of Europe are being published.

Emanuel COPILAȘ is Teaching Assistant, PhD at the Department of Political Science from the Faculty of Political Science, Philosophy and Communication Sciences, Western University Timișoara. He is the author of several scientific articles published in Romanian political science journals. He also published the book *Geneza leninismului romantic. O perspectivă teoretică asupra orientării internaționale a comunismului românesc, 1948-1989* (Editura Institutul European, Iași, 2013). His areas of interest are theory of international relations, political ideologies, political history and theories of totalitarianism.

Antonio CORTESE has a degree in Economics and from 1961 to 1994 he worked at the Italian Statistical Institute (Istat – Istituto Centrale di Statistica), formerly as Central Director of Statistics on Population and Territory. Also he had teaching experiences in several Italian Universities (University of Rome “La Sapienza; University of Siena; University of Urbino and the 3rd University of Rome. He was member and coordinator of numerous ISTAT Research Commissions and Workshops; speaker in various Meetings and Congresses held in Italy and abroad and Consultant of researches financed by the CNR (National Council of Research) and the Ministry of Education. He is author of over 150 publications, mainly on Demographics (structural characteristics of the population, evolution of households, international migration, etc.), social indicators, administrative sources for official statistics, management control.

Antonio CORTESE has a degree in Economics and from 1961 to 1994 he worked at the Italian Statistical Institute (Istat – Istituto Centrale di Statistica), formerly as Central Director of Statistics on Population and Territory. Also he had teaching experiences in several Italian Universities (University of Rome “La Sapienza; University of Siena; University of Urbino and the 3rd University of Rome. He was member and coordinator of numerous ISTAT Research Commissions and Workshops; speaker in various Meetings and Congresses held in Italy and abroad and Consultant of researches financed by the CNR (National Council of Research) and the Ministry of Education. He is author of over 150 publications, mainly on Demographics (structural characteristics of the population, evolution of households, international migration, etc.), social indicators, administrative sources for official statistics, management control.

Cosmin DIMA graduated from the Academy of Economic Studies. Currently, he is a PhD student at the Faculty of Political Science, University of Bucharest. He works as a

political adviser to the Senate of Romania and as a political consultant. He published articles and reviews in *Sfera Politicii*, *Revista 22*. He published the collective study *Lobby in Romania vs Lobby in EU*, coordinated by Professor (PhD) Simina Tănăsescu, University of Bucharest.

Sabin DRĂGULIN is an Associate Professor, PhD at the Faculty of Political Science of "Petre Andrei" University of Iași. He graduated from a program of post-doctoral training and post-doctoral research grants in the field of social and political science run by the University of Bucharest (2013), contract POSDRU/89/1.5/S/62259, co-financed by the European Social Fund, through the Sectoral Operational Program Human Resources Development 2007-2013; he holds a doctoral degree in history (2007), he graduated from the Faculty of Political Science of the University of Bucharest (2002) and from the Faculty of History of the University of Bucharest (1997). He has carried out stays of research and documentation in the field of human migration in Italy (2012), at "La Sapienza" Università di Roma and Università degli Studi "Aldo Moro" di Bari. From 2009 to 2013 he was the managing editor of the *Sfera Politicii* / Political Sphere BDI-indexed journal; he is the Executive Editor of the BDI-indexed journal *South-East European Journal of Political Science* and an editor at *Cogito*, also a BDI-indexed journal.

Florin GRECU is a Doctor of Philosophy (Ph.D) in Political Sciences at the University of Bucharest, (2011). He is lecturer at „Hyperion” University of Bucharest, Faculty of Social, Humanities and Natural Sciences, Department of Political Sciences, since 2012. He published „Construcția unui partid unic: Frontul Renașterii Naționale”, Enciclopedică Publishing House, Bucharest, 2012 and of several academic articles on Romanian authoritarian monarchy, voting behavior and electoral analysis, indexed in international databases such as *Sfera Politicii*, *Polis* and *South-East European Journal of Political Science*, *Arhivele Totalitarismului*.

Lucian-Zeev HERȘCOVICI born in Galati (1947). Bachelor in history of the University "Alexandru Ioan Cuza" University (1969) and PhD in history from the University "Paul Valéry" in Montpellier (2009), with a thesis entitled *Le mouvement de la Haskala parmi les Juifs de Roumanie*. Award "Eudoxiu Hurmuzaki" the Romanian Academy (2010). Librarian specialist (selector books) National Library of Israel (Jerusalem). Hebrew language lecturer at the "Paul Valéry" in Montpellier (2004-2007) and associate lecturer of the history of Jews in "Babes-Bolyai" University, Cluj-Napoca. Books authored and co-edited: *Prezențe rabinice în perimetrul românesc, secolele XVI-XXI* (in collaboration with Baruch Tercatin), Ed. Hasefer, Bucharest, 2008; *Entsiqlopedyah leyahaduth Romanyah* (in collaboration with Baruch Tercatin), 3 volumes, Mosad Harav Kook, Jerusalem, 2012; *Yahaduth Romanyah (Daf letarbuth yehudith, no.282)* (in collaboration with Aryeh Strikovsky) *Misrad Hachinukh, Haagaf Letarbuth Toranith*, Jerusalem, 2016; translated from Hebrew, preface and notes on the book *Tomer Dvorah - Palmierul Deborei, de Moise Cordovero*, Bucharest, Ed. Herald, 2015; co-editor (in collaboration with Danielle Delmaire and Felicia Waldman) volumes *Roumanie, Israel, France:*

parcours Juifs; hommages have professeur Carol Iancu, Champion, Paris 2014, and Romania, Israel, France: Jewish Trails; Volume in Honor of Professor Carol Iancu, Bucharest University Press, 2014. Contributor to Encyclopaedia Judaica, ed. 2nd, Keter, Jerusalem & Macmillan Reference, Detroit, 2007, at The YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe, Yale University Press, New Haven & London, 2008. Coordinator, Yves Chevalier, the no. 2 (10), vol. 5 (2012) of ESSACHES: Journal for Communications Studies (Communication et mémoire – Communication de la mémoire).

Maria Carmela MICCOLI is Associate Professor of Demography and Statistic at the Department of Business Science, Management and Innovation System, University of Salerno (mail to: mmicoli@unisa.it). Her main fields of interest are the migratory movements, the foreign presence, the social hardship and poverty, the youth condition and education. She has collaborated in different research programs financed by Apulia Region, the Ministry of Education, the Ministry of University and Scientific Research and by the National Research Council. She is member of Società Italiana di Statistica (Italian Statistical Society), Società Italiana di Economia, Demografia e Statistica (Italian Society of Economics, Demography and Statistics) and of the Associazione Italiana per gli studi di popolazione (Italian Association for Population Studies).

Alexandru MURARU (born 1982), Researcher - Research Department, Faculty of Philosophy and Social-Political Sciences within “Alexandru Ioan Cuza” University of Iasi, Romania. PhD in Political Science (2011). He received fellowships at University of London – Royal Holloway, University of Utrecht (Netherlands), Northwestern University (Chicago, Illinois, USA), Center for Advanced Holocaust Studies (Washington DC, S.U.A) etc. Mr. Muraru is the recipient of a 2008-2011 Doctoral Scholarship within the POSDRU program financed by European Commission. He held lectures and conferences on recent history topic or the history of mentalities in many academic centers or prestigious universities: Columbia University (New York, USA), Diplomatic Academy (Vienna, Austria), University of Central Florida (Orlando, USA), École Normale Supérieure (Paris, France), American Southern Political Science Association (New Orleans, USA), Center for Advanced Holocaust Studies (Washington DC, USA), Institute of History of Hungarian Academy of Sciences (Budapest, Hungary) etc. He participated in numerous academic programs, workshops, seminars, summer universities in Europe and North America, organized by prestigious academic institutions like London School of Economics, University of Leipzig, Boston University, Hebrew University of Jerusalem, and Stuttgart Media University etc. He published two academic books: *How the Monarchy into a Republic Survives? King Michael, the Romanians and the Royalty since 1989*, Curtea Veche Publishing, Preface by Emil Hurezeanu, 388p., 2015; *The Monarchical Republic: Royal Family Contribution to the Euro-Atlantic Integration of Romania*, Junimea Publishing House, 140 pp., 2009. He also edited two academic volumes: *The Royal Year. The Journal Jubilee of 150 years since the founding of the Royal House of Romania* (together with Prof. PhD Daniel Șandru), Adenium Publishing House, 356pp., 2016; *Anne, the Queen. Forever Home*, Curtea Veche Publishing, 270pp.,

2016. As a result of his researches, he published more than ten scientific articles, tens of reviews and articles in cultural journals or newspapers. Between 2009 and 2011, Mr. Muraru has collaborated with the Institute for the Investigation of Communist Crimes and the Memory of the Romanian Exile and with the Romanian Center for Communist and Post-Communist Studies. From 2005 to 2009, Mr. Muraru was counselor within the Chancellery of the Romanian Prime Minister and in 2007 served as the personal counselor of the Romanian Minister of Justice. From April 2013 to March 2014 he was the General Director of the Romanian National Institute for Heritage. Since December 2014, he was voted by Romanian Parliament as a member within the managing board of the Romanian Radio Broadcasting Company for a four years mandate. For his professional career and scientific results he was officially honored with two of most important royal orders and medals by H.M. King Michael I of Romania.

Dan PAVEL is a writer, journalist, philosopher, political consultant, and associate professor at the Department of Political Science of the University of Bucharest. He was the founder and Deputy Editor of the weekly magazine 22 (published by the Group for Social Dialogue), and of the political science journals *Sfera Politicii* and *Polis*. After the collapse of communism, he received scholarships in USA. He was Assistant Professor at the Babeş-Bolyai University of Cluj. He was Research Director of ISPAIM, within the Romanian Department of Defence, and acted as the Director for Romania of the Project on Ethnic Relations, Princeton, New Jersey. He published hundred of articles and studies in *Ziua*, *Formula AS*, *Flacăra*, *Privirea*, *Cuvântul*, *Curentul*, *România liberă* etc.; he participated in hundreds of radio and TV shows. Dan Pavel is the author of the following books: *Bibliopolis. Eseu asupra metamorfozelor cărţii* (Cartea Românească, 1990); *Etica lui Adam. Sau de ce rescriem istoria* (DU Style, 1995); *Cine, ce şi de ce? Interviuri despre politică şi alte tabuuri* (Polirom, 1998); *Leviathanul bizantin. Analize, atitudini şi studii politice* (Polirom, 1999); „Nu putem reuşi decât împreună.” *O istorie analitică a Convenţiei Democratice, 1989-2000* (together with Iulia Huiu) (Polirom, 2003); *Democraţia bine temperată. Studii instituţionale* (Polirom, 2010). Dan Pavel is involved in several fields of research and teaching: the theory of democracy; the institutional analysis of communism and post-communism; the theories of civil society, interest groups, pressure groups; security studies, strategic studies, intelligence studies, and in particular U. S. Foreign Policy Making Process; Romanian political system; political radicalism, ideologies and the theories of political parties and coalitions; political theory, in particular the study of totalitarian regimes.

Victor RIZESCU is associate professor at the Department of Political Science of the University of Bucharest, holding a PhD in History from the Central European University, Budapest. His publications include the books *Ideologii româneşti şi est-europene*, Bucureşti, Ed. Cuvântul, 2008 (editor); *Tranziţii discursive. Despre agende culturale, istorie intelectuală şi onorabilitate ideologică după comunism*, Bucureşti, Corint, 2012; *Ideology, Nation and Modernization: Romanian Developments in Theoretical Frameworks*, Bucureşti, Ed. Universităţii din Bucureşti, 2013; *Canonul şi vocile uitate*.

Secvențe dintr-o tipologie a gândirii politice românești, București, Ed. Universității din București, 2015. He is currently engaged in a research on the development of the institutions of professional representation and the discourses of syndicalism and corporatism in pre-communist Romania, in connection with the elaboration of labor legislation and the shaping of social policies over the same historical period.

Silvia ROTARU has a MA in International Relations and Communication and a BA in Political Science at the “Dimitrie Cantemir” Christian University in Bucharest. She was a member in the Quality control Committee in the same university. As a young researcher, her academic interest are related with the political analysis in the electoral area.

Gelu SABĂU has a Ph.D. in Philosophy at University of Bucharest. Assistant professor at „Hyperion” University of Bucharest, Faculty of Journalism. Research fellowships at Université de Bourgogne, Dijon, France (2005-2006) and Ecole Pratique des Hautes Etudes, Paris (2007-2009). Published studies in collective volumes and scientific journals in Romania and abroad: *Vigiliae Christianae*, *Studia Universitatis Babeș Bolyai*. *Theologia Graeco-Catholica Varadiensis*, *Cogito*. *Multidisciplinary Research Journal*, *South-East European Journal of Political Science*, *Revista de Studii Media* etc. Collaborator with cultural magazines: *Idei în Dialog*, *Dilema Veche*, *Cultura* etc. Last published book: *Ortodoxie, erezie și gnosticism în primele secole creștine*, Ars Docendi Publishing House, Bucharest, 2016. Fields of interest: Philosophy of religion, Religious dogmas and doctrines, Political philosophy, Religious and political modern ideologies, Romanian modernity.

Victor SACA is a Doctor Habilitatus in Political Sciences at the State University of Moldova, (2002). He is Professor University, Director of PhD Social studies school. He work of Moldova State University, Faculty of International Relations, Political and Administrative Sciences, Department Political and Administrative Sciences din 1999. He published: Monographs: “Political interests and political relations: Transitional size”, Chișinău : USM , ” Moldova's foreign policy in the context of integration processes” Chișinău: Institutul military al Forțelor Armate, 2008, more than 260 articles in the areas of: Democratic transition and transformation, political interest and national interest, socio-political modernization, democratization and modernization, typology of political fields.

Marcela Monica STOICA has a Ph.D. in Political Sciences at University of Bucharest and is lecturer at the Christian University “Dimitrie Cantemir”, Bucharest, Faculty of Political Sciences. She was parliamentary counsellor at the Department of Press, Communications and Public Relation at the Chamber of Deputies and from 2006 works at the Legislative Department, at the Committee for Human Rights, Chamber of Deputies. She also graduated Communication and Public Relations at the The National School of Political and Administrative Sciences and has a Master in International and European Law. Her main research interests concern international organizations and Realități și idei politice italiene 205 european institutions, communication and studies and researches focused on the area of relationship between the political parties, political elites and the

electoral systems. On this topics, she has published some articles on peer review journal, such as: “The identity based euro elections? The euro discourse of scepticism”, “Romania in the Process of Democratic Consolidation. The Impact of the Electoral System”, EIRP Proceedings, vol 8, Danubius University Press, Galați, Romania, 2013; „Le élite politice, i partiti politici e il processo di democratizzazione in Romania”, in Mediterranean Pattern and the Extended Region of the Black Sea. Political, Economical and Cultural Confluences”, Editura Ars Docendi, București, 2013; “The Cultural Romanian Identity in the South-Eastern Space”, in Challenges from EU in the Black Sea Region: Facing New Geopolitics Realities edited by Mihai Șerban and Gabriel Leahu, Bagheria (PA): Mineo Giovanni Editore, Italy, 2012 et. all. She also edited a book “European Union- an institutional approach”, Ed. Pro-Universitaria, București, 2010.

Dan SULTĂNESCU is a BA in Political Science (2001). Currently, he is Executive Director of Multimedia Foundation for Local Democracy (FMDL). He has experience in political communication since 2000, in polling since 2004 and in project management since 2008. Among is published works are mentio- POLIS 268 nable: “Epoca Băseșcu. Integrarea și dezintegrarea României” (coautor), Editura Proiect, București, 2007, “12/XII: Revoluția portocalie în România” (coautor), Editura Fundației Pro, București, 2006, “România dezordonată – 2003 – Anul dinaintea schimbării” (coautor), Editura Historia, București, 2005, „O campanie total diferită, dar care nu a schimbat nimic” (coautor), în Alegeri 2008. Continuitate și schimbare, coord Gh. Teodorescu, Editura Polirom, Iași, 2009 or “Year 2004 – The Romanian Elections” (coautor), în Election Time – The European Yearbook of Political Campaigning, 2005. He was involved in coordinating the PRO Institute (2005-2007), and in the biggest sociological research regarding public participation (in 2013, as a part of a larger program - Inițiativa pentru societatea civilă). He had signed articles in some newspapers, as Dilema Veche, Cărentul or Adevărul. He was involved, as a consultant, in electoral campaigns, since 2000. In 2014, he was involved in the PSD campaigns - for European Parliament elections and for Presidential elections.

Eugenia TOFAN is PhD student at the Institute of Political and Legal Reserch, a Researcher at Academy of Science of Moldova. The Theme of dissertation –Media as a factor of formation of public opinion in the electoral campaign. Published articles in political science journals: Moldoscopie, Law and Politology. I Eugenia TOFAN is the head of Media Department at Academy of Science of Moldova, spokesman of the president of Academy of Science of Moldova.

Instrucțiuni pentru autori

Revista *Polis* acceptă **manuscrise originale, nepublicate anterior și neafiate în faza de evaluare preliminară a altor publicații științifice**. Manuscrisele primite vor fi **anonimizate** și supuse evaluării critice a recenzorilor de specialitate ai revistei. **Fișa de evaluare**, cu mențiunea de acceptare / modificare / respingere a articolului propus, vă va fi remisă într-un interval de **2 - 5 săptămâni** de la confirmarea primirii manuscrisului. **Adresa** la care ne puteți trimite manuscrisele dumneavoastră în format electronic (.doc sau .docx) este: **polis@upa.ro**
La redactarea articolelor, vă rugăm să țineți cont de instrucțiunile de mai jos. Revista *Polis* își rezervă dreptul de a refuza publicarea articolelor care nu respectă aceste instrucțiuni.

STRUCTURA GENERALĂ A TEXTULUI

Revista *Polis* publică studii redactate în limbile **română și engleză**. **Toate articolele în limba română trebuie însoțite, obligatoriu, și de traducerea integrală în limba engleză**. Articolele trebuie să respecte normele general valabile pentru redactarea lucrărilor științifice, conținând în mod obligatoriu o parte introductivă, capitole / secțiuni distincte și concluzii, având dimensiuni cuprinse între **20.000 – 40.000 de caractere cu spații** (10-20 de pagini standard). Articolele vor fi redactate utilizând paginarea standard a programului Microsoft Word, folosind fontul **Times New Roman, 12 pct**, cu **spații de 1,5**, fără a lăsa spații libere între paragrafe. Prima pagină a lucrării va conține, obligatoriu, următoarele informații: titlu, autor (afiliere instituțională și adresă de corespondență), rezumat de 200-350 de cuvinte și 4-6 cuvinte cheie.

Pentru redactarea lucrării, vă rugăm să folosiți modelul de mai jos.

TITLUL ARTICOLULUI

Prenume NUME

Afiliere instituțională

Adresa de mail

Rezumat

Rezumat în limba engleză, 200-350 de cuvinte. Rezumatul va prezenta, pe scurt, conținutul lucrării, menționând metologia utilizată în cercetare, principalele premise, argumentele folosite și concluziile articolului. Vă rugăm să verificați corectitudinea gramaticală și lexicală a rezumatelor în limbi străine și să evitați folosirea programelor de traduceri automate. Ne rezervăm dreptul de a refuza rezumatele cu greșeli flagrante de traducere.

Cuvinte-cheie: 4-6 cuvinte în limba engleză

Fiecare articol trebuie să includă, în mod obligatoriu, **o parte introductivă**, o secțiune de **cuprins** împărțită în capitole și subcapitole, în care ideile, ipotezele de cercetare menționate în partea introductivă să fie demonstrate sau infirmate, și o secțiune de **concluzii**.

Bibliografie

CARPINSCHI, Anton, BOCANCEA, Cristian, *Știința politicului. Tratat*, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 1998

PETREU, Marta, *De la Junimea la Noica. Studii de cultură românească*, Editura Polirom, Iași, 2011

ȘANDRU, Daniel, „Ideological aspects in Petre Andrei’s political sociology”, *Transilvania*, Nr. 11, 2011

Resurse electronice

STAN, Liliana, „Elemente ale metafizicii idealului la Petre Andrei”, *Transilvania*, Nr. 11, 2011, <http://www.revistatransilvania.ro/nou/ro/anul-editorial-2012/catview/45-anul-editorial-2011.html>, p. 60 (accesat pe 23 februarie 2013)

NOTĂ: Tabelele și figurile vor fi incluse în textul articolului și numerotate în ordinea apariției, după modelul de mai jos. Vă rugăm să nu folosiți tabelele și figurile în mod excesiv.

--	--	--	--

Tabelul 1: *Model de tabel*

SISTEMUL DE REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

Revista *Polis* folosește sistemul de referințe bibliografice recomandat de Academia Română.

În acest sistem, **sursele bibliografice la care se face referire în text sunt citate cu ajutorul notelor de subsol.**

Exemplu:

[...] Este o chestiune pe care politologul român Mattei Dogan o prezintă atât în studiile sale interbelice, cât și în lucrările recente¹. [...]

¹Mattei Dogan, *Comparații și explicații în știința politică și în sociologie*, Editura Institutul European, Iași, 2010, pp. 241-261.

Bibliografia finală a lucrării reunește toate sursele citate în notele de subsol, listate în ordine alfabetică. **Resursele bibliografice consultate de pe Internet vor fi menționate într-o secțiune separată.** Citarea acestor resurse va respecta regulile generale privind citarea surselor electronice, precizând data la care documentul electronic a fost accesat de către autorul articolului.

Redactarea notelor de subsol

Pentru redactarea notelor de subsol, vă rugăm să folosiți opțiunea „Footnote” din programul Word, fontul **Times New Roman, 10 pct, spațiere la 1 rând**. La prima mențiune a autorului / lucrării, nota de subsol va menționa toate detaliile sursei bibliografice, inclusiv pagina-paginile, dacă este cazul (utilizați prescurtarea „p.” pentru o singură pagină și „pp.” pentru pagini multiple). Mențiunile ulterioare ale aceleiași surse bibliografice vor utiliza prescurtările latine (*ibid.*, *op. cit.* etc.).

Instructions to Authors

The *Polis* Journal of Political Science welcomes **original manuscripts which have not been published elsewhere and are not under review by other scientific journals.**

Once submitted, **the manuscripts are made anonymous** and sent to our reviewers for evaluation. You should receive the reviewing form, with the decision to accept / change / reject your article, within 2 - 5 weeks from our initial confirmation of receipt.

Please use the following **address** to send us your manuscripts in electronic form (.doc or .docx): **polis@upa.ro**

Before sending us your work, please use the following guidelines to write your paper. Polis reserves the right to reject the articles which do not comply with these instructions.

GENERAL STRUCTURE

The *Polis* Journal of Political Science publishes articles and studies written in **Romanian and English.**

All articles should comply with the general standards of academic and scientific writing, and they must comprise an introductory part, distinct chapters / sections, and conclusions. The texts should have **20.000 to 40.000 characters with spaces** (10 to 20 standard pages).

Articles should be written using the default page layout in Microsoft Word, with **Times New Roman, 12 pt, 1.5 line spacing**, and no additional spaces before and after paragraphs.

The first page of your article should include the following information: article title, author(s) name(s) (institutional affiliation and e-mail), an abstract of 200-350 words, and 4-6 keywords.

Please use the following template to format your paper.

ARTICLE TITLE
First name(s) SURNAME
Institutional affiliation
E-mail address

Abstract

Abstract in English, 200-350 words. The abstract should summarize the paper's content, mentioning: the research methodology used, the main hypotheses, the main arguments developed and the paper's conclusions. Please check the grammar and lexis of articles written in English if you are not a native speaker of

this language and avoid using programs for automatic translation. We reserve the right to reject articles with flagrant translation mistakes.

Keywords: 4-6 keywords in English

All articles must comprise **an introductory part**, a section devoted to **the paper's content**, divided into chapters and subchapters - in which the research hypotheses mentioned in the introduction should be argued for or against -, and a section of **conclusions**.

Bibliography

- BELL, Daniel, *The End of Ideology. On the Exhaustion of Political Ideas in the Fifties*, Harvard University Press, Cambridge Mass., 2001
- FREEDEN, Michael, *Ideologies and Political Theory: A Conceptual Approach*, Clarendon Press, Oxford, 1996
- ȘANDRU, Daniel, "Ideological aspects in Petre Andrei's political sociology", *Transilvania*, No. 11, 2011

Electronic resources

- STAN, Liliana, "Elemente ale metafizicii idealului la Petre Andrei", *Transilvania*, No. 11, 2011, <http://www.revistatransilvania.ro/nou/ro/anul-editorial-2012/catview/45-anul-editorial-2011.html>, (accessed on 23 February 2013)

NOTE: Tables and figures should be inserted in the text and numbered in order of appearance, according to the model below. Please do not use tables and figures in excess.

--	--	--	--

Table 1: *Table model*

CITATION STYLE

The *Polis* Journal uses the reference style recommended by the Romanian Academy. In this system, the bibliographical resources quoted in the text are cited in footnotes.

Example:

[...] In is a matter that the Romanian political science scholar Mattei Dogan describes both in his interwar studies and in his recent works¹. [...]

¹Mattei Dogan, *Comparații și explicații în știința politică și în sociologie*, Editura Institutul European, Iași, 2010, pp. 241-261.

The paper's final **bibliography** assembles all the sources cited in footnotes, listed in alphabetical order. **The bibliographical resources consulted on the Internet are**

to be listed in a separate section. These resources should be cited in agreement with the general rules relative to the citation of electronic bibliography by mentioning the day on which the electronic document was accessed by the author.

Footnote format

In order to insert footnotes into your article, please use the “Footnote” option available in Word, using **Times New Roman, 10 pt, 1 line spacing**. The first time an author / a work is cited, the footnote must provide full bibliographical details, including the page-pages (use the abbreviation “p.” for one page and “pp.” for multiple pages). The footnotes for subsequent references to the same author / work should use Latin shortened forms (*ibid.*, *op. cit.*, etc.)

Bun de tipar: 2017 • Apărut: 2017 • Format 16 × 24 cm

**INSTITUTUL
EUROPEAN**

Iași, str. Grigore Ghica Vodă nr. 13

Tel. Dif.: 0788.319462; Fax: 0232/230197

editura_ie@yahoo.com; www.euroinst.ro